magazin istoric

SERIE NOUĂ — AUGUST 1995

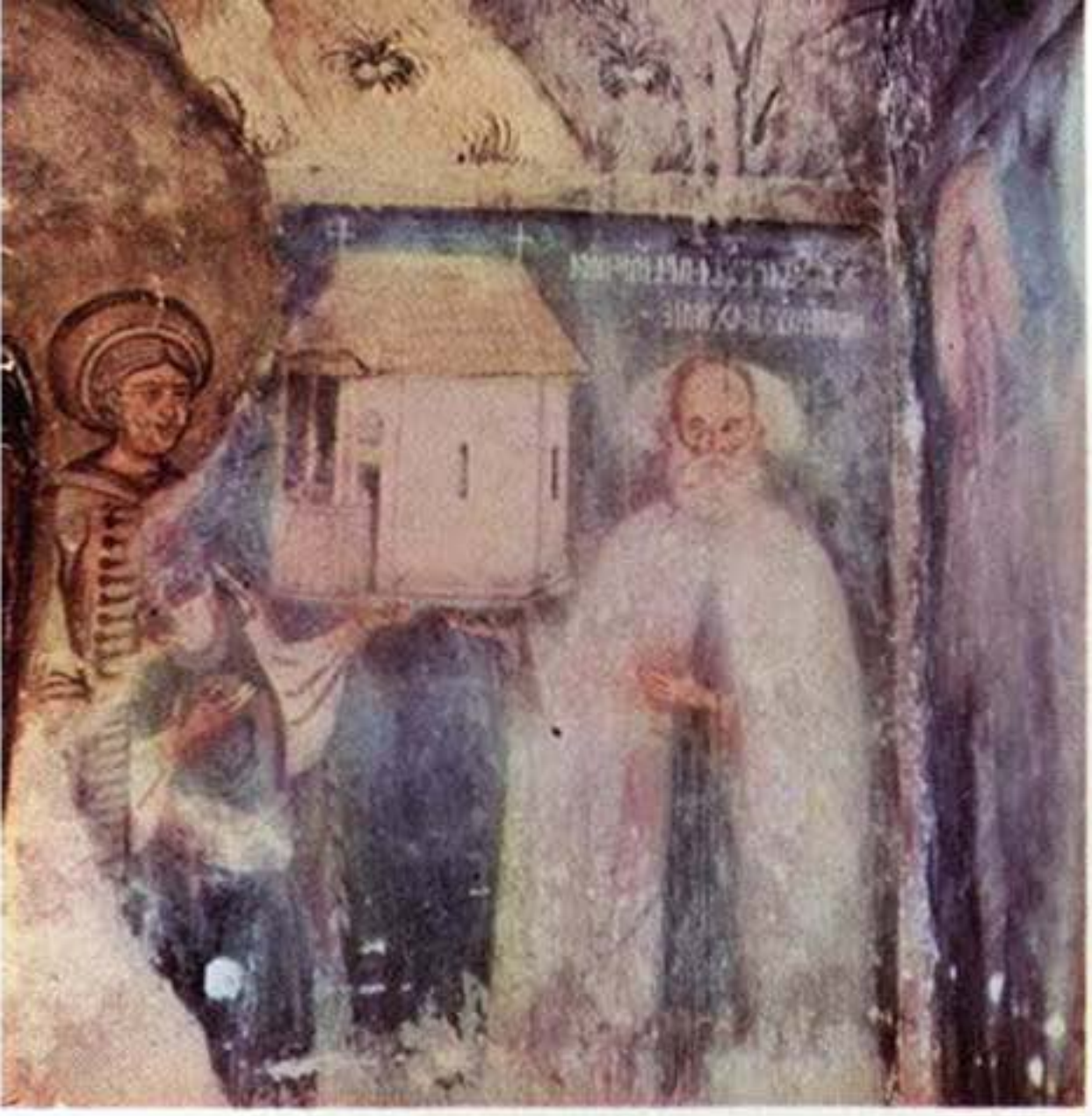

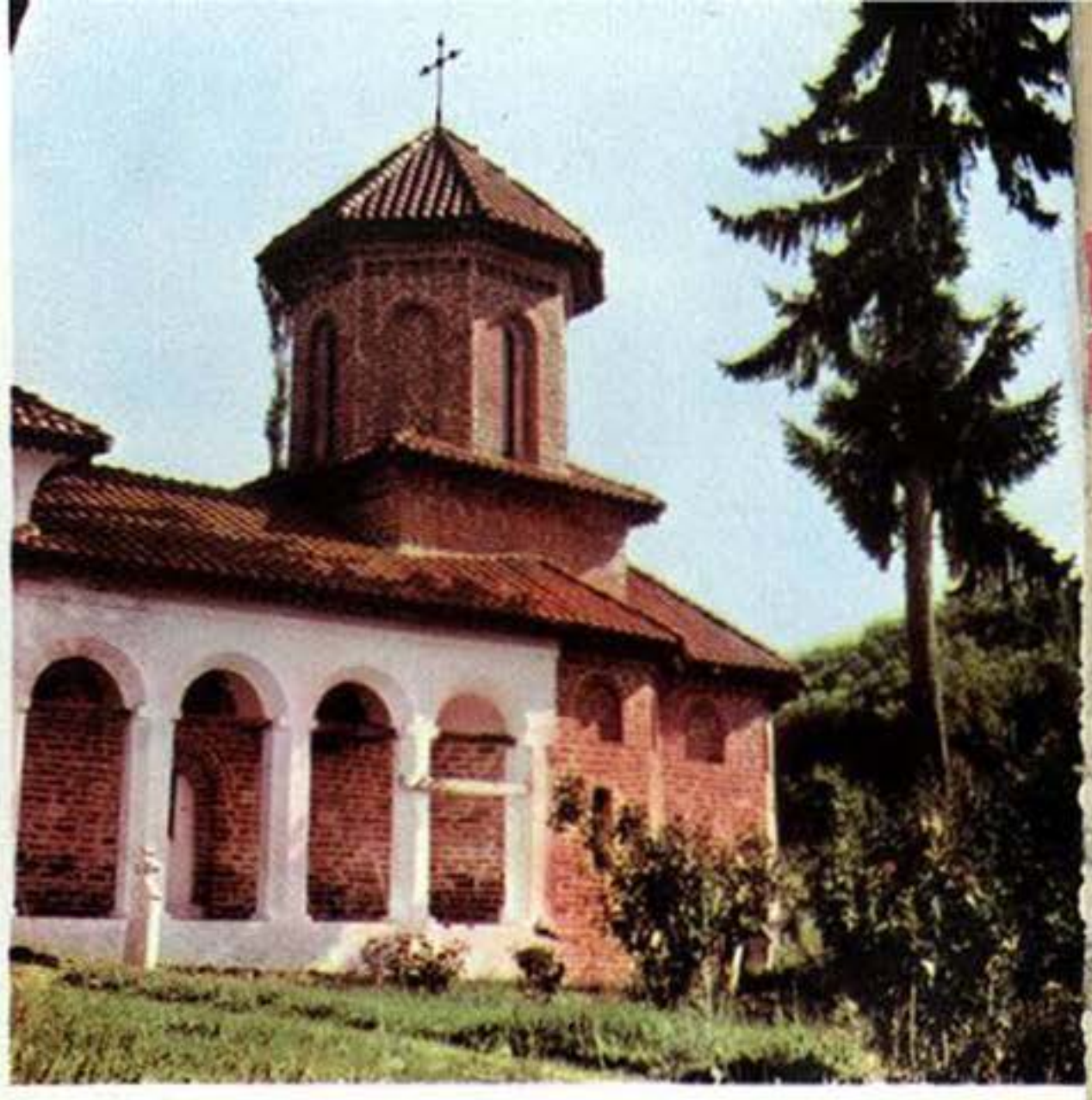

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXIX — nr. 8 (341)
august 1995

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70109, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan (responsabil de număr)
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Temeiurile de la Călugăreni: Nicolae Iorga 2
„Cazul" 23 august: C. Popişteanu, D. Deletant, Ş. Leibovici-Laiş 3
Consiliul de Miniştri dezbate judecarea mareşalului Antonescu: I. Lăcustă 15
De ce nu a fost graţiat mareşalul Antonescu?: T.A. Pokivailova, Constantin Antip, Dinu C. Giurescu 20
Istoricii lumii în Congres la Montréal: Cristian Popişteanu 27
Un ilustru craiovean — Nicolae Mateescu Matte 30
Din trecutul Bătrânei doamne...: Cr. Păunescu, M. Ştefan 33
Cinstirea lui Mihai Viteazul: Scarlat Porcescu, Constantin Cârjan 36
Biografii mutilate — generalul Pătrăşcoiu: Ion şi Şerban Pavelescu 40
Din Moscova, Grigore Gafencu raportează 45
Pro Transilvania: Andrei Dimitriu 50
În Bucureşti, acum 50 ani 54
Valul din Moldova de Jos: Radu Vulpe 58
Evreii în ţările române: Constantin Rezachevici 62
Armata română sub comandă americană: A. Silvan Ionescu 67
Cuirasatul Kneaz Potemkin Tavriceski: N. Koslinski 69
Întâmplări din viaţă...: A. C. Cuza 73
1943. S.S.I. informează: Dumitru Popescu 77
Aventura indoneziană a lui Hruşciov: F. Dolghin 79
André Malraux — Louise de Vilmorin: F. Dolghin 81
Georgia: Vasile Şandru 84
Sărbătoarea „Unităţii şi Indivizibilităţii Republicii": M. Vovelle 87
• **Cărţi sosite la redacţie... 26** • **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1995. Câştigătorii... 66** • **Rebus istoric... 90** • **Dialog cu cititorii** 95

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

NICOLAE IORGA

Temeiurile de la Călugăreni

Sunt mulți cari vă spun, dumneavoastră, sătenilor, că lumea se împarte nu după neamuri, ci după averi și rosturi.

Vra să zică n-are nici o însemnătate ce grai vorbește omul și din ce semințe se trage: român, grec, bulgar, turc ar fi adecă tot una. Iar temeiul ar trebui să se puie pe altceva: este cineva bogat ori sărac, mare ori mic, stăpân ori supus?

Și atunci fără deosebire de limbă sau de sânge bogații ar merge toți de o parte, fiind tot ei și cei puternici și mari, ca o tabără, iar sărăcimea neputincioasă și oropsită de altă parte, ca altă tabără, dușmană celei dintîi.

Străinul sărac, ori cel care se face a fi sărac, ar merge astfel împreună cu săteanul fără pământ și fără venituri împotriva celui cu bani sau în loc înalt și, dacă ar birui, s-ar împărți câștigul între unii din cei ce s-au luptat și ceilalți.

Se pare că așa ar fi, dar nu e așa. Și numai să te uiți de câte ori se întâlnesc cei de un sânge, oricare ar fi deosebirea de stare și de noroc între dânșii. Ca după o poruncă a firii, ei se osebesc de la sine în fața străinului.

Și e lesne să se înțeleagă de ce. Averea sau rangul poate să despartă pe frați astăzi. Dar în sinele lor trăiesc anii cei mulți, când au fost cu toții împreună.

Nu-și amintește oare uneori fratele cel bogat cât de rău să fi ajuns cu vremea, de zilele cele vechi, când mânca dintr-un blid cu fratele rămas în sărăcie și când amândoi ajutau, în vârstă copilărească, la nevoile casei celei împovărate și lipsite?

În ciuda străinilor cari caută să ne îndușmănească, s-a văzut ce zace în sufletele noastre, ale tuturora, și acum câțiva ani, când românii din toate treptele s-au strâns la Călugăreni, în Vlașca, pentru ca să pomenească încă o dată biruința lui Mihai Vodă cel Viteaz asupra turcilor, cari acum peste trei sute de ani ni năvăliseră în țară, pe care voiau s-o și turcească, stricându-i datina și schimbându-i legea cu sila.

În oastea lui Mihai erau și mulți străini dar aceia erau năimiți, cu plată.

Însă fără plată și din toată inima, de jalea pământului lor și de mânie împotriva asupritorilor, s-au bătut ceilalți boieri și țerani. Și au biruit puteri cu mult mai mari și mai bine desprinse decât ale lor.

Și atunci tot așa, pentru pomenire, au fost împreună cei mari și cei mici. S-a vorbit pe înțelesul tuturora și același vânt de mândrie și de încredere în noi înșine a trecut peste sufletele tuturora.

Și de aceea cât mai des trebuie să ne apropiem, pentru înfrățire, de sufletele părinților și bunicilor noștri cari au fost.

Și în fața lor ne vom simți iarăși frați.

(Serbarea de la Călugăreni, *în vol* Sfaturi și învățături pentru ostașii României, *București, Editura Ministerului de război, 1916.)*

„CAZUL“ 23 AUGUST

Dr. CRISTIAN POPIȘTEANU

Dezbaterile din viața istoriografiei românești, ca și diversitatea punctelor de vedere exprimate în cărți, studii, articole de mai bine de cinci ani au ca numitor comun domnia libertății de gândire și a exprimării punctelor de vedere fără nici un stăvilar. Majoritatea discuțiilor se concentrează asupra câtorva subiecte și a implicațiilor și consecințelor lor pentru istoria noastră contemporană. Dintre acestea 23 august 1944, 6 martie 1945, 30 decembrie 1947, Conferința de pace de la Paris, 22 decembrie 1989 ocupă spațiul cel mai mare. Și cât se poate de îmbucurător au scos la iveală numeroase documente și mărturii de primă valoare, ceea ce nu numai că a îmbogățit cercetarea istorică, dar a și clarificat o serie de interpretări (mă gândesc în acest sens la excelenta sesiune științifică organizată de Institutul de istorie „N. Iorga“, Facultatea de istorie a Universității București și Arhivele Statului, cu sprijinul și la inițiativa B.B.C., pe tema *6 martie 1945*). Iată că acum revista noastră intervine din nou într-o amplă și, de ce să nu o spunem, controversată dezbatere, chiar dacă de multe ori controversa mi se pare artificială prin introducerea în substanța demersului științific a unor elemente pur circumstanțiale exterioare subiectului, cum este de pildă aserțiunea că actul de la 23 august a adus comunismul în România și a fost nici mai mult nici mai puțin decât o trădare a intereselor naționale. Acum, aceeași teză a fost aplicată momentului 9 mai 1945, multe texte apărute în presa română apreciind că victoria coaliției Națiunilor Unite, la asigurarea căreia noi am fost părtași în ultimele nouă luni ale marii conflagrații, nu numai că nu ne-a adus *nimic* (desigur, neacordarea cobeligeranței este un punct dureros, întrucât marile puteri ale coaliției nu și-au onorat promisiunile), dar ne-a și luat totul. Se introduc astfel în analiza și lămurirea marilor momente din istorie judecăți emoționale *extrinseci* oricărei semnificații logice, ceea ce în mai toate cazurile seamănă confuzie. De fapt, confuzia este în mod cert una dintre particularitățile discuțiilor actuale de la noi, inclusiv pe teme istorice. Am răspuns într-o recentă emisiune de radio la întrebarea „ce a însemnat pentru noi 9 mai 1945 care a îndoliat o mare parte din Europa?“, prin a reaminti că fie și doar prin două rezultate esențiale și tot putem trece această zi la capitolul evenimentelor fericite: *pacea* (și deci faptul că din 12 mai 1945 nu mai cădeau români pe front, iar acasă încetaseră încordarea maximă și regimul de țară aflată în război), pentru noi și pentru toată Europa, inclusiv pentru germani, și *Ardealul de Nord*, a cărui revenire la trupul patriei a fost o urmare nemijlocită a participării noastre la eliberarea teritoriului din nord-vestul țării și a luptei noastre de la 24 august 1944 până la capăt, alături de învingători.

Sau o altă distorsiune ivită pe parcursul dezbaterilor. Se ignoră documente cu valoare de surse principale (cum este de exemplu raportul către Stalin în legătură cu preluarea mareșalului Ion Antonescu de către reprezentanții Înaltului Comandament Sovietic, care s-a petrecut cu opoziția expresă – dar nu cu rezistența armată imposibilă a autorităților militare și civile românești, a echipei comuniștilor care-i păzeau), se omit altele și se atribuie credibilitate exagerată unor documente, fie inexistente sau neprobatorii (faimoasa telegramă de la Stockholm din 22-23 august 1944). Ca să nu mai vorbim că se preiau uneori procedee tipice modelului totalitar de cercetare a istoriei și se scot din cele întâmplate părți importante numai pentru că sunt obiect de prejudecată sau nu corespund vederilor respectivilor exegeți.

Conștienți de necesitatea lucidității și a nepărtinirilor în descifrarea, analizarea și interpretarea trecutului mai apropiat sau mai îndepărtat, aducem din nou în atenția cititorilor (și deci și a specialiștilor) ceea ce am numit „Cazul“ 23 august 1944. I-am dat aici această denominație tocmai pentru a sugera că discutarea sa la masa istoricilor este în prezent mai mult decât un eveniment sau un act, este pur și simplu un caz. Și deși am scris mult, chiar foarte mult, despre 23 august, credem că mare parte din ce am scris între 1967-1989 este valabil sub raportul exactității istorice, fiind doar cosmetizată ideologic, așa cum analizam în august 1990, iar ce am publicat din 1990 este o masivă (și încă inexistentă în alte surse) contribuție la o bibliografie căreia cele patru volume de documente apărute în 1984 îi sunt și acum foarte folositoare.

Dacă studiul profesorului Dennis Deletant, binecunoscut specialist britanic în istoria țării noastre, aduce *un punct de vedere* temeinic elaborat privind raporturile dintre organizatorii actului istoric de la 23 august 1944 (rămas cu *reputația* intactă – trebuie s-o spunem – în istoriografia internațională drept una dintre faptele de seamă prin care românii s-au relevat în acest secol istoriei universale, indiferent de disputele din istoriografia românească) inclusiv prezența comuniștilor, documentele doam-

nei T.A. Pokivailova, cercetatoare și specialistă de la Institutul de slavistică și balcanistică din Moscova, prezintă relevante *noi* despre revenirea în țară a mareșalului Ion Antonescu din captivitatea sovietică de 18 luni (ne exprimăm încă o dată convingerea că a venit momentul să intrăm în posesia documentelor acestei prelungite șederi în U.R.S.S. a fostului conducător al statului, unde a suportat numeroase interogatorii, a avut întrevederi și a trăit momente tragice, inclusiv încercări de sinucidere, documente fără de care cercetarea nu poate analiza în cunoștință de cauză însăși guvernarea Antonescu).

În fine, cele două seturi de documente comentate de general maior (r) Constantin Antip și de acad. Dinu C. Giurescu sunt absolut relevante asupra odiseei ultimelor zile ale mareșalului Ion Antonescu. Sunt documente *probatorii* asupra deciziei executării sale și a adevăratelor cauze și motive ale necomutării pedepsei cu moartea. Le considerăm extrem de binevenite în analizarea rolului factorilor de decizie din acel timp istoric (nu numai pentru fondul situației extrem de dificile, ci și pentru formele procedurale și chiar de redactare). În cazul în speță este clar că noțiunea de „rațiuni de stat" se traduce prin grija avertizată de a ține țara în afara unor noi intervenții din partea marii puteri în a cărei sferă de dominație și influență intrase România, pe teritoriul căreia staționau trupele sovietice. Este de asemenea instructiv modul în care au reacționat aliații occidentali ai U.R.S.S. din vremea războiului, prin aplicarea vechiului adăgiu „wait and see". Nu se poate omite câtuși de puțin informația din telegrama diplomaților americani despre evoluția stării de spirit a opiniei publice românești privindu-l pe Ion Antonescu.

Încredințând toate aceste noutăți cititorilor, suntem siguri că ele vor ajuta în continuare la acea asamblare obiectivă a „Cazului" 23 august 1944. Care nu poate fi nicidecum sustras din contextul istoric românesc și european, după cum, în opinia mea, nici o abordare a fenomenelor istorice nu mai are șanse de viabilitate în prezent fără suportul studiului comparativ, suport de nedespărțit de instrumentele cercetării contemporane și fără de care nu mai pot fi analizate și mai ales înțelese nici unele din procesele istoriei contemporane, inclusiv mica tranziție în care suntem angajați și marea tranziție în care este cuprinsă acum vertiginos întreaga lume.

Domniei libertății nu doar în societatea românească actuală, ci cu precădere în cercetarea istorică îi datorăm și noi dreptul și posibilitatea de a tipări în *Magazin istoric toate* aceste puncte de vedere. Și anticipăm că libertatea, doar libertatea și argumentele științifice vor duce la restrângerea și poate chiar la eliminarea ariei confuziilor. ■

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

MEMORIAL CHARLES DE GAULLE

Începând de la jumătatea lunii iunie acest an, un monument înălțat în incinta Școlii militare franceze de la Coetquidan omagiază pe cel mai ilustru absolvent al Saint-Cyr-ului: generalul Charles de Gaulle de la a cărui moarte se vor împlini, la 9 noiembrie 1995, 25 de ani.

Se știe că celebra școală militară de la Saint-Cyr, în apropiere de Versailles, a fost instalată în anul 1808 într-un așezământ de educație pentru tinere fete (fondat în 1686 de Ludovic XIV și de Dna de Maintenon), dar fiind distrusă în anii 1940-1944, a fost transferată la Coëtquidan, în 1946. Abia 20 de ani mai târziu, în 1966, în clădirile de la Saint-Cyr s-a inaugurat un Colegiu militar.

Să fi dorit oare cu adevărat generalul acest transfer? Din apropierea Parisului, undeva la sud-vest de Rennes, într-o pădure din Bretania, cadru cândva al Cavalerilor Mesei Rotunde? Greu de crezut. „Intelectual" mai degrabă decât militar și, înainte de toate, om de acțiune, de Gaulle a regretat că tinerii dăruiți apărării independenței Franței nu puteau să-și însoțească austerul exercițiu al armelor cu tot ce oferă Parisul unui băiat de 20 de ani, cultură, în primul rând. Cu atât mai mult cu cât el profitase din plin de această vecinătate în anii 1909-1911, când urmase cursurile Saint-Cyr-ului.

După monumentele ridicate ultimilor mareșali trecuți prin sălile ei — Juin, de Lattre, Koenig, Leclerc —, Școala de la Coëtquidan l-a onorat la 13 iunie 1995 pe absolventul nr. 1 al promoției 1911, botezată Fez, cu un memorial inaugurat, în prezența familiei generalului de Gaulle și a ministrului apărării. El se prezintă sub forma unei flăcări de granit — evident cu trimitere la „Apelul din 18 iunie", „flacăra Rezistenței franceze" — scindată în două, pentru a marca ruptura operată atunci cu legitimitate. Este un omagiu singular, adus nesupunerii eroice într-un sanctuar prin excelență al disciplinei.

F.D.

CARE A FOST ROLUL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN LOVITURA DE LA 23 AUGUST 1944?

Istoricul britanic Dennis Deletant este un vechi colaborator al revistei noastre. S-a născut în 1946. După absolvirea liceului, între 1964 și 1968, a urmat cursurile Institutului de studii slave și est-europene din cadrul Universității din Londra, cu specialitatea „Studii românești". În 1968, a petrecut un an în România, ca bursier al lui British Council, fiind reținut după aceea în cadrul Catedrei de limba și literatura română a Universității din Londra. În prezent, este conferențiar de studii românești al amintitei universități și membru în Consiliul administrativ al Fondului Know-How al guvernului britanic.

Bun cunoscător al istoriei, limbii și culturii poporului român, de-a lungul anilor a publicat mai multe lucrări, dintre care amintim: Colloquial Romanian **(Londra, 1983),** Studies in Romanian History **(București, 1991),** Teach Yourself Romanian **(Londra, 1992) și o ultimă lucrare,** Ceausescu's Police State, **în curs de tipărire la Londra.**

Articolul pe care îl reproducem în acest număr a fost prezentat de autor în cadrul acțiunii „Romanian Studies Day" (Londra, 13 ianuarie 1995) și va fi tipărit în cadrul unei culegeri ce reunește comunicările susținute cu acest prilej.

Dr. DENNIS DELETANT

Una dintre cele mai mari ironii ale istoriei românilor o constituie faptul că principalii arhitecți ai loviturii de la 23 august 1944, regele Mihai și liderii democrați, au înlăturat o dictatură militară pentru ca numai după șase luni să fie ei înșiși înlăturați de o nouă ordine totalitară. În Germania de Est și Polonia, unde ravagiile războiului au măturat toate structurile politice, i-a fost relativ ușor lui Stalin să aducă la putere partidele comuniste clientelare, pe când în România impunerea noii ordini a necesitat înlocuirea structurilor existente. Lovitura lui Mihai I a preîntâmpinat și înlăturat orice încercare a rușilor de a pune mâna imediat pe putere. În momentul în care trupele sovietice intrau în București, opt zile după actul de la 23 august, au găsit un guvern în care partidul comunist era slab reprezentat și care era gata să încheie un armistițiu și să țină alegeri.

În afara impactului crucial pe care l-a avut asupra evoluției trasate de Stalin pentru P.C.R., lovitura l-a adus pe Dej în prim-planul scenei politice românești, lansându-l astfel pe drumul spre putere. Din moment ce Dej a apărut mai întâi drept conducătorul acelei aripi a partidului amestecată în cel mai înalt grad în lovitură și apoi el a continuat să-și asigure dominația asupra întregului partid, actului

de la 23 august i s-a acordat un loc de frunte în istoria partidului. Chiar înainte ca Dej să obţină supremaţia în cadrul partidului, colegii săi comunişti au căutat să anuleze creditul pe care regele şi marile partide democratice îl câştigaseră, rezervând-o numai pentru ei. Astfel îşi justificau legitimitatea ascensiunii la conducere. Până la sfârşit, rolul comuniştilor români a fost exagerat cu bună-ştiinţă de către partid pentru a-şi justifica dreptul de a conduce ţara. Regele Mihai a fost redus la calitatea unui simplu spectator. În această străduinţă, apologeţii comunişti au fost ajutaţi de suprimarea de către autorităţile comuniste a tuturor relatărilor care nu se potriveau scenariului realizat de ele. De aceea, relatările participanţilor-cheie la evenimente, adică regele şi membrii anturajului său care au reuşit să fugă în Occident, referitoare la crucialul act al regelui de a ordona arestarea mareşalului Antonescu la 23 august 1944 au fost puţin cunoscute în România înainte de înlăturarea regimului comunist[1].

Un exemplu de astfel de denaturare a faptelor a fost relatarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu referitoare la pregătirile pentru lovitură, publicată, la prima ei aniversare, în *România liberă*. Pătrăşcanu pretindea că „trei întâlniri au fost ţinute la Palat sub conducerea regelui Mihai pentru pregătirea loviturii din 23 august" la care el (Pătrăşcanu) a fost „singurul reprezentant al întregii opoziţii". Ceea ce este incorect. Preparativele pentru lovitură erau discutate simultan la Palat, unde regele se consulta cu consilierii personali, şi de către aşa-numitul Bloc Naţional Democrat format la 20 iunie 1944 din reprezentanţi ai partidelor naţional-ţărănesc, naţional liberal, social-democrat şi comunist, care se întâlneau în diferite locuri. La 13 iunie, Pătrăşcanu şi Bodnăraş s-au întâlnit cu un grup de consilieri ai regelui, dar se spune că principalul motiv a fost discutarea relaţiilor ulterioare cu Moscova. Deşi este adevărat că şi înainte de formarea B.N.D., Pătrăşcanu şi Titel Petrescu, conducătorul social-democraţilor, luau parte la pregătirile secrete pentru lovitură, conduse de rege, toate variantele ulterioare au fost discutate la întâlnirile B.N.D. şi la ultima şedinţă ţinută înainte de lovitură, la 21 august, au participat regele, consilierii săi, liderii celor mai mari partide politice şi Pătrăşcanu. Astăzi, datorită publicării recente a mărturiilor martorilor oculari ai loviturii şi dezvăluirilor contemporanilor lui Pătrăşcanu şi Dej referitoare la activităţile P.C.R. în timpul războiului şi relaţiile sale cu Moscova, rolul jucat de comunişti în lovitură poate fi determinat cu mai multă acurateţe, iar mistificările săvârşite la ordinul lui Dej pot fi risipite.

După înfrângerea zdrobitoare de la Stalingrad, regele Mihai a făcut un apel la pace în mesajul de Anul Nou din 1943 transmis prin radio poporului său. Iritat de ceea ce el considera a fi indecizia opoziţiei, condusă de Maniu şi Brătianu, tânărul rege a declarat mai târziu că fusese gata să scoată România din războiul împotriva Aliaţilor în februarie 1944, dar că „ori de câte ori vreun plan de acţiune părea suficient de bine pus la punct, el era împiedicat să acţioneze de către obiecţiile ridicate de opoziţie". Nerăbdarea regelui era fără îndoială un semn al tinereţii sale (avea doar 22 ani), iar Maniu, mai în vârstă şi-a exprimat rezervele în legătură cu executarea loviturii de stat în acel moment, pe motiv că erau prea multe trupe germane în ţară. Oricum, regele putea recurge la sfaturile înţelepte ale mamei sale, regina Elena, ale generalului Sănătescu, şeful casei militare şi ale lui Grigore Niculescu-Buzeşti, conducătorul departamentului de cifru şi transmisiuni din Ministerul de externe.

Maniu se afla în contact radio permanent cu englezii prin intermediul unui operator, pe nume Nicolae Ţurcanu (cu nume de cod „Reginald"), care fusese trimis în România în iunie 1943 de către SOE. La sfârşitul lui octombrie 1943, Maniu şi-a exprimat dorinţa de a părăsi România pentru a-i contacta pe ruşi, cu ajutorul britanicilor. Foreign Office-ul i-a răspuns lui Maniu că orice apropiere din partea României, fie ea din partea unor simple persoane sau a guvernului, trebuie să fie adresată tuturor celor trei aliaţi şi că ea trebuie să ia forma unei oferte făcută de un emisar deplin autorizat să semneze o capitulare necondiţionată cu cei trei aliaţi. Oricum, Foreign Office-ul a informat guvernul sovietic despre cererea lui Maniu. În decembrie 1943, consilierul de legaţie român la Stockholm, George Duca, i-a contactat pe miniştrii american şi englez în numele lui Maniu, în problema condiţiilor armistiţiului, fără să ştie că şeful său, ministrul Frederic Nanu, fusese instruit de mareşalul Antonescu şi ministrul de externe, Mihai Antonescu, să întreprindă o acţiune similară. Într-adevăr, la 26 decembrie, Nanu a fost contactat de un ofiţer NKVD cu o ofertă de a trata cu conducătorii români, contactul fiind menţinut timp de câteva luni în mod clandestin. Lui Nanu i s-a spus că ruşii îi vor informa şi pe aliaţii occidentali şi că trebuia asigurată o discreţie totală. La 13 aprilie, termenii armistiţiului, la care conveniseră reprezentanţii guvernelor american, britanic

[1] Nu pot fi trecute cu vederea eforturile unor istorici şi publicişti români care s-au străduit şi în mare parte au şi reuşit să pună în circuit un număr mare de izvoare româneşti şi străine, inclusiv mărturiile unora dintre principalii participanţi la evenimente. Sub semnătura unor cercetători şi publicişti de prestigiu *(Aurică Simion, Eugen Preda, Cristian Popişteanu, Florin Constantiniu, M.E. Ionescu, Eugen Bantea, H. Zincă* ş.a.) *Magazin istoric* şi-a adus o contribuţie valoroasă la elucidarea acestui eveniment important al istoriei româneşti şi universale. Spre edificare, este suficient să citäm câteva exemple: nr. 8/1974, 8/1979, 8/1983, dar mai ales numerele 8 ale revistei noastre din anii 1990-1995.

și sovietic la Cairo erau transmiși și lui Antonescu și lui Maniu. Ei cereau o schimbare a poziției României față de Germania, plata unor reparații U.R.S.S.-ului, confirmarea Basarabiei și Bucovinei de Nord ca teritorii rusești, înapoierea Transilvaniei de Nord României și garantarea libertății de mișcare totală a trupelor sovietice prin România, pe timpul duratei armistițiului, fără să fie vorba de o ocupație.

După primirea termenilor, pare să se fi produs o ruptură între mareșal și Maniu. Într-o scrisoare de pe la mijlocul lui aprilie, Maniu afirma că Antonescu „dorea să continue războiul de partea germanilor", în timp ce el acceptă termenii și din moment ce era sigur că Antonescu nu putea fi înduplecat, va acționa în strânsă legătură cu regele. Chiar și așa, suspiciunea că aliații occidentali, în special Anglia, abandonaseră România U.R.S.S.-ului l-a tulburat pe Maniu, care l-a folosit la sfârșitul lui mai pe emisarul român la Cairo, Constantin Vișoianu, pentru a împărtăși aceste griji lui Christopher Steel, reprezentantul britanic. Aceasta îl determină pe Anthony Eden, ministrul de externe, să îl instruiască pe Steel să îi spună lui Vișoianu că nu avea nici un rost să încerce să obțină asigurări despre politica britanică „distincte de cele ale guvernului sovietic". Dar Steel nu a fost deloc dojenit de Eden când, ca răspuns la o nouă întrebare a lui Vișoianu — dacă Maniu ar trebui să formeze „o coaliție democratică incluzând partidul comunist" — acesta a afirmat că, după părerea sa, o astfel de coaliție largă ar fi „primită cu căldură de către opinia publică occidentală".

Acest sfat prudent i-a confirmat probabil lui Maniu că ar fi bine să îi primească pe comuniști într-o coaliție și când Vișoianu, care sosise la Cairo la 25 mai, i-a cerut lui Daniel Semionovici Selod, asistentul lui Nikolai Novikov, reprezentantul sovietic la Cairo, să sugereze un nume, acesta a raspuns: „Lucrețiu Pătrășcanu". Deși în 1943 și la începutul lui 1944 fusese ținut în arest la domiciliu la Poiana Țapului, lângă Sinaia, unde își avea regele reședința de vară, Pătrășcanu a fost tot timpul informat de către colonelul Octav Ulea, maestrul de ceremonii al Palatului, despre planurile de ieșire a României din război, iar în aprilie 1944 a negociat o înțelegere cu Titel Petrescu, liderul social-democraților, pentru a forma Frontul Unic Muncitoresc, dând astfel o mai mare autoritate partidului comunist. Amândoi au luat parte la pregătirile secrete pentru lovitură, sub conducerea regelui. Pătrășcanu era adus la întrunirile unui sub-comitet sub conducerea colonelului Dumitru Dămăceanu, care pregătea planurile pentru apărarea Bucureștiului. La începutul lui iunie, el a propus ca reprezentantul militar al partidului comunist, Emil Bodnăraș (sub nume conspirativ inginer Ceaușu) să ia parte la aceste întâlniri, căci el putea organiza mici grupuri de muncitori înarmați care să ia parte la lovitură.

Bodnăraș și-a făcut prima dată apariția la una dintre aceste întâlniri într-o casă din Calea Moșilor, în noaptea de 13 iunie. Spre deosebire de colegii săi, Dej, Apostol, Chișinevski și Georgescu, el fusese cruțat de internarea în lagărul de la Târgu-Jiu după ce i s-a dat drumul din închisoarea de la Caransebeș în decembrie 1942 pe motiv că fusese ofițer în armata română. Rolul său în pregătirile pentru lovitură a rămas vag și a dat naștere la numeroase speculații, precum că ar fi fost folosit de mareșalul Antonescu ca o legătură secretă cu autoritățile sovietice. După înfrângerea Axei la Stalingrad, lui Antonescu îi era clar că ar fi prudent să stabilească legături solide cu Rusia, iar Bodnăraș era exact omul care îi trebuia. Chiar și membrii anturajului regelui erau impresionați de activitatea lui Bodnăraș, iar acesta, la rândul lui, era suficient convins de temeinicia planurilor pentru a-și putea mulțumi colegii, comunicându-le că partidul comunist urma să își întărească poziția alăturându-se partidelor național-țărănesc, național liberal și social-democrat, formând Blocul Național Democrat la 20 iunie 1944.

O săptămână mai târziu, reprezentanții Aliaților la Cairo au primit un plan al loviturii elaborat de rege și B.N.D. Maniu susținea că, pentru a fi încununată de succes, lovitura trebuie să fie însoțită de trei acțiuni simultane ale Aliaților. Mai întâi, trebuia să fie o ofensivă sovietică de anvergură pe frontul românesc, la 24 de ore de la întoarcerea armelor, apoi, trei brigăzi aeropurtate, anglo-americane sau sovietice, cu un total de 2 000 parașutiști, să fie lansate în momentul loviturii, iar în al treilea rând să fie pornit un bombardament masiv asupra rețelelor de comunicații din Ungaria și Bulgaria. Planul a primit un răspuns favorabil din partea reprezentanților britanic și american, dar când aceștia din urmă au sugerat o întâlnire tripartită pentru a discuta problema, reprezentantul sovietic Nikolai Novikov a spus că este prea devreme. Novikov a așteptat degeaba instrucțiuni de la Moscova. Rușii nu aveau nimic de pierdut legându-și speranțele de un acord bilateral cu mareșalul Antonescu: ei aveau dublul avantaj de a trata direct cu conducătorul militar român, prin aceasta înlăturând necesitatea tratativelor cu Maniu, o persoană care le putea cauza neplăceri în viitor, și de a le oferi timp, avându-se în vedere ezitarea mareșalului, de a se pregăti pentru ocuparea României.

Speranțele rușilor în Antonescu au fost spulberate când acesta s-a întâlnit cu Hitler la 5 august 1944. La întrebarea lui Hitler dacă România intenționa să lupte mai departe, Antonescu a tărăgănat răspunsul, arătând că depinde de implicarea Germaniei în a ajuta

România să zăgăzuiască înaintarea rușilor și de atitudinea Ungariei și Bulgariei. Mareșalul s-a întors la București într-o stare de adâncă deprimare și nu a întreprins nimic referitor la propunerea rușilor de armistițiu. Între timp, Maniu aștepta cu înfrigurare un răspuns la planul loviturii trimis la Cairo la 27 iunie. La 7 iulie, regele și consilierii săi, inclusiv liderii opoziției, au fixat data loviturii pentru 15 august, sperând să își sincronizeze acțiunea cu o ofensivă sovietică. Cu cât lovitura era întârziată, cu atât mai mare era șansa ca armata roșie să forțeze ocuparea a cât mai multor teritorii românești, iar Moscova avea interes să treacă la o ocupare militară fățișă a țării fără ajutorul regelui și al opoziției. Mai mult, raidurile aeriene anglo-americane tot mai numeroase asupra rafinăriilor de la Ploiești și deasupra Bucureștiului reaminteau românilor costul alianței pe care o încheiaseră cu Germania. Maniu încă nu aflase nimic de la Cairo, iar lovitura era amânată. În sfârșit, pe 20 august, mult așteptata ofensivă sovietică se dezlănțuie, făcându-l pe Maniu să informeze la Cairo că regele și grupul său hotărâseră să intre în acțiune.

Generalii ruși Malinovski și Tolbuhin, au lansat cu mult succes un masiv atac cu o forță de aproximativ 1 000 000 soldați și 1 500 tancuri împotriva forțelor germane și românești staționate pe Prut. Frontul de la sud de Iași a fost spart și regele a venit de la Sinaia la București pentru a-și consulta consilierii. Reprezentanții partidelor politice nu puteau fi găsiți. Regele l-a întrebat pe colonelul Dămăceanu cât timp îi trebuia să-și îndeplinească partea din plan, adică să intercepteze rețelele telefonice și să captureze stația radio. I s-a răspuns: „cinci zile". Lovitura a fost fixată pentru 26 august, la ora 1 p.m. Mareșalul și Mihai Antonescu urmau să fie invitați la masă, după care în cadrul unei audiențe avea să se discute cursul care trebuia urmat. Dacă mareșalul ar fi refuzat negocierile cu Aliații, regele l-ar fi demis și ar fi format un nou guvern din partidele de opoziție. Acest guvern i-ar fi poftit pe germani să iasă din România și i-ar fi împuternicit pe emisarii de la Cairo, Barbu Știrbei și Constantin Vișoianu, să semneze un armistițiu.

În seara următoare, 21 august, planurile întocmite de rege și de consilierii săi cu o zi înainte au fost aprobate de membrii B.N.D. la ultima întâlnire în plen dinaintea loviturii. Au participat regele, Maniu, Brătianu, Pătrășcanu, Titel Petrescu, Grigore Niculescu Buzești, din Ministerul de externe, Ion Mocsony-Stârcea, mareșalul Casei Regale, generalul Constantin Sănătescu și Mircea Ioanițiu, secretarul particular al regelui. Pătrășcanu a venit cu o proclamație-program pentru a fi aprobată de rege și, cu sprijinul lui Titel Petrescu, a cerut formarea unui guvern de uniune națională condus de Maniu. Acesta din urmă a refuzat și a făcut presiuni pentru un guvern de tehnicieni, condus de un militar, care să gestioneze condițiile armistițiului și prezența armatei roșii. Problema a fost lăsată în mâinile lui Maniu și Pătrășcanu, care trebuiau să întocmească o listă de miniștri până la 23 august. S-a convenit ca politicienii să se disperseze până în ziua hotărâtă pentru acțiune, 26 august.

Încă o dată, întâmplări neprevăzute au intervenit în desfășurarea loviturii. Antonescu, descurajat de înaintarea rapidă a trupelor sovietice, se deplasa necontenit între frontul din sudul Moldovei și București. La 24 august, a hotărât să se reîntoarcă pe front. Aceasta însemna că probabil va lipsi din Capitală în ziua loviturii. Știrea aflată din întâmplare de Stârcea i-a fost rapid transmisă regelui, care a reușit să-i comunice lui Maniu că lovitura trebuia să aibă loc la 23 august. Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, a fost nemulțumit de deteriorarea situației militare și a hotărât din proprie inițiativă, să încheie un armistițiu cu Aliații. Oricum, i-a spus acest lucru mareșalului în seara de 22 august și acesta nu a ridicat nici o obiecțiune. În aceeași seară, mareșalul i-a spus ministrului german Clodius că va face un ultim efort de a-i stopa pe ruși, și în cazul unui eșec, își rezerva dreptul de a acționa cum va crede de cuviință.

După întâlnirea cu Clodius, Mihai Antonescu a trimis la Stockholm un curier, instruindu-l pe Nanu să îi spună doamnei Kollontay despre dorința conducătorilor României de a *relua* negocierile pentru armistițiu și nu, cum s-a pretins, să încheie unul. Curierul a ajuns la 24 august, a doua zi după lovitură *(Magazin istoric*, nr. 8/1994).

În dimineața zilei de 23 august, într-un ultim efort disperat de a-l convinge pe mareșal să încheie un armistițiu, Maniu și Constantin Brătianu i-au cerut istoricului Gheorghe Brătianu, nepotul liderului partidului liberal, să își folosească stima de care se bucură la Antonescu pentru a-l convinge pe mareșal să se întâlnească cu regele în acea după-amiază. Mareșalul i-a ascultat argumentele lui Brătianu și a fost de acord în aparență să meargă la Palat, dar cu condiția ca Maniu și Gheorghe Brătianu să îi trimită până la ora trei o scrisoare, confirmând sprijinul pe care i-l ofereau în semnarea armistițiului. Mareșalul le-a cerut să îi fie aranjată o întâlnire cu regele la 16.00. Lui Mihai Antonescu i se aranjase una, la 15.30. Regele și-a convocat consilierii și a hotărât ca înlăturarea mareșalului să aibă loc în prezența sa în acea după-amiază. Niculescu-Buzești și Stârcea au părăsit Palatul pentru a-i preveni pe Maniu și pe Pătrășcanu, dar Maniu nu era acasă și omul de legătură al lui Pătrășcanu a spus că acesta și Titel Petrescu

vor veni la Palat, dar numai după ce se va înserа. La fel, Gheorghe Brătianu n-a reușit să-l găsească nici pe unchiul său, nici pe Maniu, neputând astfel să realizeze condiția mareșalului de a obține o scrisoare de la cei doi. Când Gheorghe Brătianu l-a întâlnit, Antonescu era cu mâinile goale, foarte furios și a zis că Mihai Antonescu poate merge la Palat singur și să prezinte regelui scuzele sale.

Mihai Antonescu a ajuns la audiență la ora hotărâtă și a fost primit de rege și de generalul Sănătescu. A cerut scuze în numele mareșalului, la care Sănătescu a părăsit încăperea și i-a telefonat acestuia, spunând că nu are nici un rost să îl umilească pe rege în acest moment critic. Mareșalul s-a îmbunat și a acceptat să vină. A fost escortat în salon pentru a-l întâlni pe rege, care era împreună cu Mihai Antonescu și Sănătescu. Mareșalul a început să facă o dare de seamă amănunțită a situației de pe front și a zis că va încheia armistițiul doar după ce va obține consimțământul lui Hitler. Regele a replicat că situația militară nu mai poate suporta întârziere; de vreme ce trupele sovietice ocupaseră o parte din țară, armistițiul trebuia semnat imediat. Întrebat de rege dacă se va alătura unei persoane care i-ar contacta pe Aliați, mareșalul a răspuns: „niciodată". După ce s-a retras puțin în biroul său, pentru a-și anunța colaboratorii (Stârcea, Buzești, Ioanițiu și generalul Aurel Aldea) că a sosit momentul arestării lui Antonescu, regele s-a întors în salon și i-a spus că, în conformitate cu dorințele poporului român exprimate prin intermediul a patru partide democratice, scotea România din război pentru a o salva de la dezastru. Dacă mareșalul ar refuza să execute ordinul regelui ca armistițiul să fie încheiat, atunci s-ar putea socoti demis.

Când mareșalul a spus că nu primește ordine de la nimeni, regele i-a replicat ca l-a demis și a părăsit camera. Apoi i-a ordonat adjutantului său, colonelul Emilian Ionescu, să îi aresteze pe mareșal și pe Mihai Antonescu. Ionescu a chemat garda formată din patru persoane pregătite pentru o astfel de eventualitate și, în ciuda protestelor mareșalului, cei doi Antonești au fost arestați și închiși.

Înapoiat în biroul său, regele își consultă consilierii în privința următorilor pași care trebuiau făcuți. Conducătorii partidelor politice trebuiau informați despre arestare. Aliații trebuiau anunțați, planul militar al loviturii trebuia executat, dar cel mai important lucru era alegerea unui nou prim-ministru. În absența lui Maniu, s-a hotărât să fie

În p. 5: *la Palat, în ziua de 23 august 1944, a triumfat punctul de vedere al regelui și al consilierilor săi*

Un convoi de ofițeri germani capturați de trupele române la București și în împrejurimile orașului se scurge prin fața Ateneului, rănit de raidurile răzbunătoare ale aviației germane

numit generalul Sănătescu, acesta bucurându-se de un mare respect în cadrul armatei. Ioaniţiu a redactat un decret, semnat de rege, iar primul ministru s-a îndreptat spre cartierul general al armatei pentru a transmite trupelor de sub conducerea colonelului Dămăceanu ordinul de a ocupa poziţii în puncte strategice din Bucureşti şi să înceteze luptele cu trupele sovietice pe front. Ca dovadă că armata şi-a arătat deplina loialitate comandantului suprem, regele, mai presus decât mareşalului Antonescu, stă faptul că nici un ofiţer superior nu a încălcat ordinele lui Sănătescu şi nu a trecut de partea mareşalului. De vreme ce Maniu şi Pătrăşcanu nu au reuşit să cadă la o înţelegere asupra unei liste de miniştri şi nici unul din ei nu era la Palat, noul guvern a trebuit să fie format pe loc din consilierii regelui. Niculescu-Buzeşti, consilier la Ministerul de externe, a fost avansat ca ministru de externe; generalul Aldea a devenit ministru de interne, în timp ce reprezentanţii celor patru partide din B.N.D. — Maniu, Brătianu, Titel Petrescu şi Pătrăşcanu — au fost numiţi miniştri de stat fără portofoliu. Ioaniţiu, fără îndoială, nu era singurul care considera că politicienii se dovediseră, în acel moment crucial, „o adunătură demnă de milă".

Primul dintre miniştri care a apărut la Palat a fost Pătrăşcanu, care sosise puţin după 20.00. A adus cu el proclamaţia regelui, care a fost aprobată, nu fără amendamente, de Buzeşti şi Sănătescu, şi textele celor două decrete, aprobate la întâlnirile B.N.D., care garantau amnistia prizonierilor politici şi desfiinţarea lagărelor de concentrare în care fuseseră închişi mulţi comunişti şi deţinuţi politici. În acelaşi timp, Pătrăşcanu i-a cerut regelui funcţia de ministru al justiţiei. De vreme ce nici un lider politic nu avea un portofoliu în cabinet, regele nu a vrut să riste să fie acuzat de părtinire, dar dată fiind pregătirea juridică a lui Pătrăşcanu, eforturile lui pentru elaborarea proiectelor proclamaţiei şi decretelor, precum şi faptul că a fost primul membru al B.N.D. care a ajuns la Palat, regele i-a oferit un compromis, numindu-l ministru al justiţiei ad-interim. Faptul că dintre reprezentanţii politici doar Pătrăşcanu şi-a întărit poziţia temporară a dat naştere, în relatările despre formarea acestui nou guvern, supoziţiei că el acţiona conform ordinelor primite de la partidul comunist, ceea ce a permis consolidarea în istoriografia comunistă a ideii „că partidul comunist a avut un rol dominant în cadrul loviturii". Pe de altă parte, se poate argumenta că Pătrăşcanu, dată fiind viteza evenimentelor din după-amiaza de 23 august, nu a avut timp să-i contacteze pe liderii partidului comunist şi în faţa faptului împlinit a hotărât să-şi satisfacă o vanitate personală. Sosirea lui Pătrăşcanu la Palat a fost urmată la scurt timp de cea a lui Titel Petrescu, şi după o oră, de a lui Emil Bodnăraş, care i-a fost prezentat regelui sub numele „inginer Ceauşu", conducătorul unui grup de civili comunişti bine antrenaţi şi înarmaţi ce făceau parte din „gărzile patriotice". La o oră după ce înregistrarea proclamaţiei regelui către ţară anunţând încetarea luptelor cu Aliaţii a fost transmisă la radio, la 22.12, mareşalul Antonescu, încă închis într-o cameră din Palat, a cerut hârtie şi şi-a întocmit testamentul. A mai trecut încă o oră până când Bodnăraş şi un grup de muncitori înarmaţi s-au ocupat de cei doi Antonescu, ducându-i într-un loc sigur, în cartierul bucureştean Vatra Luminoasă.

Chiar şi azi, opozanţii politici ai regelui se alătură admiratorilor lui Antonescu în încercarea de a-l trage la răspundere pe monarh pentru transferul mareşalului în mâinile comuniştilor, acuzându-l pe rege de trădare. Adevărul este că prima grijă a regelui şi a B.N.D. a fost împiedicarea mareşalului de a ajunge la forţele germane şi de a forma un guvern „rebel" pro-german. În această privinţă, ei se confruntau cu o problemă: nu voiau să îl dea pe Antonescu pe mâna poliţiei, pe care acesta o folosise pentru a-i hărţui pe liderii opoziţiei, de teamă că ar fi putut să-i dea drumul mareşalului. În schimb, Pătrăşcanu a propus ca o gardă civilă, alcătuită din persoane de încredere din cele patru partide din opoziţie, să îl păzească pe Antonescu până ce poliţia era epurată. Era gata să ofere voluntari din cadrul partidului comunist şi a invitat celelalte partide să procedeze la fel. Ideea a găsit sprijin la Maniu şi Brătianu. La o şedinţă anterioară care avusese loc la 17 august, la Palat, Maniu anunţase că avea o grupă de voluntari din Partidul Naţional-Ţărănesc gata să ia în primire acest rol. Totuşi, în seara loviturii, grupa nu era disponibilă, fiind trimisă, după spusele lui Maniu, în Transilvania pentru a lua parte la lupta împotriva germanilor. Mareşalul a fost astfel lăsat în grija lui Bodnăraş, al cărui grup a fost singurul care a venit la Palat.

Împreună cu mareşalul au fost duşi în casa din cartierul Vatra Luminoasă generalul Constantin Pantazi, ministrul apărării, generalul Dumitru Popescu, ministrul de interne, generalul Constantin Vasiliu, subsecretar de stat la Ministerul de interne, şi colonelul Mircea Elefterescu, comandantul poliţiei din Bucureşti. La 31 august, două zile după ce trupele sovietice au intrat în Capitală, conducerea grupului a fost trecută de Bodnăraş în mâinile generalului locotenent Tevcenkov şi generalului maior Nikolai Burenin, comandantul trupelor sovietice din Bucureşti, ca urmare a unor ordine primite de la generalul (avansat apoi mareşal) Rodion Malinovski, şeful operaţiunilor sovietice din România. Regele Mihai era încă în adăpostul din Munţii Carpaţi, fiind plecat din Capitală de teamă că aceasta ar fi putut cade în mâinile nemţilor în dimineaţa

zilei de 24 august. Cu sau fără prezența regelui, în momentul când Antonescu a fost predat autorităților sovietice, acestea erau într-o poziție care le permitea să își impună voința fără nici o piedică. România era acum o țară ocupată și nu exista nici o modalitate ca regele să intervină pentru a-l opri pe noul aliat să preia un lider care a condus ostilitățile împotriva lor în ultimii trei ani.

Cei care susțin că regele ar fi putut să o facă ignoră cu desăvârșire realitățile vremii.

Ceea ce reiese clar din descrierea pregătirilor pentru lovitură și a realizării acesteia este faptul că partidul comunist a fost doar unul dintre numeroșii jucători implicați. Rolul jucat de el a fost definit de anumite considerente. Ca un partid cu slab suport popular în România, rolul comuniștilor în modelarea viitorului țării a depins de influența pe care susținătorul lor, Stalin, era capabil să o manifeste asupra treburilor interne ale României. Cum războiul evolua, partea jucată de comuniști a căpătat o importanță sporită de avansarea armatei roșii. Includerea reprezentanților partidului comunist în B.N.D. e o dovadă de prudență politică, fiind privită de rege și de liderii opoziției ca plină de tact în vederea iminentei intrări a armatei roșii pe teritoriul României și conducerea pe care Uniunea Sovietică urma să o ia în stabilirea condițiilor armistițiului. Cu toate acestea, comuniștii au putut juca un rol mult mai mare în lovitură din cauza gafelor celorlalte partide. Ele au fost depășite de organizarea superioară a comuniștilor în seara loviturii. Pătrășcanu a fost primul reprezentant al unui partid care a ajuns la Palat la 23 august; Maniu și Brătianu nu au putut fi contactați, iar Bodnăraș și „gărzile sale patriotice" au fost singurele forțe de pază care au avut grijă de Antonescu. Aceste fapte au fost folosite de comuniști pentru a motiva pretenția exagerată că ar fi jucat rolul de căpătâi în lovitură. ■

Note de lector

ÎN CULISELE CONSTITUȚIEI DIN 1938

Paris, 4.02.1995

Stimate Domnule Popișteanu,

În legătură cu nota 8, p. 66 din lucrarea Radu R. Rosetti *Pagini de jurnal,* publicată sub îngrijirea dvs., a d-lui Marian Ștefan și d-nei Ioana Ursu:

Am dat peste notele pe care le-am luat în 1989 după relatarea d-lui Dumitru Dragomirescu-Baranga, nepotul lui Armand Călinescu (mama lui era sora Adelei Călinescu și fiica generalului Baranga, fratele colonelului cu același nume care a devenit tatăl vitreg al lui Ion Antonescu, atunci când viitorul mareșal avea 7 ani). Dumitru Dragomirescu-Baranga, care împreună cu Radu Lobei (nepotul de soră al lui Armand Călinescu) — ambii trăiesc aici —, susține că redactarea Constituției a început imediat după vacanța de Crăciun-Anul Nou 1937-1938, pe *vremea guvernului Goga.* Știe acest lucru deoarece el și Lobei au fost „secretarii" lui Armand Călinescu și Constituția a fost redactată acasă la acesta, de către Istrate-Micescu (la cererea lui Goga) și de el însuși. Micescu nu era „publicist", ci „civilist" și Călinescu avea mult mai multe cunoștințe de drept public (și el își făcuse doctoratul la Paris). D. Dragomirescu-Baranga și Radu Lobei (acesta era student la drept) luau note după ce li se dicta și vegheau la dactilografierea textului, care a fost gata în două săptămâni.

Așa se face că o lege fundamentală voită de Goga, concepută de relativ nepriceputul său colaborator Micescu, a fost „aranjată" de la început pentru a servi lui Carol II — de către omul său de încredere Armand Călinescu.

D. Dragomirescu-Baranga și Lobei au fost secretarii unchiului lor până în toamna lui 1939. D. Dragomirescu-Baranga a plecat la Paris, unde a studiat dreptul, cu câteva zile înainte de asasinarea lui Armand Călinescu, în plină criză poloneză (și-a urgentat plecarea de teama restricțiilor pe care le-ar fi adus izbucnirea războiului).

Și acum o mică inexactitate:

Generalul Rosetti a fost arestat în dimineața zilei de 13 august 1948 (și *nu* 15). Aveam 10 ani și două luni și mă aflam la țară cu unchiul Radu, fratele mamei mele, pe care medicii îl „condamnaseră" la un sfârșit rapid (este și azi sănătos , voinic!). După micul dejun, pe când ne jucam (noi copiii) în curte, m-a chemat unchiul Radu și mi-a spus:

— Du-te repede și strânge-ți lucrurile, plecăm imediat la București!

Când l-am întrebat de ce, mi-a răspuns, forțându-se să zâmbească și mângâindu-mă pe cap:

— A fost arestat Bunicu' și ne ducem să-l scoatem de la poliție!

Când ne-am suit în mașina care ne ducea la gară, mi-a arătat telegrama pe care o primise de la sora lui, Ioana. Aceste lucruri îmi sunt adânc întipărite în minte, de aceea sunt atât de sigur de dată...

I. VARLAM

MIHAI ANTONESCU APELEAZĂ LA LIDERII COMUNITĂŢII EVREIEŞTI

Cercetări din ultima vreme[1] au evidenţiat numeroase documente, uneori revelatoare, cum este şi cazul acelora pe care le reproducem in acest număr. Ele completează, cum vom vedea, cu elemente semnificative capitolul atât de important al acţiunii vizând ieşirea României din alianţa cu cel de-al III-lea Reich şi alăturarea ei la coaliţia Naţiunilor Unite.

Primul din documentele reproduse este o scrisoare pe care Wilhelm (Willi) Filderman a inmânat-o prinţului Barbu Ştirbey, cu câteva zile înainte de plecarea acestuia la Cairo, cu misiunea de a-i contacta pe reprezentanţii Naţiunilor Unite în vederea încheierii armistiţiului (vezi Magazin istoric, nr. 3,4/1995).

Doctor în drept, reputat avocat bucureştean, W. Filderman era şi un om politic apreciat atât în ţară cât şi în străinătate. Se impusese prin vasta sa cultură, inteligenţă, prin integritatea morală şi un remarcabil curaj civic. Aceste calităţi determinaseră şi alegerea lui ca preşedinte al Uniunii Evreilor Români (U.E.R.), formaţiune larg reprezentativă a populaţiei israelite din România şi care, după primul război mondial, a fost continuatoarea activităţii Uniunii Evreilor Pământeni (U.E.P.). Denumirea de „evrei pământeni" se explica prin faptul că, deşi aparţineau unor familii statornicite în ţările române de ani şi erau obligaţi prin lege să satisfacă serviciul militar (mulţi au murit, au fost răniţi şi decoraţi pentru bravură în timpul Războiului pentru cucerirea independenţei sau în Războiul pentru reîntregire), evreii din România nu aveau drept la cetăţenie. Acest drept le-a fost conferit în 1918 de către România reîntregită, ceea ce a dus şi la schimbarea denumirii din Uniunea Evreilor Pământeni în Uniunea Evreilor Români. În anii celui de al doilea război mondial, dr. W. Filderman a avut curajul să protesteze public, prin scrisori şi memorii adresate oficialităţilor române, împotriva deportării evreilor în Transnistria. Ulterior, el însuşi a fost deportat, situaţie care a încetat însă în urma intervenţiilor unor personalităţi de frunte româneşti şi a demersurilor unor exponenţi ai vieţii publice din Occident sau diplomaţi acreditaţi de unele ţări neutre la Bucureşti. Toate aceste elemente biografice ale lui W. Filderman capătă contururi deosebite prin conţinutul scrisorii pe care i-o adresa prinţului Barbu Ştirbey şi pe care specialiştii o cunosc din lucrarea lui Nicolae Baciu, Yalta şi crucificarea României, a cărei ediţie în limba română, apărută în 1990, reproduce documentul în limba franceză (pp. 270-274).

22-23 august 1944

Cel de al doilea document ne aduce în prim-plan numele unei alte personalităţi de frunte a comunităţii evreieşti din România acelor ani: A.L. Zissu. Economist de profesie, procurist al puternicului trust al zahărului, A.L. Zissu se deosebea în opinii politice de dr. W. Filderman. În timp ce acesta din urmă, fără a nega necesitatea şi importanţa întemeierii unui cămin naţional evreiesc pe pământul biblicei Ţări Sfinte, milita pentru o viaţă demnă şi egalitatea în drepturi cu populaţia majoritară din România, A.L. Zissu era adeptul emigrării evreilor, afirmându-se ca un activ luptător de pe poziţii sioniste. A fost, de altfel, preşedintele Oficiului de emigrare a evreilor din România şi unul dintre liderii mişcării sioniste mondiale. Dotat cu talent publicistic, a fost şi un polemist redutabil, mai ales în coloanele Mântuirii, publicaţie al cărei director era. A avut merite importante şi ca membru al conducerii Editurii „Bicurim", care a publicat multe opere ale evreilor din România, dar şi versiuni româneşti din lucrările unor scriitori clasici şi contemporani evrei din alte ţări.

Lui W. Filderman şi A.L. Zissu li s-a adresat Mihai Antonescu în noaptea de 22 spre 23 august 1944, cerându-le să-şi pună întregul lor prestigiu şi influenţa de care se bucurau în cercurile politice din străinătate în slujba României. De remarcat că ambii au răspuns favorabil solicitării lui M. Antonescu. Cunoscând divergenţele de păreri ale celor doi, acesta din urmă i-a convocat în mod separat. Lui W. Filderman i-a cerut să obţină ca, după pătrunderea trupelor sovietice în ţară, administraţia civilă să fie exercitată nu numai de sovietici, ci şi de reprezentanţii Angliei şi S.U.A. Este ceea ce preşedintele U.E.R. a şi făcut neîntârziat prin intermediul unei scrisori adresate reprezentantului organizaţiei JOINT din Istanbul. Lui A.L. Zissu i-a cerut să susţină cererea emisarilor români adresată anglo-americanilor în vederea obţinerii unor condiţii de armistiţiu mai puţin dure.

Chiar în dimineaţa următoare întrevederii sale cu vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Mihai Antonescu, doi intimi colaboratori ai lui A.L. Zissu au fost trimişi la dr. W. Filderman pentru a afla ce i s-a cerut acestuia şi a se vedea în ce măsură se puteau coordona acţiunea celor doi fruntaşi evrei.

Destinele ulterioare ale lui W. Filderman şi A.L. Zissu au fost diferite. Temându-se de cruzimea ocupantului sovietic, care îl cunoştea ca pe un adversar al comunismului, W. Filderman a reuşit să se refugieze la timp în Occident, unde a şi închis ochii pentru totdeauna. A.L. Zissu a fost arestat de autorităţile comuniste, obediente faţă de Kremlin, şi a cunoscut mulţi ani, împreună cu ceilalţi militanţi sionişti din România, calvarul temniţelor epocii. Eliberat, a emigrat în Israel, cu sănătatea grav afectată de detenţie, ceea ce a determinat rapida lui stingere din viaţă.

Şlomo LEIBOVICI—LAIŞ,
preşedintele ACMEOR
Tel Aviv

---

[1] *Sioniştii sub anchetă. A.L. Zissu*, Ed. M. Pelin, Bucureşti, 1993; F. Constantiniu, Al. Duţu, M. Retegan: *România în război 1941-1945* Ed. militară, Bucureşti, 1995.

Scrisoarea dr. W. Filderman adresată lui Barbu Ştirbey înaintea plecării acestuia la Cairo

Dragul meu Prinț,

Așadar, urmează să plecați. Nu știu dacă vă voi mai vedea vreodată. Cu cât se apropie mai mult sfârșitul războiului, cu atât simțim moartea mai aproape. Într-adevăr, pe de-o parte sânt amenințările bombardamentelor aeriene, pe de altă parte sânt amenințările germane. Iată de ce m-am hotărât să vă scriu nu numai pentru a vă ura „drum bun" și succes în ceea ce întreprindeți, dar și pentru a vă încredința testamentul meu. Vă rog, deci, să considerați această scrisoare ca pe un testament. Redactându-l, nu pot să mă gândesc la altceva înainte de a mă gândi la România și la poporul român. În această privință, doresc să fie cunoscută părerea mea: anume că poporul român a fost târât în război în împrejurări mai puternice decât voința lui. Într-adevăr, în 1914 România a rupt alianța cu Germania și a intrat în război alături de Aliați. De atunci, ea nu a avut altă politică externă decât cea a Aliaților. Noul război a găsit-o credincioasă acestei alianțe, dar a suferit o criză dinastică și a fost nevoită să se lase sfârtecată din toate părțile, pierzându-și teritorii pe care Aliații le recunoscuseră ca fiind românești: la nord — Bucovina, la sud — Dobrogea, la apus — Transilvania, la răsărit — Basarabia.

Pentru România, a declara război Axei, ar fi însemnat să se lase ocupată, cu alte cuvinte, să asiste la asasinarea întregii elite românești credincioasă Aliaților și — țin să adaug — a celor 320 000 evrei ai săi. Totodată ar fi însemnat — și nu în ultimul rând — sporirea potențialului de război al Axei. Căci nu mai e un secret pentru nimeni că guvernul român a rezistat la toate pretențiile [germane] și s-a târguit, reducându-și contribuția economică. Noi, cei care în 1916 am cunoscut care era viața în teritoriile românești ocupate de germani, când oamenii mureau de foame, și care vedem bogăția alimentară de acum, putem să ne dăm seama că potențialul de război al Axei ar fi fost cu mult mai mare decât este în prezent ca urmare a alianței româno-germane. De altfel, dacă România ar fi fost ocupată, milioane de muncitori români ar fi fost nevoiți să-și părăsească țara pentru a merge să trudească în Germania. Să ne amintim, de asemenea, și nobilul gest al României care a refuzat teritoriile ce i se ofereau — chiar și Banatul sârbesc, pe care ea îl considera totuși românesc, de vreme ce îl și revendicase în 1918 ca teritoriu românesc.

Și acum, după ce am spus ce gândesc despre România, am să precizez de ce cred că simt deasupra mea fâlfâitul de aripi al îngerului morții. Vorbeam de bombardamente. Aproape patruzeci la sută din populația evreiască a României trăiește în București. Numeroși români au părăsit deja orașul. Guvernul, la rândul său, e pe punctul de a se stabili în provincie. Dar evreii trebuie să rămână pe loc. Cred că cei treizeci de ani de viață publică, în care am dat, fără întrerupere, dovezi de curaj — o spun fără falsă modestie, dar și fără trufie — îmi dau dreptul să sper că nu mi se va aduce jignirea de a fi calificat drept laș. Și, desigur, nici că cineva ar putea crede că pun mai presus viața noastră decât victoria, de vreme ce toată viața mea am luptat pentru aceleași țeluri. Viața mea personală îmi este indiferentă. Aici ridic doar o chestiune de principiu. Să murim! Da, dacă victoria o cere, dacă fără moartea noastră ea nu ar fi sigură sau ar fi amânată. Dacă ar fi așa, nu numai că ne-am supune, dar am binecuvânta moartea noastră, căci am avea consolarea gândului că cei ce vor supraviețui vor trăi în sfârșit liberi. Dar, dacă aceasta nu e absolut necesar, măcar să existe gândul că am adus deja cele mai multe jertfe războiului și să fie lăsați să supraviețuiască cei care încă trăiesc. Aceasta cu atât mai mult cu cât nu e nici o săptămână de când am citit că la Washington, sub conducerea domnilor Frank Murphy, Henry Wallace, Wendel Wilkie etc., s-a constituit un comitet american pentru apărarea israeliților din Europa. Dacă acest comitet a fost format, e o dovadă că mai există oameni care se gândesc puțin și la acest popor evreu care, încă de când era în leagăn, l-a găsit pe Dumnezeu și nu vor să-l vadă exterminat cu desăvârșire. Or, milioane de evrei au fost deja asasinați. Chiar acum două sau trei zile, Londra a anunțat că 7 000 de evrei greci, deportați spre Polonia, au fost masacrați pe drum. Și la noi în România s-a cerut deportarea totală a evreilor, dar cererea a fost refuzată. Totuși, o parte din cei deportați înainte și-au aflat moartea acolo. Din fericire, imediat după ce am revenit eu însumi din deportarea mea în Transnistria, am luptat pentru a determina repatrierea în țara a deportaților supraviețuitori și eforturile mele au fost încununate de succes: 7 000 de evrei au revenit, 5 000 de copii sunt în drum spre casă și aghiotantul domnului mareșal mi-a comunicat hotărârea mareșalului de a-i repatria pe toți cei deportați.

Iată, dragul meu prinț, ce aveam de spus. Și ceea ce aș socoti necesar să spun despre România, dacă aș supra-

vieţui războiului; ceea ce trebuie să spun chiar acum, în cursul războiului, care se apropie de frontierele noastre. Înainte de a încheia, trebuie să mai vorbesc şi de drepturile noastre. În această privinţă, trebuie avute în vedere două probleme: situaţia evreilor din diferite ţări şi problema Palestinei. Aceste două aspecte s-au pus deja din 1918. Prima a fost rezolvată definitiv; cea de a doua doar parţial. E cunoscută contribuţia mea la rezolvarea ambelor, ca şi la soluţionarea problemei vitale a participării evreilor americani la activitatea lui Jewish Agency. Corespondenţa mea cu răposatul Lous Marshall e o dovadă.

Prima problemă nici nu se mai pune. E vorba să fie abolite toate legile restrictive şi restituirea deplină a drepturilor din trecut („restitutio in integrum"). Mai trebuie, desigur, să se garanteze mai bine pe viitor respectarea acelor drepturi. E o problemă importantă, dar e suficient ca ea să fie reamintită. Cât despre căminul naţional evreiesc, evoluţia acestei probleme a făcut de asemenea progrese considerabile, datorită în acelaşi timp activităţii meritorii a evreilor din Palestina cât şi antisemitismului căruia acest cămin îi va pune o frână definitivă.

Dragul meu prinţ, am să vă fac o ultimă rugăminte în calitatea dumneavoastră de deţinător al testamentului meu. Anume, să îl arătaţi atunci când el va putea sluji cauzei României şi să remiteţi o copie copiilor mei, ca o dovadă că m-am gândit la ei atunci când mi-am aşternut pe hârtie ultimele gânduri.

Reînnoindu-mi urările de succes în călătoria pe care o veţi întreprinde, vă rog, dragul meu prinţ, să primiţi expresia simţămintelor mele cele mai bune.

Proces-verbal

Azi 23 august 1944 orele 11 a.m.

Subsemnaţii dr. Ernest Marton şi Leon Itzcar am fost invitaţi în dimineaţa zilei de astăzi de dl. A.L. Zissu, preşedintele Oficiului de emigrare, care ne-a comunicat următoarele:

„Noaptea aceasta la orele 22, am fost anunţat telefonic de către dl. dr. Filderman la dl. Itzcar că sunt chemat urgent la Preşedinţia Consiliului de Miniştri; m-am prezentat şi am fost primit de dl. Preşedinte al Consiliului, Mihai Antonescu. Acesta, foarte palid, în câteva minute mi-a arătat că audienţa fixată la d-sa va avea loc mâine miercuri 23 august, orele 8 seara; deocamdată urmează să fiu primit de dl. ministru subsecretar de stat O. Vlădescu, care îmi va face comunicări importante.

Prezentându-mă imediat la dl. O. Vlădescu, acesta, vădit emoţionat, mi-a comunicat următoarele:

Nu mai putem ţine frontul. Ne prăbuşim. Suntem gata să încheiem armistiţiu. Apelăm la patriotismul dvs., în calitate de exponent politic al populaţiei evreieşti, rugându-vă să faceţi uz de relaţiile dvs. pe lângă prietenii dvs. politici din ţările anglo-americane pentru a determina o îndulcire a condiţiilor de armistiţiu.

Eu am arătat că, în interesul poporului român, voi face un demers în acest sens, fără a nesocoti cei 6 ani de suferinţă.

Am aflat de la dl. ministru Vlădescu că dl. dr. Filderman, chemat şi d-sa, sosind înaintea mea, fusese deja primit de către d-sa. Întrucât bănuiesc că s-au făcut şi d-sale aceleaşi cereri, vă rog să vă prezentaţi d-lui dr. Filderman, cu care colaborez în Sfat, pentru a vă consfătui dacă e cazul să facem un demers; dacă da, în ce formă şi dacă nu ar fi potrivit un demers comun, sau cel puţin unul concertat".

Până aici, expunerea d-lui Zissu.

Subscrişii ne-am prezentat d-lui dr. Filderman în cursul dimineţii, căruia i-am comunicat obiectul vizitei noastre.

Dl. dr. Filderman ne-a arătat că d-sale dl. ministru Vlădescu i-a cerut altceva. Anume, i s-a arătat că este locul să intervină la Istanbul; în sensul ca administraţia oraşelor ocupate să nu se facă numai de ruşi, ci în comun de anglo-americani şi de ruşi, aşa cum s-a procedat în Italia de Sud.

D-sa ne-a mai arătat că a şi făcut, încă în cursul nopţii, o scrisoare adresată d-lui Reznic, reprezentantul Joint-ului la Istanbul, scrisoare pe care a predat-o încă la orele 5 1/2 dim. unui consilier de la Preşedinţie spre expediere.

Scrisoarea ne-a fost citită de d-sa, în copie. Ea începe printr-o autoprezentare a personalităţii d-lui dr. Filderman, documentată cu elogii primite din ţară şi străinătate. Întemeiat pe valoarea ce se atribuie personalităţii sale, cere să se facă toate stăruinţele pentru ca să se satisfacă cererea guvernului în sensul că administraţia civilă să nu fie numai în mâinile armatelor ruseşti, ci, *în interesul populaţiei evreieşti*, şi în mâinile anglo-americane.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal.

(Originalul acestui document, redactat în limba română, se află în arhiva Leon Itzcar, la semnatarul articolului). ■

• Regele Mihai află de la primarul din Sinaia că a început războiul • Dr. Petru Groza critică Tribunalul internațional de la Nürnberg • Cine să fie judecat — ministrul sau adjunctul lui? • Pezevenchii care stau ascunși sunt reclamați de Gh. Gheorghiu-Dej • Teohari nu-i Popescu • Picătura de sânge de pe conștiință • Între banca acuzării și Banca Națională

După cum am anunțat în numărul trecut al revistei, prezentăm acum un alt document inedit, **relevant pentru modul în care se dezbăteau în guvernul prezidat de dr. Petru Groza probleme de o deosebită gravitate, vizând nu numai soarta unor personalități, ci înseși destinele țării. Pentru că, să nu uităm, guvernul și miniștrii săi luau decizii privind și economia națională și bugetul țării, privind și viața culturală și sănătatea și politica internațională, atât cât permitea convenția de armistițiu. Și lista poate continua cu alte și cu alte exemple.**

Citind aceste stenograme ale ședințelor Consiliului de Miniștri prezidat de dr. Petru Groza din anul 1946 — puse la dispoziția redacției noastre prin colaborarea colegilor de la Arhivele Statului din București, cărora le mulțumesc și pe această cale — nu-ți poți stăpâni o firească întrebare: oare chiar acești miniștri au fost cei mai îndrituiți să hotărască destinele României în momente atât de grele? Și oare soluțiile adoptate de ei au fost cele mai bune pentru români în acele momente?

Căutând răspunsul nu trebuie ignorat, desigur, faptul că țara se afla după un greu război — pierdut în Est și câștigat în Vest —; că autoritățile sovietice exercitau, prin Comisia Aliată, controlul efectiv al activității politice și al celorlalte sectoare de activitate din țară; că aliații occidentali își manifestau acel dezinteres față de această parte a continentului, decurgând din acordul procentajului; că, în fine, România se pregătea să participe la Conferința păcii de la Paris și exista fireasca speranță că, printr-o serie de măsuri menite să evidențieze totala desprindere de trecut, ar putea fi tratată cu bunăvoință și considerare la forumul din capitala Franței. Ceea ce nu s-a întâmplat (Magazin istoric, **nr. 1,2/1987; 1-6/1995).**

Trebuie avut, de asemenea, în vedere și faptul că, cu câteva excepții, membrii guvernului Groza nu erau politicieni de profesie, nu aveau exercițiul puterii și nici nu cunoșteau, de fapt, cadrele democratice ale actului politic. Vâltoarea evenimentelor îi adusese de la catedrele universitare, din fabrici, de pe ogoare, din rândurile oștirii, din alte activități, pe fotoliile ministeriale, și presiunea istoriei îi silea să decidă în probleme pentru care n-aveau calificarea necesară. Singurul instrument operant, cel politic, nu era și cel apt să confere deciziilor ministeriale obiectivitatea, competența și realismul necesare actului de guvernare.

Și totuși... După aproape cinci decenii, lectura unor astfel de documente, accesibile cercetătorilor și publicului larg de cititori abia după decembrie 1989, luminează cu puterea adevărului ascensiunea comuniștilor la putere și ajută la mai buna înțelegere a întregului complex istoric în care aceștia au condus destinele țării. Stenograma pe care o vom parcurge acum este a ședinței din ziua de joi, 2 mai 1946 în care s-a discutat, pe lîngă proiectul unui decret-lege privind reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași, și sesizarea Tribunalului poporului cu judecarea unui nou lot de criminali de război.

2 mai 1946. Primul ministru decide:

NU SE POATE AMÂNA JUDECAREA MAREȘALULUI ION ANTONESCU

IOAN LĂCUSTĂ

Este vorba — așa cum am precizat și în numărul trecut al revistei — de grupul înalților demnitari antonescieni, în frunte cu mareșalul I. Antonescu. Dezbaterile, după cum vom vedea, lasă impresia netă că soarta acestora fusese gata hotărâtă în afara țării, **discuțiile din Consiliul de Miniștri fiind doar o formalitate, cerută de procedura în vigoare (în cazul criminalilor de război doar guvernul era abilitat să sesizeze Tribunalul poporului).**

Înainte de-a parcurge stenograma acestei ședințe din 2 mai 1946, desfășurată între orele 11.15 și 14.15 (discuțiile au fost consemnate de stenografii I. Vasilescu și V. Brânză), să precizăm că sunt prezenți doar câțiva miniștri din cabinetul Groza, după cum urmează: președintele Consiliului, dr. Petru Groza, M. Romniceanu, ministru de stat din partea P.N.L. (Brătianu), L. Pătrășcanu (justiție), Teohari Georgescu (interne), M. Ralea (arte), Șt. Voitec (educație națională), Gh. Gheorghiu-Dej (comunicații și lucrări publice), P. Bejan (industrie și comerț), Tudor Ionescu (mine și petrol), Romulus Zăroni (agricultură și domenii), P. Constantinescu-Iași (propagandă), C. Vasiliu-Răș-canu (război). După cum se vede, majoritatea erau comuniști sau aflați sub influența P.C.R.

Dar să deschidem dosarul stenogramei, urmărindu-l pe L. Pătrășcanu care anunță *„judecarea acelor factori care efectiv au avut răspunderea politică de la 1940 până la 23 august 1944"*. Pe lista prezentată de ministrul de justiție figurează: Ion Antonescu, Mihai Antonescu, C. Pantazi, C.Z. Vasiliu, Titus Dragoș, Horia Sima, Mihai Sturdza, N. Mareș, C. Petrovicescu, Traian Brăileanu, Corneliu Georgescu, dr. Dănulescu, C. Bușilă, Vasile Iasinski, Ion Marinescu, Dumitru Popescu, Ion Protopopescu, C. Papanace, Gh. Alexianu, Eugen Cristescu și Radu Lecca.

C. Vasiliu-Rășcanu, ministrul de război, crede *„că ar fi cazul să fie scos de pe această listă generalul Dumitru Popescu, fost ministru de interne"*. Deși nu cunoaște *„în amănunțime activitatea lui"*, din cele pe care le-a aflat *„reiese că nu are fapte la activul său pentru care ar trebui să fie trimis în fața Tribunalului poporului"*.

La această propunere se raliază și Mihai Ralea. *„Conștiința* — declară el — *îmi indică să fac acest lucru pentru că acest domn Dumitru Popescu căuta să scoată din lagăr pe unii și pe alții, să ajute pe cât posibil, fără nici o excepție, pe cei arestați. Întotdeauna reclamațiile făcute lui se bucurau de o atenție binevoitoare. În orice caz, eu sunt dator să spun acest lucru. Conștiința îmi indică să fac acest lucru"*.

Aceeași propunere este susținută și de M. Romniceanu. Ministrul de interne, Teohari Georgescu, deși recunoaște că D. Popescu *„a fost considerat ca o figură ștearsă în guvernul Antonescu"*, totuși trebuie trimis în fața Tribunalului poporului. A nu-l trimite *„însemnează că de la început avem o părere preconcepută asupra unui om asupra cărui activitate* [sic!] *trebuie să-și spună cuvântul Tribunalul poporului"*.

P. Bejan insistă atunci să se precizeze criteriile după care *„s-au făcut unele discriminări între unii vinovați și alții nevinovați"*. *„Acesta este primul lot"*, îi răspunde T. Georgescu. Totuși, dacă se fac excepții, revine P. Bejan, *„mi-aș permite să supun Consiliului de Miniștri un alt caz: al fostului ministru al economiei naționale, I. Marinescu"*. Nici în sarcina sa nu pot fi puse fapte grave. Dimpotrivă, continuă P. Bejan, atașatul francez, Sarret, *„mi-a confirmat că I. Marinescu a ajutat în nenumărate rânduri pe Aliați prin informațiile pe care le-a dat"*.

I. Marinescu, arată P. Bejan, *„era un om la care oricine putea avea un acces, față de care atunci când a fost evacuarea evreilor și eu am fost propus să susțin această cauză, el s-a opus cu toate puterile și am indicii că a făcut intervenții urmate de măsuri în favoarea evreilor"*.

Tudor Ionescu, ministrul minelor, crede că nu este bine să se facă discriminări privind vinovăția membrilor guvernării antonesciene. Chiar dacă sunt *„unii foști miniștri cari s-au purtat omenește, cari n-au ajutat regimul de dictatură în aceeași măsură în care a fost ajutat de alții"*, principial ei trebuie prezentați Tribunalului. *„Recunoaștem* — continuă T. Ionescu — *că unii dintre acești miniștri sunt foarte puțin vinovați în raport cu ceilalți, dar nu știu dacă în fața lumii un guvern democrat ca al nostru poate face o discriminare, eliminând pe unii dintre ei de la judecata populară și lăsând pe ceilalți"*.

Încearcă să intervină P. Bejan: dacă acuzatorul public n-a putut reține, în cazul unui fost demnitar antonescian, *„rezultatele palpabile, ci din contră piese care îl absolvă, atunci noi nu mai avem nimic"*. *„Anchetatorul public l-a trimis în judecată"*, precizează L. Pătrășcanu, ministrul justiției. Așa este, dar *„eu am dreptul să-l trimit sau nu în judecată"*, le reamintește tuturor primul-ministru, dr. Petru Groza, puterile decizionale de care dispunea: ca președinte de guvern hotăra în ultimă instanță trimiterea în judecată a celor acuzați de crime de război și de dezastrul țării.

Gh. Gheorghiu-Dej aduce argumentul... maselor. Bunăvoința guvernului față de foști demnitari antonescieni nu ar fi bine primită în opinia publică. Într-un caz anterior, *„când guvernul a ținut să-și arate generozitatea"*, făcând *„un act de mare clemență"*, comutând pedeapsa capitală a unor criminali de război în închisoare pe viață, opinia

publica, inițial, *„a primit favorabil"* acest act, *„dar imediat după aceea l-a apreciat că este un act de slăbiciune a guvernului"*.

Luând contact cu opinia publică, ministrul comunist mărturisește că *„a simțit nu o răceală de ghiață, ci proteste din partea masselor largi ale poporului. Ne-au reproșat că suntem slabi, că am uitat toate crimele acestor oameni cari au fost aduși în fața Tribunalului poporului și că avem milă față de niște oameni cari nu merită.*

Sunt sigur că partidul comunist — continuă Gh. Gheorghiu-Dej — *ar respinge categoric asemenea manifestări de slăbiciune. Nimeni nu dorește să lovească pe un nevinovat. Noi vom fi cei dintâi cari vom apăra pe unul care este amenințat să fie condamnat pe nedrept. Noi nu întrebuințăm armele regimului trecut, dar trebuie să dăm satisfacție opiniei publice"*.

Nu știu dacă, peste doar doi ani, în 1948, când va fi arestat el însuși și „condamnat pe nedrept", Lucrețiu Pătrășcanu își va fi reamintit de această pledoarie ideologică a tovarășului său de partid. Oricum, în 1954, Dej îi va fi călăul moral-politic.

Dar, deocamdată, în această ședință de guvern din 2 mai 1946, Pătrășcanu urmărește mersul dezbaterilor, atent ca acestea să nu devieze spre o bază realistă de discuții. Atunci când M. Romniceanu încearcă să-i scuze pe unii demnitari antonescieni, amintind că erau simpli executanți ai ordinelor dictatoriale (*„Nu li se permitea acestor oameni nici un fel de discuție și nici să-și expună vreo părere"*), Pătrășcanu intervine neîndurător: *„Cine i-a obligat să intre în guvern?"*. Îl susține și Dej: *„De ce n-au demisionat? După această concepție ar însemna ca un general care a ordonat masacru în Transnistria să nu treacă în fața Tribunalului poporului, în fața justiției, fiindcă și el la rândul lui a primit ordine"*.

Bineînțeles că *„nu am spus acest lucru"*, precizează M. Romniceanu, care totuși insistă să clarifice doar următoarea dilemă: *„Dacă este vorba de răspunderea colectivă a guvernului Antonescu, atunci toți miniștri trebuiau să treacă prin fața Tribunalului poporului. Întrucât nu sunt toți miniștrii pe această listă, înseamnă că nu s-a pus problema răspunderii colective a guvernului"*.

Există o răspundere colectivă? Atunci *„toți acei cari au avut o răspundere politică trebuie să fie judecați împreună, așa cum se face la Nürnberg"*. Dar din *„faptul că s-a procedat la judecarea în loturi* — conchide M. Romniceanu — *se poate trage concluziunea că nu există o răspundere colectivă. Eu aș fi preferat să fie judecați toți în ansamblu, pentru a se vedea gradul de vinovăție al fiecăruia"*.

„Să nu amestecăm chestiunile de tehnică cu chestiunile de principii. Sunt două aspecte deosebite", îl întrerupe Gh. Gheorghiu-Dej.

Dar Romniceanu insistă: *„Autorii principali sunt judecați întotdeauna cu complicii lor. Dacă dv. credeți că este locul să se judece separat, dv. însăși* [sic!] *recunoașteți că nu sunt vinovați de același lucru"*.

Ministrul justiției, L. Pătrășcanu, îl întrerupe la rândul său: *„Avem în acest lot 24 de persoane"*. *„... floarea"*, completează satisfăcut Gh. Gheorghiu-Dej.

Și, în fond, pentru ce atâtea discuții, generate de atitudinea față de Ion Marinescu? Nu se știe cine-a fost el? L. Pătrășcanu îi prezintă fișa: *„A fost ministru al economiei naționale și apoi ministru al justiției, un om care în mod permanent a fost pe banca ministerială, a iscălit declarația de război împotriva U.R.S.S., a luat parte la politica pro-hitleristă de ajutorarea germanilor. Fiecare om, fiecare criminal are și fapte bune în viața lui. La orice fel de criminal veți găsi un gest de bunătate și omenie. Aceasta nu înseamnă că faptele lui bune pot scuza crimele lui. Marinescu a făcut anumite lucruri; le va stabili judecata populară"*.

La fel și Dumitru Popescu (care *„a reprimat mișcarea legionară"*, precizează M. Ralea).

În fine, încheie Pătrășcanu, *„Tribunalul poporului va pune în balanță faptele bune și faptele rele și va hotărî. Rămâne ca justiția populară să se pronunțe"*.

Pentru a lămuri și faptul de ce *„sunt trimiși sub formă de loturi în fața Tribunalului poporului"*, Gh. Gheorghiu-Dej precizează că aceasta *„nu elimină câtuși de puțin principiul răspunderii politice a tuturor factorilor de răspundere"*.

Și nu trebuie uitat, continuă ministrul comunist, ca *„nu judecăm niște criminali de drept comun, că avem în fața noastră un proces care are un pronunțat caracter politic"*.

Și iar se revine la I. Marinescu. Intervine P. Bejan: *„Ați spus că I. Marinescu a iscălit declarația de război. Știți foarte bine cum s-a făcut această declarație de război. Însuși M.S. regele mi-a mărturisit că a aflat de această declarație de război de la primarul din Sinaia. Ce să mai vorbim de răspunderea pe care a avut-o I. Marinescu cu această declarație de război!"*

Cum discuțiile continuă fără a se ajunge la vreun rezultat și cum, probabil, și orele erau înaintate, primul ministru se hotărăște să preia firul dezbaterii. *„Am ascultat cu toată atenția tot ce s-a spus de o parte și de alta"*, precizează dr. P. Groza. După care își face un scurt proces de conștiință, pornind de la mai sus amintita clemență *„față de un lot al criminalilor de război, față de primul lot. Acest lucru poate apărea în sens bun sau în sens rău, sub raportul de proces al democrației. Eu însumi mă gândesc încă daca am făcut bine sau rău atunci când am comutat pedepsele. În general, ca om, am satisfacția de a nu fi hotărât să moară nimeni și am sub*

acest raport conștiința mea descărcată".

Dar nu e vorba doar de conștiința primului ministru. *„Guvernul acesta* — întărește P. Bejan — *n-are o picătură de sânge pe conștiință și acest lucru este foarte mult".* Îmi place să-l închipui pe Teohari Georgescu aprobând zelos și satisfăcut, zâmbind la amintirea zilei de 8 noiembrie 1945...

Dar primul-ministru continuă să-și facă publice frământările sufletești. *„Nu știu dacă am făcut bine sau rău. Vom aștepta să vedem dacă a fost apreciat acest gest al guvernului așa cum trebuie sau dacă a fost interpretat ca o slăbiciune și dacă n-are repercusiuni sub formă de fortificare sau slăbire a democrației în țara noastră".*

Problema atitudinii față de lotul care urmează a fi trimis în instanță este mai complexă. În primul rând, *„noi trebuie să avem o atitudine clară".* Apoi, stabilind *„o anumită procedură"*, guvernul își asumă o răspundere, *„pe care noi o primim acum, când îi trimitem pe banca acuzaților".* A nu stabili *„care este vinovăția acestor oameni, a fiecăruia în parte, ar fi să ne spălăm pe mâini"*, conchide primul-ministru, gândindu-se probabil că nu este totuși cazul să urmeze exemplul lui Pontius Pilat. Fiind *„judecători sub raport politic"*, membrii guvernului sunt *„în drept de a examina caz cu caz, și lot cu lot, să vedem dacă îi punem pe banca acuzaților sau nu".*

Din punct de vedere procedural, se poate hotărî: *„îi trimitem pe toți acum așa cum s-au prezentat, sau exercităm dreptul nostru și făcându-ne datoria apreciem dacă din acest lot unii urmează să fie trimiși în loturile următoare".*

Trebuie stabilită și terminologia: *„mari criminali de război"* sau *„mari răspunzători". „Dacă folosim termenul «marilor răspunzători»* — nuanțează Groza — *atunci avem încă odată datoria și trebuie să stabilim cari sunt cei mari răspunzători și aceasta o apreciem noi, guvernul, în mod colectiv".* Pentru aceasta este hotărât *„să determin o hotărâre unanimă, sub acest raport de distincție, de selecționare în mari și mici".* Și lui i se pare că *„generalul Popescu sau Ion Marinescu, ori Bușilă, nu sunt mari responsabili".* Marii responsabili *„sunt Antoneștii, Ion și Mihai. Complicii acestor mari vinovați, complicii imediați, sunt aghiotanții lor, cari trebuie să intre în acest lot: Pichi Vasiliu, Pantazi etc."*

„În afară de Antonescu, nu mai este nimeni «mare criminal»", precizează L. Pătrășcanu.

Oricum, toți trebuie trimiși în judecată, întărește primul-ministru. *„Nu înțeleg ca pe unii să-i scoatem în mod clandestin din cauză".* În acest sens, este chiar nedumerit că sunt *„o serie de nume pe care nu-i văd* [sic!] *pe banca acuzării. Așa de pildă pe domnul Neagu îl văd la Banca Națională, dar domnul Cancicov unde este?"* În indignarea sa, primul-ministru făcea, involuntar desigur, și jocuri de cuvinte, căutând locul vinovaților *pe* sau *în* bancă!

Părerea sa este *„că nu suntem destul de obiectivi".*

„Acest lucru este adevărat", recunoaște autocritic Tudor Ionescu. Trebuie luată o atitudine clară: *„să-i trimitem în judecată pe toți membrii fostului guvern Antonescu, miniștri și subsecretari de stat".* Este o obligație asumată *„și în fața străinătății, și în fața opiniei publice democratice".*

„Nu trebuie să ne grăbim — precizează în continuare ministrul minelor — *însă ca în lotul de mari criminali de război să înglobăm și pe cei mari și pe cei mici, atunci când alți foști membri ai guvernului Antonescu, urmând să fie trimiși obligatoriu în judecată, nu sunt trimiși până acum în judecată".*

Oricum T. Ionescu se declară *„pentru trimiterea în judecată a tuturor, fără nici o excepție".* Astfel, *„în fața țării și a areopagului internațional noi ne-am făcut datoria".* Mai ales când, de fapt, acest *„areopag internațional"* purta numele de U.R.S.S.

Cum discuțiile au luat-o iarăși pe o cale întortochiată, primul-ministru le readuce pe făgașul drept. *„Eu nu vreau să ajung la un proces la fel cu cel de la Nürnberg, interminabil".*

M. Romniceanu revine și precizează că *„ar trebui să fie judecați toți acei cari au colaborat cu Antonescu, care au avut roluri conexe, pentru că altfel ar însemna ca Antonescu să apară într-un proces ca acuzat și în alte procese ca martor".*

Antonescu martor în alte procese? Aceasta ar însemna prelungirea cine știe cât a procedurilor. Ani și ani. Ori mareșalul fusese readus de la Moscova cu sentința dată. La București urma să se desfășoare doar o mică reprezentație pentru opinia publică și „areopagul internațional".

„Eu vreau să fiu precis — îl dumirește P. Groza pe ministrul liberal care întrezărise posibilitatea ca Antonescu să fie tradus și la alte procese. *Acesta este primul lot de principali autori și responsabili. Acestea* [sic!] *sunt marii criminali de război. Ei vor fi judecați pentru faptele lor și din judecarea faptelor lor se va desprinde un material imens pentru judecarea celorlalte loturi, în care se vor cuprinde toți foștii miniștri de la 1940 până la 23 august 1944. Dacă i-am judeca pe toți deodată ar însemna să cădem în greșeala în care au căzut acei cari judecă la Nürnberg".*

Greșeala acelora? Că au organizat un *„proces interminabil". „Nu vrem să cădem în această greșeală a unui proces interminabil ca acel de la Nürnberg"*, repetă pentru a treia oară primul-ministru, pentru a le fi tuturor clară eroarea gravă pe care o săvârșea în acele luni Tribunalul internațional întrunit în orașul lui Dürer și al maeștrilor cântăreți, dar și al Congreselor partidului nazist.

La București lucrurile însă se vor desfășura altfel, ex-

plică Groza: *„Procesul își va urma cursul său repede, vom merge la pedepse, așa cum va hotărî Tribunalul poporului și imediat vom păși la judecarea celui de al doilea lot“.*

Primul-ministru a spus ceea ce, de fapt, era de spus: pentru ce atâtea discuții cu „loturi“, cu „mări“, cu „mici“? Antonescu și colaboratorii lui trebuiau judecați „repede“, trebuia mers „la pedepse“ și, desigur, la executarea lor.

Dezbaterile totuși mai continuă, pentru a fi lămurit tot guvernul că la baza trimiterii în instanță a lui Antonescu și a lotului său *„stau criterii obiective“*, după cum precizează L. Pătrășcanu, care accentuează: *„Vreau să se împrăștie din mintea domniilor voastre că la baza acestui raport nu stau criterii obiective. La baza acestui raport sunt criterii logice și obiective. I-am luat pe acei cari au stat mai mult în guvernul Antonescu și au avut roluri mai importante. De aceea, au fost puși I. Marinescu, D. Popescu și alții“.*

Acum, când situația s-a lămurit, mai sunt de făcut unele nuanțări. Primul ministru propune (citește hotărăște) să se folosească formula *„procesul marilor criminali de război. Să utilizăm acest cuvânt de «mari» așa cum trebuie. Să rămânem la judecata celor mari din punctul nostru de vedere. Noi suntem organ politic“*. Gh. Gheorghiu-Dej mai precizează încă odată că formarea loturilor s-a făcut doar *„pentru o mai bună tehnică a lucrărilor“*. M. Romniceanu, la rândul său, se întreabă dacă n-ar fi *„cazul să se judece guvernul legionar* [prezidat de I. Antonescu și H. Sima] *separat de guvernul de după rebeliune“*, iar Gh. Gheorghiu-Dej accede că *„s-ar putea face intervenții ca să fie trimis Horia Sima și cu ceilalți pezevenchi care stau ascunși“*.

Și iar primul ministru este nevoit să aducă discuțiile la limanul „repede“: căutând „pezevenchii“ *„ar însemna să amanam procesul Antonescu, ceea ce nu se poate. Noi nu trebuie să ne împiedicăm în acțiunea noastră de una sau două persoane“*.

Totuși, M. Romniceanu nu sesizează *„ce legătură a avut Dumitru Popescu cu legionarii. Apoi chestiunea războiului nu are nici o legătură cu legionarii, fiind o chestiune posterioară. În cursul procesului vor ieși numele unor persoane cari nu sunt date în judecată. Se va complica acțiunea“*.

Informație nesemnificativă, deoarece primul-ministru mărturisește că *„vreau să ajung la o unanimitate de voturi în acest Consiliu pentru trimiterea tuturor acestora în judecată. Mi-ar fi plăcut să împăcăm pe toată lumea“*.

Ca trezit din ațipeală, Teohari Georgescu, care nu mai deschisese demult gura, rostește brusc o agramată frază de lingușire: *„Ministrul de interne este mâna dreaptă a primului ministru și trebuie să meargă cu primul lot“*. Crezând probabil că T. Georgescu făcea referire la propria sa condiție — de a fi judecat printre primii într-un eventual proces al „grupului Groza“ — Tudor Ionescu își alarmează colegii de guvern: *„Dacă prin imposibil s-ar răsturna situația de astăzi și s-ar instaura regimul lor, sunt sigur că ei nu ar mai face nici o discriminare între noi“*. Îi liniștește însă P. Groza: *„Teohari nu-i Popescu“*.

În fine, pentru a pune capăt discuțiilor generate de situația generalului Dumitru Popescu, L. Pătrășcanu își asigură colegii de cabinet: *„De altfel, Dumitru Popescu este în spital grav bolnav de astmă și cred că nu va putea fi adus la proces, în care caz vom disjunge procesul lui și-l vom judeca cu al doilea lot. În felul acesta, nu se atinge nici principiul care stă la baza acestui raport“*.

Și cu acestea ședința se ridică, miniștrii semnând procesul-verbal (la invitația lui L. Pătrășcanu), *„urmând ca justiția populară să se pronunțe asupra vinovăției fiecăruia“*, după cum încheie dr. Petru Groza. ■

● Marți 6 mai 1946 a început procesul grupului Ion Antonescu.

● Inculpați: Ion Antonescu, Mihai Antonescu, C. Pantazi, C.Z. Vasiliu, Titus Dragoș, Gh. Dobre, I. Marinescu, Tr. Brăileanu, Constantin Petrovicescu, Gh. Alexianu, Radu D. Lecca, Eugen Cristescu.

● Sentința a fost pronunțată la 17 mai 1946 și a fost făcută publică la 20 mai 1946. I. Antonescu, M. Antonescu, C.Z. Vasiliu, Gh. Alexianu, R.D. Lecca, E. Cristescu și C. Pantazi au fost condamnați la moarte. Ulterior, pentru C. Pantazi, R. Lecca și E. Cristescu pedeapsa a fost comutată în muncă silnică pe viață.

● Execuția celor condamnați la moarte, Ion Antonescu, Mihai Antonescu, C.Z. Vasiliu și Gh. Alexianu, a avut loc la 1 iunie 1946, ora 18.03.

● Despre toate acestea, pe larg, în Caietul Magazin istoric **nr. 1,** Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu, **care poate fi procurat de la sediul redacției noastre, București, str. Ministerului, nr. 2, parter, sectorul 1; cititorii din provincie îl pot solicita prin comandă poștală.**

CUM A FOST „RETROCEDAT" GRUPUL ANTONESCU GUVERNULUI ROMÂN

T.A. POKIVAILOVA

Curând după venirea la putere a guvernului Petru Groza s-au intensificat măsurile în vederea judecării celor care fuseseră arestaţi sub acuzaţia de criminali de război.

Într-o telefonogramă trimisă din Bucureşti, la 5 aprilie 1945, A.P. Pavlov, consilier politic sovietic pe lângă Comisia Aliată de Control, îi comunica lui A.I. Vîşinski, locţiitorul comisarului poporului pentru afacerile externe, că *„legat de pregătirea materialelor pentru procesul intentat celor vinovaţi pentru catastrofa naţională, Pătrăşcanu*[1] *a ridicat următoarele probleme în faţa noastră:*

1. Care sunt considerentele guvernului sovietic privitoare la judecarea lui Antonescu şi a clicei sale, care se află sub pază înarmată în U.R.S.S.?[2]

2. Când şi cum, după opinia guvernului sovietic, trebuie judecaţi marii criminali de război aflaţi acum în mâinile autorităţilor române?

3. În cazul în care acest proces va începe, urmează ca Antonescu să fie judecat în contumacie?

4. Ce este necesar să se întreprindă, în opinia guvernului sovietic, pentru coordonarea acţiunilor organelor corespunzătoare sovietice şi române în vederea pregătirii materialelor pentru proces?"

„Consider posibilă — aprecia mai departe Pavlov — *organizarea procesului lui Antonescu în România".*

Telefonograma sosită din Bucureşti a fost înmânată ministrului afacerilor externe al U.R.S.S., V.M. Molotov şi locţiitorului acestuia V.I. Dekanozov.

La 4 mai 1945, A.P. Pavlov comunica lui A.I. Vîşinski că Consiliul de Miniştri al României a adoptat o hotărâre cu privire la un prim lot de 47 criminali de război, în frunte cu generalul Macici, care trebuia să compară în faţa instanţei Tribunalului poporului. *„Ziarele au publicat astăzi* - informa în continuare Pavlov — *declaraţia ministrului de justiţie Pătrăşcanu în legătură cu judecarea iminentă a primului grup de criminali de război. Pătrăşcanu a subliniat în de-*

Un dialog între Gheorghe Gheorghiu-Dej şi S. Kavtaradze, ambasadorul sovietic la Bucureşti (în dreapta)

[1] La acea dată ministru de justiţie — *T.P.*

[2] În ciuda opoziţiei autorităţilor româneşti, la 2 septembrie 1944, autorităţile militare sovietice au preluat şi transportat la Moscova pe mareşalul Ion Antonescu şi pe ceilalţi demnitari arestaţi în ziua de 23 august 1944. *Magazin istoric*, nr. 8/1990 şi 11/1992 a publicat, pentru prima dată în istoriografia noastră, documentele referitoare la acest dramatic episod.

claraţia sa — comunica Pavlov — *că condamnarea criminalilor se va întemeia pe date obiective şi nu pe considerente de răzbunare*".

În februarie 1946 a fost din nou pusă guvernului sovietic problema procesului lui I. Antonescu şi al grupului său, care se afla în U.R.S.S. La 22 februarie, ambasadorul sovietic în România, S. Kavtaradze, a trimis o telegramă lui A.I. Vîşinski. „*Vă transmit textul notei* — comunica ambasadorul sovietic — *ce mi-a fost predată astăzi de Tătărescu*". Iată conţinutul notei lui Tătărescu: „*Domnule ambasador, am onoarea să vă rog să binevoiţi a comunica guvernului Uniunii Sovietice cele expuse mai jos.*

Continuarea şi accelerarea judecării criminalilor de război constituie pentru guvernul român o problemă politică ce trebuie rezolvată în totalitate.

În lista proceselor ce urmează a fi dezbătute este inclus şi procesul guvernului Antonescu, în frunte cu Ion Antonescu şi Mihai Antonescu.

Pentru a putea trece la dezbaterea acestui proces, guvernul român roagă guvernul Uniunii Sovietice să pună la dispoziţia Secţiei I a Tribunalului poporului din Bucureşti atât pe Ion Antonescu, cât şi pe Mihai Antonescu, împreună cu generalul Pantazi, generalul C. Vasiliu, ambii foşti membri în guvernul Antonescu, cât şi pe Eugen Cristescu, R. Lecca, G. Alexianu, colonelul Elefterescu şi Maria Antonescu, care se fac vinovaţi de o serie de delicte pedepsite de lege care sancţionează pe criminalii de război şi persoanele vinovate de distrugerea ţării.

Activitatea ambelor secţii ale Tribunalului poporului din oraşul Bucureşti a avut darul să arate limpede că atât urmărirea penală cât şi judecarea criminalilor de război au fost efectuate în cele mai normale limite ale echităţii şi în conformitate cu legile româneşti, cât şi cu obligaţiile internaţionale, pe care şi le-a asumat guvernul român pentru a-i pedepsi pe toţi cei vinovaţi în legătură cu războiul României împotriva Naţiunilor Unite.

Astfel, guvernul Uniunii Sovietice poate fi încredinţat că justiţia ţării îşi va îndeplini până la capăt datoria..."

La sfârşitul telegramei, S. Kavtaradze îl ruga pe Vîşinski „*să comunicaţi indicaţiile dv. în problema dată*".

Acest document a fost înaintat aşa-numitului „şeptar" al înaltei conduceri sovietice: I.V. Stalin, V.M. Molotov, G.M. Malenkov, L.P. Beria, A.I. Mikoian, A.A. Jdanov, V.I. Dekanozov şi A.A. Lavrişcev (ultimul dintre ei fiind şeful Secţiei ţări balcanice din Ministerul afacerilor externe al U.R.S.S.)[1].

[1] *În 1946, Comisariatul poporului pentru afacerile externe a fost transformat în Ministerul afacerilor externe al U.R.S.S.*

Aceasta însemna că problema retrocedării lui Ion Antonescu şi a grupului său autorităţilor române se hotăra la cel mai înalt nivel. La 23 februarie 1946, şeful Secţiei ţări balcanice din cadrul Ministerului afacerilor externe, A.A. Lavrişcev, i-a trimis o scrisoare locţiitorului ministrului afacerilor externe V.I. Dekanozov în care îi arăta că el, „*în legătură cu cererea guvernului român de predare a lui Ion Antonescu, Mihai Antonescu şi a altora la dispoziţia Tribunalului poporului din Bucureşti, ar propune ca necesar să se ceară părerea guvernelor S.U.A. şi Angliei în această problemă, prin ambasadorii noştri la Londra şi Washington*".

La 3 aprilie 1946, locţiitorul ministrului afacerilor externe al U.R.S.S., V.I. Dekanozov i-a trimis lui V.M. Molotov un proiect de scrisoare destinată lui V.S. Abakumov, şeful Direcţiei principale de contrainformaţii „SMERŞ" („SMERŞ" însemna „moarte spionilor") în care se spunea că, „*conform indicaţiei tov. V.M. Molotov, comunic că guvernul sovietic a adoptat hotărârea de predare în cel mai scurt timp către guvernul român a criminalilor de război Ion Antonescu, Mihai Antonescu, general Pantazi, general C. Vasiliu, E. Cristescu, R. Lecca, Alexianu, Elefterescu şi Maria Antonescu.*

Predarea persoanelor enumerate mai sus către guvernul român urmează a se face în două tranşe. În prima trebuie predaţi Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Pantazi, C. Vasiliu şi în a doua E. Cristescu, R. Lecca, Alexianu, Elefterescu şi Maria Antonescu". *Pe document se află o însemnare făcută de mâna lui Dekanozov: „Tov. Molotov V.M. Vă rog confirmati. Am convenit cu C. Abakumov ca pe 5/4* [5 aprilie — *T.P.] dimineaţa va fi trimis în Bucureşti primul transport. V. Dekanozov. 3.IV. — '46*" şi urmează rezoluţia lui Molotov: „*De acord. V. Molotov 4.IV*".

La 1 iunie, ora 15.15, din Bucureşti spre Moscova a fost trimisă o telefonogramă de către ambasadorul U.R.S.S. în România, S. Kavtaradze, în care se comunica: „*Regele a confirmat sentinţa la moarte în ce-i priveşte pe Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu (fost locţiitor al ministrului afacerilor interne) şi Gheorghe Alexianu (fost guvernator al Transnistriei).*

Sentinţa va fi executată poate astăzi, în închisoare, dar nu în mod public.

Regele a graţiat trei persoane: Constantin Pantazi (fost ministru de război), Cristescu (fost director al poliţiei secrete) şi Lecca (fost comisar pentru probleme evreieşti). Acestor persoane le-a fost înlocuită pedeapsa cu moartea prin muncă silnică pe viaţă. Restul sentinţei rămâne în totalitate în vigoare".

DE CE

NU A FOST GRAŢIAT

MAREŞALUL ION ANTONESCU?

General maior (r) CONSTANTIN ANTIP

În ultimii ani, prin cărţi, presă, radio şi televiziune s-au amplificat dezbaterile referitoare la statutul mareşalului Ion Antonescu în istoria României. Unul din momentele supuse discuţiei îl constituie condamnarea la moarte prin sentinţa Tribunalului poporului din 17 mai 1946, căutându-se răspuns la întrebarea: de ce nu a fost graţiat? În această privinţă se detaşează două opinii principale: a) vinovat de neacordarea clemenţei se face suveranul de atunci al ţării, Mihai I; b) responsabilitatea pentru nesoluţionarea pozitivă a cererii de graţiere revine guvernului prezidat de dr. Petru Groza.

Prima opinie se sprijină pe următorul raport înaintat regelui de ministrul justiţiei Lucreţiu Pătrăşcanu:

„Sire, în conformitate cu dispoziţiunile art. 641 din Codul de procedură penală, am onoarea a supune înaltei hotărâri a Maiestăţii Voastre, cererile de graţiere formulate de următorii condamnaţi la moarte de către Tribunalul poporului: Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Const. Z. Vasiliu, Gh. Alexianu, Radu Lecca, Eugen Cristescu, Const. Pantazi.

Sunt cu cel mai profund respect al Maiestăţii Voastre,
ministrul justiţiei
Lucreţiu Pătrăşcanu".

Deci, în optica partizanilor opiniei menţionate, regele nu

ar fi luat în considerare acest raport. Mircea Ioaniţiu, unul dintre secretarii regelui Mihai I, în volumul *Amintiri şi reflecţii*, tipărite în 1992, mai reliefează o nuanţă: monarhul — spun unii — nu l-a graţiat pe Ion Antonescu „din pricina urii pe care i-o purta"; se ingnoră însă, continuă memorialistul, că, dacă mobilul ar fi fost ura, „regele Mihai putea să ordone executarea mareşalului în primele clipe după îndepărtarea de la conducerea statului".

A doua opinie ia drept argument un alt raport al lui Lucreţiu Pătrăşcanu: „Sire, în urma respingerii de către Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie a recursurilor declarate de Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Const. Z. Vasiliu, Gh. Alexianu, Radu D. Lecca, Eugen Cristescu, Const. Pantazi, condamnaţi la pedeapsa cu moartea, prin sentinţa Tribunalului poporului din 20 [corect 17 — *n.n.*] mai 1946.

În numele şi din însărcinarea guvernului, am onoarea a propune Maiestăţii Voastre, pentru înalte raţiuni de stat, respingerea cererilor de graţiere făcute de Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu şi Gheorghe Alexianu şi comutarea în muncă silnică pe viaţă a pedepsei cu moartea, aplicată condamnaţilor Const. Pantazi, Radu Lecca şi Eugen Cristescu.

Sunt cu cel mai profund respect al Maiestăţii Voastre,

ministru al justiției Lucrețiu Pătrășcanu".

În susținerea ideii responsabilității absolute a guvernului pentru faptul că Ion Antonescu nu a fost grațiat, pe lângă incriminarea raportului reprodus mai înainte, se citează o listă a condamnaților pe care dr. Petru Groza a indicat, sub propria semnătură, pe cei ce trebuiau să fie executați și pe cei care puteau beneficia de comutarea pedepsei. După cum se va constata mai departe, prin aceasta dr. Petru Groza nu a făcut altceva decât să salveze ce se mai putea salva dintre condamnații la pedeapsa maximă.

Răspunsul adevărat la problemă îl găsim într-o mărturie de cea mai înaltă autoritate, anume declarația lui Mihai I, rege al României între 6 septembrie 1940 și 30 decembrie 1947, publicată în *Viitorul românesc*, nr. 6 din 26 septembrie-2 octombrie 1990, declarație peste care se trece cu neîngăduită ușurință sau cu vădită rea credință. La solicitarea domnului Radu Boroianu de a acorda în exclusivitate pentru *Viitorul românesc* „o declarație cu privire la momentul ulterior condamnării mareșalului Antonescu", fostul suveran a răspuns:

„În primul rând trebuie să precizez că mareșalul Antonescu nu a cerut niciodată să fie grațiat. Cererea de grațiere a fost înaintată de avocatul lui, fără a-l consulta[1].

[1] Se pleacă, evident, numai de la poziția adoptată de Ion Antonescu în cursul procesului: „Cer să fiu condamnat la moarte și refuz orice grațiere" — pentru că după comunicarea sentinței, avocații săi au fost împuterniciți, în scris, „A prezenta cererea de grațiere".

Regele Mihai și dr. Petru Groza par a exprima și în această fotografie cât de grea poate fi o colaborare nedorită

Cum mareșalul Antonescu a fost un mare român și patriot, bănuiesc că a făcut aceasta din două motive: știa că eu reprezint singura garanție morală și politică a României ocupate de armata sovietică și acceptând grațierea în starea de spirit a epocii aș fi fost considerat pronazist; dacă refuzam grațierea, marea majoritate a românilor m-ar fi considerat trădător.

Totuși am avut discuții cu Petru Groza și Lucrețiu Pătrășcanu, care erau de acord și ei cu grațierea. De comun acord cu aceștia, am contactat autoritățile sovietice care m-au amenințat că în cazul grațierii armata sovietică va interveni brutal cu tancurile".

Discuțiile dintre șeful statului, premierul și ministrul justiției nu au putut avea loc decât după înaintarea primului raport în care Pătrășcanu propunea grațierea tuturor celor șapte condamnați la moarte. Al doilea raport al titularului departamentului justiției a fost, indiscutabil, rezultatul amenințării sovietice cu folosirea forței armate, ceea ce ar fi avut consecințe funeste pentru însăși ființa statală a României, datorită reacțiilor imprevizibile ale lui Stalin. Iată, așadar, „înaltele rațiuni de stat" invocate de guvern și acceptate de suveran. Este de remarcat subtilitatea elaborării Înaltului decret regal din 1 iunie 1946, care nu respinge cererile de grațiere, ci doar pronunță comutarea pedepsei capitale pentru cei trei nominalizați de guvern. Chiar și după semnarea decretului regal, care s-a produs la 1 iunie 1946, Petru Groza era preocupat de soarta condamnaților la moarte. Într-un articol memorialistic publicat în 1990, un contemporan al evenimentelor, Camil Demetrescu, fost înalt funcționar în Ministerul de externe și participant la răsturnarea regimului antonescian, relatează că, în aceeași zi la prânz, acasă la G. Barbu, dr. Petru Groza a afirmat: „Pe Antonescu eu îl scap".

Generalul Constantin Sănătescu, fost președinte al guvernului instaurat prin actul istoric de la 23 august 1944 care a scos România din alianța cu Germania hitleristă și a alăturat-o Națiunilor Unite în al său *Jurnal*, publicat postum în 1993, în dreptul datei de 1 iunie 1946 consemnează: „Regele le-ar fi comutat pedeapsa la toți, însă rușii n-au admis. Se pare că și anglo-americanii au fost de părere ca Antonești să fie executați".

Coroborarea documentelor și mărturiilor la care am apelat demonstrează clar că nu factorul intern, ci cel extern, respectiv Kremlinul, a hotărât soarta mareșalului Antonescu. ■

UN GÂND PE LUNĂ

Libertate nu înseamnă să faci orice, ci să poți alege ce faci, adică o libertate de discernământ.

(Din interviul acordat de profesorul Emil Turdeanu lui Mircea Angelescu, cu prilejul conferirii titlului de Doctor honoris causa al Universității din București; vezi *Literatorul*, an III, nr. 50, 17-24 decembrie 1993)

PENTRU

„ÎNALTE RAŢIUNI DE STAT“

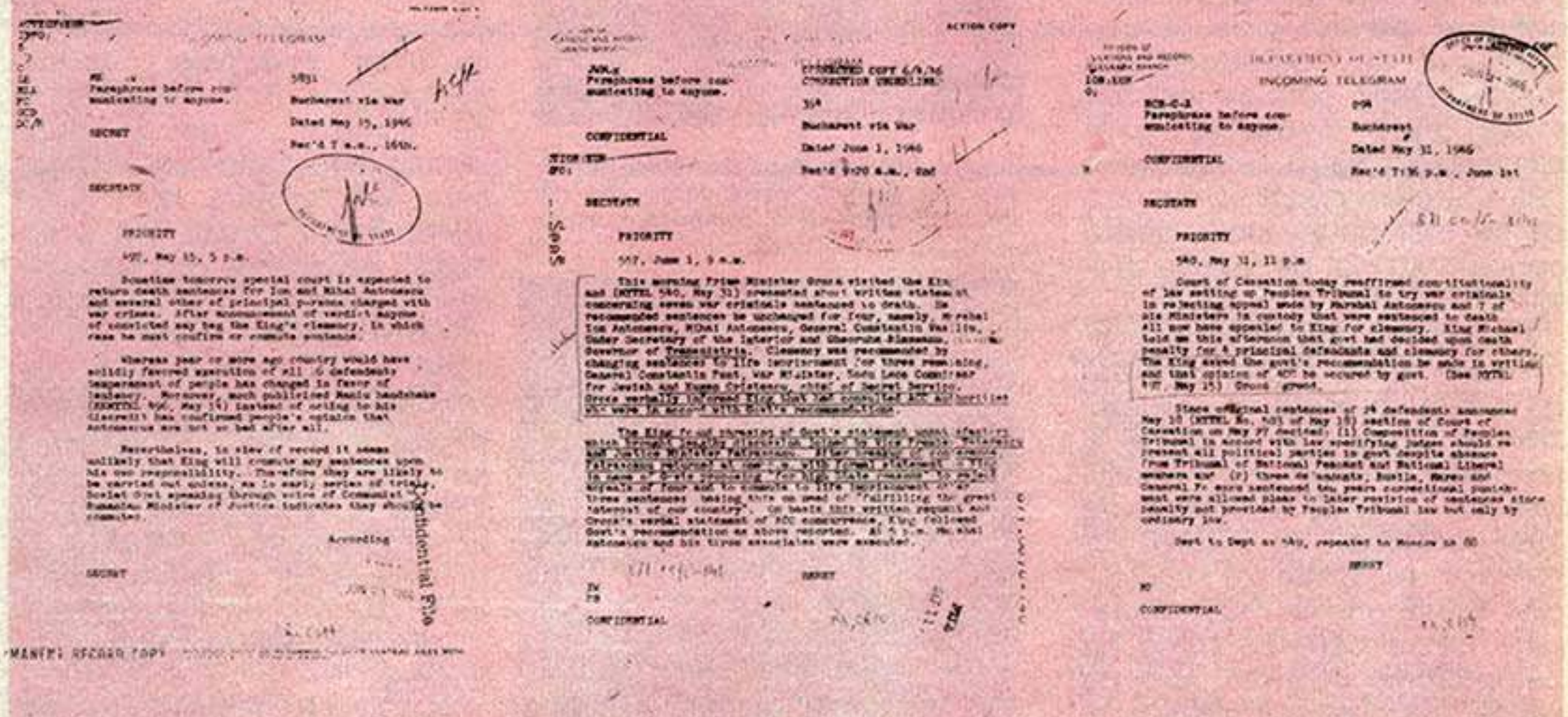

DINU C. GIURESCU

Trei telegrame ale reprezentantului politic al Statelor Unite ale Americii la București aduc noi informații privind „procesul“ mareșalului Ion Antonescu și executarea sentințelor.

Prima telegramă, nr. 497, din 15 mai 1944 arată că regele Mihai aștepta ca guvernul să înainteze o propunere scrisă privind acordarea grațierii pentru condamnările la moarte. Regele dorea ca primul ministru dr. Petru Groza să informeze pe reprezentanții celor trei puteri din Comisia Aliată (Sovietică) de Control asupra sentințelor date de Tribunalul Poporului și să vadă dacă „aliații“ nu iau vreo altă hotărâre.

A doua telegramă, nr. 540, din 31 mai 1946, orele 23, preciza că regele a cerut guvernului să-și exprime în scris opinia privind executarea sentințelor în „procesul“ mareșalului Ion Antonescu.

În sfârșit, cea de a treia telegramă, nr. 557, din 1 iunie 1946, descrie întrevederile de la Palatul regal din chiar dimineața acelei zile. Primul ministru s-a prezentat la rege cu o scurtă declarație privind sentințele. Suveranul a găsit formulările „nesatisfăcătoare“. A urmat „o lungă discuție“ la care au participat și Gh. Tătărescu și Lucrețiu Pătrășcanu. Discuția s-a încheiat fără vreun rezultat.

La orele 13, Lucrețiu Pătrășcanu s-a întors la Palat cu o propunere scrisă a guvernului către rege, în care, „din înalte rațiuni de stat“, nu erau admise cererile de grațiere ale mareșalului Ion Antonescu, Mihai Antonescu, general Constantin Vasiliu și profesor Gh. Alexianu. (Potrivit prevederilor constituționale — art. 87 și 88, Constituția din 1923 — regele era obligat să se conformeze propunerilor scrise ale guvernului — *D.C.G.*)

Dar iată textul integral al acestor documente, așa cum s-au păstrat ele în National Archives din Washington D.C., cotele 871 005/3146 și 871 005/6146.

Documentele au fost traduse din limba engleză.

Departamentul de Stat
Telegramă sosită

ME—W

de parafrazat înainte de a fi
comunicată oricui
Secret
Sec[retarului de stat]

5831
București, prin [Departamentul de] război
Datată, 15 mai, 1946
Înregistrată 7 a.m.,
16 [mai]

Prioritate
497, Mai 15, 5 p.m.

Se așteaptă ca în cursul zilei de mâine, tribunalul special să pronunțe pedeapsa cu moartea pentru Ion și Mihai Antonescu și alte câteva importante persoane acuzate de crime de război. După anunțarea verdictului, oricare dintre cei condamnați poate solicita clemența regelui, caz în care acesta trebuie să confirme sau să comute sentința.

În vreme ce cu un an sau mai mult în urmă țara ar fi fost ferm pentru executarea celor 16 acuzați, starea de spirit a oamenilor s-a schimbat în favoarea clemenței. Mai mult, strângerea de mână a lui Maniu, care s-a bucurat de multă publicitate (telegrama mea 496, 14 mai) în loc să-l discrediteze, a confirmat părerea opiniei publice conform căreia cei doi Antonescu nu sunt chiar atât de răi.

Totuși, potrivit procedurii juridice, pare puțin probabil ca regele să comute vreo sentință pe propria sa răspundere. Așadar, acestea vor fi îndeplinite, cu excepția situației în care, ca și în cazul altor procese anterioare, guvernul sovietic, vorbind prin vocea ministrului comunist al justiției, n-ar indica o comutare a sentințelor.

Secret
—2 — # 497, Mai 15, 5 p.m.

De la București prin
[Departamentul de] război

În conformitate cu planul actual, în momentul în care guvernul va prezenta spre semnare decretul privind executarea sau grațierea, regele va propune primului ministru să-i informeze pe principalii trei aliați despre decizia tribunalului și intenția de a executa sentința la momentul indicat; afară de situația în care, până la sosirea orei când [sentința] trebuie executată, cei trei aliați nu fac alte recomandări.

Regele mi-a spus astăzi, la un prânz neoficial, că scopul său era de a da celor trei aliați posibilitatea de a cere predarea criminalilor români de război dacă noi credem că pot fi de vreun folos la Nürenberg sau altundeva; de a proteja monarhia de critici din țară sau din exterior pentru confirmarea verdictului tribunalului; și de a pune guvernul Groza să-și asume responsabilitatea pentru informarea autorităților americane, engleze și sovietice despre acțiunea intenționată, fără a pune aceste autorități într-o postură în care mersul normal al lucrărilor ar fi întârziat, din cauza lipsei lor de acțiune.

Desigur, Groza ar putea să nu informeze autoritățile britanice și americane știind dinainte ce doresc rușii, dar în orice caz, responsabilitatea este în mod clar a lui. Nu văd nici un avantaj pe care l-ar putea avea americanii din întârzierea mersului normal al justiției în aceste procese, dar dacă ar fi în interesul guvernului nostru, ar exista posibilitatea, dacă se acționează imediat.

Aceasta este [telegrama] nr. 497, repetată către SECDEL Paris ca (nr.) 46 și Londra ca (nr.) 86.

Berry

NCB — C-X
De parafrazat înainte de a fi comunicată oricui
Sec[retarului de] stat
Prioritate
540, 31 mai, 11 p.m.

294
București
Datată 31 mai, 1946
Înregistrată 7.36 p.m.,
1 iunie

Curtea de Casație a reafirmat astăzi constituționalitatea legii care a stabilit Tribunalul Poporului pentru a-i judeca pe criminalii de război, respingând apelul făcut de mareșalul Antonescu și 7 dintre miniștrii săi arestați, care au fost condamnați la moarte. Toți au făcut acum apel la clemența regelui. Regele Mihai mi-a spus în această după-amiază că guvernul a hotărât pedeapsa cu moartea pentru patru dintre principalii acuzați și clemența pentru ceilalți. Regele a cerut ca recomandarea guvernului să fie făcută în scris și ca părerea Comisiei Aliate de Control să fie obținută de guvern (vezi telegrama mea 497, 15 mai). Groza a fost de acord.

Față de sentimentele inițiale ale celor 24 inculpați, anunțată la 18 mai (telegrama mea nr. 503, din 15 mai), Secția Curții de Casație a hotărât la 27 mai:

1) Compunerea Tribunalului Popular este în acord cu legea conform căreia judecătorii trebuiau să reprezinte toate partidele politice din guvern, în ciuda absenței membrilor reprezentând pe național-țărăniști și național-liberali și (2) trei acuzați — Bușilă, Mareș și generalul Popescu —, condamnați la 10 ani închisoare corecțională, au posibilitatea de a cere o revizuire ulterioară a sentințelor deoarece pedepsele au fost date nu pe temeiul legii Tribunalului Poporului, ci pe baza legii penale obișnuite.

Trimisă de către Departament ca (nr.) 540, repetată la Moscova ca (nr.) 88

MF
Confindențial

Berry

NWM—H
De parafrazat înainte de a se comunica oricui
Confidențial
Sec[retarului de] stat
Prioritate
557, 1 iunie, 9 p.m.

Copie corectată
Corecturile subliniate
394
București, prin [Departamentul de] război
Datată, 1 iunie 1946
Înregistrată: 9.20 a.m.
2 iunie

Astăzi de dimineață, primul ministru Groza l-a vizitat pe rege și (telegrama mea 540, 31 mai) i-a prezentat o scurtă declarație scrisă privind pe cei șapte criminali de război condamnați la moarte. El a recomandat ca sentințele să nu fie schimbate pentru patru persoane, respectiv mareșalul Antonescu, Mihai Antonescu, generalul Constantin Vasiliu, subsecretarul de stat la interne, și Gheorghe Alexianu, guvernatorul Transnistriei. Se recomanda comutarea sentinței capitale la închisoare pe viață pentru ceilalți trei, generalul Constantin Pant[azi], ministrul de război, Radu Lecca, comisarul pentru evrei, și Eugen Cristescu, șeful Serviciului Secret. Groza l-a informat verbal pe rege că a consultat autoritățile Comisiei Aliate de Control care au fost de acord cu recomandările guvernului.

Regele a găsit formulările din declarația guvernului nesatisfăcătoare, fapt care a dat naștere la o lungă discuție, la care au luat parte și vice-prim-ministrul Tătărescu și ministrul justiției, Pătrășcanu. După o întrerupere a discuției, Pătrășcanu s-a întors la orele 13 la rege cu o declarație formală, propunând în numele guvernului ca, pentru „înalte rațiuni de stat", să refuze apelurile celor patru și să comute sentința la închisoare pe viață pentru ceilalți trei; o atare hotărâre fiind luată spre împlinirea „marelui interes al țării noastre".

Pe baza acestei cereri scrise și a confirmării verbale a lui Groza despre acordul dat de Comisia Aliată de Control, regele a urmat recomandarea guvernului, așa cum s-a arătat mai sus. La ora 5 p.m. mareșalul Antonescu și cei trei colaboratori ai săi au fost executați.

Berry ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Nelu Zugravu — ISTORIA ROMANITĂȚII NORD-DUNĂRENE (SECOLELE II-VIII). CONTRIBUȚII LA ETNOGENEZA ROMÂNILOR** (cu o Prefață de **Ligia Bârzu**).

Iași, 1994, 253 pp.: volumul 26 al colecției *Românii în istoria universală*, coordonată de Gheorghe Buzatu, urmărește istoria provinciei Dacia de la cucerirea romană până la retragerea aureliană și procesul de afirmare a românilor ca etnos distinct în spațiul sud-est și central european.

• **NICOLAE IORGA. OMUL ȘI OPERA. VOL. II** (cu un Cuvânt de închinare de **David Prodan**, coordonatori: **Gh. Buzatu** și **C. Gh. Marinescu**).

Editura „Plumb", Bacău, 1994, 296 pp., 3 000 lei: culegere de studii consacrate diverselor aspecte ale creației marelui nostru istoric.

• **V. Fl. Dobrinescu — PLATA ȘI RĂSPLATA ISTORIEI. TITULESCU, ANTONESCU ȘI RELAȚIILE ANGLO-ROMÂNE DIN ANII '20.**

Editura Neuron, Focșani, 1995, 155 pp.: volumul al doilea din seria „Antonescu - plata și răsplata istoriei" prezintă activitatea desfășurată la Londra de colonelul Ion Antonescu, în calitate de atașat militar.

• **Al. Andronic, Eugenia Neamțu, Stela Cheptea — INSCRIPȚII MEDIEVALE ȘI DIN EPOCA MODERNĂ A ROMÂNIEI. ORAȘUL IAȘI. FASCICULA II INSCRIPȚII EBRAICE** (volum alcătuit de **I. Kara** și **Stela Cheptea** —, cu un Cuvânt înainte de **Gh. Buzatu**).

Iași, 1994, 137 pp.: o interesantă și bine venită apariție editorială, mai ales în perioada actuală, când cărți de asemenea factură găsesc cu greu editori dispuși să riște.

• **Mircea Dogaru — MUNTELE ȘI „MIRACOLUL" ROMÂNESC. FILE DIN CRONICA PERSISTENȚEI NOASTRE (275-1785).**

Editura Globus, București, 107 pp. + h: istoria românilor abordată dintr-un unghi mai puțin obișnuit, cel al raporturilor cu muntele.

• **Vasile T. Ciubăncan, Maria I. Ganea, Ion V. Ranca — DRUMUL HOLOCAUSTULUI. CALVARUL EVREILOR DIN NORD-VESTUL TRANSILVANIEI SUB OCUPAȚIA UNGARIEI. 5-IX-1940 — 25-X-1944.**

Editura Ciubăncan, Cluj-Napoca, 1995, 236 pp, 4000 lei: tragedia unor oameni din partea Transilvaniei, ocupată de Ungaria, în urma Dictatului de la Viena, din 30 august 1940, care nu aveau altă vină decât că s-au născut evrei.

• **Preot dr. Ioan Dură — MONAHISMUL ROMÂNESC ÎN ANII 1948-1989, MĂRTURII ALE ROMÂNILOR ȘI CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA ACESTEA** (cu o Prefață de pr. **Mina Dobzen**).

Editura Harisma, București, 1994, 127 pp., 2 200 lei: autorul trece în revistă mărturiile existente referitoare la soarta monahismului românesc în perioada regimului comunist.

• **Sabin Manuilă, Wilhelm Filderman — POPULAȚIA EVREIASCĂ DIN ROMÂNIA ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL** (cu o Notă a editorului de **Kurt W. Treptow** și o Introducere de **Larry Watts**).

Fundația Culturală Română, Iași, 1994, 64 pp.: ediție în limba română și în limba engleză a studiului realizat de un cunoscut demograf al României interbelice și de liderul comunității evreiești din România din acea perioadă.

Montréal, 1995

ISTORICII LUMII ÎN CONGRES

Am primit la redacție programul final al Congresului Internațional de Științe Istorice care își va desfășura lucrările între 27 august și 3 septembrie, în Canada.

Aflăm, încă din prima pagină, că la succesul acestei reuniuni științifice ce se desfășoară o dată la cinci ani și-au oferit sprijinul guvernul Canadei (prin Ministerul patrimoniului canadian), guvernul provinciei Quebec (prin Ministerele industriei, comerțului, științei și tehnologiei, Educației, Turismului și cel al Afacerilor internaționale, al imigrării și

CANADA

domnul Jacques Parizeau, primul ministru al Quebec-ului și domnul Jean Chrétien, primul ministru

cializate privesc statutul științei istorice, metodele sale de investigare, istoria mentalităților, dezvoltare și subdezvoltare în evoluția istorică, mediul înconjurător, rolul băncilor în societate. Sunt prevăzute și 36 de mese rotunde (ne limităm să semnalăm doar una dintre ele: Problema minorităților naționale în societățile de tip liberal și sovietic, al cărei responsabil va fi Ferenc Glatz din Ungaria) cât și reuniuni ale organismelor internaționale afiliate (între care menționăm Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene sau

al comunităților culturale), Universitățile din Montréal (Concordia University, McGill University, Université de Montréal, Université du Quebec à Montréal), Fundația CRB (Consiliul de cercetări în științele umane din Canada, Agenția de cooperare culturală și tehnică, Grupul Saputo), UNESCO, Asociația Americană de Istorie, Societatea de istorie din Canada, Fondurile FCAR și Bell Canada.

Cu o asemenea mobilizare de forțe, gazdele sunt optimiste și speră că reuniunea celor peste 3 000 istorici veniți din diferite țări[1] (pe care îi salută

al Canadei) va fi un succes. Despre semnificația Congresului vorbesc și James A. Leith, președintele Societății istorice din Canada — care insistă asupra mondializării legăturilor dintre popoare și națiuni — Claude Corbo, rectorul Universității Quebec la Montréal, și René Simard, rectorul Universității Montréal — care subliniază alegerea fericită a orașului Montréal ca loc de desfășurare, centru important al cercetării istorice canadiene prin cele patru universități.

În program sunt anunțate cele 3 mari teme (Națiuni, popoare și state; Raportul masculin-feminin în cadrul marilor mutații istorice; Diaspore: origini, forme și semnificații). Multe dintre temele spe-

Asociația Internațională pentru Istoria contemporană a Europei).

Semnificația marii întâlniri de la Montréal este surprinsă în cuvintele din mesajul premierului canadian Jean Chrétien: „Științele istorice constituie un element fundamental al memoriei colective și temele pe care le-ați ales vor permite desigur o abordare nouă asupra marilor probleme ale momentului. Suntem la sfârșitul unui secol și iată o excelentă ocazie pentru a sublinia aportul disciplinei dumneavoastră la o mai bună înțelegere a lumii noastre".

Cristian POPIȘTEANU

[1] Până în momentul intrării revistei noastre la tipar, nu am putut obține date sigure și precise privind participarea istoricilor români.

LA MONTRÉAL

CU MAISONNEUVE

La Montréal, oraș canadian cu o populație majoritar franceză și capitală a țării vreme de 5 ani (1844-1859), numeroase edificii publice, un spital, un colegiu, un bulevard poartă numele lui Paul de Chomedey, senior de Maisonneuve. În Piața Armelor, din orașul vechi, ilustrului personaj, fondatorul acestei mari aglomerări urbane, i-a fost înălțată o impunătoare statuie. Cu toate acestea, în Franța, patria lui Maisonneuve, puțini știu cine a fost el și cărui anume moment istoric i se racordează personalitatea sa.

Recent, pe o stradă din Paris, Cardinal-Lemoine, la nr. 77, în fundul curții unui imobil obișnuit, un cercetător din Montréal, Denis Samson, ajutat de o echipă de colegi, a început să sape în căutarea mormantului acestui prim guvernator francez al Montréalului. Se știe că Paul de Chomedey, senior de Maisonneuve, s-a născut în 1612, la Neuville - sur-Vanne și că, la vârsta de 30 de ani, sprijinit de o fundație misionară, a traversat Oceanul, întemeind, împreună cu alți 40 de coloniști, orașul canadian Ville-Marie, viitorul Montréal. Era 17 mai 1642.

În 1664, când Ludovic XIV a decis să unească sub aceeași administrație Quebecul cu Montréalul, Maisonneuve și-a pierdut statutul de guvernator al orașului și, în anul următor, a revenit la Paris, instalându-se la „Casa părinților doctrinei creștine", unde a și murit, în septembrie 1676, și a fost înmormântat. De atunci, la peste 300 ani distanță, urmele sale s-au pierdut. Până în vara anului 1994, când Denis Samson și-a deschis șantierul.

Excavarea presupune o operație de finețe, pentru că, între timp, configurația locului s-a schimbat: în zonă s-au înălțat alte clădiri, se menționează în revista *Historia/Historama* din aprilie 1995. Cum cercetătorii canadieni, interesați de mormântul fondatorului orașului lor, nu au mai săpat până acum la Paris, iar istoricii francezi nu s-au arătat mai bine documentați, începutul a presupus o muncă de pionierat. Arhivele menționează că „seniorul de Maisonneuve, guvernator în Isle de Montréal și Noua Franță", a fost înhumat în biserica „Părinții doctrinei creștine", ordin religios care finanțase călătoria și șederea sa la Montréal și care îl primise la Paris, la sfârșitul vieții. Este vorba despre testamentul fostului guvernator, publicat pentru prima oară în 1959, de un istoric francez, în *Revue d'histoire de l'Amérique française*, al cărui conținut nu pare însă a fi fost corect exploatat de predecesorii lui D. Samson. Așa încât cercetătorul canadian, specialist în muzeologie, care și-a făcut o parte a studiilor la Paris, a trebuit să coboare în timp și să desfășoare o muncă de

veritabil „copoi", pe urmele unor vremi de mult apuse. Ce a aflat el?

Capela „Părinților doctrinei creștine" a fost văzută ultima oară în 1931 de un fotograf din Montréal, Amour Landry, care are astăzi 88 de ani și îl ajută pe Samson să localizeze mormântul. În acel an, capela a fost dezafectată, ea servind ca depozit pentru un magazin alimentar. Amour Landry fusese condus spre acel loc de un cercetător francez, Léo Leymarie, care locuise mulți ani la Montréal și se pasionase de misterul „cazului Maisonneuve". Leymarie a fost primul istoric care a stabilit că mormântul fondatorului Montréalului se afla sub depozitul magazinului alimentar, dar el nu și-a publicat această intuiție, confirmată de propriile-i cercetări. Abia în 1976 a semnat un articol în temă. În 1935-1936, când s-a reconstruit o școală în vecinătate, depozitul a fost distrus și, odată cu el, și orice urmă a

În p. 28 *statuia fondatorului orașului, ridicată în Piața Armelor*

Ei, indienii, i-au întâmpinat pe primii coloniști francezi

fostei capele.

Prin testament, Maisonneuve a lăsat „Părinților doctrinei creștine" 500 livre, sumă rotunjoară, dacă știm că un burghez din Paris da dea 300 livre pentru privilegiul de a fi înhumat în curtea unei biserici. Se mai știe ca, la cerere, înhumarea a avut loc sub banca pe care Maisonneuve o ocupa în mod obișnuit în timpul serviciului divin, el nestând niciodată în strană și foarte rar în naos. Săpăturile par a se poticni, pentru că pe locul respectiv se înalță acum o școală și alte edificii, ce nu pot fi distruse.

Comitetul Maisonneuve, care menține contacte strânse cu autoritățile pariziene, nu urmărește transferarea rămășițelor pământești ale fondatorului Montréalului — dacă ele vor fi găsite — în Canada, cum s-ar putea presupune. „Ne-ar părea un act complet irațional. În primul rând pentru că istoria lui acolo a luat sfârșit. Noi căutăm amplasarea exactă a mormântului — afirmă D. Samson — , nu vrem să deschidem și să distrugem, ci doar să protejăm". ■

F.D.

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

NEFERTITI RĂMÂNE LA BERLIN

Soarta uneia dintre cele mai vechi sculpturi din lume, Nefertiti, soția faraonului Amenhotep IV, pare a demonstra că nu numai războaiele, îndeosebi cea de a doua conflagrație mondială, au schimbat destinul multor comori artistice ale omenirii. Regina Nefertiti, o sculptură de 50 cm, va fi expusă în cadrul celebrei „colecții de la Tell el-Amarna" la Muzeul Egiptean din Berlin. Ea a fost descoperită de arheologii germani, în anul 1913, la Tell el-Amarna, în Egipt, în timpul săpăturilor efectuate de o expediție a Asociației germane de studii orientalistice.

Cu acordul părții egiptene, sculptura a revenit germanilor. A păstrat-o câțiva ani, la el, în cabinetul de lucru, marele om de afaceri și mecenat James Simon, cel care a și finanțat săpăturile din Egipt. În 1920 acesta a predat-o autorităților Prusiei, alături de alte exponate din „colecția de la Tell el-Amarna". La începutul anilor '30, Hermann Göring, pe atunci prim-ministru al Prusiei, a vrut să returneze această sculptură, aparținând unui vechi mester egiptean, regelui Fuaḍ I (1922-1936), cu ocazia unei aniversări a urcării acestuia pe tron. Dar Hitler nici nu a vrut să audă de o asemenea idee. El vroia să construiască un muzeu separat numai pentru ea și... la o oarecare distanță... bustul lui.

Când au început bombardamentele aliate asupra Berlinului, Nefertiti a fost ascunsă în beciul unei bănci din centrul orașului, apoi într-un adăpost din vecinătatea unei grădini zoologice și, în fine, dusă în Turingia, de unde, la sfârșitul războiului, a ajuns în mâna americanilor. Ei au catalogat-o pe o listă a obiectelor de preț descoperite, drept „capul mumificat al soacrei lui Tutankamon".

În 1956 Nefertiti a revenit la Berlin, devenind o adevărată vedetă între comori. Președintele egiptean Hosni Mubarak, care a vizitat orașul în 1989, o numea „cea mai bună ambasadoare a Egiptului în Germania".

F.D.

CRAIOVA A REDAT VIEȚII MELE O NOUĂ PRIMĂVARĂ

Prof.univ.dr. NICOLAE MATEESCU MATTE
membru de onoare al Academiei Române,
Doctor Honoris Causa al Universității din Craiova

Atunci când citești un Curriculum Vitae cum este cel al interlocutorului meu din acea după-amiază de aprilie, devii aproape intimidat. Numeroase titluri științifice și profesionale, premii și distincții, decorații, o pleiadă de cărți și studii, numeroase rapoarte pentru instituțiile internaționale. Și totuși... Un om fermecător, un amfitrion plin de solicitudine la Palatul Elisabeta, un entuziast dublat de precizie. De fapt, un savant ce descinde din lumea stelelor, domnul profesor Mateescu Matte este creatorul dreptului internațional spațial. Plăcerea conversației domniei-sale mi-a fost și mai agreabilă prin prezența soției sale, doamna Monica Berzeanu-Benger, de asemenea originară din România, pasionată de asemenea după domeniul dreptului internațional (doctor și diplomat al Institutului de Înalte Studii Internaționale de la Paris, dar și posesoarea unei diplome de specialistă în servicii sociale, care a fost ani de zile membră a Comisiei drepturilor omului din Canada). Iată câteva crâmpeie ale convorbirii noastre.

— De ce ați plecat din țară?

— Am mers la studii de specializare la Paris, unde am obținut două doctorate, în 1947 și 1948, în drept și relații internaționale. Plecarea regelui, de fapt, înlăturarea sa m-au convins că nu o să pot lucra acasă. Și am plecat mai departe, în Canada (1950).

— Și cum ați ajuns la dreptul internațional spațial?

— A fost o idee pe care am lansat-o încă în 1950, când am lucrat cu Alex. Alvarez Guerrïnes, la prima catedră de drept aerian de pe continentul european. De fapt, mă consider un elev și un discipol al consăteanului meu craiovean, Nicolae Titulescu. El nu a avut parte de dezvoltarea postbelică. Eu am mers pe urmele gândirii lui. Am refăcut ecuația prezent-viitor. Țara mea de adopțiune *(doamna Monica intervine spunându-mi că zăpezile canadiene l-au prezervat pe soțul ei, iar acum reîntâlnirea cu Craiova l-a vrăjit)* mi-a creat toate condițiile să-mi exercit nu una, ci două activități, de avocat și de profesor. Pot spune că la început era un drept de avangardă, astăzi dreptul cosmic este un domeniu integrat al marii familii a dreptului internațional. Cred că am avut puterea de a anticipa (și această putere mi-a venit de la strămoșii mei gorjeni și de la învățătura mea solidă din România) momente ca necesitatea dreptului pentru comunicațiile fără frontiere (telecomunicațiile prin satelit), raportul dintre stat și individ în reglementarea aerospațială, formele de societate în spațiul extra-atmosferic. Cred că noi realizăm acum viziunile lui Jules Verne, acest geniu al science-fiction, care s-a dovedit un mare precursor.

Caracteristica esențială a dreptului aero-orbital este că acolo nu există frontiere și deci toate noțiunile din dreptul internațional public trebuiesc revăzute. Eu cred că suntem în ajunul pregătirilor pentru stabilirea unor colocvii permanente în spațiul cosmic. Noi până atunci suntem obligați să distingem care vor fi legile juridice ce vor guverna raporturile în această lume nouă.

La un moment dat, doamna Mateescu Matte îmi spune că soțul ei este extrem de sensibil la emblema Quebecului. Je me souviens. (Îmi amintesc). Iar profesorul adaugă: „Îmi amintesc de originile mele, îmi amintesc de cine m-a primit."

— Deci Canada și România?

— Sau România și Canada, *replică domnia-sa.*

— Atunci cum vă aminteați de România în cei aproape 50 de ani cât ați fost departe?

— Tot timpul. Am trăit cu țara mea în suflet. Dar pierdusem speranța de a o revedea. Prin 1986 mi-am redactat ultimul testament.

În el, lăsam copiilor mei — care știu românește — plinirea dorinței de a reveni în țară și a se ruga la pământul sfânt al patriei. Acum, când sunt din nou acasă, după o jumătate de secol, am fericirea să spun că am venit cu sentimentul de a fi folositor țării, ca și Canadei. Am venit cu umilință, ca un mesager al Canadei, aducând multe proiecte de colaborare. Am cunoscut mulți oameni de nădejde atât la Academia Română cât și o serie de miniștri; domnul Theodor Meleșcanu mi-a rezervat o primire extrem de caldă, pentru care îi mulțumesc.

Dar inima mea s-a topit la Craiova. O să-mi spuneți că este locul natal. Desigur. Dar este mult mai mult. Este o emoție de necuprins. Tot drumul din Capitală la Craiova mi-am reamintit istoria noastră, folclorul nostru, tinerețea mea. Mi-am zis din nou că România este o țară bună, așa cum le-am spus mereu copiilor mei. Festivitățile de la Universitate m-au copleșit. Sunt recunoscător Academiei Române și sunt recunoscător Universității craiovene.

— Și cum vedeți viitorul?

— În spațiu. Este clar că noi vom fi ca în barca lui Noe. Și este clar că vom fi salvați prin spații. M-au vizitat la Montréal atât fostul ministru de externe sovietic, Eduard Șevarnadze, cât și actualul ministru de externe al Federației Ruse, Andrei Kozîrev. Amândurora le-am spus — ca și americanilor — că relațiile din spațiul cosmic nu au voie să fie decât pașnice. Drapelele statelor în Cosmos au alt rost decât pe pământ. Cred că până acum a biruit rațiunea. Și mai cred că putem fi mândri că avem astăzi un *Jus Aerospatialis*. Venind acasă, trecând Oltul în Gorj, am înțeles că am venit la rădăcinile mele. Că sunt destinat să continui *la recherche du temps perdu*.

Interviul nostru avea loc câteva luni înainte de extraordinarul eveniment spațial — cuplarea stației orbitale rusești Mir cu nava americană Atlantis. Evenimentul, ale cărui semnificații sunt definite a fi nu numai istorice, dar și unice, confirmă întrutotul opiniile profesorului Mateescu Matte, aflat în strâns contact științific cu specialiștii zborurilor cosmice din S.U.A. și Federația Rusă, ca și cu oamenii de stat ai celor două puteri.

Cristian POPIȘTEANU

REVISTA DE ȘTIINȚE JURIDICE

Numărul 4/1995 al acestei publicații editate de Filiala din Craiova a „Fundației Europene Titulescu" și Facultatea de Drept „Nicolae Titulescu" a Universității din Craiova a fost consacrat în întregime vieții și personalității cunoscutului savant român Nicolae Mateescu Matte. Revista se deschide cu mesajele adresate savantului de către Ion Iliescu **— președintele României,** Adrian Năstase **— președintele Camerei Deputaților,** Liviu Maior **— ministrul învățământului, academician** Ion Filipescu **și** Constantin Răducănoiu **— prefectul județului Dolj, cu ocazia acordării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Craiova. Un amplu interviu cu prof. univ. dr.** Ion Dogaru **— decanul Facultății de Drept „Nicolae Titulescu", despre viața și personalitatea științifică a lui Nicolae Mateescu Matte, incorporând și o amplă bibliografie a lucrărilor acestuia, precum și articolele semnate de prof. univ. dr.** Nicolae Popa, **conf. univ. dr.** Ion Deaconescu, **lector univ.** Adi Oroveanu-Hanțiu, **lector univ. dr.** Theodor Sâmbrian, **prof. univ. dr.** Ion Dogaru, **lector univ. dr.** Constantin Belu **și lector univ. dr.** Iancu Tănăsescu, **intregesc în mod fericit sumarul acestui număr special.**

STIMAȚI CITITORI

De la punctul de difuzare de la sediul redacției noastre, str. Ministerului nr. 2, parter, Sectorul 1, București, puteți procura:

- **exemplare din** Magazin Istoric: **2, 4-8, 11, 12/1991; 1-3, 5-7, 9, 10, 12/1992; 1, 3-7, 9-12/1993; 1-12/1994; 1, 3, 5-7/1995.**
- **Caietele Magazin Istoric nr. 1** Ultimele zile ale mareșalului Antonescu.

De asemenea la sediul redacției noastre puteți contracta abonamente la Magazin Istoric **pentru trimestrul IV al anului 1995 numai cu ridicarea exemplarelor de la sediul redacției.**

COPERTELE

① ④ De aproape cinci veacuri și jumătate, splendida frescă înfățișând **Cortegiul regilor magi** — operă a pictorului Benzzo Gozzoli — ce împodobește capela Palatului Medici din Florența, rămâne un punct de atracție pentru numeroșii turiști sosiți în capitala Toscanei **(1077. Mathilda de Toscana și incidentul de la Canossa,** p. 91)

② Încleștarea de la Călugăreni, în viziunea unui artist de la mijlocul sec. XIX; litografie de H. Dittmarsch păstrată în colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române.

Cele două imagini de sus aduc semnificative mărturii despre epoca lui Mihai Viteazul. **Portretele lui Barbu Craiovescu și al soției sale Negoslava,** așa cum s-au păstrat în biserica mănăstirii Bistrița (Vâlcea). Doi dintre reprezentanții acestei puternice și influente familii boierești — Radu Șerban și Matei Basarab — au fost vrednici ostași ai lui Mihai, dar și demni urmași în tronul țării. **Biserica mănăstirii Stănești,** ctitorie a boierilor Buzești, adăpostește mormântul lui Stroe, unul dintre cei trei frați Buzești, oșteni și oameni de încredere ai Viteazului **(Temeiurile de la Călugăreni,** p. 2)

③ Un imn închinat femeii. În această sintagmă poate fi comprimat conținutul recentului volum **Femmes mythologies,** bogat ilustrat, al scriitorului francez Philippe Sollers, din care reproducem acest fragment de pictură murală înfățișând-o pe **Ifigenia in Taurida** și datând cu aproximație din anul 20 î.e.n. **(Femeia braț la braț cu istoria,** p. 53)

PLANSELE

Suită de imagini din viața politico-diplomatică românească interbelică. Fotografiile au fost selectate din Colecțiile speciale ale Bibliotecii naționale cu concursul d-nei **Ana Pleșia,** căreia îi mulțumim.

① În ziua de 14 aprilie 1932, mareșalul Józef Pilsudski, șeful statului polonez, își începea o nouă vizită în România.

Cu prilejul vizitei sale la Praga, primul ministru român Gh. Tătărescu a fost primit de Edvard Beneș, președintele Republicii Cehoslovace (25 martie 1937)

② Gh. Tătărescu (x) și I. Inculeț (xx), la ieșirea din Catedrala „Sf. Iosif" din București, unde participaseră la slujba de doliu pentru cancelarul austriac Egelbert Dollfuss, asasinat de naziști la 25 iulie 1934.

Cu prilejul vizitei pe care ministrul de externe francez Yvon Delbos (în centrul imaginii) a făcut-o în România în perioada 8-11 decembrie 1937, însoțit de Adrien Thierry și Jean Paul-Boncour, a depus o coroană de flori la Mormântul Eroului Necunoscut din București

③ Cunoscutul scriitor și diplomat sârb Iovan Dučiči (1874-1943), ministrul Iugoslaviei la București (1937-1939) sosește la Palat pentru a-și prezenta scrisorile de acreditare.

La 5 februarie 1936, W. Fabricius (în imagine, la ieșirea din Palatul regal) și-a prezentat scrisorile de acreditare ca ministru al Germaniei la București

④ O masă organizată de Legația S.U.A. din București în cinstea secretarului său general Hibbard. În imagine (de la dreapta spre stânga): sărbătoritul, doamna Butculescu și ministrul american Mott Günther.

V.V. Tilea (în picioare, al doilea de la stânga la dreapta) invitat la balul organizat de Legația Marii Britanii din București la Athenée Palace în ziua de 15 februarie 1937.

Dineu la Legația Turciei din București cu prilejul vizitei ministrului de externe turc Tewfik Rüstü Aras (primul din dreapta, cu ochelari). În fotografie mai pot fi distinși: Victor Antonescu și soția sa (al treilea de la dreapta spre stânga), H. Suphi Tanrïöer și Victor Bădulescu

Istoria bancară a civilizației românești

DIN TRECUTUL BĂTRÂNEI DOAMNE...

La 27 februarie 1880, când guvernul condus de Ion C. Brătianu a depus în Cameră proiectul de înființare a unei „bănci de scompt și circulațiune"[1], **modernizarea societății românești depășise de mult faza experimentelor și a discuțiilor de principii, manifestându-se concret pe terenul realităților sociale ca un fenomen extrem de complex. Termen generic prin care istoricul, sociologul, economistul sau filosoful definește un întreg ansamblu de procese social-economice și politico-culturale, modernizarea n-a fost un marș triumfal. A moderniza înseamnă a transforma** ceva **prin înnoire, prin ridicarea acelui ceva la nivelul progresului din momentul respectiv. În toate domeniile vieții, modernizarea s-a exprimat printr-o dârză confruntare între vechi și nou, ea exprimând nu doar o opțiune, ci și o necesitate reală a momentului respectiv.**

Partizani și neîncrezători

În cazul băncii naționale, atât partizanii cât și adversarii acestei instituții porneau din același punct: era banca națională o necesitate obiectivă?

Gh. Chițu, raportorul proiectului de lege, arăta în expunerea de motive: „Necesitatea înființării unei bănci de scont și circulație, simțită de societatea noastră într-un mod atât de intensiv de mai mulți ani încoace, nu provine numai din cauza legitimei dorințe, ce are fiecare om de a afla cu înlesnire și cu cât mai mică dobândă, un capital necesar pentru a pune în mișcare activitatea sa comercială și industrială, mijloacele de comunicațiune, și în fine deșteptarea intelectuală în genere, care nemaiputând sta în nelucrare și paralizare, cată în toate părțile și prin toate modurile a-și satisface spiritul de intreprindere, a multi-

---

[1] Majoritatea cititorilor noștri se vor întreba, desigur, care este originea cuvântului *bancă*. *Dicționarul enciclopedic*, vol. I (A-C), Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 172, dă următoarea „voce": *Bancă*... s.f. 1. Instituție financiară care execută operații de plată și de credit", după care sunt enumerate tipurile de bănci. Dar de ce o astfel de instituție a primit numele de banca n-am putut afla decât consultând primul dicționar enciclopedic românesc și anume, *Enciclopedia Română*, vol. I, Sibiu, 1898, p. 387, astăzi o raritate de bibliotecă. Iată „vocea" respectivă: „Cuvântul *b* e de origine italiană; în veacul de mijloc [evul mediu] zarafii din orașele Italiei aveau în piață o masă ori bancă (ban co), pe care efectuau plățile și făceau operațiunile lor..."

plica necontenit ceea ce are deja, a se mișca în fine mai liber și cu puteri mai mari, pe calea cea largă a progresului și a bunei stări".

În monografia pe care a consacrat-o Băncii Naționale a României, cunoscutul economist Victor Slăvescu comenta astfel afirmațiile de mai sus: „Se vede din cuvintele lui *Chițu* cât de mult se aștepta de la noua bancă de emisiune, în vederea ajutorării și stimulării activității noastre economice. Prin cucerirea independenței politice și în ajunul regalității [proclamării Regatului — *n.n.*], țara noastră dobândise o situație politică internațională bine determinată și prin situația ei la gurile Dunării, această arteră comercială internațională, în jurul căreia se dăduse atâtea lupte politice, era în măsură a dobândi și pe terenul economic acea stare înfloritoare de mai târziu, dat fiind bogățiile solului și subsolului său. Deși în momentul înființării *Băncii Naționale* — continua V. Slăvescu —, economia noastră națională era departe de a dispune de toate elementele care să-i asigure o dezvoltare corespunzătoare bogățiilor naturale, totuși necesitatea ei era invederată, ea putând servi inițiativelor economice ce s-ar fi produs, ajutând totodată statul în sforțările lui de consolidare financiară și monetară".

Așadar, inițiatorii proiectului de lege se situau clar pe poziția că banca națională era concepută ca un instrument al dezvoltării economice generale a țării. Existau însă, tot atunci, și alte opinii. Ele nu negau neapărat importanța unei astfel de instituții, dar o considerau ca prematură. „Orice instituție creată înaintea timpului și pentru care nu există elementele necesare ale vieții sale economice într-o țară, poate deveni foarte ușor periculoasă pentru dezvoltarea ulterioară a economiei naționale. Nu cred că timpul să fie oportun pentru introducerea la noi a acestei instituțiuni, atât de delicate, atât de provocantă cum este banca". Acestea erau opiniile lui Th. Rosetti, cunoscut fruntaș politic conservator, dar ele nu trebuiesc privite neapărat ca venind de pe banca opoziției, ci exprimând mai degrabă o altă concepție despre banca națională. În timp ce inițiatorii o concepeau ca pe *un instrument de stimulare* a progresului economic, Th. Rosetti o vedea ca fiind *un rezultat* al progresului economic. Mai exprimau și o anumită reținere față de nou. Faptul a fost sesizat de către Ion Ghica și acesta i-a răspuns cu tact, calm și prestigiu. A luat cuvântul imediat după Th. Rosetti, arătând că din cuvintele lui întrezărise mai cu seamă „temerile pe care le vedem reproducându-se ori de câte ori e vorba a se inființa vreo instituție nouă în țara noastră". Dar nu era pentru prima oară când se întâmpla astfel. „Am auzit — le amintea el colegilor senatori — zicându-se de chestiunea drumului de fier, că este foarte bun proiectul, dar cine avea să administreze aceste drumuri de fier? Când era vorba de înființarea creditului funciar se întreba cine are să administreze acest credit funciar? Când a fost vorba de poștă și de telegraf, fiindcă voiam să scăpăm de poșta și telegraful străin, se zicea cine are să administreze această instituție? Grație Domnului, se vede că românii au destulă inteligență fiindcă au găsit oameni ca să le administreze într-un mod util pentru stat, poșta, telegraful, creditul funciar, tutunurile și băuturile spirtoase, și oricâte instituțiuni s-au făcut până azi. *Și am convingțiunea că așa va fi și în administrațiunea drumurilor de fier și cu administrațiunea băncii de scont și circulațiune*".

Răspunzând obiecțiunilor aceluiași Th. Rosetti, Vasile Boerescu arăta: „Eu vă mărturisesc că dacă regret ceva este că o asemenea bancă nu s-a înființat mai dinainte, de acum câțiva ani, căci rezultatele ei folositoare erau deja să fie simțite. De altfel, epoca înființării ei este foarte oportună, căci creditul statului este bine stabilit și operațiunile băncii au să se facă cu înlesnire și folosul ce va produce au să se simtă imediat. Atunci cu toții, împreună și cu dl. *Theodor Rosetti*, avem să ne felicităm de instituirea unei bănci, care este condițiunea prealabilă a oricărei reforme și îmbunătățiri economice generale".

În cursul dezbaterii proiectului de lege, în Camera Deputaților și în Senat, s-au înregistrat și alte luări de cuvânt: Alexandru Lahovary, Ion Câmpineanu, Nicolae Ionescu, Ion C. Brătianu însuși, G. Vernescu și G. Cantilli, N. Fleva și alții.

Aprobată de Senat și Camera Deputaților, legea a fost promulgată și publicată în *Monitorul oficial* la 17 aprilie 1880, marcându-se prin aceasta actul de naștere al Băncii Naționale a României.

„Precum împrumutul constituțional"

Chestiunea tipului de bancă de emisiune ce urma să fie adoptat a stârnit multe și aprinse discu-

ții. Unii se declarau pentru tipul de *bancă de stat*, alții pentru tipul de *bancă particulară*; unii cereau *o singură bancă de emisiune*, cu monopol exclusiv, alții admiteau *principiul pluralității*. Cântărindu-se cu atenție avantajele, dar și dezavantajele fiecărui tip în parte, până la urmă s-a adoptat *un sistem mixt*, bazat pe colaborarea capitalurilor particulare și de stat. De altfel, în privința sistemului de organizare, raportorul Gh. Chițu făcuse această precizare: „Principiile constitutive, cât și instrumentele mecanismului trebuincios funcționării ei, au fost luate de noi, aproape total, din legea constitutivă a Băncii Naționale din Belgia... Fie ca, precum împrumutul constituțional, ce am făcut noi românii de la această țară, la 1866, proclamând drepturile și libertățile publice, după modelul Constituțiunii belgiene din 1830, ne-a dat fericite și mari rezultate, pe tărâmul politic, social și moral, tot astfel împrumutul ce facem tot de la acea țară, să ne dea tot atât de frumoase și fericite rezultate pe tărâmul financiar economic".

Cele 30 articole ale legii stabileau principiile și normele de organizare ale Băncii Naționale a României. În baza art. 1, B.N.R. primea monopolul de a emite bilete de bancă, în anumite condițiuni specificate de lege, sediul central al instituției fiind stabilit în București (cu obligația de a deschide sucursale în principalele orașe din provincie, în primul rând reședințele de județ). Art. 4 stabilea că privilegiul de a emite bilete de bancă se acorda pe 20 ani; capitalul inițial al băncii fusese stabilit inițial la 20 milioane, după care a fost redus la 12 milioane (statul participa cu 4 milioane, iar acționarii cu 8 milioane. Alte articole ve-

neau sa reglementeze chestiunile privitoare la beneficii, fondul de rezervă, operațiunile pe care avea dreptul să le desfășoare noua bancă etc. Unul dintre cele mai importante articole — 12 — avea următorul conținut: „Banca are privilegiul de a emite bilete de bancă la purtător. Suma biletelor de circulație va fi reprezentată prin valori lesne de realizat. Banca va trebui să aibă o treime din suma biletelor emise".

Un set de articole (17-26) stabilea modul de alcătuire a administrației băncii, organele de conducere și atribuțiile acestora. Organele de conducere și administrație stabilite de lege erau următoarele: *guvernatorul, grupul celor 6 directori, Consiliul de administrație, grupul celor 7 cenzori, Consiliul general, Comitetul de scont, Adunarea generală și comisarul guvernului.* Art. 28 stabilea măsurile privitoare la fabricarea biletelor, iar penultimul articol preciza că guvernul era cel însărcinat cu alcătuirea statutelor băncii, Adunarea generală putându-le modifica, dar numai cu încuviințarea guvernului.

În fine, ultimul articol al legii avea următorul conținut: „Banca va fi obligată ca, în termen de 4 ani cel mult, să retragă din circulație biletele ipotecare emise în virtutea legii din 12 iunie 1877, înlocuindu-le cu bilete de bancă emise peste limitele fixate în art. 12. Biletele ipotecare astfel retrase se vor păstra în casele băncii și vor fi schimbate *al pari* și fără primă în monetă la casele statului, proporțional cu vânzarea proprietăților domeniale, care formează garanția lor".

După menționarea acestor aspecte de natură tehnică nu este, poate, lipsit de interes să amintim faptul că însuși numele băncii a stârnit vii discuții. S-a optat pentru formula *Banca Națională a României* și în urma sugestiei lui Alexandru Lahovary, care arătase, între altele: „Știți că sub Cuza-Vodă s-a dat actualei *Bănci a României* oarecare drepturi. După aceea guvernul a voit să retragă acele drepturi acordate și printr-o lege, dându-i o desdăunare [despăgubire] pentru anularea concesiunii, i s-a recunoscut dreptul de a purta titlul de *Banca României*. Nu știu dacă noi adoptând același titlu și pentru banca ce voim a înființa acum nu ne vom expune la un proces cu *Banca României*. De aceea eu sunt de părere ca în vederea unei asemenea eventualități, să adoptăm titlul ce vi se propune de comitetul delegaților [adică *Banca Națională a României*]".

Ca o curiozitate, amintim în finalul acestor rânduri, că peste un deceniu de la înființarea ei, timp de cinci ani (1890-1895), guvernator al Băncii Naționale a României avea să fie nimeni altul decât Th. Rosetti, cel care în 1880 se arătase atât de neîncrezător și reticent în privința necesității acestei instituții. Asta nu l-a împiedicat însă să-și îndeplinească „cu tact și competință" îndatoririle sale. De altfel, de-a lungul anilor, în conducerea Băncii Naționale a României, ca guvernatori sau directori, au figurat numeroase personalități de mare prestigiu ale vieții politice și culturale din țara noastră, a căror activitate necesită cu prisosință să fie readusă în actualitate. O vom și face în numerele următoare. ■

Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN

Iaşi, 8 noiembrie 1918

CINSTIREA LUI MIHAI VITEAZUL

La revenirea lor în ţară, în aprilie 1918, rămăşiţele pământeşti ale lui Mihai au fost păstrate la Mitropolia Moldovei din Iaşi, până la readucerea, în august 1920, la mănăstirea Dealu.

În 1918, la 8 noiembrie, de ziua numelui marelui voievod, la Iaşi — oraş devenit în acele vremuri de război capitala României libere — au avut loc impresionante manifestări de cinstire a amintirii celui ce înfăptuise unirea de la 1600. Era în preziua realizării Marii Uniri, de la 1 Decembrie 1918...

SCARLAT PORCESCU

Cu câteva zile mai înainte, ziarele care apăreau la Iaşi — *Neamul Românesc, Opinia, Mişcarea, Evenimentul, l'Independance Roumaine* — anunţaseră programul solemnităţilor consacrate memoriei voievodului. Între altele, se nota că *„în toţi anii a fost sărbătorită amintirea marelui voievod care, prin sabie, a izbutit o clipă să împreune într-un singur hotar toate năzuinţele românismului, dar niciodată cu atâta strălucire ca în acest an eliberator. Eroul nostru naţional al cărui sfânt craniu va fi expus în Mitropolia Moldovei şi care va fi privit cu evlavia şi prinosul tuturor sufletelor, va fi înconjurat în amintirea noastră de o nouă aureolă, preschimbându-se într-un simbol viu care trăieşte, deopotrivă, şi la Şelimbăr şi la Cluj şi la Turda, după cum duhul lui nemuritor pluteşte asupra Moldovei şi Munteniei, peste toate pământurile pe care le-a stăpânit şi pe care astăzi din nou, şi pentru veşnicie, le uneşte acelaşi sceptru şi acelaşi ideal“.*

Solemnitatea comemorării a început la orele 12 în catedrala mitropolitană. Capul lui Mihai era expus pe un catafalc în mijlocul impunătorului locaş. *„Lauri* — nota N. Iorga — *înconjoară fruntea sub care a fulgerat gândul cutezător al unirii neamului sub buzduganul biruinţelor“.* Patru ofiţeri superiori, decoraţi cu înaltul ordin „Mihai Viteazul“, străjuiau catafalcul. Asistau regele Ferdinand, membrii guvernului, corpul diplomatic, personalităţi politice, generali etc. O delegaţie a Regimentului „Mihai Viteazul“ era de faţă. Salve de tun au fost trase de pe colinele din jurul Iaşului, iar clopotele tuturor bisericilor din oraş *„sunau din toate puterile“*. La sfârşitul recviemului, a vorbit mitropolitul Pimen al Moldovei şi Sucevei. *„Rare sunt zilele,* a spus el, *când un neam întreg şi în împrejurări deosebite îşi sărbătoreşte eroii, precum ne-am adunat azi aici ca să facem pomenirea celui mai mare viteaz al neamului nostru...*

Având între noi capul lui Mihai Viteazul — sublinia înaltul prelat — *îndemn şi rog pe toţi ca, în aceste vremuri mari, să avem sus inimile, pregătiţi sufleteşte pentru ziua cea strălucită a înfăptuirii României Mari, cum a gândit eroul român al cărui nume îl sărbătoreşte astăzi toată suflarea românească“.*

Festivitatea s-a încheiat prin defilarea regimentelor „Mihai Viteazul“ şi „Vânători“ primită în strada Ştefan cel Mare de înaltele căpetenii ale statului şi armatei.

După amiază, la orele 16, începea la Teatrul Naţional din Iaşi un festival închinat memoriei slăvitului voievod. Seria cuvântărilor prin care s-au scos în evidenţă dimensiunile şi semnificaţiile istorice ale realizărilor sale a fost deschisă de prof. Al. Lapedatu, membru al Academiei Române. *„Poet al spadei“*, arată el, a fost numit, cu drept cuvânt, eroul de la Călugăreni, *„căci cu spada a scris el, în cartea trecutului românesc, cea mai strălucită epopee care a adus întruchiparea aievea a domniei celor trei ţări române sub un singur stăpânitor. Ce lucru mare a fost acesta pentru timpul său ni-o arată luptele grele şi jertfele fără de număr pe care poporul român întreg a trebuit să le mai poarte şi să le mai ducă, de atunci încoace, pentru ca, după trei sute optsprezece ani, să poată vedea cum ţările române răzleţe se întrunesc iarăşi sub o singură conducere“.*

După ce a evidenţiat tradiţiile luptei ardelenilor pentru unitate naţională, vorbitorul a continuat: *„În timpurile de grea cumpănă pentru statul român, s-au înrolat, legiune după legiune, sub glorioasele flamuri ale armatei române, oţeliţi de acţiunea răz-*

boinică a lui Mihai Viteazul". În încheiere, Al. Lapedatu sublinia: „*Timpul mult așteptat al libertății a sosit. Pe culmea cetății în care Mihai Vodă a stăpânit ca Domn al celor trei țări române fâlfâie azi tricolorul românesc și frații noștri de dincolo se pregătesc ca, tot în acest loc istoric, să proclame unirea lor deplină și definitivă cu românii de dincoace de munți*".

Generalul N. Petala, în numele armatei române, a omagiat memoria viteazului voievod, care și-a ridicat brațul împotriva opresorilor otomani la Călugăreni, la Giurgiu și în alte locuri și care a unit sub sceptrul său cele trei țări românești. Pentru oastea română care luptă pentru făurirea statului unitar național, Mihai Viteazul este o pildă vie și un simbol.

La vibranta festivitate de la Teatrul Național au luat parte și reprezentanți ai transilvănenilor și bucovinenilor. Din partea Consiliului Național Român din Ardeal, era prezent profesorul dr. Nicolae Bălan, de la Academia Andreiană din Sibiu, viitor mitropolit al Transilvaniei, care venise însoțit de căpitanul Victor Precup. El a comunicat guvernului român, comandanților armatei și miniștrilor reprezentanți ai puterilor aliate că românii ardeleni pregătesc o adunare națională care va hotărî unirea Ardealului cu patria mamă. Totodată, referindu-se la starea sufletească a românilor de peste munți, le-a transmis tuturor că aceștia așteaptă, cu nerăbdare, făurirea statului unitar român. În cuvântarea sa a amintit că „*românii aveau credința că eroul ale cărui oseminte nu-și dorm somnul de veci împreunate, în același pământ, își poartă fără odihnă sufletul de la o margine la alta până când e întregită mâna de lut în care odinioară se sălășluise. Așa a cutreierat și sufletul mare al eroului de la Călugăreni și Șelimbăr cuprinsul pământului românesc... Trupul lui a fost sfâșiat în bucăți de dușmani pe câmpia Turdei. Capul lui în care s-a plămădit cel mai sfânt vis al neamului nostru, după o priveghere de peste 317 ani, în cursul căreia a străbătut pământul românesc de la Arieș la Târgoviște și dincolo de acest pământ, până la marginile Niprului, astăzi se găsește în cetatea unirii... Înaintea acestui craniu de cea mai înaltă semnificație simbolică pentru noi, în zilele mari de astăzi, am venit ca sol al Ardealului ca să tălmăcesc voința nestrămutată a întregului nostru popor de a reîntregi moștenirea națională a marelui erou. Ceea ce neîntrecutul voievod, pentru o clipă, vai, prea scurtă, a putut înfăptui, a rămas ca un vis. Duhul lui Mihai a lăsat în acea tresărire de o clipă urme adânci în sufletul poporului nostru. Acel duh a mânat în luptă dezrobitoare pe Horea, Cloșca și Crișan, a însuflețit pe Avram Iancu, Craiul Munților Apuseni, și pe tovarășii lui, popa Balint și Axente Sever, și tot el a întărit inimile luptătorilor noștri care au umplut temnițile mucede de la Vaț, Seghedin și Cluj. Iar acum, când au căzut lanțurile robiei de veacuri și fosta monarhie a Habsburgilor s-a rupt tot în atâtea bucăți câte neamuri ținea prinse în legături nefirești, tot duhul lui Mihai ascuns în adâncimile sufletești ale întregului nostru popor, cu o voință oțelită prin focul multor suferințe, își ia avânt spre culmile marelui nostru ideal... Dacă ne-a învrednicit Dumnezeul părinților noștri să fim martori ai acestor vremuri mari, să ne întărim sufletește, să ne curățim simțirile, să ne curățim simțirile, să ne strângem rândurile, să ne încordăm toate puterile pentru viitorul plin de glorie al neamului nostru.*"

Prin glasul lui V. Bodnărescu, românii bucovineni au adus și ei prinos de cinstire memoriei marelui erou al neamului. Unirea țărilor române înfăptuită prin puterea brațului său, a adăugat vorbitorul, reprezintă un testament care trebuie îndeplinit.

Atmosfera festivă de la Teatrul Național a fost întregită de cântecele patriotice interpretate de corul mitropolitan dirijat de I. Dimitriu și de versurile ocazionale recitate cu darul ei fermecător de renumita actriță Mărioara Ventura.

Seara, începând de la orele 21, în aula Universității ieșene, profesorul Nicolae Iorga a ținut o conferință în limba franceză, cu tema: *Politica lui Mihai Viteazul, originile sale și importanța sa pentru tradiția politică a românilor*. Aducând în memoria auditorilor — mai cu seamă membri ai corpului diplomatic — trăsăturile caracteristice ale voievodului Mihai Viteazul, savantul român a demonstrat că mobilul răscoalei lui Mihai, din 1594, contra turcilor, și, apoi, din 1595, cu bătălia de la Călugăreni și campania din toamna și iarna aceluiași an, l-a constituit dramatica situație social-politică-economică în care se afla Muntenia.

Voievodul „*avea convingerea că această stare de lucruri pe care turcii o impuseră, de un secol, mai cu seamă și nu mai mult, țării sale, era ilegală, umilitoare și dezastruoasă*". Muntenia era ca „*o simplă provincie vasală a Imperiului otoman*". În continuare, a vorbit despre acțiunile vitejești ale lui Mihai în voievodatul Transilvaniei și în Moldova încununate de unirea din anul 1600. Faima voievodului era atât de mare peste hotarele românismului, încât unii cărturari greci îl considerau „*conducătorul revanșei și restaurației bizantine*". Politica sa a înscris în istoria poporului nostru o tradiție, o cale normativă, uitată un timp, mai ales în sec. XVIII, dar regăsită în vremea renașterii noastre naționale. Înfăptuirea epocală din vremea noastră — statul român unitar — a încheiat profesorul, își are rădăcina în temerara acțiune a marelui voievod. ■

DIN NOU DESPRE ODISEEA CAPULUI VITEAZULUI

CONSTANTIN CÂRJAN

În urmă cu patru veacuri, la 13 august 1595, la Călugăreni, Mihai Viteazul obținea o strălucită victorie împotriva oștirii otomane conduse de Sinan pașa. Atât bătălia și ecoul ei în epocă, cât și personalitatea marelui voievod au fost prezentate pe larg în revista noastră (nr. 9/1971, 3-5/1979, 4,7/1980, 11/1981, 3/1984, 11/1985, 10/1988, 9/1989, 6/1994 ș.a.), amintirea celui ce a înfăptuit prima unire politică a românilor constituind un nesecat și pilduitor izvor de istorie pentru urmași.

Acum, la patru secole de la înfruntarea de la Călugăreni, publicăm alte mărturii privind ecoul faptelor viteazului unificator de țară: rândurile scrise de N. Iorga în urmă cu opt decenii, prin care sublinia semnificația moral-patriotică a luptei din august 1595 (p. 2) și, în cele ce urmează, noi contribuții privind odiseea capului lui Mihai în anii primului război mondial și, de asemenea, o evocare a modului în care românii, la Iași, în ajunul Marii Unirii din 1918, au cinstit moaștele marelui voievod, întoarse din pribegie.

Revista *Magazin istoric*, în august 1976, a publicat un articol scris de subsemnatul împreună cu regretatul col. r. Ilie Dumitrescu referitor la mutarea capului lui Mihai Viteazul, în toamna anului 1916, de la mănăstirea Dealu la Mitropolia din Iași de către profesorii preot Alexandru Dolinescu și Theodor Naum. Arătam atunci că de la Iași, în ajunul luptelor de la Mărășești, relicva, împreună cu alte bunuri de importanță spiritual-națională, a fost dusă în Rusia, la Odessa sau la Kerson. Ecoul stârnit de acest articol a avut drept rezultat scrisoarea doamnei prof. Maria Muntea-Breasta, apărută în nr. din martie 1977 al populare noastre publicații. Corespondenta relata că locul transferului a fost orașul Kerson din sudul Ucrainei, iar persoana care a răspuns de această operațiune a fost preotul Gr. Popescu-Breasta, tatăl dumneaei. În sprijinul afirmațiilor sale doamna Munteanu reproducea un extras dintr-o autobiografie din anul 1946 a părintelui domniei sale.

Relatarea în cauză — exactă în esență — stârnește totuși două mici nedumeriri: cum se explică faptul că o asemenea misiune de mare răspundere statală a fost încredințată de guvernul român unei persoane cvasianonime, un preot din Craiova, cu merite recunoscute cel mult pe plan local și de ce a simțit nevoia semnatarul autobio-

Racla cu craniul marelui voievod de la mănăstirea Dealu, așa cum arăta înainte de primul război mondial

grafiei să pomenească în scurtul fragment referitor la acest episod din viața lui, *de 3 ori* numele pedagogului Petre Gârboviceanu?

Din afirmațiile preotului Popescu-Breasta nu reiese că Petre Gârboviceanu ar fi participat direct la transfer, rolul lui mărginindu-se doar de a fi martor, în Iași, la plecarea și sosirea convoiului. Așa să fi fost?

Recitind densa și substanțiala confesiune a lui Nicolae Iorga intitulată *O viață de om — așa cum a fost*, am găsit consemnat la paginile 542-543 (ediția Râpeanu 1976) un aliniat care cred că aduce un plus de lumină în privința celor de mai sus. Însemnarea în speță evocă începutul lunii noiembrie 1918, deci nu cu mult înainte de înfăptuirea Marii Uniri: „Pentru a învedera ceea ce neapărat trebuia să se întâmple, am pus la cale atunci solemna onoare *a moaștelor lui Mihai Viteazul pe care tocmai le adusese din Rusia domnul Gârboviceanu*. S-a făcut de Sfântul Mihail o comemorare din acelea care cu greu se pot uita. Capul, sacra tigvă din care scăpăraseră luminile fulgerătoare, a fost așezat, încununat de lauri, într-un sicriu de stejar umplut cu cele mai vechi bucăți de brocard pe care le cuprindea vestmântăria Mitropoliei. Regele, regina, prințul moștenitor..., reprezentanții civili și militari ai aliaților României «neutre»... și o mulțime imensă erau de față..."

Petre Gârboviceanu reprezenta — și reprezintă și astăzi — un nume de prestigiu al pedagogiei românești. Colaborator apropiat al lui Spiru Haret, doctor în teologie și filosofie (cu diplomă de la Lipsca), fost deputat, fost director al Seminarului Central și al Școlii Normale din București, redactor al revistei *Biserica ortodoxă română*, administrator general al „Casei Bisericii", director general al „Casei Școalelor" membru în Comisia Monumentelor Istorice și în numeroase alte colective științifice —, este printre altele autorul traducerii celebrei *Didactica Magna* a lui Comenius, lucrare de bază pentru oricine studiază pedagogia.

În anul 1929, la retragerea sa din activitate, i s-a făcut o sărbătorire impresionantă, la care au participat personalități de primă mărime din viața culturală și politică a vremii. Cuvântările rostite și scrisorile trimise cu acest prilej au fost reunite în volumul de 440 pagini intitulat *Omagiu lui Petre Gârboviceanu* (tipografia I.C. Văcărescu, 1929, București). Dintre semnatarii care omagiau activitatea sa, amintim pe: patriarhul Miron Cristea, Pimen mitropolitul Moldovei, miniștrii I.G Duca, dr. C. Angelescu, Grigore Trancu-Iași, Richard Franasovici, N.N. Săveanu, academicieni, artiști și profesori, Al. Lapedatu, G.G. Antonescu, Stancu Brănișteanu, Const. Kirițescu, arhimandritul Iuliu Scriban, Iuliu Valaori, Gala Galaction, Cezar Papacostea, Ion Bianu, Mihail Dragomirescu, Petre Dulfu, Petre Gheață, Costin Petrescu, Alexandrina Cantacuzino ș.a. O parte dintre vorbitori, printre alte merite ale sărbătoritului, au relevat și misiunea ce i s-a încredințat în timpul războiului de a transporta capul lui. Mihai Viteazul în Rusia. Ceva mai mult, într-un *curriculum vitae* inserat la sfârșitul volumului, la pagina 363, se specifică textual: „În 1917, august 8, între românii care pribegeau spre Kerson, trimiși de guvernul român, era și domnul Gârboviceanu *căruia i se dase spre păstrare capul marelui voievod Mihai Viteazul predat la întoarcere, în ziua de 5 aprilie 1918, în mâna Înalt Prea Sfințitului mitropolit al Moldovei, Pimen.*

În felul acesta, nedumeririle se risipesc. Este desigur mult mai plauzibil de presupus că însărcinarea de o răspundere atât de mare a fost încredințată unui om cu suprafață publică și spirit organizatoric dovedit, respectiv lui Petre Gârboviceanu care, pentru a o duce la îndeplinire, și-a format o echipă de oameni de nădejde. Printre aceștia, cu atribuții speciale religioase fiind vorba despre niște „moaște", a figurat la loc de frunte și părintele Popescu-Breasta, persoană care făcea de altfel parte din familia lui Gârboviceanu, fiind căsătorit cu sora marelui pedagog. În autobiografia sa, părintele și-a exagerat atribuțiile, dar conștiința nu l-a lăsat să eludeze faptele cu totul și de aceea îl amintește de atâtea ori și pe Gârboviceanu (fără a pune totuși punctul pe i arătând cine a fost în fond responsabilul misiunii în care a avut și dânsul un rol însemnat).

În consecință, considerăm că este drept ca Petre Gârboviceanu să fie considerat personajul principal în capitolul rusesc (ucrainean) din *odiseea capului Viteazului.* ■

DOAMNA LUI NEAGOE BASARAB

(Monoverb: 4 - 7)

APPPP...

Georghe BRAȘOVEANU

BIOGRAFII MUTILATE:

GENERAL DE BRIGADĂ

NICOLAE PĂTRĂŞCOIU

ION PAVELESCU, ŞERBAN PAVELESCU

„Epuizând toate căile legale pentru a găsi o fărâmă de dreptate, mă adresez forului suprem — Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

Acum 200 de ani, unul din strămoşii mei, hurezean din sudul Gorjului, cu rogojina în cap şi cu jalba în protap, a reuşit să intre în Curtea Domnească din Bucureşti «jeluind» să i se restituie «codrul de pământ» — moşie cotropită de ciocoii greci — pentru care a înfăţişat hrisoave de străveche stăpânire.

După 21 de ani de aşteptare dureroasă sunt nevoit, ca şi strămoşul meu amintit mai sus, să mă prezint cu opaiţul meu la lumina căruia, am nădejdea, veţi vedea temeinicia ce mă îndreptăţeşte să cer să mi se restituie «codrul de pâine» ce mi s-a luat prin Sentinţa Nr. 1 din 22 mai 1945 a Tribunalului poporului.

Despuiat de cele lumeşti timp de 11 ani (o veşnicie pentru un muritor) am umblat prin locuri pe care Dante Alighieri nu le-a văzut.

La 11 iunie 1956 m-am bucurat de inalta clemenţă, fiind graţiat de restul pedepsei principale, rămânând în picioare pedeapsa complementară, timp de 10 ani, pierderea pensiei — unicul mijloc de existenţă la bătrâneţe.

La capătul acestor suferinţe continue, văd cu groază deasupra uşei instanţei de reabilitare: «LĂSAŢI ORICE SPERANŢĂ VOI CARE CEREŢI REABILITAREA: ESTE INOPORTUNĂ», inscripţie prea asemănătoare cu aceea pe care Dante Alighieri (Divina Comedie) **a văzut-o la poarta Infernului".**

Lungul citat reprodus este un extras din Memoriul pe care colonelul pe atunci, ulterior generalul, Nicolae Pătrăşcoiu îl adresa — supremă formă de căutare a dreptăţii şi de protest, totodată — Comitetului Central al P.C.R., lui Nicolae Ceauşescu, personal, la 16 iulie 1966. Cine era omul care invoca Infernul pentru a sugera supliciul la care fusese supus?

Un martor avizat

Biografia sa încorporează multe dintre datele unei generaţii care a trăit, a luptat şi a îndurat chinuri îngrozitoare pentru România Mare.

S-a născut la 15 aprilie 1890 la Horezu, judeţul Gorj. La absolvirea liceului, este încorporat, apoi trimis să urmeze cursurile Şcolii de ofiţeri de rezervă de infanterie. După terminarea şcolii este repartizat, pentru stagiu, la Regimentul 18 infanterie Gorj, unitate cu care este mobilizat, în iunie 1913, pentru campania din Bulgaria.

Începutul Războiului pentru întregire naţională îl găseşte concentrat în acelaşi regiment. Participă la luptele din Transilvania, distingându-se în bătăliile pentru Pasul Vâlcan, de la Obroca, de pe Valea Jiului, precum şi la cea din zona localităţii Arsuri. Nimeni nu ar putea relata mai exact acest episod memorabil şi sublinia semnificaţia lui decât o face el însuşi. Citãm, din nou, din memoriul amintit: „În ziua de 14 octombrie 1916 — îşi amintea veteranul — în luptele înverşunate de la Jiu, am spart frontul inamic, am pătruns 11 km în spatele lui, din proprie iniţiativă, şi, în ziua a doua, încă alţi 10 km. Am capturat două baterii de obuziere intacte, la Arsuri (Gorj) — bătaie 15 km — pe care le-am întors imediat împotriva Diviziei a 11-a bavareze, alungând-o de la porţile Târgului Jiului până pe creasta Munţilor Vâlcan. Pe urmele acestei incursiuni, s-au adunat 120 vagoane de trofee: 23 tunuri, mitraliere, cai, muniţii, echipament, subzistenţe etc.; iar cele două baterii de obuziere bavareze de 105 mm au acţionat tot timpul campaniei, inclusiv în bătălia de la Mărăşeşti. Unul dintre aceste obuziere stă mărturie şi acum la Muzeul Militar din Bucureşti".

Marele nostru istoric Nicolae Iorga nota, sub impresia proaspătă a faptelor, în *Neamul Românesc* din 18 octombrie 1916: „Un ofiţer de re-

zervă a făcut o ispravă din acelea care trebuia trecută în Comunicatul Oficial alături de victorii. Sublocotenentul Pătrășcoiu, cu cei câțiva oameni ai lui, a luat două baterii de 105 mm de la inamic la Jiu și a început a împroșca din ele pe dușman. A făcut minunea fiindcă era pe pământul lui". „Curajul lui — nota locotenent-colonelul Stănescu, comandantul Regimentului 18 Gorj — devenit legendar, trebuia să-l ducă fie la moarte, fie la capturare".

S-a adeverit a doua ipoteză. Copleșit de întăririle aduse de inamic, întăriri de ordinul a 7 divizii, micul grup de viteji români a fost luat în captivitate. S-a întors din prizonierat în toamna lui 1918, tocmai la timp pentru a participa la acțiunea României împotriva trupelor lui Bela Kun ce amenințau unirea abia înfăptuită. Încadrat în nou înființatul Regiment al vânătorilor de munte, va lua parte cu acesta la campania anului 1919, campanie încununată de ocuparea Budapestei și doborârea Republicii Sfaturilor.

Anul 1925 marchează o primă cotitură în biografia acestui ofițer. Intrat în conflict deschis cu locotenent-colonelul Veleanu, comandantul de atunci al centrului de Instrucție al Vânătorilor de munte, acuzat de acesta de grave încălcări ale regulamentelor militare, de insubordonare și revoltă împotriva superiorului ierarhic, maiorul Pătrășcoiu este nevoie să-și dea demisia din cadrele active ale armatei. Despre acest incident, comandantul Diviziei 2 Vânători de munte nota: „Concepția asupra mândriei și demnității militare, pe care trebuie să o aibă orice ofițer, l-a pus în conflict cu fostul locotenent-colonel Veleanu... Maiorul Pătrășcoiu a fost victima acestei incapacități notorii". Urmare a intervențiilor făcute de foștii săi superiori și colegi pentru repararea nedreptății, a recomandărilor călduroase ale generalilor Rasoviceanu și Condeescu, la 7 februarie 1931, maiorul Pătrășcoiu este rechemat în activitate la cercul de recrutare Caliacra.

Din aprilie 1934 este mutat în Regimentul 40 infanterie Călugăreni. Comandant de batalion, ofițer în statul major al unității și ajutor al comandantului, locotenent-colonelul Pătrășcoiu „se achită mai presus de orice laude" de misiunile primite. Comandantul regimentului, colonelul Hugo Schwab *(Magazin istoric*, nr. 8/1992), vorbea la superlativ despre activitatea lui în foaia calificativă întocmită acestuia pe anul 1935/1936.

Potemkiniada

Ziua de 22 iunie 1941 îl găsește în cadrul Comandamentului Corpului 2 teritorial București. În raportul pe care-l adresează superiorilor săi arăta: „Războiul sfânt pentru eliberarea fraților noștri a început astăzi și independent de voința mea nu mă găsesc în rândul primilor luptători. În baza articolului 31 din L.P.O. din 1931, respectuos rog să binevoiți a mi se face onoarea de a comanda un regiment de infanterie, de preferință Regimentul 18 infanterie Gorj cu care am mai luptat". Ca urmare a raportului său este repartizat pentru mobilizare, în august 1942, la Comandamentul etapelor din est, unde este numit comandantul Sectorului III etape Balta. Sectorul este compus din 13 raioane însumând teritoriile a două județe: Balta și Râbnița. Atribuțiile comandantului erau mai ales administrative dar cuprindeau și asigurarea ordinii și liniștii publice, precum și soluționarea diferitelor probleme legate de viața comunităților locale aflate sub jurisdicția sa. Este, privind, din acest punct de vedere, unul dintre martorii avizați ai modului în care a funcționat administrația introdusă de mareșalul Antonescu în Transnistria. cât și asupra a ceea ce a însemnat mișcarea de partizani din această zonă de la sfârșitul anului 1943 și începutul lui 1944.

După cum se poate ușor constata, Nicolae Pătrășcoiu nu făcea parte din categoria militarilor comozi: el își permitea luxul de a lua inițiative proprii și, fapt mai rar în armată, de-a avea spirit critic chiar față de cele mai înalte instanțe ale armatei și statului. Detaliile pe care colonelul Pătrășcoiu le dezvăluie nu aduc atingere imaginii militarului care a fost Antonescu și nici reputației sale de om de stat. Ele au doar darul de a lumina o fațetă a unei realități care s-a repetat, periodic, în istoria noastră.

„După 11 luni de la cotropirea Basarabiei și Bucovinei de Nord, aceste teritorii au fost eliberate în vara anului 1941.

Ar fi fost normal ca autoritățile române din 1940 să revină la posturile părăsite, iar administrația unificată în timp de 20 de ani de la întregirea țării să-și urmeze cursul. Cu toate acestea, generalul Antonescu a înființat câte un guvernământ în fiecare ținut eliberat, înglobând la Bucovina și județul Dorohoi. Multă vreme s-a menținut granița între țară și ținuturile guvernămintelor, refugiații români neputând ajunge la vetrele lor. Justificarea dată public de Mihai Antonescu cu descentralizarea administrativă pe provincii, cu crearea unei administrații model de cinste, care să se extindă în restul țării, apare ca insuficientă. Timp de 4 ani nici un pas nu s-a făcut pentru a se dovedi temeinicia acestei intenții. Motive mai puternice trebuie să fi forțat pe Antonescu să creeze aceste guvernăminte. El nu avea un partid politic la spate și n-avea datorii de plătit sau de satisfăcut ambiții ale partizanilor săi politici. Motivele trebuie să fie de ordin extern. Eliberarea provinciilor pierdute s-a făcut cu concursul armatei germane. Hitler va fi considerat că spațiul său vital e orice palmă de pământ cucerită de la ruși. Scopul nemărturisit al lui Hitler poate fi descifrat și din faptul că, de îndată ce, în

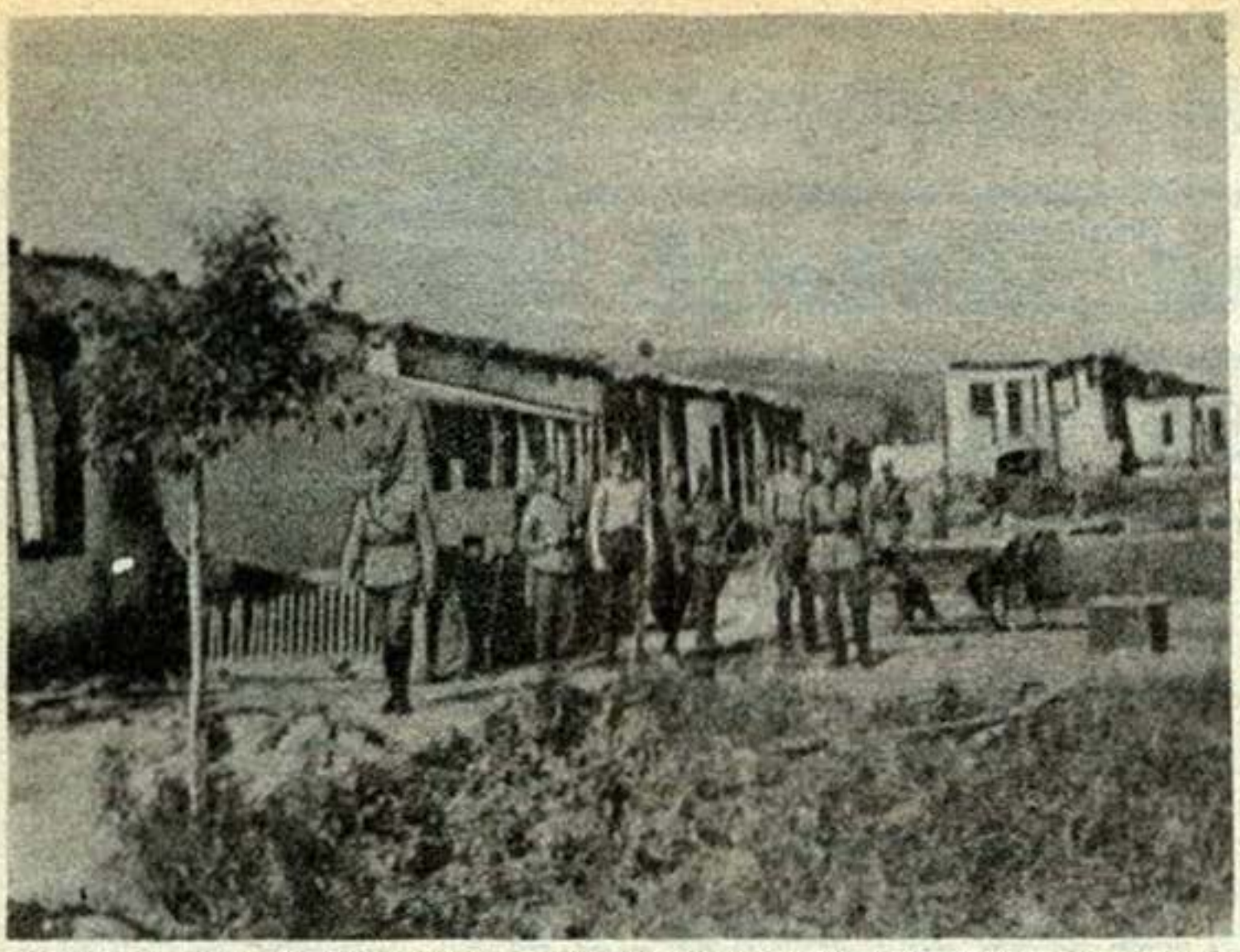

Satul Căușani, din Basarabia — imaginea datează din iulie 1941 — a avut de suferit, începând din 1812, ori de câte ori conflicte armate s-au abătut asupra zonei

vara anului 1940, a vândut bulgarilor Dobrogea de Sud și Sovietelor Basarabia și Bucovina, el și-a retras pe toți germanii stabiliți în aceste teritorii în Reich. El însă nu și-a repatriat pe cei trei-patru sute de mii de sași și șvabi din Ardeal și Banat, ori din Ardealul de Nord vândut de el ungurilor, din motivul că spațiul vital al Germaniei trebuia să se întindă peste Ungaria până la Carpați. Așa se explică statul în stat al germanilor din Ardeal și Banat de sub conducerea de fapt a lui Killinger, acapararea avuțiilor imobiliare și industriale din România, sortită să devină dominion colonial. Tot așa se poate explica de ce Hitler n-a voit să încheie un tratat de alianță cu Antonescu. Pe de altă parte, faptul că guvernatorul german al Ucrainei cucerite invita pe ofițerii Reich-ului să-și aleagă moșii pentru a fi împroprietăriți, denotă că Europa răsăriteană, inclusiv România, trebuia să devină colonie germană.

Și-ar putea cineva închipui că Hitler, care ne-a dărâmat hotarele și a tolerat ca în răsărit armata germană să se poarte bestial cu ostașul român aliat, putea avea scrupule de conștiință pentru jertfa României?

Justificate sau nu, guvernămintele au luat ființă și în fruntea celui din Basarabia germanii au pus pe un von Pflaume pentru ca, în cele din urmă, să admită pe generalul Voiculescu Constantin. Îndată după cucerirea Moldovei dintre Nistru și Bug (denumită Transnistria), degarnisită de bunuri de către germani, Antonescu a obținut de la Hitler ca guvernământul Transnistriei să fie încredințat lui Gheorghe Alexianu care să administreze în numele lui Hitler. El se va face indispensabil Patronajului și, prin jupuirea Transnistriei în folosul germanilor, va semăna ura populației împotriva noastră și va săpa groapa lui Antonescu. Considerându-se ca vasal al lui Hitler, a împărțit provincia în 13 județe cu 13 polcovnici, care au îmbrăcat haina militară. Nimeni nu s-a uitat prin memoriile acestora să vadă dacă au competență sau nu. Alexianu nu avea nevoie de funcționari de carieră destoinici în capul prefecturilor. Aparatul de jos? Imberbi sustrași de pe front, în marea majoritate cu cămașa verde pe dedesupt. Adică dacă 300 000 de învârtiți — după cum a spus odată Antonescu — se plimbă prin codrul dispenselor de mobilizare, de ce nu s-ar mobiliza și ei pe frontul «realizărilor», unde se plătesc trei salarii lunar, gratificații ca într-o afacere comercială rentabilă, masă gratuită, perspective de împroprietărire cu moșie.

După greaua înfrângere de la Stalingrad din iarna 1942/1943 când armatele noastre, fără armament modern, au fost zdrobite de tancurile americane, când și profanii înțelegeau că războiul este iremediabil pierdut pentru noi, Alexianu, care-și expusese «realizările» în fața statuii lui Brătianu din București, invita pe mareșal și guvern să vină să vadă Potemkiniada sa. Am urmărit în județul Balta ALAIUL".

O vizită de lucru

„De la gară (pe spinarea unui deal) până în Târgul Balta e un drum lung de 8 km printre două înălțimi. Din zorii zilei, miile de iloți înșirate pe înălțimi, cu sapa în mână, simulează săpatul porumbului, florii soarelui, fasolei etc., pentru ca, după trecerea convoiului cu înalții demnitari, să-și vadă de drum.

— Ce fac acolo oamenii aceia? — întreabă conducătorul statului arătând cu mâna.

— E zi de lucru și muncesc ca de obicei, n-am voit să-i întrerupem de la lucru, fiindcă nu eram siguri că veniți — răspunde interpelatul guvernator.

Pe toate drumurile care duc din Balta spre raioanele pretorilor și spre colhozurile agronomilor, de 15 zile, s-a cărat nisip și s-a așternut în strat subțire. Nimeni nu are voie să păsească pe drum ci pe alături. Pe laturi sunt sute de oameni care bat țăruși groși văruiți, distanțați la 10 m unul de altul, pentru a se contura mai bine panglica albicioasă a nisipului de pe drum și a încânta ochiul excursioniștilor.

La arcurile de triumf, numeroase, înghirlandate cu verdeață împrospătate continuu, muncesc sute de oa-

meni și alte sute cosesc scaiul și bălăriile de pe marginea drumului.

La Prefectura Balta, fostă reședință a Republicii Moldovenești, graficele umplu toți pereții arătând «realizările», eprubete cu semințe, ghiveciuri cu plante prezentabile, alese cu migală (grâu, orz, ovăz, porumb, floarea soarelui, sfeclă de zahăr, trifoi, lucernă, sparcetă, borceag, mazăre, ceapă, varză, cartofi, etc.). Borcane cu miere, lădițe cu unt, ouă, lădițe cu fructe, carne afumată etc. Etichete și grafice arată suprafețele cultivate și recoltele probabile.

— Cât grâu produce în medie hectarul? — întreabă Antonescu.

— 3500 kg, domnule mareșal conducător — răspunde expertul agronom.

— Cum, așa de mult?

— Da, domnule mareșal! Vedeți, pământ cernoziom, grâu selecționat, asolament, totul mecanizat... continuă tot ce știe și nu știe Alexianu, ca să acopere gafa din lauda subordonatului.

— Dar de ce nu cultivați soia? — întreabă Antonescu. În țară, continuă el, până la război, s-a cultivat multă soia pe care au luat-o germanii pe nimic. Așa am fost noi! Am muncit și alții ne-au luat munca. Pe figura lui se poate vedea amărăciunea și indignarea.

În frigurile inspecției abia de câteva zile s-a improvizat o minusculă făbricuță de unt. Pe jos cimentul încă nu s-a întărit, se calcă pe scânduri. Din țară s-a adus un brânzar și o cantitate mică de brânză în forme sferice. Cazanele cu lapte strâns de la colhozurile apropiate ca și lădițele cu unt sunt înșirate prin camere. Mai multe femei în halate albe trebăluiesc în fața căzilor cu lapte. Într-o cameră, un mic laborator cu o agronomă adusă de nu se știe din care județ, așteaptă inspecția.

— De unde atâta lapte?

— De la Ferma Sinaia, satul vecin, răspunde Nica, prefectul.

— Care e producția zilnică?

— 5 000 litri, domnule mareșal!

— Hm! Și unt cât scoateți?

— Până la 1 500 kg, băiguie Nica.

— Cum se poate?

— Să vedeți, domnule mareșal, — intervine din nou Alexianu, pentru a acoperi și gafa acestuia — ... vite de rasă, lucernă, trifoi, tărâțe de grâu, borhot de la fabricile de zahăr și spirt... De acum înainte, în locul lui Nica va răspunde guvernatorul.

— Și la fiecare colhoz aveți asemenea rezultate?

— Da, domnule mareșal.

— Ce faceți cu atâta lapte?

— Untul îl dăm la spitalele de răniți. (În toată Transnistria sunt numai 4 spitale a câte 400 paturi.)

— De ce nu dați lapte la orfanii de război, bolnavilor și săracilor din teritoriu?

Nica privește disperat la stăpânul său Alexianu, care după un A... A...! dă din cap afirmativ (își aduce aminte că la Berșad sunt vreo 12 orfani) și continuă imperturbabil că din lapte face brânză pe care o distribuie trupelor. Țăranii au vacile lor cu lapte, așa că nu mai e nevoie să li se mai dea de la colhozuri.

La Sinaia, lângă Balta, s-a spoit un grajd amenajat cu boxe și iesle noi, pe jos un strat de nisip, iar vacile mai arătoase, aduse de 5 zile din județ, sunt spălate cu săpun și nemulse de ieri. Au intrat în grajd când s-a aflat că vine mareșalul. Femei în șorțuri albe încep să mulgă vacile când intră mareșalul. Ca la cavalerie — fiindcă Antonescu e călăreț —, fiecare patruped are o tăbliță deasupra capului indicând numele.

— Cum cheamă pe vaca asta? — întreabă Antonescu.

— !?... (rusoaica nu pricepe și rămâne prostită).

— Întreabă dumneata cum cheamă pe vaca asta.

Agronomul-tâlmaci a privit în perete la tăbliță, a luat interogatoriul femeii și a răspuns Krasiva, cum era scris.

— Bun! Bun! spuse mareșalul mulțumit".

Întrerupând aici, pentru moment, firul amintirilor nu putem continua fără a ne opri o clipă și asupra a ceea ce au însemnat raporturile cu populația civilă ale autorităților civile și militare române în zonă. Relațiile colonelului Pătrășcoiu cu populația din teritoriul aflat sub jurisdicția sa, cât și cu deportații evrei ce i-au fost repartizați la muncă au fost, cel puțin în ceea ce-l privește, corecte. De aceea considerăm că acțiunile de partizani cu care va fi confruntat din toamna anului 1943 sunt datorate mai

Baricadă ridicată de trupele sovietice pe străzile Odessei

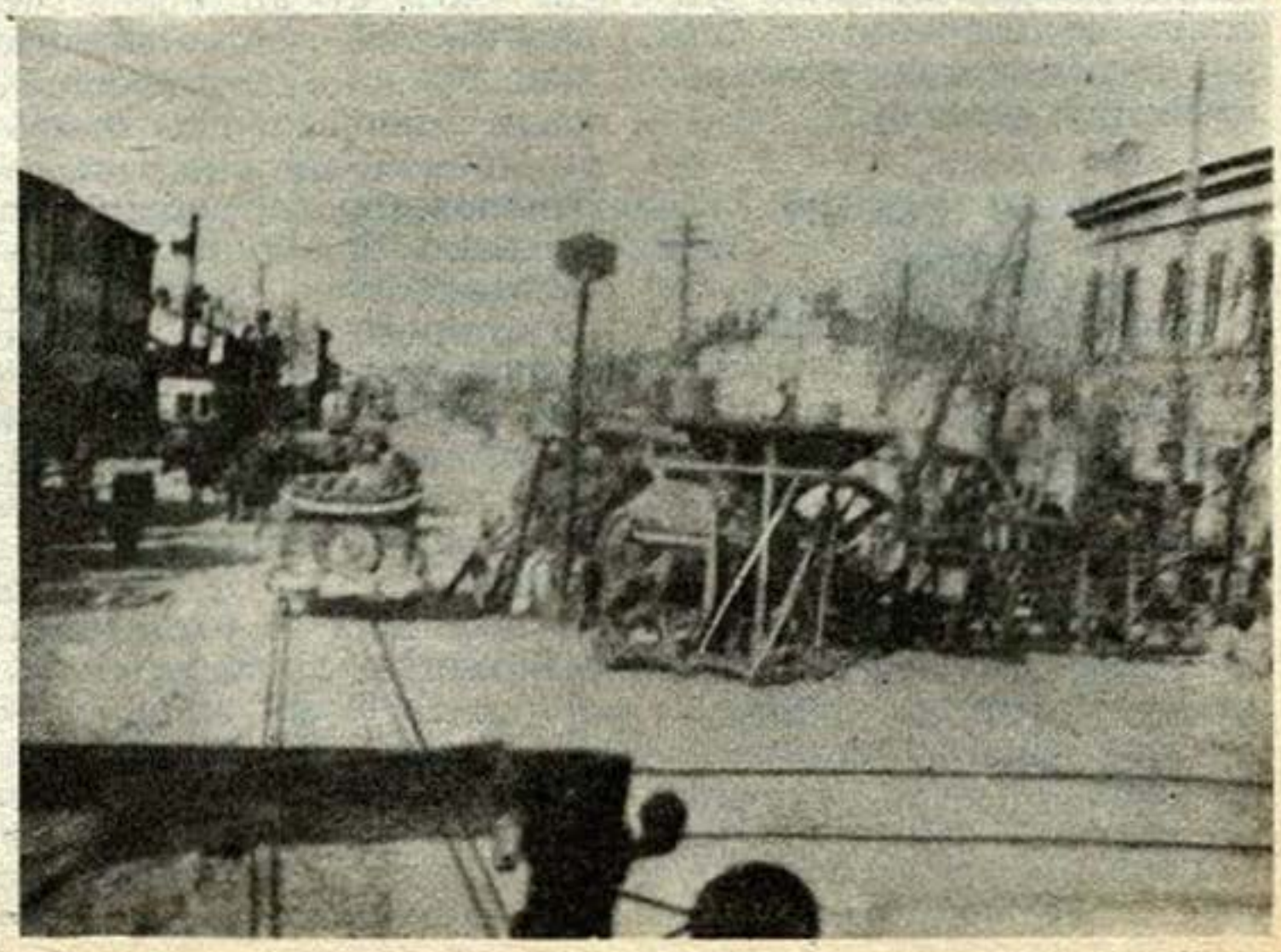

degrabă apropierii frontului și desanturilor de parașutiști sovietici decât revoltei populației „exploatată nemilos".

Acțiunile partizanilor au fost însă o caracteristică generală a celui de al doilea război mondial din Franța și până în Rusia, în toate țările ocupate sau dominate de puterile Axei mișcarea de rezistență a constituit un adevărat front din umbră.

Ulterior, tocmai acțiunile desfășurate contra partizanilor aveau să se transforme într-un cap de acuzare. Procesul a fost un simulacru. Nici nu s-a pus problema unei judecăți în sensul juridic al cuvântului, al probării cu martori și fapte a învinuirilor. Sentința fusese deja hotărâtă. În același lot de inculpați cu generalii Macici, Trestioreanu, Calotescu, va avea aceeași soartă cu ei. Condamnat la moarte, prin sentința Tribunalului poporului nr.1 din 22 mai 1945, pedeapsa îi va fi comutată în muncă silnică pe viață. Internat, mai întâi, în închisoarea din Dumbrăveni, apoi la Aiud, cunoaște îndeaproape ororile sistemului penitenciar. Vă propunem, în continuare o incursiune în acest univers demn de descrierile medievale despre Infern. Cele relatate se petrec la sfârșitul anului 1947 și începutul lui 1948, în închisoarea din Dumbrăveni. Realitățile descrise se potrivesc oricărei alte închisori sau colonii penitenciare a epocii.

Să te bucuri pentru o coajă de pâine

„Procurorul general al Curții de Apel din Alba Iulia și Comisia de supraveghere vizitează Celularul să vadă dacă n-au crăpat până acum criminalii de război. Ei stau de vorbă cu 2-3 din cei 300. Mareș [directorul închisorii — *n.n.]*, Guțanov [consilierul sovietic — *n.n.]* și compania îi escortează. Se deschid chiliile, privesc absent pe criminali și câte unul se preface că însemnează ceva din jelaniile reclamantului...

Mareș, Guțanov, Urdăreanu, Moisescu, Popovici, etc. [personal al închisorii, gardieni — *n.n.]* omoară în plină zi pe un deținut de drept comun în văzul criminalilor de război pentru a-i înspăimânta. Când lovitul e în agonie, ei pun pe vestitul criminal Bălan să-i dea ultima lovitură. A doua zi Bălan e trimis, cu bagaje cu tot, să adune ghindă în pădurea de lângă Aiud, însoțit de un gardian, care să-l împuște. Veterinarul Ranca — fiindcă nu i se poate spune medic — face autopsia lui Bălan, încheie proces-verbal: evadat-împușcat.

De acum înainte bătăile cu parul noaptea sunt continue în Celularul criminalilor de război — numai români. Caporalul Dan e bătut grav cu parul și ținut sub cheie în nesimțire săptămâni de zile. La venirea procurorului, criminalii de război, înfricoșați că le vine rândul ca și lui Dan, cer să fie văzut acesta. Procurorul răspunde că este grăbit, dar să facă reclamație prin direcție. Mareș calcă mândru înaintea procurorului.

A doua zi organizează o percheziție generală minuțioasă. Confiscă tot ce se poate transforma în bani: ceasornice, stilouri, verighete, mașini de bărbierit etc. De la cei cu muncă silnică nu mai avea ce să confiște. Deținutul rămâne cu cămașa, îmbrăcămintea (haină și pantaloni vărgați) și încălțămintea (bocanci sparți). În prealabil, cu mult înainte, vestise familiile să aducă tot ce trebuie: haine, încălțăminte, rufe, perne, cearceafuri, saltele de lână, paltoane etc. Toate acestea au fost aruncate claie peste grămadă în magazie (confiscate ca în codru)...

Aflăm abia în vară că se plănuise, în toamna trecută, aruncarea în aer a Celularului în care se aflau peste 1 000 de deținuți criminali de război, legionari, manișți etc... Desigur au socotit că soluția exterminării prin bătăi, inaniție, schingiuiri, degerări, boli netratate, epidemie etc. e cea mai bună. Veterinarul dresează proces-verbal: moarte naturală și, din jafuri, profită toți sălbaticii.

Patru luni de zile în Celular căldura a fost o iluzie: geamuri sparte, caloriferul cu țevi crăpate de ger, gheața groasă de un deget pe ferestre. De foame și frig nu mai simt picioarele până la genunchi și mâinile până la coate; nu mai pot dormi, decât spre ziuă.

În post gardienii trag focuri noaptea ca să nu dormim și să nu adoarmă nici ei. Luni de zile hrana a fost: două feliuțe de cartofi nefierți în apă călduță (pușcăria n-are lemne de foc) și 200 gr. de mălai (uneori, în loc de mălai, tot 200 gr. pâine de orz în care s-a turnat neghina adunată de la mașina de treierat). În primăvară, alte luni întregi numai ceai de lobodă de pe maidane, știr, ștevie cosită tot de pe maidane.

În zilele Crăciunului evreilor, hahamul a adus alimente pentru aceștia. De aceeași favoare s-au bucurat și ungurii care au ucis la Huedin, Ip și Trăznea pe români la invazia lui Horthy în Ardeal în 1940. După Crăciun, preoții români din Aiud au făcut o colectă și au distribuit fiecărui deținut câte o jumătate de pâine și 100 grame de slănină. Darul a căzut din cer și, după un an e primul semn creștinesc că nu am fost uitați cu totul.

Să ajungi să te bucuri pentru o coajă de pâine!"

La 1 iunie 1956, colonelul în rezervă Nicolae Pătrășcoiu a fost chemat la cancelaria închisorii unde i s-a comunicat că a fost amnistiat. În drept, a amnistia, înseamnă a ierta. Pentru ce trebuia să fie iertat, la urma urmei, acest veteran erou? Pentru „vina", pentru noi sacră, de a-și fi apărat țara în toate războaiele acestui zbuciumat secol? În 1984, ca un gest reparatoriu tardiv, i s-a acordat gradul de general de brigadă. La moartea sa în 1987 a beneficiat de onoruri militare de cel mai înalt rang. ■

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

DIN MOSCOVA,

„...Guvernul sovietic protestează din nou contra acestor violări ale frontierei de către avioanele românești și contra actelor inamicale ale unităților militare române și așteaptă ca guvernul român să ia imediat toate măsurile necesare pentru cercetarea sus-spuselor cazuri și pedepsirea severă a vinovaților în actele provocatoare ale grănicerilor și unităților militare române. Este adevărat că din partea sovietică nu sunt victime; dacă însă ar exista victime, faptele ar putea investi caracterul serios. Guvernul sovietic aruncă răspunderea pentru consecințele eventuale ale cazurilor sus-menționate guvernului român".

GRIGORE GAFENCU RAPORTEAZĂ

Criza din noaptea de 29 august 1940

Am citat mai sus pasajul final al comunicatului agenției TASS publicat in presa din dimineața zilei de 30 august 1940. El relua termenii și formulările extrem de dure ale notei verbale pe care Dekanozov — comisar-adjunct al afacerilor străine al U.R.S.S. — o prezentase ministrului român la Moscova în noaptea de 29 august 1940. Deși în cursul discuției se dovedise lipsa de temei a gravelor acuzații formulate la adresa autorităților române, comunicatul apăruse în presă fără nici o rectificare de termeni.

O simplă neglijență? Nici vorbă.

Specialiștii au atribuit semnificații multiple acestui act. Unii au văzut în comunicat un semnal de „consecutio temporum" prelungită a diplomațiilor celor două mari puteri revizioniste și totalitariste semnatare ale pactului Ribbentrop-Molotov. Alții — între care și C. Botoran, într-un articol recent — îl interpretează ca pe un semn al sincronizării sovieto-ungare. „Documentele — scrie C. Botoran — atestă faptul că în zilele premergătoare dictatului de la Viena din 30 august 1940 a existat o permanentă conivență politică între U.R.S.S. și Ungaria. Și chiar dacă sprijinul Moscovei acordat pretențiilor revizioniste ungare nu s-a concretizat în vreun text de tratat oficial, el a fost exprimat verbal la 4 iulie 1940 de Molotov, care îi declara lui Kristoffi, ministrul Ungariei la Moscova, că «găsește pretențiile Ungariei [față de România — n.n.] pe deplin îndreptățite și că la nevoie guvernul sovietic le va sprijini la Conferința de pace»". C. Botoran citează apoi telegrama ministrului român la Budapesta, din 5 august 1940, care aprecia că „rostul numeroaselor vizite pe care ministrul U.R.S.S. le face în timpul din urmă contelui Csaky ar fi în legătură cu o propunere sovietică de colaborare militară împotriva României, Ungaria urmând să ne atace concomitent cu U.R.S.S., care ar ocupa Moldova și Dobrogea". În sfârșit, el aduce în atenție și raportul retrospectiv din 19 septembrie al ministrului român la Roma, Raoul Bossy, exprimându-și opinia proprie și a anumitor cercuri diplomatice că în ajunul dictatului de la Viena „s-ar fi ajuns cu siguranță la un acord secret între Moscova și Budapesta, acord negociat de delegația pseudo-economică maghiară aflată la Moscova".

În ce ne privește, fără a respinge niciuna din păreri, considerăm că problema este ceva mai complexă, comunicatul TASS din 30 august 1940 putând fi interpretat și ca un prim semnal semnificativ al noii faze în care intrau relațiile sovieto-germane. Metaforic vorbind, el a fost o formă de manifestare a dezacordului parțial în limitele acordului general stabilit între cele două mari puteri cu numai un an în urmă. Cum semnalase Grigore Gafencu într-unul din primele sale rapoarte din Moscova, prin semnarea pactului Ribbentrop-Molotov, imperialismul sovietic intrase într-o fază de acută revigorare, iar ocuparea — în iunie 1940 — a Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța nu-i ostoise pofta de teritoriu românesc; Moscova viza o frontieră care să-i asigure controlul Carpaților Orientali și a Dunării de Jos, „pentru a ajunge pe frații bulgari și pe verii sârbi".

Această opinie ne-a fost întărită de lectura volumului de rapoarte și telegrame diplomatice expediate de Grigore Gafencu în timpul misiunii sale la Moscova și pe care colegii noștri I. Calafeteanu, N. Dinu **și** N. Nicolescu **le-au pregătit pentru tipar. Din acest volum am și selectat raportul din care vom reproduce fragmentele ce urmează.**

Delegații români în fața hărții cumplitei realități impuse de Ciano și Ribbentrop

Moscova, 9 septembrie 1940

Domnule ministru,

Cred că nu e lipsit de interes să reproduc aici, după notele mele ținute la zi și după telegramele ce v-am trimis, datele cronologice privind atitudinea Uniunii Sovietice față de noi, în ajunul și în timpul conferinței de la Viena.

La 24 august am primit instrucțiuni prin telegrama dvs. nr. 52 397 să cer lămuriri asupra rostului unor măsuri militare (transporturi și detașări masive de trupe de toate armele spre hotarele noastre) despre care Marele Stat Major a primit informații precise.

Ambasada germană, la întrebarea noastră, ne-a declarat că a fost sesizată și ea de către Înaltul comandament german să controleze unele informații privitoare la o „iminentă înaintare a trupelor ruse împotriva României".

Am putut vedea pe dl. Dekanozov, comisarul adjunct pentru afacerile străine, luni, 26 august. I-am pus în vedere că informațiile pe care le primim cu privire la mișcările sovietice nu se potrivesc cu declarațiile făcute de d-nii Molotov și Kalinin și anume că guvernul sovietic dorește să dezvolte raporturi pașnice, normale și de bună vecinătate cu Romania.

Dl. Dekanozov mi-a răspuns cu apăsare și multă bunăvoință că nu știe nimic despre asemenea mișcări, că ar fi fost cel dintâi informat dacă ele s-ar fi produs într-adevăr și că ține mult să liniștească toate aprehensiunile noastre în această privință. Stăruința pe care guvernul sovietic o pune ca să se întrunească la Moscova, cât mai curând, o comisie mixtă de demarcare a frontierei dovedește deplin bunele sale intenții față de noi. V-am raportat despre rezultatul acestui demers prin telegrama mea nr. 2 077.

De la Comisariatul pentru afacerile străine m-am dus direct la Ambasada Germaniei pentru a vorbi cu contele Schulenburg care, în cursul dimineții, într-o convorbire avută cu dl. Popescu-Pașcani, nu respinsese cu toată hotărârea posibilitatea unui atac sovietic. De data aceasta, ambasadorul german, care între timp luase și el informații, mi-a declarat că e deplin liniștit și că informațiile buclucașe provin desigur dintr-un izvor alarmist britanic...

De atunci nu mi s-a mai semnalat nimic cu privire la mișcările trupelor sovietice.

La 29 august — ziua de întâlnire la Viena — am cerut o audiență d-lui Dekanozov pentru a-i semnala unele incidente de frontieră. Comisarul adjunct mi-a răspuns că este ocupat în aceste zile și că mă roagă să mă duc a doua zi la secretarul general, dl, Sobolev. Am primit acest răspuns la ora trei după-masă.

În cursul aceleiași după-amiezi, contele Schulenburg a avut o audiență la dl. Molotov.

Seara, la ora șase, am fost chemat din nou de Comisariatul pentru afacerile străine și am fost înștiințat că dl. Dekanozov mă roagă să-l văd chiar în acea seară. Cum ora indicată era la miezul nopții, am cerut, dacă nu e cu putință, ca audiența să fie amânată pentru a doua zi dimineață. Dl. Dekanozov s-a opus oricărei amânări.

V-am raportat prin telegrama mea nr. 2 115 convorbirea pe care am avut-o, la miezul nopții, cu dl. Dekanozov. Comisarul adjunct luase un ton foarte grav pentru a-mi anunța o serie de noi incidente de frontieră și pentru a-mi remite o notă verbală redactată într-o formă neobișnuit de brutală. A ținut îndeosebi să dea accent solemn înștiințării că: „până acum nu sunt victime, dar că dacă se vor ivi victime chestiunea poate lua o întorsătură serioasă".

„Din păcate sunt victime, d-le comisar, dar ele sunt de partea noastră". Cu aceste cuvinte am scos din buzunar lista noastră de reclamații care semnala, într-adevăr, doi morți și mai mulți răniți. Această întâmpinare neașteptată a stricat efectul unei scene de „serioasă înștiințare" pregătită de mai înainte. Dl. Dekanozov s-a îmblânzit, s-a arătat plin de bunăvoință și s-a despărțit de mine în termenii cei mai curtenitori.

Totuși, a doua zi, 30 august — ziua arbitrajului — a apărut dimineața, în toate ziarele rusești, un comunicat despre întrevederea noastră în aceiași termeni brutali ca și nota verbală din ajun. Agenția TASS a transmis acest comunicat în străină-

tate.

Comunicatul, forma lui neobișnuită, publicitatea dată astfel unor incidente fără însemnătate, au produs senzație în cercurile diplomatice și gazetărești de aici. Gazetari și mai mulți colegi au cerut să mă vadă. Nu am primit decât pe ambasadorul Japoniei care îmi întorcea vizita de prezentare...

Dl. Togo a ținut să-mi atragă atenția că asemenea comunicate au întotdeauna un înțeles politic mai adânc și că, după părerea sa, nu este o simplă coincidență că guvernul sovietic, gata să profite de orice ocazie, a publicat acest comunicat tocmai în ziua întâlnirii de la Viena. Diplomatul japonez, deși rezervat de obicei, a stăruit mult în această privință.

După masă, consilierul Ambasadei italiene a venit să mă vadă și să-mi ceară lămuriri cu privire la comunicat. E un semn, mi-a declarat consilierul, că rușii nu sunt mulțumiți că nu au fost convocați și ei la Viena.

Seara aflăm din unele crâmpeie de informații rezultatul arbitrajului.

31 august 1940. Ziarele sovietice publică rezultatele de la Viena, inclusiv știrile referitoare la garanția germano-italiană, în litere mici și fără a le da o deosebită însemnătate. Nici un comentariu.

Seara, masă pentru Ambasada Germaniei: contele von Schulenburg, von Tieppelskirsch, von Walther și două doamne. Legația mă roagă să amân masa în semn de doliu. Răspund că la postul nostru expus și în împrejurările actuale trebuie să știm să ne călcăm pe inimă.

Ambasadorul Germaniei mă informează că vine de la Molotov pe care a fost însărcinat să-l informeze despre cele întâmplate la Viena. „I-ați adus la cunoștință și garanția?" „Da, l-am pus în curent cu toate". „Și ce a răspuns Molotov?" „Mi-a mulțumit și mi-a spus că știe de altfel cele mai multe din aceste lucruri din ziare".

Mai mult nu mi-a fost cu putință să aflu de la ambasadorul Germaniei.

La 4 septembrie, ambasadorul Italiei, într-o convorbire prietenească pe care o am cu el, îmi spune că, după informațiile sale, rușii au fost foarte nemulțumiți de felul cum s-au desfășurat lucrurile la Viena. Faptul că nu li s-a cerut părerea pentru alcătuirea noii ordini dunărene și balcanice și că nu au fost preveniți de garanțiile oferite României i-a amărât mult. Comunicatul din 30 august a fost în semn de supărare.

Iată faptele. Sunt dator să vă informez că ele sunt tălmăcite aici în două feluri.

E tălmăcirea italiană despre care v-am vorbit și după care guvernul sovietic nu a fost informat de nimic și a fost așezat în fața unor fapte împlinite. De aici, o vădită reacție de supărare care a fost semnalată prin comunicatul din 30 august, dar a fost numaidecât îngrădită prin garanția germano-italiană dată României.

După o altă tălmăcire, care circulă în legațiile „neutre" și e, desigur, înrâurită de Ambasada britanică, Germania și U.R.S.S. ar fi lucrat și în această împrejurare deplin înțelese între ele și mână în mână. Toate întâmplările din zilele din urmă ar fi legate între ele printr-un fir conducător; iar garanția dată României nu poate arunca nici o umbră asupra prieteniei dintre cele două mari puteri, deoarece consfințește numai o stare de lucruri de mult convenită între Germania și U.R.S.S. și anume faptul stabilit de comun acord că sfera de interese germane începe la Prut și în Bucovina.

Sunt prea străin încă de mediul diplomatic din Moscova care se învârtește în vase închise, răspândind în șoapte fel de fel de versiuni și de intrigi care nu pot fi controlate în deplina izolare în care trăim aici, fără nici un contact cu cercurile politice sau de presă și nici cu ce ar putea fi „opinia publică" în U.R.S.S.

Înregistrez deci faptele și nu mă grăbesc să trag concluzii pripite. Aceste fapte, așa cum vi le-am semnalat, se potrivesc și cu una și cu cealaltă versiune — fie că evenimentele din timpul din urmă au însemnat o tensiune între Soviete și Axă, fie că ele

Mulțimea adunată pe străzile Clujului protestează împotriva sentinței de la Viena

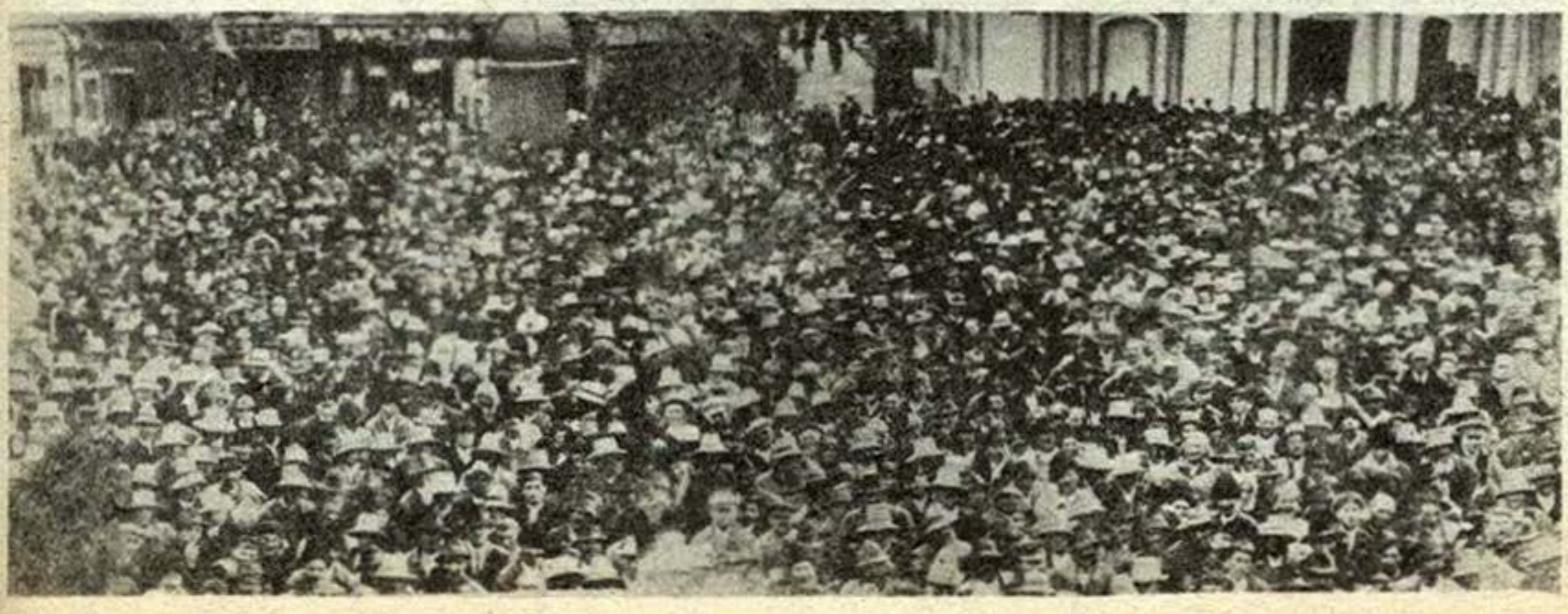

au fost un nou prilej de strânsă colaborare. De aceea în timpul conferinței de la Viena — unde nu mă puteam aștepta, de altfel, că se va ajunge atât de repede la o hotărâre — m-am mărginit, cum era de datoria mea, să vă semnalez faptele, fără a le da un caracter „alarmant". Am ținut numai să atrag atenția guvernului că socotesc necesar, dat fiind caracterul de seriozitate pe care Sovietele încearcă să-l dea incidentelor de frontieră, să luăm în țară toate măsurile pentru a potoli nervozitatea de la hotare. E drept că atunci când am auzit la radio care este traseul frontierei celei noi m-am temut ca Moldova, rămasă în aer și izolată, să nu fie cumva „rezervată" poftei de expansiune sovietică, gata să profite de orice prilej, cum v-am expus pe larg în rapoartele mele anterioare[1]. De aceea, chiar în noaptea de 30 august v-am dat o telegramă mărturisindu-vă neliniștea mea și cerând stăruitor să fiu informat despre data intrării în vigoare a garanției. Am fost fericit când am primit răspunsul d-voastră.

Garanția germano-italiană a contribuit, incontestabil, la limpezirea atmosferei. Starea de nesiguranță și de provizorat pe care Sovietele o cultivă cu toți vecinii lor a luat deocamdată sfârșit. Avem putința de a normaliza raporturile noastre cu vecinii cu mai multă autoritate și mai multă liniște sufletească.

Nu am simțit, în raporturile personale pe care le am cu dl. Dekanozov, nici o supărare sau neplăcere din pricina acestei garanții. Dimpotrivă, după criza din noaptea de 29 august, autoritățile sovietice par să se fi înseninat. Rămâne de văzut cum se vor desfășura ședințele Comisiei de trasare a liniei de demarcație. Schimbările de atitudine sunt aici dese și brutale. Ele au, mai întotdeauna, cauze tăinuite și nu pot fi prevăzute.

Totuși a apărut azi în presă un articol ciudat despre cauzele „alungării regelui Carol" care, dată fiind severitatea cu care sunt controlate aici ziarele, merită să rețină atenția noastră. Corespondentul din Chișinău al ziarului *Pravda* atribuie regelui Carol planul, acum descoperit, de a fi dat ungurilor o parte din Transilvania pentru a căpăta în schimb o garanție împotriva Rusiei. Pentru a obține mai ușor această garanție, regele a înscenat grave incidente de frontieră și a răspândit zvonul fals despre concentrări de trupe rusești pentru a invada România. Acest plan urmărea și scopul să strice raporturile dintre U.R.S.S. și Germania. Din fericire, încheie corespondentul, planul a fost descoperit și regele a fost alungat[2]. Această versiune atât de stranie pare să vădească oarecare nemulțumire față de garanția obținută de România. Sau e numai o încercare de a arunca un act ce a putut stârni o oarecare nedumerire în publicul sovietic în sarcina unui rege dispărut?[3]

Evenimentele din urmă m-au întărit în convingerea pe care v-am împărtășit-o în rapoartele mele anterioare că U.R.S.S. se află într-o perioadă de expansiune ce nu și-a găsit încă limitele. Grija pe care o poartă armatei și industriei de înarmare spre care merg tot mai mult *toate resursele statului,* comenzile făcute în străinătate (Germania, Suedia, Ungaria), care urmăresc toate înzestrarea căilor ferate și a flotei, pasiunea cu care presa urmărește evenimentele și prefacerile din străinătate dovedesc însemnătatea tot mai mare pe care Sovietele o dau factorului *putere* și rolului internațional care revine neîngrăditei împărății sovietice. Faptul că la 30 august guvernul din Moscova a fost gata — oricare ar fi fost motivul imediat al acestei acțiuni — să contribuie prin comunicatul său la alarmarea și deci la slăbirea României, e în linia politică firească a Uniunii Sovietice: orice eveniment care poate slăbi un vecin ce se află în calea expansiunii sovietice e bine venit.

E drept că garanția germană ridică o stavilă în fața

---

[1] Cu finețea observatorului și analistului de marcă, Grigore Gafencu a atras în numeroase rânduri atenția asupra faptului că limitele expansionismului sovietic depășeau cu mult cadrele pactului Ribbentrop-Molotov. *„Comunicatul referitor la pretențiile rusești dunărene* — arăta el în raportul din 21 septembrie 1940 — *a fost, cum nu poate fi tăgăduit, un șah la politica germană... Nici o hotărâre fără participarea Sovietelor... Ne interesează întreaga Dunăre, până la Bratislava... Deocamdată, U.R.S.S. tinde să obțină o satisfacție în regiunea dunăreană și de aceea ține să se știe că atenția ei e îndreptată în această parte. Problema e serioasă fiindcă zonele de interes și «spațiile vitale» încalecă aici unele peste altele; și pare vădită necesitatea ca la presiunea atât de precisă dintr-o parte să se răspundă printr-o rezistență tot atât de precisă de alta... Nu e nevoie să stărui asupra înrâuririi pe care o pot avea ciocnirea sau concilierea acestor tendințe potrivnice asupra țării noastre — în prezent și în viitor..."*

[2] „Articolul din ziarul *Pravda* a fost reprodus deunăzi de ziarul *Izvestia.* Citit cu interes și viu comentat de cercurile diplomatice, articolul — raporta Gafencu în telegrama nr. 2 214 — a fost interpretat ca schițarea unei atitudini în mod direct cum se obișnuiește aici, în chestiunea garanției.

Ambasadorul Italiei — continua Gafencu — îmi spune că, după părerea sa, se desprind din acest ciudat articol trei lucruri:

1. Expresia unei anumite nemulțumiri pe care ambasadorul nu o atribuie atât garanției însăși, cât faptului că Sovietele n-ar fi fost consultate, nici înștiințate de mai înainte.

2. Încercarea de a risipi nedumerirea publicului, punând răspunderea garanției în sarcina unui guvern care a abdicat.

3. O manieră de a considera întregul «incident» închis și lichidat. Aceasta ar reieși îndeosebi din cuvintele binevoitoare la adresa noului nostru regim cu care se încheie articolul".

[3] O remarcă semnificativă în această privință am găsit și în raportul din 21 septembrie 1940: *„Față de noi, în raporturile directe și personale, guvernanții sovietici nu au manifestat nici o nemulțumire. Dimpotrivă, niciodată dl. Molotov nu m-a primit mai bine decât când am venit să-i anunț schimbarea de regim de la noi... Dl. Dekanozov, de asemenea, în atât de numeroasele vizite pe care i le fac, nu a exprimat niciodată nici cea mai ușoară nedumerire cu privire la cele întâmplate la Viena. Părea chiar, potrivit metodelor indirecte întrebuințate aici, că articolul foarte semnificativ cu privire la fostul nostru suveran ar fi avut scopul să explice și să lichideze chestia garanției, punând-o în sarcina regelui Carol..."*

acestei expansiuni. Sovietele socotesc însă că timpul joacă în favoarea lor. Deocamdată, prietenia cu Germania este sfântă și nimeni nu se atinge pe față de ea. Toți „oficialii" au cele mai bune legături — în măsura în care pot avea legături — cu reprezentanții Reichului. Toată presa omagiază colaborarea germano-sovietică. Această colaborare întemeiată pe teama de Germania va ține cât Germania va fi tare. Tăria Germaniei poate fi înrâurită de timp, adică de durata războiului. Și e semnificativ că Sovietele sunt legate de credința că războiul va fi cât mai lung. Ziarele de aici dau astfel un înțeles deosebit și o deosebită însemnătate recentului acord anglo-american cu privire la schimbul de teritorii și de torpiloare[1]. Un lung articol din *Pravda*, în termeni cât mai „obiectivi", descrie în amănunte felul cum cele două puteri anglo-saxone își organizează în comun apărarea în Atlantic, în Pacific și în Oceanul Indian și încheie cu declarația că acest acord confirmă în totul cuvintele tovarășului Molotov care a vestit că războiul se adâncește și se întinde tot mai mult.

Uniunea Sovietică se împacă astfel cu prezentul, își făurește cu grabă o uriașă putere și, urmărind cu interes războiul celorlalți, își așteaptă ceasul ei... ■

Marian ȘTEFAN

[1] Este vorba despre acordul din 2 septembrie 1940, prin care, în schimbul unor nave de război cedate de guvernul american, Anglia închiria S.U.A., pe durata a 99 de ani, opt baze militare. Revenind asupra acestor fenomene ce puteau semnala evenimente cu posibile dezvoltări surprinzătoare în viitor, Grigore Gafencu arăta, în raportul din 21 septembrie: *„Se înmulțesc declarațiile oficiale și articolele de presă referitoare la rezistența engleză, la durata războiului care se «va prelungi mult», la intervenția probabilă a Statelor Unite. Ziarul oficios* Trud *publică, astfel, pe trei coloane, cu o suspectă «obiectivitate», un articol lung și documentat despre antagonismul germano-american, care nu poate să nu ducă la o răfuială..."*

„ENOLA GAY" PENTRU A DOUA OARĂ ÎN LUPTĂ

În mai 1995, la Muzeul aviației și cosmosului de la Washington s-a deschis o expoziție ce poate fi bine subsumată relației reciproce Istorie-Memorie. Ea aniversează 50 de ani de la sfârșitul celui de al doilea război mondial în Oceanul Pacific, încheiat, cum se știe, prin lansarea celor două bombe atomice de la Hiroșima și Nagasaki, și este rodul unor încrâncenate lupte între istoricii de la Institutul Smithsonian și veteranii de război americani, în număr de peste 3 milioane. La expoziție urma a fi adus bombardierul B-29, „Enola Gay", care a lansat bomba de la Hiroșima, și, pe texte ample, de 500 pagini, cu multe fotografii-document anexate, trebuia să se relateze în detaliu cum a apărut și s-a materializat ideea bombardamentelor atomice. Veteranii de război americani susțin că prin acțiunile din 6 și 9 august 1945 au fost salvate viețile a milioane de soldați aliați, Japonia fiind obligată să capituleze imediat, în vreme ce, mișcările pacifiste din țară etichetează aceleași operații drept amorale.

Rezultatul? În mai, la muzeul din Washington au fost expuse numai fuselajul lui „Enola Gay", și nu aparatul propriu-zis, descrierea tehnică a avionului și un film-document datând din 1945, despre membrii echipajului, pe care doritorii l-au putut viziona. Varianta inițială a expoziției – concepută cu un an în urmă – a suferit serioase modificări, în principal de dimensiune și amploare. În ciuda plângerilor adresate Congresului de liderii Legiunii americane, Institutul Smithsonian a găsit o rezolvare inteligentă ecuației Istorie-Memorie.

F. D.

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ LA BEIJING

În zilele de 6 și 7 mai 1995 în cadrul Facultății de istorie a Universității Beijing a avut loc o sesiune științifică cu participare internațională, intitulată *Cel de al doilea război mondial și dezvoltarea lumii în perioada postbelică.* Au luat parte peste 100 de istorici chinezi și oameni de știință din Japonia, S.U.A., Rusia, Franța, Canada, Danemarca și au fost prezentate 40 de comunicări științifice în plen și în cadrul celor trei secțiuni: *Războiul antijaponez; Japonia și Asia răsăriteană în timpul și după cel de al doilea război mondial; Frontul din Europa în timpul celui de al doilea război mondial.*

Din România a participat doamna Anna Eva Budura, doctor în științe istorice, cu comunicarea intitulată *România în timpul celui de al doilea război mondial.* Comunicarea a fost urmărită cu interes, apreciindu-se că ea a adus o contribuție la înțelegerea situației popoarelor mici în timpul celui de al doilea război mondial și a completat un gol în cercetarea istoricilor chinezi de până acum, concentrată cu precădere asupra implicării marilor puteri în marea conflagrație.

Comunicarea urmează să fie publicată într-un număr special al revistei editate de Facultatea de istorie, în revista de istorie a Academiei Militare și va fi inclusă în volumul V al *Istoriei celui de al doilea război mondial*, aflată în pregătire de Secția de cercetare a istoriei războiului din cadrul Academiei Militare și în cursul de istorie a țărilor din Europa de Est și Centrală din cadrul Facultății de istorie a Universității Beijing.

PRO TRANSILVANIA

Alți 840 intelectuali români alungați din Cluj, Oradea și Sighet

PERCHEZIȚII CONFISCĂRI MALTRATĂRI ȘI EXPULZĂRI

ANDREI DIMITRIU

Suntem, în toamna anului 1940. Prăbușirea granițelor, noile angajamente internaționale ale țării și introducerea regimului dictatorial antonesciano-legionar impun găsirea unor noi soluții politice pentru susținerea intereselor naționale românești.

În absența partidelor politice, desființate, liderii politici vor face apel la societatea „particulară" (civilă), angajând-o activ în apărarea drepturilor noastre istorice. Se constituie societăți și asociații care formal respectă restricțiile impuse de regimul politic, dar care în fapt pregătesc și mobilizează opinia publică din țară și străinătate pentru cunoașterea realităților politico-istorice și promovarea intereselor țării. În toate aceste activități, un rol important este rezervat tineretului, care se angajează entuziast și responsabil la chemarea corifeilor vieții noastre politice.

Intelectuali români din Oradea...

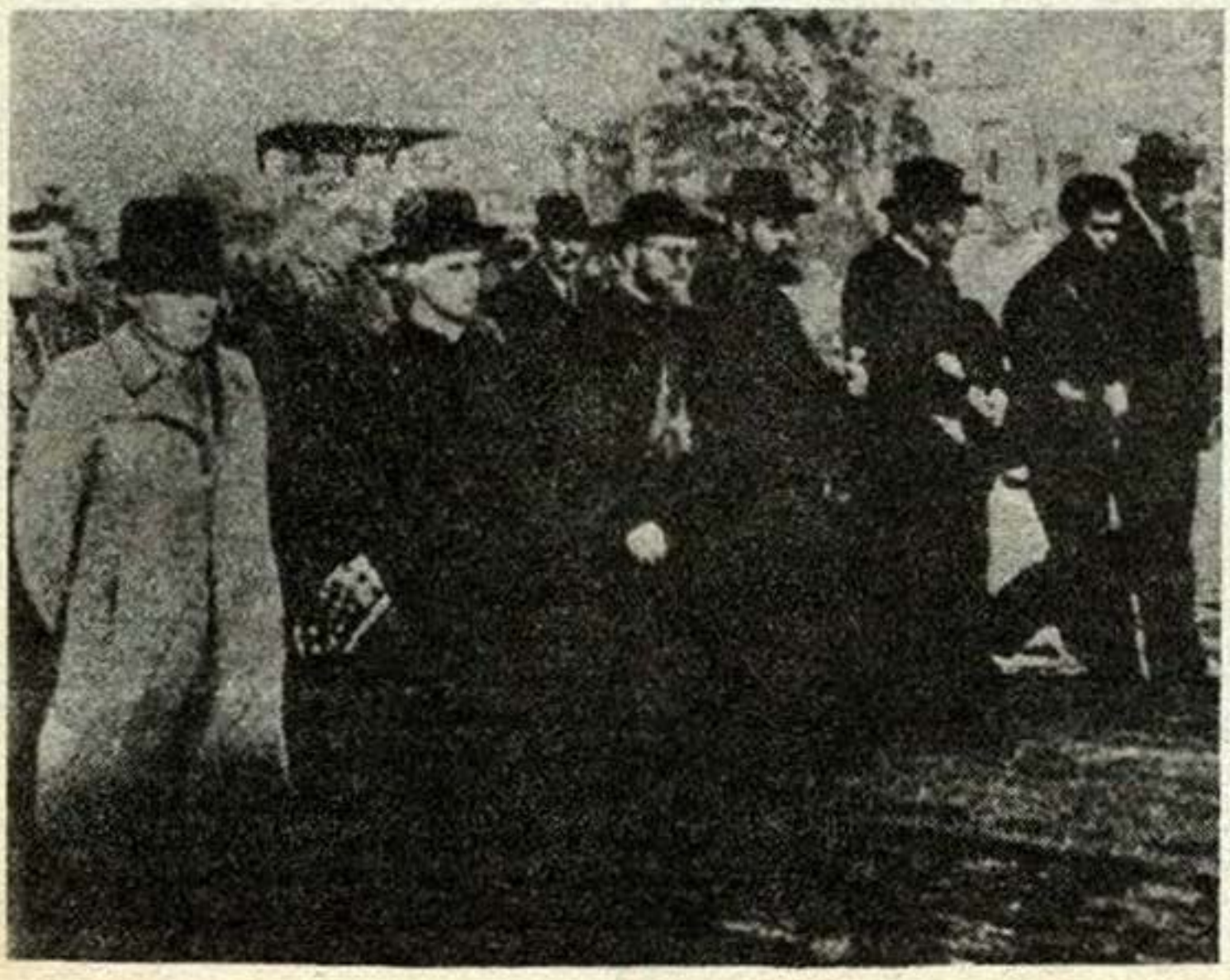

Anul 1940 a însemnat începutul celei mai dramatice perioade din istoria contemporană a României. Complet izolată pe plan internațional țara noastră a fost obligată să cedeze în fața șantajului cu forța al celor două state totalitariste revizioniste care dictau discreționar noile granițe în Europa: Rusia comunistă și Germania nazistă. În intervalul a numai trei luni — iunie-septembrie 1940 — România a pierdut 31,4% din teritoriul său și 6,2 milioane de locuitori. Șocul acestei tragedii a fost adânc resimțit în toate straturile societății. Tristețea populară împotriva cruntelor nedreptăți abătute asupra neamului românesc a căpătat multiple forme de manifestare: declarații, discursuri, demonstrații de protest și chiar refuzul unor demnitari, funcționari de stat și militari de a se conforma dispozițiilor autorităților centrale decurgând din actele impuse de marile puteri revizioniste, fenomene cunoscute de cititorii revistei din alte articole publicate de-a lungul anilor. Toate acestea exprimau nu doar protestul poporului român, dar și hotărârea lui de a încerca să repare cât mai repede și prin orice mijloace, inclusiv cu arma în mână, marile nedreptăți. Dând expresie stării de spirit din acele momente, în ziua de 1 septembrie 1940, a doua zi după semnarea monstruoasei sentințe de la Viena, Iuliu Maniu adresa un protest telegrafic dictatorilor fasciști Benito Mussolini și Adolf Hitler — principalii autori ai dictatului de la Viena — în care se spunea: *„în numele poporului român din Transilvania și în calitatea mea de fost președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei,* consiliu ales de istorica Adunare Națională din Alba Iulia, ținută la 1 decembrie 1918, îndată după hotărârea de unire a Ardealului și Banatului cu România, *protestez cu toată puterea sufletului meu contra sentinței arbitrare care atribuie Ungariei o majoritate de români din Ardeal pentru a îngloba țării*

lor o minoritate de maghiari.

Această sentință nesocotește principiul naționalităților și concepțiile cele mai elementare de drept, creând în Europa orientală un focar de neliniște care va fi un izvor de permanentă tulburare a păcii ...Transilvania, Banatul și poporul român nu vor accepta niciodată această hotărâre care s-a adus fără consultarea sa".

Credincios jurământului depus „de a păstra integritatea Ardealului incorporat la România și drepturile poporului român", Iuliu Maniu a fost principalul artizan al creării Asociației Pro Transilvania, cum rezultă și din articolul publicat în ziarul *Universul* din 13 octombrie 1940. La 8 octombrie, în sala de ședințe a cotidianului amintit, se ținuse ședința de constituire a asociației, cu participarea unor lideri politici de marcă, reprezentând tot spectrul politic, de la Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, la Gheorghe Brătinau, A.C. Cuza și Iosif Jumanca.

Solidaritate națională antirevizionistă

Dând expresie solidarității tuturor forțelor politice românești împotriva dictatului de la Viena, în Comitetul executiv al Asociației au fost aleși: I. Maniu, C.I.C. Brătinau, Mihai Popovici, Gh. Brătianu, I. Mihalache, A.C. Cuza, dr. C. Angelescu, dr. N. Lupu, Stelian Popescu, Virgil Madgearu, Alexandru Lapedatu, Sever Bocu, Octavian Tăslăuanu, Ghiță Pop, Ilie Lazăr, Iosif Jumanca, Gh. Fotino, profesorii Em. Antonescu și I. Simionescu, Emil Ghilezan ș.a. Până la „constituirea definitivă a conducerii" Iuliu Maniu a fost desemnat președinte ad-hoc, iar Ghiță Pop secretar general. Cenzori ai asociației au fost proclamați: Gr. Cipăianu, prințul M. Sturdza, M. Mora, A. Leucuția și prof. Manolescu.

Între membrii fondatori ai Asociației Pro Transilvania, ziarul *Universul* din 13 octombrie 1940 îi amintește și

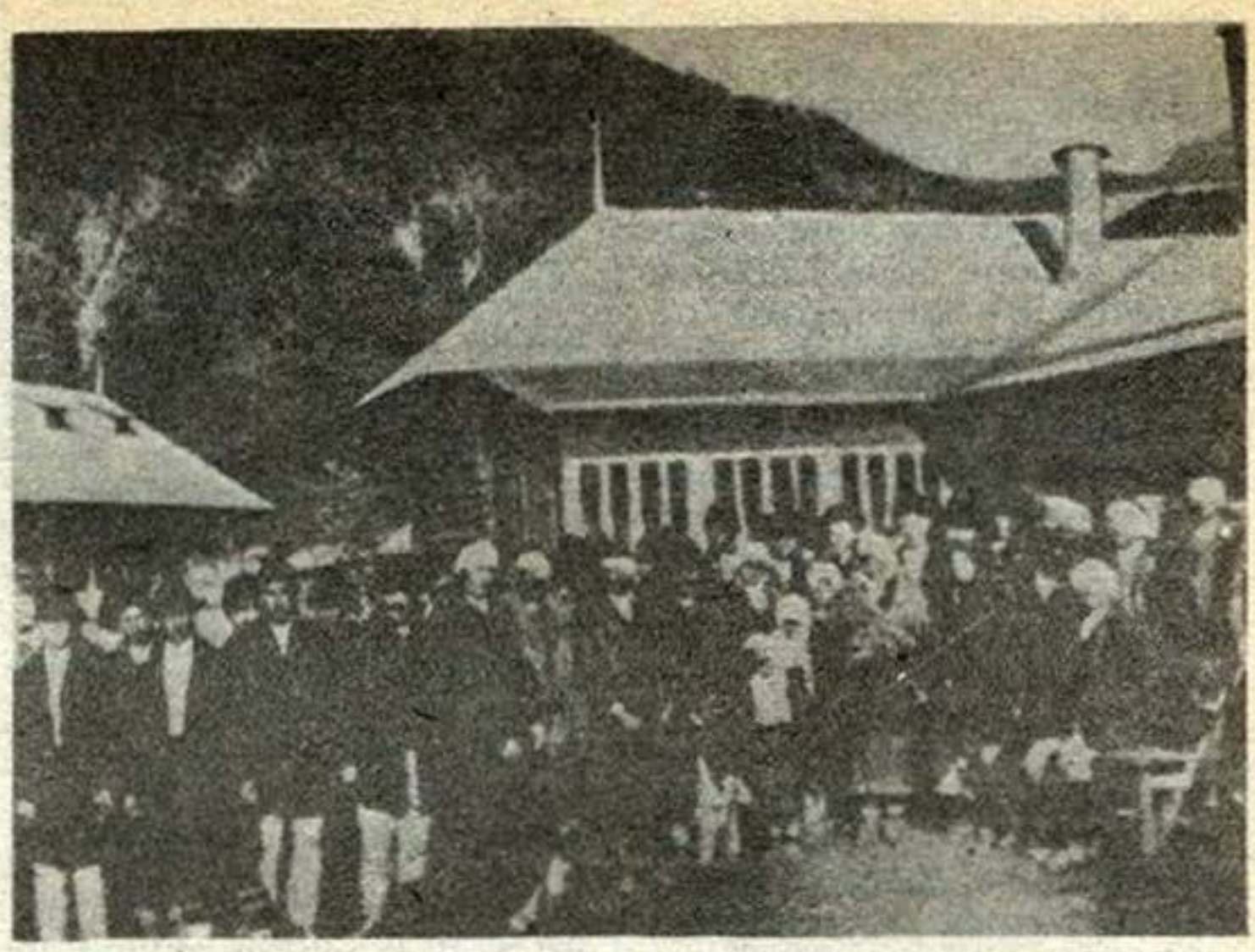

...țărani din județele Mureș și Ciuc...

pe: D.R. Ioanițescu, G.G. Mironescu, Tudor Mușatescu, Oct. Metea, Corneliu Coposu, Teodor Roxin, Victor Marc, col. P. Sfetescu, V. Lepădatu, I. Manolescu-Strunga, Ioan Suciu, Dionisie Roman, Valentin Poruțiu, I. Nenițescu, I. Radovan, Titus Podea, Pop Zaharia, Popescu Ceica și alții.

Într-un moment de o gravitate pe care România Mare nu-l mai cunoscuse — pericolul desființării statului — elita politică românească găsea prilejul să dovedească marele ei patriotism și înțelepciune pe linia solidarității naționale antirevizioniste. Conștient de limitele de manifestare ale guvernului român, tot mai sensibil și mai receptiv la presiunile externe, I. Maniu considerase imperios necesară angajarea societății civile în campania de apărare a intereselor naționale. „Statul trebuie să apere patrimoniul național — spunea marele om politic —, dar și societatea particulară trebuie să-și pună toată munca pentru salvgardarea interese-

...și un grup de preoți expulzați de autoritățile horthyste în noiembrie 1940

ior obștești". Statul și societatea civilă fiind gândite ca acționând complementar, fiecare cu mijloacele sale specifice. Atunci, în acele momente, era unica soluție care putea impune opiniei publice internaționale faptul că România nu se resemnase să accepte ca definitive rapturile teritoriale din 1940, iar populației din teritoriile răpite și din întreaga țară i se transmitea un mesaj de speranță.

„...Să câștigăm ceea ce am pierdut"

Angajarea societății civile în lupta pentru recuperarea teritoriului național pornea de la realitatea socială, culturală și politică existentă atunci în țară. Înțelepciunea tradițională, principiile moralei creștine care conduceau viața individului, educația în spiritul patriotismului luminat, toate acestea permiteau poporului român să identifice ceea ce era drept, moral și de ce parte se afla interesul său.

În împrejurările internaționale total neprielnice știute, lipsa de curaj și hotărâre din partea regimului regelui Carol II în mobilizarea țării și organizarea din vreme a capacității de apărare a României împotriva actelor de forță cărora le-a fost victimă în vara lui 1940 adusese nu numai imense pagube de ordin material și moral, ci și o sensibilă atingere prestigiului nostru. „Mai bine o înfrângere în luptă decât o retragere rușinoasă și pierderea unei provincii fără nici o lovitură de tun", declarase I. Maniu în Consiliul de Coroană din 31 august 1940. Pentru el, ceea ce se întâmpla în țară era în mare parte și rezultatul faptului că regimul carlist n-a „cultivat deloc sentimentul și demnitatea națională".

Acesta era și sectorul prioritar spre care trebuia canalizată activitatea Asociației Pro Transilvania. „Întâi să ridicăm conștiința românească la demnitatea care ne-a lipsit în ultimul timp și în al doilea rând să informăm lumea mare despre nedreptatea care ni s-a făcut prin răpirea unei părți din Transilvania și despre adevărata stare de lucruri din teritoriile pierdute, în special din Ardeal". Se urmărea ca prin conferințe la radio, adunări publice, memorii, articole în gazete și alte manifestări să se mențină nu numai speranța celor rămași în teritoriile ocupate, dar să se sensibilizeze și opinia publică din străinătate. Asociația trebuia să fie motorul unei eficiente și inteligente campanii de contra propagandă menită să contracareze propaganda antiromânească susținută de cercurile horthyste. În cuvântul rostit în cadrul ședinței de constituire a noii organizații, I. Maniu rezumase în următoarele cuvinte scopul Asociației Pro Transilvania: „Să menținem ceea ce ne-a rămas și să câștigăm ceea ce am pierdut".

Guvernul împotriva tribunalului

Într-o lucrare recent publicată de Cornel Valțeanu și Victor Isac există numeroase referiri la ecoul pe care inițiativa creării Asociației Pro Transilvania l-a găsit în rândul tineretului. Printre membrii cei mai activi sunt amintiți, între alții: Augustin Vișa, Rică Georgescu, Corneliu Coposu, Horia Radocea, Leontin Parvu, C. Hangea, N. Carandino, Gh. Cosman, Emil Bocșa-Mălin, Ion Marinache, Cornel Velțeanu ș.a.

Din păcate, asociația a avut o viață foarte scurtă. Deși la 15 noiembrie 1940, Tribunalul Ilfov „a recunoscut Asociației Pro Transilvania calitatea juridică și morală, autorizându-i funcționarea", chiar a doua zi, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, i se interzicea activitatea. Motivația acestei hotărâri nu putea convinge pe nimeni — „prin activitatea sa politică internă și provocațiuni s-au încălcat prevederile decretului regal nr. 3151/1940 privitor la organizarea constituțională a statului, precum și angajamentele și interesele internaționale ale României" — deci, practic, Asociația Pro Transilvania nu ființase legal decât o singură zi.

Ce se întâmplase în realitate?

Domnul Ioan Bărbuș, fostul președinte al tineretului universitar național-țărănist, cu care am avut mai multe convorbiri, e de părere că interzicerea activității asociației ar fi fost rezultatul depistării goniometrice de către Gestapo a unui post de radio-emisie coordonat de Rică Georgescu și Augustin Vișa, membri activi ai asociației, post ale cărui emisiuni erau considerate ostile Germaniei. De altfel, cei doi au fost arestați și deferiți instanțelor românești care i-au condamnat la moarte. Această sentință, extrem de aspră, dar care a rămas neexecutată, ne face să credem că ea avusese mai mult rolul de a liniști pe proaspeții aliați.

În orice caz, suntem de părere că atitudinea autorităților române trebuie judecată cu mai multă prudență și în corelare strânsă cu actele de politică internă și externă ale guvernului din acele zile. Spre această concluzie ne conduce și lectura scrisorii pe care conducerea Asociației Pro Transilvania (Iuliu Maniu, Ion Mihalache și Gh. Brătianu) a adresat-o în acele zile generalului Antonescu. Documentul definește limpede scopurile și caracterul organizației, dar furnizează și un amănunt, nu lipsit de semnificație: hotărârea de interzicere a asociației a fost luată într-un moment în care Ion Antonescu nu era în țară (în perioada 14-16 noiembrie s-a aflat la Roma, purtând convorbiri cu Mussolini).

„Întrucât aceste hotărâri s-au luat în timpul lipsei dumneavoastră din țară, subsemnații, în calitate de conducători ai asociației dizolvate, v-am fi deosebit de îndatorați să binevoiți a dispune să ni se comunice care sunt membrii ei ce au desfășurat această activitate și de ce provocațiuni s-au făcut vinovați.

Scopul asociației, așa cum l-ați putut vedea din statutele ei, era de a susține drepturile poporului român, prin mijloace pașnice și legale, și în special de a constitui un sprijin pentru fiii neamului, pe care vitregia vremurilor i-a adus sub stăpânire străină.

De altă parte, atunci când în Ungaria se afirmă public revendicări asupra altor părți ale teritoriului nostru, socotim, cu toată grija ce trebuie s-o avem pentru interesele internaționale ale țării, că opinia publică românească nu poate rămâne indiferentă față de aceste provocări. Noi nu uităm, cum desigur n-ați uitat nici dumneavoastră, că pierderile pe care le-am suferit se datoresc în mare parte propagandei strălucitoare a vecinilor noștri și lipsei reacțiunii îndeajuns de puternice din partea noastră.

Suntem de asemenea convinși că această propagandă nu poate fi făcută de organele oficiale, care sunt obligate la o rezervă ce nu le permite atari manifestări.

În aceste împrejurări, socotim de datoria noastră de a vă ruga să ne arătați în ce măsură o apărare a drepturilor firești ale României poate fi în contrazicere cu angajamentele ei internaționale.

În speranța că veți binevoi a examina din nou întreaga chestiune a organizației și înființării Asociației Pro Transilvania, vă rugăm să binevoiți a anula decizia din 16 noiembrie 1940, nr. 2 322 și a lăsa liberă funcționarea statutară a Asociației Pro Transilvania..."

Scrisoarea a rămas fără nici un ecou. Faptul nu trebuie să ne mire, dacă vom aminti că în a doua jumătate a lunii noiembrie 1940, generalul Antonescu se afla în plină cursă pentru acomodarea relațiilor româno-germane, cu preocuparea evidentă de a câștiga încrederea cercurilor politice și militare ale celui de-al III-lea Reich, a lui Hitler în primul rând. De altfel, imediat după vizita la Roma, între 21 și 24 noiembrie, el s-a aflat în Germania, în ziua de 23 noiembrie semnând actul de aderare a României la Pactul Tripartit. Este tot atât de adevărat însă că în cursul convorbirilor pe care le-a avut cu Hitler, generalul Antonescu a protestat cu vehemență împotriva tratamentului la care erau supuși cei 1,3 milioane de români din teritoriul ocupat de horthyști. Mai mult, a afirmat că în ciuda faptului că, deocamdată România nu va întreprinde acțiuni mai deosebite, „la încheierea păcii generale ea își va ridica imediat din nou glasul pentru a obține dreptate". De altfel, în incinta Marelui Stat Major, cu știrea și aprobarea conducătorului statului, dar ascuns aliaților de atunci, a funcționat un post de radio, a cărui activitate a fost orientată exclusiv în această direcție (*Magazin istoric,* nr. 9/1988), deci într-un sens similar celui apărat de Rică Georgescu și Augustin Vișa.

În acest context, interzicerea Asociației Pro Transilvania pare mai mult ca sigur o măsură de oportunitate politică și mai puțin rezultatul unui eventual dezacord de principii cu privire la necesitatea refacerii integrității teritoriale a statului român. În sprijinul acestei păreri stau numeroasele documente și acțiuni care dovedesc că problema refacerii unității transilvane a fost o preocupare permanentă și a cercurilor guvernante antonesciene. ■

FEMEIA BRAȚ LA BRAȚ CU ISTORIA

„Lumea aparține femeilor. Vreau să încerc să povestesc cum și de ce", scria Philippe Sollers în 1983, în romanul său în imagini *Femmes*. Recent, după patru decenii de activitate literară, vreme în care a semnat „un munte de cărți", cunoscutul scriitor (pe numele său adevărat Philippe Joyaux) riscă același pariu, de data aceasta în colaborare cu Eric Lessing: să explice locul central ocupat de femei în istoria artei, de la statuile preistorice la *Domnișoarele din Avignon* ale lui Picasso.

Pentru Ph. Sollers, cum afirmă el în lucrarea *Femmes mythologies*, apărută în 1995, reprezentarea femeii, subiect prin excelență al artistului, corespunde întotdeauna imaginii pe care societatea respectivă o dă despre ea însăși. Prin sculptorii (Praxiteles, Fidias și, mai târziu, Michelangelo și Rodin) și pictorii lor (Giorgione, Tiziano, Manet) femeile antichității sunt zeițe: Afrodita, Atena, Artemis etc. Corpul feminin iese în sfârșit la soare.

Renașterea are ca simbol pe Fecioara Maria și o suită de femei senzuale, în vreme ce secolul XIX abundă, sub penel și daltă, de dansatoare prostituate, femei mondene, femei în baie, pe toate gusturile și de toate culorile, femei care coabitează însă cu Nefertiti, Afrodita, Eva, Maria, Venus.

Dar ce se întâmplă acum? se întreabă Ph. Sollers. Acum ele sunt sclavele produselor de înfrumusețare, ele trebuie să slăbească și să se bronzeze, să reușească profesional cu orice preț, deci să se agite pentru asta, să-și apere drepturile la egalitate, să se machieze și demachieze, într-un cuvânt să alerge pentru a supraviețui.

Subiect prin excelență al artistului? Mai greu.

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

AUGUST 1945

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● La 1 august **se deschide Biblioteca centrală a Confederației Generale a Muncii, în str. D. Racoviță, nr. 12. Biblioteca dispune de 10 000 volume.**

● Val neobișnuit **de căldură în Capitală, consemnează** Momentul: **la 20 august s-au înregistrat 40,7 grade la umbră.**

● „În cadrul **unei înălțătoare festivități — scrie** Scânteia **din 15 august — a avut loc la Iași investirea și hirotonisirea ca arhiereu vicar al Mitropoliei Moldovei a părintelui Ioan Marina de la Vâlcea, cu titlul de Iustinian Vasluianu".**

„Noul arhiereu, prinț al Bisericii și al Democrației — notează Semnalul **— pășește pe scara ierarhică a conducătorilor duhovnicești ai norodului pătruns în adâncuri de spiritul nou al vremii, creatoare de progres și mai presus de toate de dragoste între oameni".**

● Societatea de Telefoane **comunică: la 31 decembrie 1944 în București funcționau 99 054 posturi telefonice; s-au efectuat 9 869 643 convorbiri interurbane pe 105 420 km circulte.**

● **La Căminul artei, din Calea Victoriei 45, expoziția retrospectivă Iser, „un artist croit pe o măsură de uriaș, cum îl definește Ionel Jianu în** Jurnalul de dimineață. **De aceea nu e de mirare că n-a încăput niciodată în cadrele școlilor, ale grupărilor sau ale coteriilor artistice".**

Un an de la răsturnarea regimului antonescian. Un an în care, în România, au avut loc evenimente deosebit de importante pentru destinele țării.

Cum este și firesc, presa bucureșteană a acestei luni acordă spații ample zilei de 23 august 1944: evocări ale evenimentului, relatări ale unora dintre protagoniști (lipsesc Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, gazetele P.N.Ț. și P.N.L. fiind suprimate de cenzură), bilanțuri ale drumului parcurs de români în anul scurs, reportaje despre manifestările festive (adunări, paradă militară, spectacole, cuvântări etc.) consacrate evenimentului.

Cum spațiul nu ne permite mai mult, vom reține unele succinte opinii despre 23 august din câteva cotidiene ale vremii.

„Este ziua regelui, este ziua bărbaților de stat creatori ai acestei zile, ziua armatei și sărbătoarea poporului român." *(Ardealul)* ● „La 23 august, și numai atunci, am reintrat pe adevăratul drum. Numai atunci a fost reluat firul istoriei noastre dintotdeauna". *(Ultima oră)* ● „Împotriva principiilor care au dus la realizarea lui 23 august și împotriva rezultatelor care au decurs de aici, s-a abătut furia reacțiunii din România, care de la început a vrut să smulgă victoria din mâinile poporului și s-o monopolizeze în avantajul clicilor ei". (Gr. Preoteasa, în *România liberă)* ● „23 august se înscrie în istoria românilor alături de datele memorabile ale Independenței și Reîntregirii". *(Semnalul)* ● „A ținut de miracol promptitudinea cu care au funcționat resorturile de luptă din zile mari ale neamului întreg, de la diriguitorii politici la umilul soldat, jandarm sau civilii înarmați ad-hoc". *(Momentul)* ● „Din punct de vedere politic, lovitura măiastră de la 23 august constituie o performanță în istoria politică a tuturor popoarelor". *(Libertatea)* ● „Ziua liberării noastre morale". (Ion Biberi, în *Victoria)* ● „23 august a fost examenul de maturitate al unui rege în al cărui suflet fremăta cel mai înalt sentiment de răspundere și demnitate națională". *(Era nouă)*

Sărbătorirea zilei de la 23 august se face sub o evidentă încercare de „monopolizare" a evenimentului de către comuniști prin exagerarea propriului rol. În totală dezicere de cele afirmate și publicate în urmă cu numai câteva luni (vezi cronica noastră din numerele precedente), reprezentanții P.C.R. declanșează prima acțiune propagandistică de mistificare a adevărului istoric privind actul de la 23 august. Într-o cuvântare ținută la radio și reprodusă de *Scânteia* din 24 august (de fapt 23 august, având în vedere practica antedatării apariților), Emil Bodnăraș neagă contribuția P.N.Ț. (Iuliu Maniu) și P.N.L. (Dinu Brătianu) la răsturnarea regimului antonescian. Constituirea Blocului de-

De la stânga la dreapta: regele Mihai, principalul consilier politic sovietic, A.P. Pavlov, și generalul Susaikov, la o recepție cu ocazia decorării unor ofițeri sovietici

Serbări populare cu prilejul zilei de 23 august 1945

mocratic, între P.N.Ț., P.N.L., P.S.D. și P.C.R. este prezentată ca o manevră a lui Maniu și Brătianu, care au participat doar cu intenția „de a-și masca interesele lor reacționare, de a sabota din interior unitatea forțelor democrate, împiedecând ieșirea României din războiul hitlerist".

În schimb, „Comitetul Central al Partidului Comunist din România, prin delegatul său, actualul ministru Lucrețiu Pătrășcanu, a intrat în legătură cu palatul, în vederea organizării ieșirii României din război". Mai mult decât atât, „3 membri ai Comitetului Central al partidului comunist, și anume Pârvulescu, eu și Ranglet [sic!], am trecut în cadrul Frontului Unic Muncitoresc și în strânsă legătură cu celelalte organizații din Frontul Patriotic Antihitlerist la organizarea forțelor politice și a formațiunilor de luptă patriotice, în așteptarea evenimentelor în pregătire".

După cum se vede, E. Bodnăraș făcea o primă repartizare a rolurilor protagoniștilor în actul de la 23 august. În anii și deceniile următoare, se va duce o neîntreruptă campanie pentru mereu altă redistribuire și reașezare a celor din prim-plan, odată cu succesivele primeniri ale titulaturii evenimentului.

Specula și lipsurile fac să crească îngrijorător prețurile. „7 500 lei/kg de unt! Un scandal și o provocare", scrie *Semnalul* din 8 august.

Cum trăiesc în aceste condiții cei cu venituri modeste, majoritatea populației? Ziarele nu ne-o spun, parcimonioase — din motive de cenzură — cu astfel de relatări. Arhivele însă păstrează și asemenea mărturii din urmă cu cinci decenii, cum este această scrisoare a unui „Solomon, alegător Cameră și Senat", adresată ministrului de interne, Teohari Georgescu, și păstrată în fondurile Arhivelor Statului din București: „Domnule ministru, Este adevărat că acest guvern a moștenit o situație grea, însă trebuie curmată. Astăzi, duminică 26 august, a rămas 30% din populație fără pâine, fără mălai, am cumpărat la cârciumă și restaurante o pâine cu 400 lei bucata. Vă trimit bonurile, cu ele nu se găsește de cumpărat, fără bon se găsește.

Credeți dvs. că putem răbda cu copiii de foame? Am vândut două cearceafuri din care să ne putem hrăni, cu leafa modestă murim de foame.

Vă rog ca dvs. personal să vizitați bufeturile de la restaurante, bodegi, berării din centru și periferie și vă veți da seama de ce dispare totul de pe piață. Populația suferă de foame și restaurantele gem de bunătăți. De unde capătă d-lor pâine suficientă, pescărie, carne, untdelemn, zahăr? Nu credeți, d-le ministru, că acest partid democrat dorit de întreg poporul ar trebui să proce-

Cronică măruntă

Despre același maestru al penelului, Ștefan Baciu scrie în Libertatea: **„Ochii lui Iser echivalează cu o viziune și cu un reviriment, care nu poate fi remarcat niciodată îndeajuns, pentru că prin ei se împotrivește peniței".**

● Rezultatul **concursului organizat de Fundația „Regele Mihai I" pentru scriitorii tineri. Din cele 200 manuscrise depuse, juriul format din T. Vianu, Perpessicius, Camil Petrescu, Vl. Streinu, Ș. Cioculescu, P. Constantinescu, I. Biberi, P. Comarnescu a premiat următoarele manuscrise:** Izobare, **versuri de Mircea Popovici;** Versuri, **de Geo Dumitrescu;** Plantații, **versuri de C. Tonegaru;** La farmecul nopții, **piesă de Pavel Chihaia;** Cercul alb, **nuvelă de Letiția Papu;** Nuvele, **de Ruxandra Oteteleșanu;** Focurile, **piesă de Magda Isanos și Eusebiu Camilar.**

● În sala **clerului „Ajutorul" din b-dul Carol, în cadrul ședinței Cercului de studii al Uniunii preoților democrați, pr. dr. Marin Cornescu conferențiază despre** Omul nou.

● O delegație **a învățătoarelor antifasciste vizitează ostașii sovietici răniți, internați la spitalul „Elias". Seara, delegația asistă la o reprezentație cinematografică în curtea spitalului.**

● La 5 august, **în sălile „Aro" și „Marna" au loc adunări festive pentru comemorarea a 50 ani de la moartea lui Fr. Engels. Vorbesc: general V. Precup —** Engels și ști-

AUGUST 1945

Marele actor Constantin Tănase pe catafalc

Cronică măruntă

inţa militară; **prof. T. Ionescu** — Engels şi progresul omenirii; **C. Ionescu-Gulian** — Engels, mare creator de ştiinţă; **Al. Graur** — Engels şi teoriile lingvistice; **Gh. Vlădescu-Răcoasa** — Engels, luptător pentru libertate şi prietenie între popoare; **N. Popescu-Doreanu** — Engels, tribun al democraţiei; **G. Macovescu** — Engels şi România; **prof. M. Cristescu** — Lupta lui Marx şi Engels împotriva prusianismului reacţionar.

• Tudor Arghezi **este distins cu Premiul Naţional pentru poezie pe anul 1945. Comisia de decernare a premiului este alcătuită din: Tudor Vianu, Perpessicius, N.D. Cocea, Iorgu Stoian, Mihail Sadoveanu, Mihail Codreanu, Gala Galaction.**

• Editura **partidului comunist publică lucrarea** Gazeta de perete, **de M. Roller. Din sumar:** Dezvoltarea mijloacelor de luminare; Actualitatea în gazeta de perete; Despre comitetul de redacţie şi despre felul cum trebuie să lucreze; Prezentarea tehnică; Finanţarea gazetei de perete; Arhiva; Liber avânt creaţiei populare.

• Heinrich Mann **despre unitatea europeană, într-o convorbire din 1930 cu Eugen Relgis şi reprodusă în 1945 de săptămânalul** Democraţia: **„Când se va realiza unitatea Europei, ea va fi înainte de toate umană. Chestiunile economice vor fi definitiv rezolvate după cele politice. Ca**

deze mai energic şi cu tot curajul?

Dacă e lipsă să suportăm durerea cu toţi, aşa e războiul. De ce excrocii şi bursa neagră să se bucure de toate bunătăţile la restaurante, cofetării, berării etc.? Vă întreb dacă un preşedinte de Curte îşi poate permite cu leafa sa să mănânce în oraş? Or, cine e clientela zilnică la localuri pline până la refuz: excroci, şperţari, spărgători şi pe aceştia îi protejează guvernul.

Dreptate cerem, să se închidă aceste localuri, să se formeze cantine clasa I, clasa II, trei feluri de mâncare, să înceteze risipa. Vine iarna grea, ce ne facem? 65 000 [lei] mia [kilograme] de lemne.

Statul nu se interesează de soarta noastră nenorocită, autorităţile asistă neputincioase la speculă. Toate urcările de lefuri implicit au scumpit viaţa şi aşa mergem din dezastru în dezastru.

Cu autoritatea dvs. şi a guvernului democrat, ordonaţi o viaţă modestă: închideţi toate localurile de lux şi risipă, în loc de cofetării şi îngheţată daţi copiilor noştri zahăr şi lapte.

Unde sunt speranţele noastre în acest guvern democrat? Lemne — 65 000 mia kg; zahăr — 9 000 lei kg; undelemn — 6 000 lei kg; untură — 8 000 lei kg; carnea — 3 000 lei kg clandestin; ghete — 80 000 perechea; haine — 200 000 un costum modest.

Ciorapi, rufe, săpun şi altele şi voiţi să aveţi funcţionari corecţi. Se poate aşa ceva? Toată lumea care trăieşte fură de la stat. Statul e sărac şi hoţii chefuiesc.

Lumea cu bani a înnebunit. Acaparează fără socoteală, că leul se prăbuşeşte şi mai bine să ai alimente.

Procedaţi cu cinste şi energie. Să trăiţi".

Rezoluţia pusă pe această disperată petiţie? „La dosar, nefiind timbrat. 18.IX.1945".

„Muncitorimea a început o luptă deschisă contra oricărei încercări de speculă", scrie totuşi *Scânteia* din 5 august. „În fiecare zi, mânaţi de dorinţa de a ajuta guvernul pentru aplicarea legilor economice, pentru uşurarea vieţii lor şi a întregului popor, muncitorii descoperă prin vigilenţa lor un mare număr de speculanţi".

Între altele, este popularizat exemplul muncitorului Dumitru Bărboi, de la fabrica „Iris", care, „bănuind pe patronul fabricii că vinde produsele la preţuri ilegale, a început să-l urmărească pas cu pas, pentru a-l împiedeca să continuie specula". Patronul a încercat să-l mituiască pe conştientul muncitor cu un milion de lei (contravaloarea a cca 555 kg telemea de oaie, după mercurialul publicat de acelaşi ziar la 4 august). „Dar toate încercările speculantului au fost zadarnice, ele lovindu-se de hotărârea neclintită a muncitorului"

Miron Constantinescu (în picioare), Ana Pauker și Teohari Georgescu la Conferința regionalei București a partidului comunist

Pe frontul din Pacific

Se stinge din viață Constantin Tănase, în vârstă de 65 de ani „după o suferință grea, căreia șase medici nu i-au putut aduce nici o alinare", scrie *Jurnalul de dimineață*, din 31 august. Socotit „incontestabil părintele revistei de la noi", marele actor este evocat, în același ziar, de Tudor Teodorescu-Branișteș. „Îl revăd în 1915, în perioada de neutralitate a României. Primul-ministru, Ion I.C Brătianu nu acceptase cenzura. Presa, tribuna și scena erau libere. Tănase apărea pe scenă cu marca lui Brătianu și în cuplet amintea că în 1877 bătrânul Brătianu trăise același zbucium: «Când săracul tatăl meu / Era tânăr, cum sunt eu...».

Revăd pe Tănase în atâtea și atâtea roluri — continuă autorul citat. E pensionar și, după ce își încasează pensia — mica lui pensie, lunară — nu-i mai rămâne nimic. E contribuabil și, când vine o nouă lege fiscală, nu știe unde, cum și cât trebuie să plătească statului. E gardist de stradă, când încă nu s-a reglementat circulația în București.

E totdeauna cetățeanul umil și necăjit, dar în contradicție cu complexul aparat de stat.

A fost un mare artist popular, în înțelesul cel mai înalt al acestui cuvânt".

Din cronica internă și externă a acestei luni. Primul Congres liber al Apărării Patriotice ● Reluarea raporturilor diplomatice între România și U.R.S.S. Iorgu Iordan este numit ambasadorul României la Moscova, iar S. Kavtaradze ambasador sovietic la București ● Atacurile americane cu primele bombe atomice asupra Japoniei. Perfectată în timp de război, bomba atomică — scrie *Timpul* din 9 august — „a fost pusă imediat în serviciul umanității, pentru grăbirea sfârșitului războiului. Invenția în sine este extraordinară, fiind socotită cea mai năprasnică armă de război cunoscută până acum" ● U.R.S.S. declară război Japoniei ● În toată țara se desfășoară conferințele regionalelor P.C.R. ● Japonia capitulează ● Întrevedere la Plymouth, pe vasul de luptă Renown între regele George VI al Angliei (îmbrăcat în uniformă de amiral) și președintele S.U.A., H. Truman (în costum cenușiu și pălărie cenușie) ● La Tribunalul poporului se judecă alte loturi de criminali de război: 7 (21 agenți și comisari polițiști), 6 (8 ofițeri din jandarmerie și armată) și 9 (13 cadre din armată și civili) ● Marii criminali naziști de război, în detenție, sunt atent supravegheați (nu sunt lăsați nici măcar să slăbească) pentru a se prezenta sănătoși la procesul ce va începe curând. ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

să ajungem la unitatea europeană, trebuie să ne înțelegem bine unii pe alții, indivizi și popoare. Ca să existe unitate durabilă, condiția dintâi este: să nu mai vrem război, să nu mai practicăm războiul. Împotriva unor dușmani comuni să găsim și alte mijloace de constrângere. Și, în această unitate europeană, cultura tuturor popoarelor se va putea menține înfloritoare".

● Au crescut **și prețurile locurilor de veci din cimitire. La Belu — 120 000 lei; la Sf. Vineri — 117 000; la Iancu Nou și Reînvierea — 90 000; Ghencea — 30 000 lei.**

● În Piața Victoriei, **în prezența primului-ministru, a membrilor guvernului și a reprezentanților sovietici în Comisia Aliată de Control se pune piatra fundamentală a monumentului Eroilor Sovietici.**

● La 3 august, **mareșalul U.R.S.S., Rodion Malinovski, este decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", cu spade, clasele III, II, I.**

● Semnalul, **după ce consemnează faptul că „în Capitală au început să se ridice câteva blocuri noi", continuă: „Tot ce se construiește acum trebuie să fie modern, luminos, practic, să aibă tot aparatul de higienă și pentru oamenii de serviciu, locuințe bune și pentru aceștia, nu carcerile pe care le întâlnești în multe blocuri construite în trecut".**

VALUL DIN MOLDOVA DE JOS

RADU VULPE

În numărul 5/1975, la rubrica Poșta redacției, Magazin istoric **a publicat nota unui cititor din comuna Matca de lângă Tecuci, care ne semnala „o fâșie de pământ, lungă de 3-4 km", numită de localnici „Valul lui Traian", și ne cerea lămuriri asupra rosturilor și vechimii sale, cu presupunerea că ar putea fi urma unei străvechi lucrări de apărare. Transmițând întrebarea specialiștilor, potrivit făgăduinței cu care însoțeam acea notă, am primit la redacție un amplu articol, scris de prof. univ. dr. doc. Radu Vulpe (1899-1982), care a consacrat o bună parte din bogata sa activitate științifică cercetării acestei urme istorice.**

Curente de gândire străine probității științifice venite din partea forurilor diriguitoare din acel timp și care au pus atâtea piedici cercetărilor istorice din țara noastră au împiedicat publicarea acestui articol. Păstrat cu grijă în portofoliul redacției, el poate fi în sfârșit oferit publicului larg. O facem cu satisfacția că răspundem interesului manifestat permanent de cititorii noștri, dar și cu dorința de a readuce în conștiința generațiilor mai tinere activitatea unor mari personalități ale culturii românești, cum a fost și aceea a reputatului dascăl și arheolog Radu Vulpe, a cărui colaborare a onorat în numeroase rânduri paginile Magazinului istoric.

Subtitlurile aparțin redacției.

M. ȘT.

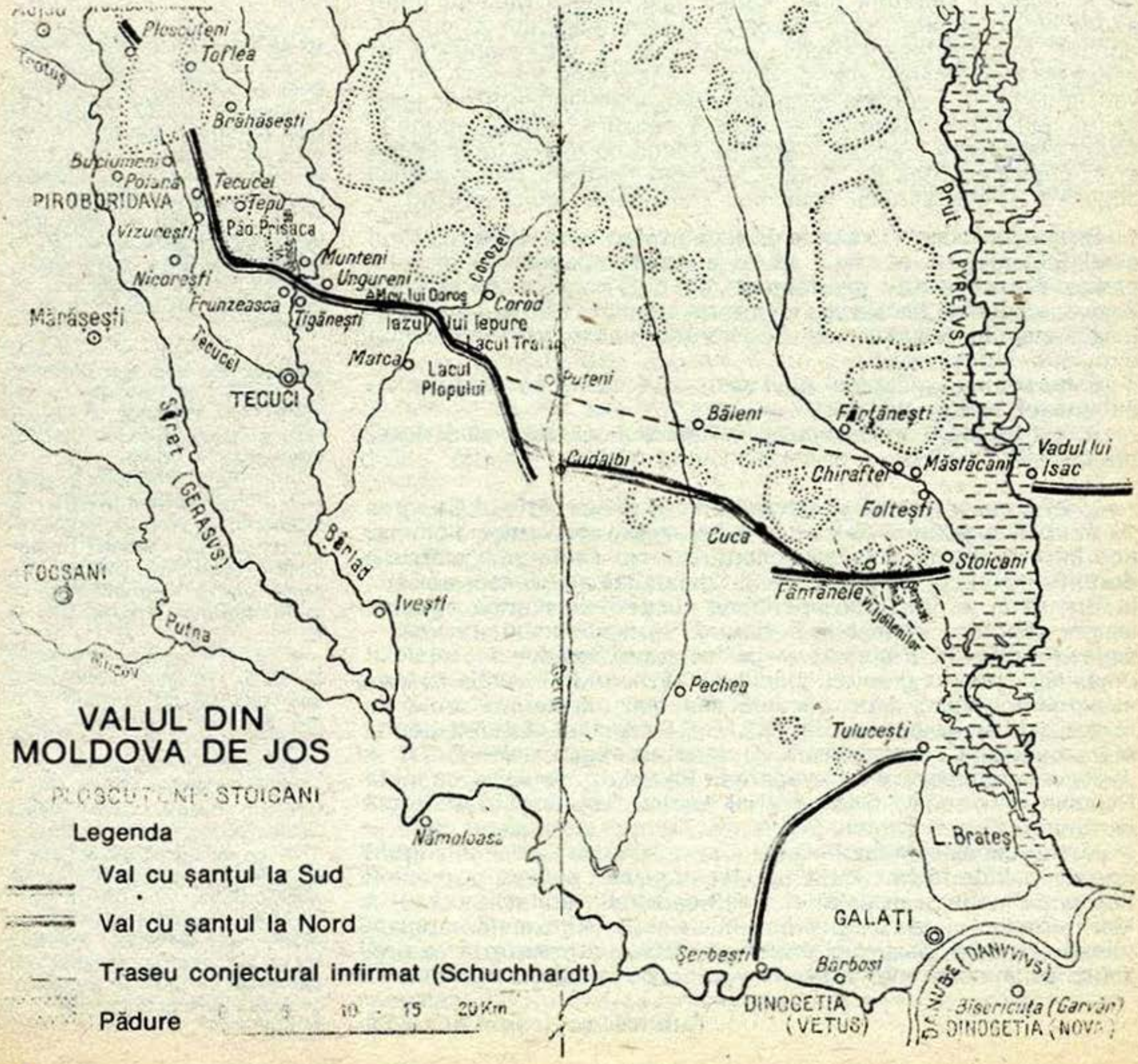

VALUL DIN MOLDOVA DE JOS

PLOSCUTENI - STOICANI

Legenda

- Val cu șanțul la Sud
- Val cu șanțul la Nord
- Traseu conjectural infirmat (Schuchhardt)
- Pădure

„Fâșia de pământ" de la Matca reprezintă în adevăr restul unei lucrări de apărare din vremuri vechi, dar nu se mărginește la crâmpeiul de „3-4 km" observat în preajma acelei localități, ci face parte dintr-un val cu șanț ce se întinde pe o distanță de 86 km, ținând de la malul Siretului, din dreptul Ploscuțenilor, până la malul Prutului, la Stoicani, cu o orientare de la NV spre SE. Științific este numit *Valul din Moldova de Jos*, dar poporul îi spune *Troian*, ca tuturor numeroaselor monumente de acest fel care se întâlnesc în cuprinsul țării noastre și în țările vecine. Acest cuvânt comun derivă evident din numele lui Traian, însă fără nici un temei care să implice apartenența reală a respectivelor lucrări la epoca ilustrului împărat și fără ca măcar să ne oblige a le atribui neapărat o origine romană. Valului din Moldova de Jos, sugerând prin direcția sa spre SE și prin aspectul dâmbului său ideea falsă de „drum", i se mai spune de către localnici și *Drumul Galaților*.

Starea sa de conservare e bună numai în câteva mici porțiuni acoperite cu păduri, unde nici circulația vehiculelor, nici arăturile repetate timp de veacuri nu l-au putut deteriora. În cea mai mare parte însă, străbătând șesuri fertile, intens cultivate și foarte umblate, a fost tocit, adesea nivelându-se atât de mult încât urma sa nici nu mai poate fi distinsă după relief, ci cel mult printr-o dungă de pământ mai deschis, dovedind că acolo s-a săpat cândva până la argila stratului sănătos. Și de multe ori se întâmplă ca și culoarea acelei dungi să fi dispărut cu desăvârșire. Din aceste pricini, cercetarea sa este foarte anevoioasă. Totuși, cu deprindere, cu observație atentă și, desigur, cu ajutorul plugarilor locali care cunosc nuanțele fiecărei brazde a țarinii lor, traseul valului a putut fi reconstituit în întregime, puține rămânând locurile unde încă ar mai fi de căutat.

Valul din Moldova de Jos a făcut pentru prima oară obiectul unei cercetări științifice în 1885, când învățatul german Carl Schuchhardt, pe atunci foarte tânăr, l-a străbătut, însoțit de un vânător, de la Nicorești spre vest până la Siret, apoi tot de la Nicorești spre est până dincolo de valea Bârladului, la Matca. Mai departe, din lipsă de timp, s-a mulțumit cu informațiile luate de la locuitori și cu conjecturi care ulterior nu s-au confirmat. A făcut însă, încă de atunci, constatarea generală, foarte importantă pentru orientarea unei asemenea fortificații, că șanțul valului se află constant spre miazăzi. După Schuchhardt, cercetări asupra acestui monument nu s-au mai făcut decât de către inginerul român Pamfil Polonic, colaboratorul lui Gr. Tocilescu. Lucrand și pentru Institutul geografic al armatei, de pe atunci, ing. Polonic a urmărit atent pe teren toată lungimea valului, fixându-i traseul just, dar, afară de consemnarea acestuia pe hărțile militare, n-a apucat să-și publice observațiile de ordin arheologic, așa că în studiile istorice au predominat până în zilele noastre datele vechi ale învățatului german, inclusiv ipotezele lui greșite.

La drum spre vest...

Cu prilejul săpăturilor pe care le-am condus, în anii 1927-1951, în cetățuia getică de la Poiana pe Siret (Piroboridava), care se află la numai 7 km sud de Ploscuțeni, am făcut de mai multe ori cercetări de-a lungul diferitelor segmente ale acestui val, cu deosebire în apropiere de Nicorești, unde este mai clar vizibil. Dar abia în 1948 am procedat la o cercetare sistematică în scopul de a verifica întregul său traiect. Însoțit de A. Nițu, asistent pe atunci la Universitatea din Iași, am străbătut pe jos o porțiune de 60 km din val, de la Siret până la Cudalbi, restul fiind cercetat de mine în anii următori, cu deosebire în 1949 și 1951, când, însoțit de colegul M. Petrescu-Dâmbovița, apoi de studentul R. Petre, am cercetat de la est spre vest porțiunea dintre Stoicani pe Prut și satul Plevna. Numai pe segmentul intermediar, dintre Plevna și Cudalbi, de circa 17 km lungime, n-am mers direct, dar segmentul mi-a fost descris cu precizie de localnici. Ca prim rezultat al întregii cercetări, mă grăbesc să confirm observația lui Schuchhardt că șanțul valului se află tot timpul *spre sud*.

Am început cercetarea din 1948 la satul Frunzeasca, la 10 km N de orașul Tecuci. Valul se vede în marginea de N a acestui sat. L-am urmărit mai întâi spre V, în direcția Siretului, străbătând Vâlceaua Dănceasa și tufișurile din marginea pădurii Prisaca (sau Tigănești), azi defrișată, unde este încă foarte bine conservat, cu dâmbul înalt de 2 m și cu șanțul adânc cam tot pe atâta. Aci aveam să practic în anul următor, cu colaboratorii șantierului arheologic de la Poiana, o secțiune prin val, constatând o structură foarte simplă: argilă gălbuie la bază peste un strat subțire de humus antic, depus în ordinea extragerii din șanțul alăturat, un strat vegetal mai recent deasupra și un strat intermediar mixt sub acesta. Nici un obiect databil. Această stratigrafie elementară, denotând săparea unui șanț și depunerea pe marginea sa de N a țărânei scoase, mi-a putut înlesni și o idee despre dimensiunile originale ale lucrării: 3 m înălțimea dâmbului *(agger)* și 4 m adâncimea șanțului *(fossa)*, deci o amplitudine de circa 7 m reprezentând înălțimea peretelui pripor al taluzului, formând elementul esențial al apărării, împotriva sudului.

La 128 m spre V de punctul unde a fost executată această săpătură, în colțul de S-V al pădurii, în dreptul târgului Nicorești (situat la 6 km spre V), valul face un unghi de 90° cotind brusc spre N-V și formând liziera pădurii. Deși folosit ca drum de că-

rute, care merg fie pe creasta dâmbului, fie pe talvegul șanțului, valul și-a păstrat bine consistența și forma datorită rădăcinilor de arbuști din preajmă care îl străpung din toate părțile, dar după defrișarea din ultimul deceniu acest element ocrotitor e în dispariție, valul urmând să sufere diminuarea celorlalte porțiuni. Astfel, de îndată ce a ieșit din pădure spre N-V, la 2 km S-V de satul Țepu, vedem valul foarte tocit din cauza drumului care continuă pe traseul său, dar fără să fi avut niciodată armătura reprezentată prin rădăcinile de arbori. Din ce în ce mai nivelat, înaintează spre N-V prin niște vii, până când dispare cu totul la marginea de E a satului Tecucel. Mai departe doar prelungirea drumului îi mai păstrează amintirea prin denumirea de „Drumul troianului", continuând spre N-V. La 3 km de satul Buciumeni, lângă liziera pădurii Rediul la Ulmi, apare din nou, dar numai pe o porțiune de vreo 50 m, pentru ca apoi să dispară în pădure, unde chiar drumul se ramifică în mai multe direcții, fără a mai păstra numele de „troian".

Cu toate investigațiile făcute insistent în pădure, mi-a fost imposibil să-i dau de urmă. Doar la 7 km spre N și la 1,5 km N-V de Brăhășești, la locul numit *Troian*, am regăsit, în 1951, o porțiune de val pe care Schuchhardt o constatase în 1885 „înainte de satul Toflea într-o vie". E vorba de un dâmb destul de șters, de 20 m lățime și abia de 0,30-0,50 m înălțime, păstrat pe o lungime de 400 m, cu direcția SV-NE, între valceaua Tecucelului și pădurea Mereșcu de lângă Toflea. Șanțul, cu totul astupat, este invizibil. Din această cauză, ca și a direcției sale divergente, îmi lipsește certitudinea că acest dâmb ar aparține valului nostru.

Mai departe, până la Siret, pe o distanță de vreo 6 km, se află un codru enorm, masiv și dens, în care nu apare nici o urmă de val, deși tocmai aci ar fi fost firesc să se fi păstrat mai bine dacă ar fi existat. În ciuda căutărilor noastre insistent repetate n-am izbutit să dăm nici peste segmentul semnalat de Schuchhardt — fără precizii suficiente — într-o poiană din acest masiv păduros foarte apropiată de malul înalt al Siretului, deasupra satului Ploscuțeni. Nici oamenii din partea locului nu și-l amintesc. Chiar dacă acest segment va fi existând și nu va fi vorba cumva de vreo confuzie a arheologului german cu vreo cută de teren de alt ordin și chiar dacă va fi aparținând valului nostru, rămâne totuși lacuna de peste 6 km a codrului în care n-a putut fi constatat. E foarte posibil, chiar probabil, ca de la început valul să nu fi fost construit deloc pe această porțiune, unde desimea copacilor și hățișurilor, reprezentând un obstacol infinit mai eficace în fața unei pătrunderi inamice, l-ar fi făcut inutil.

...și în direcție opusă

Revenind la punctul nostru de plecare de la Frunzeasca, am explorat linia valului în direcția opusă, spre E. După ce trece pe lângă marginea de N a acestui sat, valul, traversat de șoseaua națională Tecuci-Bârlad, se îndreaptă peste valea râului Bârlad până la canalul artificial al acestei ape, săpat în epoca modernă. Aci valul măsoară o înălțime mică de 0,50 m și o lățime (cu șanț cu tot) de 25 m. Lângă canal se observă, la suprafața valului, multe fragmente de cioburi și resturi de locuințe ale unui sat moldovenesc din perioada medievală. Dincolo de canal, valul continuă printr-un zăvoi de lângă Școala de agricultură de la Țigănești (fostă proprietate pe vremuri a poetului Conachi), pentru a se întrerupe, la ieșirea din acest crâng, pe o distanță de 3,5 km, în zona inundabilă numită „Șesul Bârladului". Chiar dacă va fi existat, precum este foarte probabil, această porțiune a trebuit să dispară sub acțiunea apelor.

Valul se regăsește mai la E, pe malul Bârladului, în viile de la S de satul Ungureni. Mai departe se prelungește, cu dimensiuni variabile, în direcția E-S-E, pe lângă un tumul numit „Movila lui Doroș", face un cot spre E, apoi altul spre E-N-E și, după 9 km, atinge valea Corozelului. În această regiune, dâmbul său a suferit modificări în cursul timpului din cauza arăturilor. Aci măsoară, dimpreună cu șanțul, o lățime care merge până la 60 m, dar înălțimea sa s-a micșorat până la 0,10-0,70 m. Pe alocuri este aproape cu totul nivelat. Șanțul său, destul de astupat, totuși vizibil, se află la S. În valea Corozelului, unde e tăiat de șoseaua județeană Tecuci-Corod și unde, reîntărit cu adaos de pământ, a fost utilizat în trecut ca dig pentru un heleșteu artificial — a cărui amintire persistă în numele actual al locului, „lazul lui Iepure" —, prezintă o lățime totală de 37 m și o înălțime de peste un metru.

Urcând apoi coasta dealului Iepureasca, la 4 km V de satul Corod, valul ia direcția S, apoi S-S-E, străbate câmpia Domneasca pe o lungime de 4 km, lângă balta numită „Lacul lui Traian" (adică „Balta troianului") și, în dreptul satului Matca (situat la 2 km spre V) o apucă spre S-E. Până aci a prezentat un aspect destul de proeminent: 35-40 m lățime (cu șanțul) și 0,50-0,60 m înălțime. Dar mai departe, dimensiunile sale scad; uneori nu i se mai poate distinge traiectul, în țarinile proaspăt arate, decât grație unei fâșii argiloase gălbui ce se desprinde din negrul vegetal al solului. Aci e locul semnalat de cititorul din Matca și care, după cum se vede, era bine cercetat mai dinainte. După un alt interval, de 4 km, valul se îndreaptă spre S, la V de balta Lacul Plopului, apoi este traversat de șoseaua județeană dintre Tecuci și Puțeni (azi Valea Mărului) la 120 m E de piatra de la km 15 a acestei

șosele (la 6 km V de satul Valea Mărului) și, după o distanță de încă 2 km, dispare deodată lângă un drum ce desparte comunele Valea Mărului și Cudalbi. Mai departe l-am căutat pe un izlaz întins, pe o lungime de 3 km, până în satul Cudalbi, dar fără rezultat. Locuitorii din această comună ne-au informat că valul totuși reapare spre S-E, în direcția Prutului spre Fântânele-Stoicani.

Încurajat de această informație, precum și de indicațiile de pe harta 1:100.000, care, datorită inginerului Polonic (tatăl desenatorului P.P. Polonic de la Institutul de Arheologie), menționează un segment de val între Stoicani și Fântânele, am reluat cercetările în această parte în 1949 și 1951. Valul începe la 1 km S de satul Stoicani (unde a fost explorată tocmai atunci o veche așezare neolitică), chiar pe râpa din dreapta Prutului, nu departe de extremitatea de N a lacului Brateș, și se prelungește spre V traversând dealul Hălmagiului și valea Șerpoaiei, apoi „Dealul Drumului de la Chistele" și „Valea Adâncă" până la marginea de S a satului Fântânele, în valea Ijdilenilor. Din primul moment am căpătat convingerea că e vorba de aceeași fortificație pe care o pierdusem în anul 1948 la Cudalbi, cu același aspect, aceeași factură, aceeași stare inegală de conservare și cu aceeași orientare spre S. Lățimea sa, inclusiv șanțul, măsoară cam 30 m, iar înălțimea sa 0,70 m în medie.

Din valea Ijdilenilor, valul continuă spre V-N-V peste dealul Scumpiei și lângă pădurea Rediul, în direcția satului Cuca. În 1951, revenind la fața locului, am reluat cercetările la 3 km S de acest sat, la piatra kilometrului 22 de pe șoseaua Galați-Cuca. La 50 m E de această șosea, valul se prezintă ca un dâmb de 24 m lățime și cam un metru înălțime. Șanțul său, situat la S, are o adâncime de 0,50 m. În această regiune este numit *troienaș*. Continuă spre N-V, paralel cu șoseaua menționată, pe o lungime de circa 1 km, dâmbul său scăzând progresiv până la dispariție totală la marginea văii Zăvoiului, la 2 km S de Cuca. I-am regăsit urma dincolo de acest sat, pe dealul Albina. De acolo se îndreaptă spre V-N-V traversând pădurea Branițte, unde, bine conservat, prezintă dimensiuni impunătoare: 38 m lățime și 2 până la 3 m înălțime. Șanțul său, de asemenea bine păstrat, se află mereu spre S. Continuând în aceeași direcție, coboară în Valea Satului, imediat la N de satul Plevna din comuna Oasele (azi Rediu), unde urmele sale sunt cu totul șterse.

Mai departe nu l-am urmărit. Dar, după informațiile pe care mi le-au dat sătenii, își face din nou apariția dincolo de Valea Satului, pe dealul Foișorului, numit și „Dealul troianului", ținând direcția V-N-V, peste valea Bisericii, peste dealul Suhului și peste valea cu același nume, până la Mănăstirea Gologan, de unde o ia spre Cudalbi. Informațiile obținute aci în 1948 sunt astfel confirmate. ■

(Va urma)

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

PRIMELE ONORARII

Când a apărut noțiunea de „onorariu"? Se pare că în Roma antică, în anii prăbușirii republicii (509-27 î.e.n.). În timpul primilor împărați romani, cea mai mare parte a patricienilor au trecut fie în rândul curtenilor, fie în cel al opoziției. Se scria fie pentru a câștiga bunăvoința monarhului, fie pentru a-l calomnia, ceea ce, evident, se întâmpla mai rar, dar cel mai adesea pentru avantaje materiale.

Mulți poeți și prozatori proveneau din simpli liberți, epoca lui Augustus (27 î.e.n.-14 e.n.) abundând în corifei literari din rândurile lor. Evident, ei, ca și fiii lor, trebuiau să trăiască din scris. În vremea lui Cicero (106-43 î.e.n.) scriitorul nu beneficia de nici un onorariu pentru cartea scrisă, dar în cea a lui Augustus lucrurile deja s-au schimbat: persoana sus-pusă căreia îi era dedicată cartea oferea cel puțin un dar celui care o scrisese.

Filosoful latin Macrobius (sec. V e.n.) relatează un caz amuzant: un poet sărac îl aștepta zilnic pe împărat la poarta palatului pentru a-i închina o odă. Agasat de o asemenea insistență, Augustus - el însuși un excelent versificator - i-a aruncat o hârtie cu două versuri, un fel de cadou în replică. Poetul le-a citit, s-a întrecut pe sine în laude pentru perfecțiunea lor, eleganța formei, grația versului, suculența conținutului, apoi, făcând vizibile „săpături" în propriile-i buzunare, a scos două monede pe care i le-a înmânat cu un gest majestuos împăratului, spunând: „dacă aș fi fost mai bogat, ți-aș fi dat mai mult". Apreciind gluma, suveranul a poruncit să i se ofere colegului-poet o recompensă pe cinste: 100 000 de sesterți. Mai târziu, Juvenal avea să scrie: „Fără milostivenia împăraților, poeților nu le-ar fi rămas altceva mai bun decât să se facă băieși, bucătari, crainici în piață sau martori mincinoși".

F.D.

EVREII ÎN ŢĂRILE ROMÂNE ÎN EVUL MEDIU

Dacă istoria saşilor şi a maghiarilor din România este mai bine cunoscută, în schimb aceea a altor minorităţi din ţara noastră — evrei, tătari, găgăuzi, armeni, ţigani etc., îndeosebi în perioadele mai vechi ale relaţiilor lor cu spaţiul românesc — a fost şi rămâne încă în afara unor preocupări şi studii temeinice. Începând cu acest număr vom publica un ciclu de articole consacrate diferitelor minorităţi naţionale din România. Temă complexă şi extrem de actuală, ea presupune un înalt profesionalism şi un mare efort de investigare a surselor documentare. Ne-am adresat, aşadar, unor cercetători români de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", specialişti în diverse epoci istorice, pentru a încerca să schiţăm o privire istorică ştiinţifică, obiectivă asupra evoluţiei istorice a minorităţilor din spaţiul românesc. Este de la sine înţeles însă că orice contribuţie a specialiştilor din alte institute şi centre de cercetare din ţară va fi găzduită în paginile revistei noastre, frecvenţa acestei rubrici fiind impusă de ritmul însuşi al cercetării şi elaborării studiilor respective. Aşadar, stimaţi specialişti, revista vă stă la dispoziţie.

Studiul pe care îl vom publica începând cu acest număr abordează probleme mai puţin cunoscute, uneori chiar controversate, străduindu-se să aducă deslușirile necesare.

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI

În decursul mileniului care a urmat retragerii administraţiei romane din Dacia, aşadar între sfârşitul secolului III şi începutul veacului XIII, nu avem date documentare concludente care să ateste prezenţa unei populaţii evreieşti *stabile* în spaţiul românesc. Chiar şi mai târziu, în sec. XIV-XV, menţiunile despre evreii aşezaţi în ţările române sunt sporadice, mai cu seamă în ceea ce priveşte Moldova şi Ţara Românească. Numărul informaţiilor despre evrei, mai ales negustori în trecere prin spaţiul românesc, sporeşte în sec. XVI, îndeosebi în Transilvania, dar despre aşezări evreieşti de oarecare însemnătate în ţările române extracarpatice putem vorbi abia în sec. XVII, iar organizarea lor în „breaslă" (categorie etnică) aparţine epocii fanariote (1711-1821).

Ca atare, în perioada prefeudală şi în evul mediu românesc, până la începutul veacului XVIII, pe baza izvoarelor documentare de tot felul, inclusiv arheologice, rezultă că numărul evreilor, mai precis al iudaicilor, stabiliţi în ţările române a fost foarte mic, mult mai redus ca cel al armenilor, de pildă. În schimb, în această lungă perioadă istorică nu a existat în spaţiul românesc o „problemă evreiască" (cu excepţia în parte a Transilvaniei în sec. XIII-XIV, care era însă în stăpânirea Coroanei ungare) şi evident nu s-a pus în nici un fel chestiunea unor persecuţii din partea autorităţilor româneşti, cu atât mai mult cu cât nu au existat nici condiţiile politice care au dat naştere la acestea în alte părţi ale Europei. În schimb, contactele ţărilor române cu comunităţi iudaice numeroase şi bine organizate din arealele vecine — polono-lituan, ungar, bizantin şi apoi otoman — au fost numeroase şi de durată, de pe urma lor producându-se chiar şi unele implantări de persoane sau chiar mici comunităţi iudaice specifice Europei răsăritene.

Aici trebuie să facem câteva precizări care ţin de caracteristicile zonei geografice în care se înscrie spaţiul românesc. Dacă în Balcani „evreii", mai bine zis iudaicii, erau în bună măsură de neam semit propriu-zis, în Europa centrală şi răsăriteană ei erau în majoritate de neam turc, urmaşi ai *khazarilor*, de unde şi numele sub care aceşti evrei sunt cunoscuţi până astăzi: *askenazi* (ak khazari = khazarii albi). În sec. VII-X khazarii au edificat un întins imperiu, între nordul Mării Caspice (adică a khazarilor), nordul Mării Negre, părţile inferioare ale Niprului (stăpâneau şi Kievul), Don şi Volga (unde după 720 s-a stabilit reşedinţa kaganului lor în oraşul Itil), până la Marea de Aral şi Munţii Urali. Firește, khazarii reprezentau un mozaic de popoare, ei stăpânind circa treizeci de neamuri (bulgari şi maghiari de pe Volga, oguzi, greci şi goţi din Crimeea etc.), dar baza lor etnică o formau turcii uzi (din care provin atât turcii selgiucizi cât şi cei otomani), vorbind dialectul ciuvaş al limbii turce (*khazar* provine din turcescul *gaz* = a rătăci, cu sensul de nomad,

de la care a evoluat și cuvântul *cazac*). Cronicile arabe afirmă că khazarii aveau fețele albe, ochii albaștri și părul roșu, ceea ce corespunde relatărilor din evul mediu occidental despre „evreii roșii".

Imperiul khazar, ajuns la apogeu în sec. VIII-X, a jucat un rol însemnat în apărarea Imperiului bizantin și a Europei centrale și răsăritene de invaziile altor neamuri turce, și a Europei estice de pătrunderea arabilor musulmani peste Caucaz. În ajunul anului 740 statul khazar a adoptat oficial *religia iudaică*, mai întâi clasa conducătoare, apoi treptat și o bună parte a populației. Nu era o convertire singulară, dar în orice caz a fost cea mai însemnată. Între inamicii tradiționali — Bizanțul ortodox și Califatul arab musulman — cărora le putea cade pradă, fiind silit să le adopte religia, Imperiul khazar a optat pentru o alternativă neutră, aceea a iudaismului, creștinii ca și islamicii bucurându-se însă în continuare de libertăți și privilegii. La adoptarea de către khazari a iudaismului, din motive în primul rând politice, au contribuit în mare măsură evreii refugiați îndeosebi din Imperiul bizantin, unde între sec. VI-X au fost persecutați (în 632 iudaismul a fost interzis, iar după 720 s-a încercat botezarea forțată a tuturor evreilor), și în mai mică măsură cei din țările islamice.

Cum iudaismul khazarilor (asemănător celui practicat de secta fundamentalistă a *caraiților*, bazat doar pe *Biblie*, necunoscând *Talmudul*, adică învățătura orală), reprezenta nu doar o religie, ci chiar o *concepție și un mod de viață*, în chip firesc s-a ajuns ca până în sec. X khazar să fie sinonim cu evreu, iar statul khazar să fie socotit un stat (singurul) evreiesc! În anul 921 Ibn Faldan nota: „khazarii și regele lor sunt toți evrei". În secolul următor, caraitul Iafet ibn-Ali îi socotea și el pe khazari evrei, chiar dacă nu aparțin acestui neam. Ulterior, aceste nuanțe s-au estompat și după dispariția definitivă a ultimelor formațiuni politice khazare sub presiunea invaziei mongolilor, la mijlocul sec. XIII, și împrăștierea locuitorilor lor mozaici în Europa centrală și răsăriteană, aceștia au fost tot mai mult asimilați evreilor de neam. Așa se explică de ce în urma ultimei migrații a „evreilor" (khazari), determinată de năvălirea mongolă amintită, *pe teritoriile Poloniei și Rusiei, îndeosebi, ale Lituaniei, Ungariei și Crimeei s-a acumulat cea mai mare concentrare de evrei din Europa!*

Dacă în veacul XIV genovezii și venețienii continuau să numească Crimeea *Gazaria*, pentru ruși, teritoriul fostului stat khazar era o țară e evreilor, *Zemlia Jidovskaia*. Iar aceasta se întindea până la hotarele spațiului românesc. În așa-numita „Corespondență khazară" (954-961), kaganul Iosif relatează unui învățat evreu din Spania despre întinderea cuceririlor militare ale strămoșilor săi până la Dunăre. La sfârșitul sec. IX evreii khazari (kabari) s-au apropiat mai mult de spațiul românesc, însoțind uniunea de triburi a maghiarilor fino-ugrici în Panonia și, ulterior, în lupta pentru cucerirea Transilvaniei, alături de bașkiri și alte triburi turce. Afluxul evreilor-khazari în regatul ungar, care cuprindea de-acum și Transilvania, a continuat până la invazia mongolă, fiind împinși de alte triburi turce, pecenegii și cumanii, care au ocupat stepa nord-pontică ce aparținuse în trecut khazarilor.

Fugind din calea mongolilor, aceștia din urmă au sporit coloniile evreiești (khazare) existente de multe secole în Rusia Kieviană, în ținuturile numite apoi Ucraina, și în regatul polon. Imigrarea evreilor (khazari) în Polonia, a fost încurajată de regii poloni din dinastia Piast, încă de la începuturile acesteia, la sfârșitul sec. X. În veacurile XII-XIII s-au bătut chiar monede regale cu inscripții în alfabet ebraic. Privilegiile acordate de regii Piești comunităților evreiești (devenite autonome) au sporit după retragerea mongolilor (1264, 1334) până în sec. XVI, când sub Ștefan Báthory evreii au primit dreptul de a avea propriul parlament și jurisdicție proprie asupra coreligionarilor lor. Același fenomen s-a petrecut și pe teritoriul marelui cnezat al Lituaniei (până la 1569 vecin cu Moldova și Transilvania), unde, în plus, marele cneaz Witold a strămutat din Crimeea o numeroasă populație de evrei (khazari) caraiți, acordând în 1388 privilegii însemnate evreilor. Ultimul mare val de evrei (khazari) s-a răspândit în Uniunea polono-lituană la mijlocul sec. XVII (când au intrat și în spațiul românesc) venind de pe Nipru, unde comunitățile lor sătești au fost distruse de cazacii răsculați ai lui Bogdan Hmielnițki (1648-1649). Vreme de peste șase secole (X-XVII), așadar, evreii (khazarii) și-au sporit numărul și privilegiile în primul rând în Polonia și Lituania, ale căror teritorii sudice erau formate din vechi cnezate rusești (care după dezmembrarea Poloniei în 1795 vor rămâne în componența Rusiei și Austriei), și chiar, în mai mică măsură, în Ungaria medievală. Ei au găsit în acest areal foarte întins condiții favorabile de așezare și nu au migrat spre Apus.

Firește că în toate timpurile evreilor khazari, care au alcătuit și alcătuiesc masa principală a evreilor europeni, li s-au adăugat în spațiul răsăritean al Europei Centrale elemente din rândul evreilor palestinieni, veniți din Levant (unde au prosperat în umbra Islamului), îndeosebi prin Constantinopol și Balcani, sau din Spania *(sefarzii)*, aceștia din urmă însă fără a se contopi întotdeauna cu comunitățile de khazari (askenazi). În lumina izvoarelor istorice, însă, nu se poate vorbi de o pătrundere a evreilor palestinieni din Europa apuseană în spațiul polono-lituan sau românesc, decât cel mult sub forma unor elemente izolate. Aceasta pentru că înseși micile și prosperele comunități

occidentale, decimate de fanatismul primelor cruciade, îndeosebi în Germania apuseană (cea răsăriteană fiind aproape lipsită de evrei până în sec. XVI), și apoi de ciuma neagră din anii 1348-1350, și anihilate total prin expulzarea evreilor în ce privește Anglia (1290) și Franța (1306, 1394), unde așezările evreiești au reapărut abia din sec. XVI (în bună măsură pe baza imigrației sefarde) nu ar fi putut să asigure o emigrație masivă a evreilor din Occident spre răsăritul Europei. Dar migrația sefarzilor („spaniolilor"), cea mai numeroasă și înfloritoare comunitate de evrei palestinieni din Europa, expulzați din Spania și Portugalia la 1492, va afecta în sec. XVI spațiul sud-est european (venind din Imperiul otoman), nedepășind însă în principal, decât izolat, zona Țării Românești. În toate cele trei țări române și la nord de acestea elementul evreiesc de bază a rămas cel khazar (askenaz).

Acest ultim fapt este important de subliniat pentru înțelegerea specificului și structurii comunităților evreiești de pe teritoriul românesc în evul mediu și chiar din epocile următoare. Clișeele istoriografice care îl prezintă pe evreul din evul mediu dezvoltat ca pe un negustor, financiar, zaraf sau bancher nu au ce căuta aici, chiar dacă evreii au exercitat și aceste îndeletniciri, ca de altfel și alți străini, greci sau armeni. Nu au ce căuta nici ghetourile (cartierele evreiești înconjurate cu ziduri din cadrul orașelor occidentale, apărute aici în sec. XIII-XIV și legiferate în veacul XVI), semnele distinctive obligatorii sau umilirile statuate în Occident sau în Islamul arab. Lipsa îngrădirilor caracteristice statutului evreilor din Europa apuseană, care i-a privat pe aceștia de dreptul de stăpânire a pământului (din 1496 însă și în Polonia), canalizându-le activitatea spre negoț și finanțe, a făcut ca evreii askenazi din spațiul românesc să se poată ocupa cu toate îndeletnicirile necesare traiului, de la cultivarea pământului și meșteșuguri diferite, până la negoț și mânuirea banilor, la fel ca și strămoșii lor khazari. De la aceștia au preluat și „târgușorul evreiesc" ca formă de autonomie orășenească, specifică doar spațiului polono-lituan, de unde, sub formă de cartiere evreiești cu forme tradiționale de viață, s-a răspândit și în unele așezări urbane românești, mai cu seamă în Moldova, vecină cu Uniunea polono-lituană. Cum feudalismul românesc a avut trăsături mai blânde în domeniul relațiilor sociale, nu e de mirare că în evul mediu întâlnim evrei așezați și în sate, în toate cele trei țările române. Cu timpul, mai cu seamă după veacul XVII, ei au ajuns să exercite și meserii de hangiu sau morar, cu totul necaracteristice evreilor din Europa apuseană.

În schimb, înaintea epocii fanariote, drumurile comerciale nu au atras așezarea de evrei în țările române, acesta fiind un alt clișeu fals răspândit în istoriografia românească și străină, care nu se bazează pe nici un izvor istoric, căci nici un privilegiu comercial acordat de domnii români din a doua jumătate a sec. XIV și prima jumătate a celui următor nu-i pomenește. În această perioadă nu-i găsim nici în portul Chilia, emporionul genovez. În schimb, la începutul sec. XIV, îi întâlnim pe evrei la Cetatea Albă, aflată însă sub dominația Hoardei de Aur, înainte de întemeierea Moldovei. De altfel, aproape în întreg evul mediu românesc numeroșii negustori evrei care străbăteau țările române, îndeosebi pe cele extracarpatice, proveneau din Polonia, Lituania, Balcani-lumea otomană. Dar ei doar tranzitau spațiul românesc, nu aparțineau evreilor așezați aici. Boieri și mănăstiri își trimit singuri carele cu grâne spre locurile de desfacere (de pildă, mănăstirea Probata la Chilia, în vremea lui Ștefan cel Mare) fără a mai face apel la negustorii interni, de orice neam.

Spre deosebire de Ungaria sau Imperiul otoman, în țările române evreii nu au ocupat dregătorii înalte (chiar în sec. XVII vistierii și postelnicii — miniștri de externe — erau de obicei greci) în preajma domnilor, nici nu au jucat rolul de creditori ai acestora, ca în Europa apuseană. S-au delimitat însă ei înșiși de autohtoni prin religie, mod de viață, autonomii, îmbrăcăminte specific orientală (moștenită de la khazari) și mai rar prin îndeletniciri specifice (de pildă, cărăușia cu căruțe evreiești — *harabale* —, cuvânt intrat și în limba română).

Raritatea populației evreiești stabile în țările române în evul mediu a fost explicată în istoriografia românească din trecut prin puținătatea vieții urbane, societatea românească fiind mai mult rurală, iar orașele săsești din Transilvania erau organisme privilegiate închise. O teză iarăși falsă, deoarece dincolo de alte considerente despre urbanismul din țările române, evreii (khazarii) nu s-au stabilit în țările române, inițial, în mediul urban, ci sub formă de așezări rurale, continuând apoi mult timp — până în veacul XVII — să trăiască atât la sate cât și în târgurile și orașele cu caracter de obicei mixt (manufacturier și agricol).

Mărturie, dintr-o perioadă istorică din care nu ni s-au păstrat documente scrise în spațiul românesc, stă toponimia. Numirile formate din apelativul, trecut prin filieră slavă, *jidovi*, nu se referă, cel puțin în toponimie, la construcțiile sau locurile unor „uriași" (ca personaje biblice, adică din vechime) cum se crede, căci atunci spațiul românesc ar fi plin de apelative de acest fel, privitoare la ruine antice, ceea ce nu se constată. Dimpotrivă, astfel de numiri sunt foarte rare în țările române și se referă chiar și la ape, ogoare, terenuri pustii, ceea ce, evident, nu poate fi explicat prin părerea de mai sus. Ele indică limpede foste așezări ale

evreilor khazari — *jidovi* din terminologia slavă și slavonă biblică, folosită în spațiul românesc din sec. X.

Încă și mai clare sunt topicele aflate, semnificativ, în Moldova, care provin chiar din numele khazarilor — sub forma *cozar*, cu derivatele ei. În întreg spațiul Poloniei, Slovaciei, Ucrainei Subcarpatice (în Munții Carpați și Tatra) și Austriei, ambele forme: *jidov* și *khozar* indică, fapt acceptat unanim, existența unor vechi așezări temporare sau permanente ale evreilor khazari, și de aceea existența topicelor care pornesc de la aceste rădăcini nu pot avea o altă explicație. De altfel, și bula papală a lui Grigore XI din 6 martie 1347, îndemnând pe dominicani să răspândească catolicismul în *țările jidovilor*, păgânilor, sarazinilor, grecilor, gruzinilor, bulgarilor și altora, se referă prin „jidovi" la evreii khazari, poate chiar la cei pe care tradiția papală îi știa așezați și în spațiul românesc.

Astfel, în Țara Românească, pe lângă evreii khazari, veniți odată cu cumanii și care au lăsat urme toponimice în zona Bucureștilor (Măgura Jidovilor de la Dobreni, Movilele Jidovilor pe apa Colceagului și cele de la Luica Cotroceni), un alt grup de evrei khazari a pătruns din Ungaria, întemeind localitatea Jidovștița (Jidoștița), la nord-est de Turnu Severin, cuprinsă apoi în banatul de Severin, așadar la hotarul munteano-ungar de atunci. În 1374 Vlaicu Vodă a dăruit satul mănăstirii Vodița, iar după dispariția acesteia, în anii următori, numeroși domnitori ai Țării Românești, îndeosebi în veacul XV, au întărit Jidovștița și moșia sa care ajungea până la Dunăre, mănăstirii Tismana, localitatea existând și azi. Nu departe, în județul Dolj, într-o hotărnicie sătească din 1615, apare topicul „bunarul (=fântâna) jidovului". Tot din Ungaria au venit și evreii khazari care au dat numele Jidovăr (Sidovar) unor așezări din Transilvania, menționate în documente maghiare. Lor li se datorează și topicele Kazarvar (1261) — Cuzdrioara pe Someș și Kozar (1335) în ținutul Sătmar. Potrivit cronicii lui Anonymus, khazarii *(cozar)* locuiau în Transilvania între Mureș și Someș.

Dar cele mai numeroase topice care amintesc pe *jidovi*, așadar pe evreii khazari, se întâlnesc în chip firesc în Moldova, țara românească cea mai apropiată în evul mediu de concentrarea acestora din Polonia și Lituania. Astfel, satul Jidovca la Vultur (Orlea) din ținutul Dorohoi e menționat documentar în 1587 și 1589, tot aici fiind și „gura" pârâului Jidovcăi (1606, 1620), localitatea Jidovca (Sidavosca), ținutul Orhei (azi în Republica Moldova) e amintită la începutul sec. XVII, iar satele Jâdești (Jidești) sunt documentate: la 1481, cel din ținutul Cernăuți, și începând din 1438 cel din ținutul Neamț. În acest din urmă ținut se înregistrează, de altfel, și pârâul Jidan, afluent al Bistricioarei, cu „gura Jidanului" (1611-1638) sau topicele Jidovina (=locul unde au fost evrei), lângă satele Urzici (1491, 1497) și Terpești (1665). Un loc numit semnificativ Jidovina Veche apare, de altfel, și în Vrancea (ținutul Putna), la începutul sec. XVII. În vreme ce în ținutul Botoșani, în sec. XVI, înregistrăm locul numit Jidovca, de lângă lezerul Jijiei și pârâul Jidovca, la Liveni, în primul sfert al veacului următor.

O altă categorie de topice moldovene se referă chiar explicit la numele khazarilor iudaici. Astfel sunt satele din ținutul Orhei: Cozăști, menționat de la 1617, și Cozareuți (Cozoreuți) documentat până în 1439, azi dispărut, ca și Cozărești, din ținutul Hotin (Republica Moldova) amintit din 1479 până în veacul XVI, și Coziacii (Căzăecii, Cozăecii) din ținutul Fălciu, documentat în primul sfert al sec. XVI. La acestea se adaugă Cozancea, pârâu și pădure, pomenite în ținutul Hârlău din 1462.

Cum vedem, cele mai multe topice amintind prezența evreilor khazari în Moldova sunt localizate în partea de nord a țării. Ele sunt însă foarte puțin numeroase, raportate atât la Moldova cât și la restul spațiului românesc, prezența evreilor khazari în cadrul acestuia fiind, de altfel, până acum aproape neglijată în istoriografia românească. Acest prim val subțire de evrei (khazari) venit dinspre spațiul ungar, dar mai ales din cel ruso-polono-lituan, începând din sec. X, s-a topit repede în masa populației românești, înainte de mijlocul veacului XIV, lăsând amintire topicele amintite. Este însă interesant de observat că în iulie 1501, din cancelaria lui Ștefan cel Mare pleca o scrisoare adresată hanului din Crimeea, Mengli Ghirai, scrisă nu tătărește, ci pe limba khazară *(„po kagonschi")*, așadar în dialectul ciuvaș al limbii turce. Iar în anul următor, Elena, fiica domnului moldovean, nora marelui cneaz moscovit, a fost arestată la Moscova, împreună cu fiul ei, Dimitrie, sub pretextul aderării sale la „erezia evreiască" (de tip milenarist, introdusă în statul moscovit, se pare, de către înalții dregători evrei-khazari), murind în închisoare în 1504.

Tot legat de primul val al pătrunderii evreilor (khazari) în spațiul românesc se situează și poziția însemnată pe care reprezentanți ai acestora din regatul ungar o dețineau în Transilvania, alături de bașkirii musulmani, până la începutul sec. XIII, în calitate de conducători ai vistieriei (cămării), ai monetăriei și schimbători de bani, de slujbași ai sării și ai ocnelor, de strângători de dări și vămi interne și externe, altfel spus, de financiari la toate nivelele. Calitate — mai cu seamă cea de strângători de dări — în care veneau în contact permanent cu populația românească. Astfel că „Evreul" a devenit o poreclă răspândită în Transilvania (1357, 1363). Această situație privilegiată pentru evreii din regatul un-

gar a început să se deterioreze ca urmare a măsurilor de catolicizare impuse regilor arpadieni în 1215 de al IV-lea Conciliu de la Lateran. Bula de aur a lui Andrei II din 1222 și angajamentele acestuia față de legatul papal din 1223-1224 exclud pe evrei în primul rând, dar și pe alți necreștini, din slujbele importante amintite mai sus, și în general din orice „slujbe obștești", delimitându-i net, prin porunci severe, de creștinii între care trăiseră până atunci. Dacă baștkirii islamici au acceptat în decurs de un secol creștinarea, dispărând în masa maghiarilor și lăsând amintire în Transilvania doar numele sub care îi cunoșteau contribuabilii români: *bozgori*, evreii și-au menținut credința și statutul etnic corespunzător.

Drept urmare, după o tempórară ameliorare a situației lor, prin privilegiile acordate de regele Bela IV, la 5 decembrie 1251, în cadrul măsurilor de refacere a regatului distrus de năvălirea mongolă din 1241, statutul lor privilegiat din Ungaria și Transilvania a suferit serios ca urmare a politicii de catolicizare forțată practicată de Ludovic I de Anjou (1342-1382), care a stârnit chiar protestele papei. De pe urma acestei politici, care a atins punctul culminant între 1360 și 1366, au suferit și românii „schismatici" (ortodocși) din Transilvania, de la 1366 fiind excluși din viața publică și de la rangurile nobiliare, în cazul păstrării ritului, dar mai cu seamă evreii, care în calitate de necreștini au fost alungați în masă din regatul Ungariei, refugiindu-se în Austria și Boemia. Cei rămași sau reveniți după moartea lui Ludovic I, uneori în funcții financiare înalte, au fost loviți în 1397 de reînnoirea de către regele Sigismund de Luxemburg a prevederilor restrictive ale bulei de aur a lui Andrei II, din 1222.

Evreii din Ungaria și Transilvania nu au trecut însă în țările române extracarpatice și nici în Balcani, unde se aflau mai cu seamă evrei sefarzi. Din rândul acestora din urmă s-a ridicat așadar acea „Doamna evreică", amintită într-o inscripție din biserica Domnească „Sf. Nicolae" de la Curtea de Argeș, care nu e nimeni alta decât Rebeca, devenită nu întâmplător după botez Teodora, a doua soție a țarului bulgar Ivan Alexandru (1331-1371); ea l-a determinat pe acesta să divorțeze de fiica lui Basarab I, domnul Țării Românești, numită tot Teodora (călugărită apoi sub numele de Teofania), cu care avea trei fii — Mihai Asen, Ivan Asen și Ivan Stratimir, ultimul viitorul țar al Vidinului. La vremea sa, acest divorț și recăsătorire neobișnuite, au provocat mari tulburări în relațiile munteano-bulgare, de care se leagă și grafitul amintit. ■

(Va urma)

Concursul Clio între da și nu

CÂȘTIGĂTORII

„Ne-a bucurat foarte mult inițierea și organizarea noului concurs. Suntem abonați vechi, avem colecția completă, de la primul număr. Am participat și la alte ediții ale concursului, la unele fiind câștigători." **NICULINA** și **ION CĂRĂBAȘ**, din *Deva* • „Îmi face o deosebită plăcere și bucurie să particip la toate concursurile organizate de dv. pentru că am ocazia să revăd articolele publicate în anii anteriori." **SORIN-SILVIU-CĂLDĂRARU**, din *Bârlad* • „Sunt un vechi și pasionat cititor al revistei și participant la concursurile organizate. De asemenea, sunt un constant abonat." **MIHAI VARGA**, din *com. Cadea, jud. Bihor* • „Această ediție a concursului a avut un specific aparte, cu întrebări diverse. Am răsfoit colecția de 33 ori ca să aflu răspunsurile." Colonel (r) **POMPILIU SĂLCEANU**, din *Târgoviște* • „Participarea la concursurile dvs. constituie pentru mine o veritabilă «sesiune de examene». Mai mare decât câștigul material este cel al cunoștințelor acumulate." **TIBERIU CIOATĂ**, din *Făunei*.

Câteva dintre gândurile exprimate pe marginea actualei ediții a concursului *Magazin istoric*.

Le mulțumim tuturor celor care ne-au scris și îi felicităm pe toți participanții pentru strădania lor de a afla răspunsurile la cele 33 de întrebări.

Cum, totuși, premiile — deși substanțiale — nu au fost decât în număr de cinci, desemnarea câștigătorilor s-a făcut — ca și în trecut — prin tragere la sorți. Aceasta — așa cum am anunțat din timp — a avut loc la sediul redacției, în ziua de 7 iulie a.c. Au participat concurenți și cititori atât din Capitală cât și din provincie.

În urma tragerii la sorți au fost desemnați următorii câștigători:

PREMIUL I — 300 000 lei, oferit de Agenția de turism „Via Club" București — „Valsole Viaggi" Milano, domnul *Bruno Tercatin:* **ELENA DANIELESCU**, din *Suceava*.

PREMIUL II — 250 000 lei, oferit de publicația *Anunțul telefonic*, director domnul *Radu Ion Popescu:* **NICOLAE STAN**, din *București*.

PREMIUL III — 200 000 lei, oferit de publicația *Anunțul telefonic*, director domnul *Radu Ion Popescu:* **IUSTIN POPESCU**, din *București*.

PREMIUL IV — 200 000 lei, oferit de Comitetul pentru activitate culturală ACMEOR: **NICOLAE CR. LUPU**, din *sat Păltineni, oraș Nehoiu, jud. Buzău*.

PREMIUL V — 100 000 lei, oferit de SC Algernon SRL, domnul director *Dan Socrate Caloian:* **CARMEN LAURA NEMȚEANU**, din *Bacău*.

Adresăm călduroasele noastre felicitări celor cinci câștigători ai concursului *Clio între da și nu*.

NU UITAȚI! În curând un nou concurs *Magazin istoric*, dotat cu substanțiale premii în bani.

Asigurându-vă din timp procurarea numerelor din acest an ale revistei, vă garantați participarea la concurs și șansa de a fi unul dintre câștigători.

UN GENERAL AMERICAN COMANDANT AL ARMATEI ROMÂNE?

ADRIAN-SILVAN IONESCU

În perioada plină de nesiguranță care a urmat după înlăturarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza și până la inscăunarea principelui Carol I de Hohenzollern, Principatele Unite păreau amenințate de o iminentă intervenție militară otomană. Principala preocupare a diplomaților români acreditați în capitalele europene a fost aceea de a obține ca noul domnitor să fie recunoscut de puterile garante. Până atunci însă, era necesar să fie prevenită o intervenție militară străină și, în acest sens, s-au făcut unele tatonări pentru găsirea unui general de altă naționalitate, dispus să vină la noi în țară și să reorganizeze armata, pentru a fi capabilă să se opună unei astfel de primejdii.

Parcurgând cu atenție unele documente aflate la Biblioteca Academiei Române, cabinetul de manuscrise, Arhiva D.A. Sturdza, mapa XXIV, varia 1, am depistat unele informații inedite în această privință și care merită, credem, să le punem în circuit istoriografic. Concret, este vorba în primul rând despre ciorna, nedatată, a unor telegrame ce urmau să fie cifrate și expediate agenților români de la Viena și Paris — Dimitrie Ghica și, respectiv, Ion Bălăceanu. Ele cuprind indicații în vederea angajării unor tratative pentru invitarea unui general capabil pentru a îndeplini misiunea amintită mai sus.

Iată textul acestei ciorne, care a fost redactată în limba franceză, ca și toate celelalte documente pe care le vom folosi în acest articol:

„Pr[ințului] D. Ghica

Chischer Hoff [,] Viena

Suntem fericiți [să] știm că Împăratul [Franz Iosif] v-a primit. Prințul [Carol] nu a putut pleca la Iași [;] plecarea nesigură. Musulmanii ne invadează. Mâine începem să [ne] armăm în mod fățiș pentru apărare. Situația noastră [este] foarte critică din cauza războiului european [pruso-italiano-austriac]. Franța ne-a sprijinit mereu moral, energic. Așteptăm nerăbdători noutățile dumneavoastră. Adresați-vă prietenei prințului **[Carol]** pentru angajarea unui general francez abil care va accepta să vină aici imediat și în secret. Pentru condiții aveți mână liberă **[subl. ns.].**

Lui [Ion] Bălăceanu

Bd. Malesherbe [sic!] 8 [,] Paris

[Avem] rapoarte [că] frontierele [sunt] amenințate. Suntem forțați [să ne] apărăm [.] Chiar mâine fă cunoscute motivele și insistă pentru a abate furtuna dacă este posibil [.] Io Ghica ajunge mâine dimineață [la] Constantinopol [.]"

Cele două depeșe, redactate la Ministerul de externe din București, au fost scrise pe aceeași pagină, așa că nu reiese prea clar cui i se adresa paragraful referitor la solicitarea serviciilor unui general francez. Pare însă mult mai logic ca el să-i fi fost adresat lui Ion Bălăceanu, cu atât mai mult cu cât el se va și angaja imediat în această dificilă misiune. De altfel, telegrama sa cifrată expediată din Paris în ziua de 15 iunie, la ora 11.35 dimineața și sosită la București a doua zi, la ora 9 seara, dă toate detaliile demersurilor întreprinse de el în această privință:

„Min[isterul] Af[acerilor] Str[ăine] Buc[urești]

Perspectiva sigură de război împiedică pe bunii generali francezi [să] accepte oferta [.] Vă propun mai degrabă să luăm [un] general **[din]** America de Sud **[.]** Ei sunt actualmente maeștri în arta războiului **[.]** Autorizați-mă **[să]** tratez cu Beauregard care este în Samos... Trimiteți prin telegraf bani pentru călătorie în Samos **[subl. ns.]. Fondul destinat presei [s-a] epuizat [.] Ea [presa] costă două mii cinci sute franci pe lună [.]. La întâi iulie trebuie trimise noutăți și corespondență pentru presă [.] [Petre P.] Carp a ajuns. Bălăceanu".**

Generalul Pierre Gustave Toutant Beauregard

Cine era Beauregard?

Alegerea făcută de Ion Bălăceanu părea una dintre cele mai potrivite. Pierre Gustave Toutant Beauregard (1818-1893) era unul dintre cei mai capabili militari ai Confederației Sudiste. Diplomatul român confundase însă sudul secesionist american cu America de Sud, așa cum s-a văzut mai sus. Dincolo de această eroare însă, Beauregard era un nume care se impusese în timpul Războiului civil din America, încheiat cu puțin timp în urmă.

Se trăgea dintr-o veche familie aristocrată de creoli din Louisiana și primise o educație aleasă într-un pension particular din New York. În 1838 absolvise strălucit Academia Militară de la West Point, clasându-se al doilea din 45 de cadeți. Admirația sa față de Napoleon I Bonaparte îi atrăsese din partea colegilor porecla de „Micul Napoleon". Ca sublocotenent de geniu, a fost repartizat în Louisiana natală, distingându-se în timpul războiului cu Mexicul din 1846-1847, când, un timp, a fost ofițer de stat major pe lângă generalul Winfield Scott, comandantul trupelor expediționare americane. El a fost autorul lucrărilor de fortificații de la Tampico. A participat la asediul de la Vera Cruz și Mexico City și a fost rănit în bătălia de la Chapultepec, terminând războiul cu brevet de maior.

În intervalul 1853-1861 a activat din nou în garnizoanele Louisianei. În ianuarie 1861 a fost numit director al Academiei Militare, funcție din care a demisionat însă după numai cinci zile, pentru a deveni primul general de brigadă în Armata Statelor Confederate, ceea ce însemna că-și dăduse automat demisia din armata federală. A fost trimis la Charleston cu misiunea de a bombarda fortul Sumter — bastion nordist la gura golfului celui mai important port al Carolinei de Sud. Acest asediu, de altfel avea să provoace reacția armatelor federale și izbucnirea ostilităților fratricide. În iunie 1861 a fost mutat în Virginia, la comanda trupelor din fața Washingtonului, devenite, sub comanda lui, Armata sudistă de pe Potomac. Cu ea a participat la prima bătălie de la Bull Run. Trupele sale au fost întărite de Armata de pe Shenandoah, comandată de generalul Joseph E. Johnston, care, mai vârstnic fiind, i-a devenit superior. Cu acesta a și intrat ulterior în divergențe.

În primăvara anului 1862, în timpul bătăliei de la Shiloh, Beauregard a preluat comanda directă a trupelor, după rănireă mortală a generalului Albert Sidney Johnston, dar nu a putut rezista presiunilor exercitate de forțele nordiste comandate de generalii Ulysses Simpson Grant și Don Carlos Buell. După ce a fost obligat să părăsească orașul Corinth, în august 1862 a fost transferat la comanda Departamentului Carolina de Sud, Georgia și Florida, pentru a organiza sistemul defensiv al coastelor, funcție în care va rămâne până în aprilie 1864, când a fost mutat la comanda Departamentului Carolina de Nord și Virginia de Sud. În această calitate l-a înfrânt pe generalul nordist Benjamin Butler la Drewry's Bluff și a apărat cu succes Petersburgul asediat de nordiști între 15 și 18 iulie 1864. În octombrie 1864 a fost mutat la comanda Diviziei de Vest, dar nu a mai avut confruntări cu armatele federale. Sfârșitul războiului l-a găsit din nou în subordinea generalului Joseph E. Johnston, dar la Armata de pe Tennessee.

După capitulare, s-a retras la New Orleans. Neputând suporta ideea înfrângerii și privațiunile vieții civile din epoca reconstrucției, mulți dintre foștii săi camarazi și-au oferit serviciile în alte țări. Și despre el s-a zvonit că voia să plece din Louisiana, pentru a se angaja ca general într-o armată străină, fie în Franța, la invitația lui Napoleon III, fie în Mexic, la solicitarea împăratului Maximilian, fie în Statul Papal, la Roma. Toate acestea erau însă pure speculații, pentru că, în realitate, în 1865 el încercase să ocupe o poziție înaltă în armata braziliană, dar oferta pe care o primise fusese departe de așteptările sale și refuzase. A devenit însă președintele Companiei feroviare New Orleans, Jackson & Mississippi și, în interesul acesteia, în 1866, va face o lungă călătorie prin Europa.

În aceste împrejurări a și aflat Bălăceanu despre prezența generalului american pe continentul european și a propus autorităților de la București să intre în legătură cu el.

Bucureștiul ezită, Bălăceanu insistă

Telegramei trimise de Ion Bălăceanu, Ministerul de externe i-a răspuns, cerându-i să nu întreprindă, deocamdată, nimic:

„Lui Bălăceanu 5/17 iunie Paris

Prințul [Carol] *crede* [că este] *prea târziu pentru* [a] *începe tratative* [la] *Samos cu Beauregard* [subl. ns.]. Știri din Cons[tantino]pol continuă [să] indice invazia [.] sultanul fiind suparat. Lyons [ambasadorul Angliei la Poartă] a sfătuit Poarta dar fără a exercita presiuni. Armata noastră [a] luat linie defensivă pe Argeș [;] avangarda [este la] Giurgiu și Oltenița, singura parte [a țării] care va fi apărată serios după dezafectarea grănicerilor. Războiul odată izbucnit, numai Napoleon III, poate salva România de mari nenorociri".

Cu toate aceste indicații, Ion Bălăceanu și-a continuat diligențele, așa cum rezultă din telegrama trimisă de el la 19 iunie seara și primită la București pe 21 iunie. Următoarea sa telegramă, expediată din Paris pe 21 iunie,

(Continuare în p. 72)

La Constanța,

acum 90 de ani

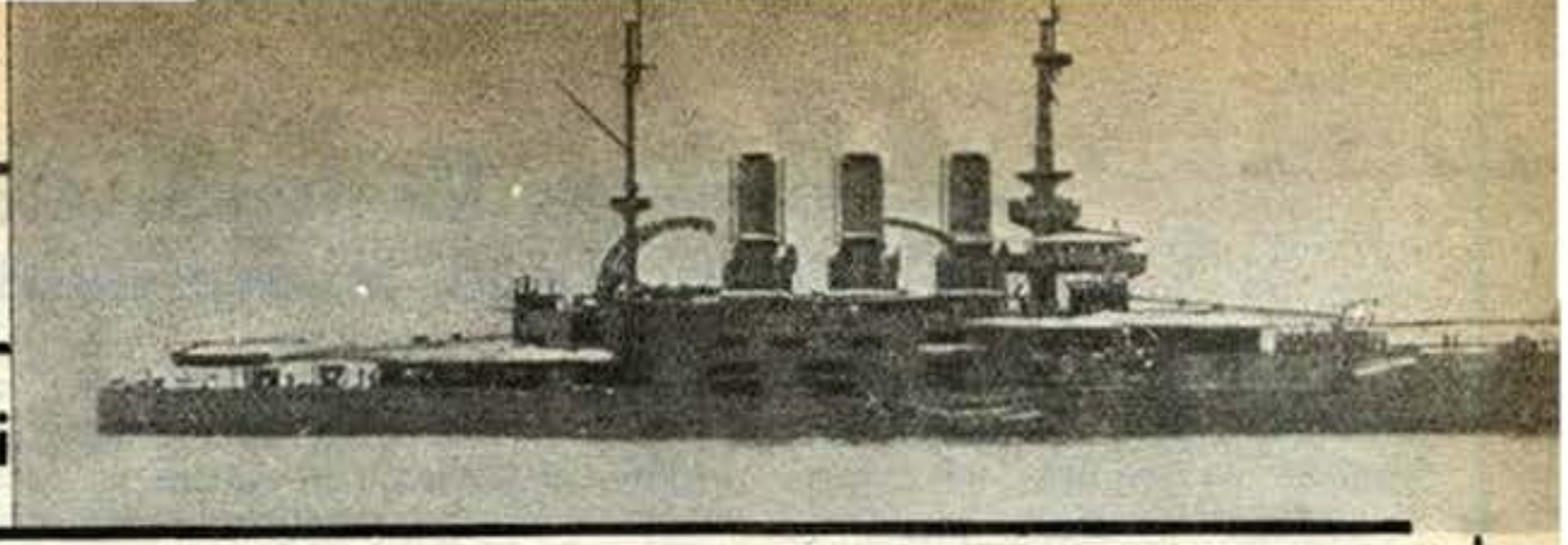

CUIRASATUL KNEAZ POTEMKIN TAVRICESKI

Iată titulatura corectă a acestei nave a flotei militare ruse din Marea Neagră. Între 14 și 24 iunie 1905, marinarii de pe Potemkin s-au răsculat împotriva autorităților țariste. Rămas fără cărbune, alimente și apă, echipajul navei s-a predat autorităților române din portul Constanța. Marinarii au rămas în România ca emigranți politici, iar vasul a fost restituit autorităților rusești. Atitudinea guvernului român a fost apreciată de V.I. Lenin ca venind din partea reprezentantului „unei națiuni care se respectă".

Printr-un ciudat concurs de împrejurări, în conștiința publică românească această navă a intrat cu indicativul eronat de „crucișător". Știm însă că de numele cuirasatului Potemkin se leagă unul dintre cele mai tipice exemple de politizare și deformare propagandistică a adevărului istoric. În primii ani ai regimului comunist în România, episodul „Potemkin la Constanța" a devenit cel mai important punct de reper al istoriei mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, cel care a jucat un rol hotărâtor în procesul de clarificare ideologică și reorganizare politică a mișcării muncitorești, după „trădarea generoșilor" din 1899. În această optică, marinarii de pe Potemkin fuseseră mesianicii propagatori ai idealurilor și spiritului revoluției ruse din 1905, sub înrâurirea cărora s-a produs reorganizarea partidului clasei muncitoare, în 1910. Pentru ca acest proces să nu pară un fenomen straniu, literatura de „specialitate" îi prezenta pe potemkiniști ca urmași, pe o treaptă superioară, ai revoluționarilor ruși din ultimele decenii ale veacului trecut, sub a căror influență apăruseră primele organizații socialiste în România anilor 1875-1878.

Mai apoi, prin anii '70-'80 ai zilelor noastre — în contextul politicii de „independență" față de Moscova — s-a renunțat treptat la acest șablon, punându-se accent pe așa-numitul „factor intern". Urmărind cu atenție procesul de „renaționalizare" (în sensul de subliniere a motivațiilor și rădăcinilor naționale, românești) se va observa cum ceea ce altădată fusese „influență hotărâtoare, determinantă" se transforma în „relațiile internaționale" ale mișcării muncitorești din România. Exacerbata „renaționalizare" a dus foarte curând la substituiri din cele mai brutale și profund păgubitoare pentru dezvoltarea istoriografiei românești: istoria poporului român începea și sfârșea cu partidul comunist...

Revenind la potemkiniști (dar conștienți mai mult ca oricând de necesitatea unei discuții temeinice despre efectele dăunătoare ale unor asemenea practici) să spunem cititorilor noștri că marinarii răsculați de pe cuirasatul Potemkin, pentru a evita măsurile represive ale autorităților țariste, au cerut și primit azil politic în România. Guvernul român, respectând cu strictețe legislația și normele internaționale în vigoare, a înapoiat nava autorităților rusești și a oferit echipajului dreptul de a decide singur asupra soartei sale: unii marinari au rămas în România și s-au integrat în societatea românească, alții (foarte puțini) s-au întors în patrie, iar alții s-au stabilit în diverse țări europene.

Pentru istoriografia comunistă din România, acest episod nu era în primul rând un moment al relațiilor româno-ruse, ci expresia grăitoare a „ecoului revoluției ruse din 1905", al „solidarității revoluționare a clasei muncitoare din România cu proletariatul rus". Cu ajutorul unei cronologii amănunțite și al unor însemnări inedite de epocă, colaboratorul nostru N. Koslinski încearcă să rememoreze evenimentele de acum 90 ani și să repună adevărul, măcar parțial, în drepturile sale.

M. ȘT.

Însemnările lui Iancu Cerkez și cronologia evenimentelor

1905. Rusia (17 iunie) pare tare bolnavă. În Manciuria război și numai dezastre, înăuntru o stare aproape anarhică. În cazul guvernului, două curente — unul vrea reforma, altul le respinge. Nenorocitul țar nu știe ce vrea. Anarhiștii presară Rusia cu bombe și cu atentate contra poliției și guvernatorilor și împing pe lucrători la revoltă. În Caucaz și Armenia — masacre. În Polonia, la Varșovia și la Lodz — grozăvii, la Odesa — revoltă în regulă, măceluri, incendii, baricade, devastări colosale. Matrozii unui cuirasat *Kneaz Potemkin*, revoltați, au omorât mai pe toți ofițerii și stau în port gata să bombardeze orașul.

21 iunie. Alaltăieri, duminică, pe când orășenii din Constanța se plimbau spre seară pe bulevard sau luau înghețată la Cazino, se pomenesc cu o vizită neașteptată și unică în felul ei. Cuirasatul *Kneaz Potemkin*, însoțit de un torpilor, se oprește în radă și după ce salută uscatul cu tunuri se grăbește să ceară cât mai neîntârziat provizii și cărbuni. Figură din partea autorităților și a guvernului. După primul moment de uimire, li s-a răspuns hotărât că cererile nu li se pot îndeplini și că ori să plece sau să debarce *dezarmați*, în care caz vor fi considerați ca simpli dezertori și trimiși unde vor voi. În același timp, se dau ordine imediate atât crucișătorului nostru *Elisabeta* din port și flotilei să se apere la caz de nevoie, cum și regimentelor de artilerie să trimită baterii de obuziere ca să armeze țărmul și să respingă o debarcare cu forța. La un moment dat, torpilorul rus îndreptându-se către intrare, spre a ataca, se crede, staționarul rus *Psesuape* — rămas fidel [țarului] —, crucișătorul nostru trimițându-i două lovituri de tun l-a făcut să se întoarcă înapoi. Cu toate diversele tentative, comitetul care dirija vasul revoltat, refuză să primească condițiile, stăruind din nou în cererea de provizii. Temere deci de vreo bombardare. În cele din urmă, și-au luat seama și a doua zi după prânz au ridicat ancora. Nu se poate refuza acelor descreierați tineri care compun comitetul, între care unul numai de vreo 17 ani și altul foarte guraliv, o bună doză de generozitate, căci prin câteva salve de tunuri ar fi putut turti pe prefect, pe căpitanul portului, statuia lui Ovidiu și pe tot orașul. Însă în loc de bombe au lăsat proclamații franceze către reprezentanții puterilor, declarând că s-au ridicat ca să combată autocrația, dar că n-au să vatăme întru nimic porturile Mării Negre, nici vasele de comerț.

26 iunie, duminică. Alaltăieri noapte, vineri, primul ministru aflându-se la Constanța, la un banchet dat în onoarea sa, primește telegrama Agenției Reuter că faimosul cuirasat *Potemkin* a fost scufundat. Cam în același timp pretinsul scufundat, fără zgomot și lumini, se reîntoarce în radă și-și anunța noua vizită printr-o serie de urale care făcu să sară din pat la cheiu pașnicii cetățeni. De data aceasta însă nepoftiții musafiri au venit să se predea. Însă, până una alta, câți marinari pot să o șteargă de pe bord o fac cu plăcere și nu se mai întorc.

Predarea s-a făcut ieri. Tricolorul român s-a ridicat la catarg și năbădâiosul cuirasat a intrat în port condus de lt. comandorul Negru, căpitanul portului. Marinarii au fost debarcați și vor fi împrăștiați în diferite localități sau li se vor elibera pașapoarte să se ducă unde vor vrea. Pe bord s-au găsit cabinele ofițerilor închise, pete de sânge pe la ferestre, 2 ofițeri vii. Torpilorul, nevrând să se predea, i s-a intimat ordin să părăsească portul, ceea ce a și făcut. Ordinul de predarea vasului *[Potemkin* către autoritățile ruse] zice: „M.S. Regele Carol predă M. Sale Țarului cuirasatul *Potemkin* cu toate munițiunile aflate pe el".

Modul cum guvernul, ajutat de marea experiență a suveranului nostru a rezolvat această grea și periculoasă chestiune, a fost [cum] nu se poate mai demnă și nobilă și a mulțumit toate părțile...

20 noiembrie. În Rusia tot haos. Un spirit de revoltă a pătruns echipajele flotelor de război. La Sevastopol, neorânduială mare. Amiralul Sciuknin, în capul unor trupe rămase încă fidele, a trebuit să bombardeze pe faimosul cuirasat *Potemkin* și pe altul și să ia cu asalt niște cazărmi ale trupelor răzvrătite...".

* *
* *

Acestea au fost consemnările din jurnalul unui contemporan al acelor evenimente, dar nu și martor al desfășurării lor. În continuare, vom reda o cronologie detaliată a acelor evenimente:

19 iunie

Dimineața: la Constanța, staționează în port, la cheul nord-sud, crucișătorul *Elisabeta* (comandant căpitan comandor C. Bălescu), nava școală *Mircea* și staționarul rus de la Dunăre *Psesuape* (comandant N. Banov). La ora 13.00, la Divizia de Mare Constanța se primește o telegramă de la Sulina prin care comandantul canonierei *Griviția* anunță că la ora 9 dimineața un bastiment de război cu trei coșuri și doi arbori s-a oprit la gura Sulinei și a luat apoi direcția sud. Comandantul C. Bălescu dă ordin pluto-

nierului Tonegaru să vegheze orizontul din gabia crucișătorului *Elisabeta*. La ora 18.00, cuirasatul *Potemkin*, însoțit de torpilorul *Flag*, ancorează în rada Constanța. Nava salută uscatul cu 21 lovituri de tun, dar nu arborează pavilionul românesc, după uz. Comandantul portului, comandorul Nicolae Negru, primește dispoziție să meargă, însoțit de un interpret, la bordul cuirasatului. E primit cu onorul regulamentar și introdus în salonul navei, unde șeful de echipaj Matușenco expune situația de la bord: echipajul s-a revoltat, vrea să ducă mai departe lupta împotriva țarismului, dar are nevoie de provizii care vor fi plătite în bani. Comandorul Negru răspunde că va transmite cererea sa autorităților române. Seara, prin telegraf, se comunică ministrului român de război cererile echipajului rus și se solicită răspuns urgent, dacă să se permită sau nu aprovizionarea vasului; pentru orice eventualitate, administrația portului începe să ia măsuri de pregătire a unei eventuale aprovizionări.

20 iunie

Comandantul staționarului rus *Psesuape*, Banov, vine la bordul crucișătorului *Elisabeta*, cerând protecția autorităților românești, ca răspuns la chemarea ce i-a fost adresată de cei de pe *Potemkin* de a se alătura răscoalei. Pentru a evita un incident, comandorul Bălescu îl sfătuiește pe Banov să-și ducă nava în portul mic, dinspre interior, manevră pe care *Psesuape* o efectuează către ora 2 noaptea.

La ora 05.00, Matușenco vine cu o șalupă în port. Comandorul Negru îi comunică dispoziția Ministerului de război român de a nu se aprovizìona nava și de a împiedica o eventuală tentativă de debarcare în forță a marinarilor de pe *Potemkin*. Matușenco merge la bordul crucișătorului *Elisabeta*, unde comandorul Bălescu îi precizează că marinarii răsculați pot debarca fără arme, predând nava în bună stare, și fiind liberi să rămână în țară sau să plece unde vor voi. Matușenco refuză și se înapoiază pe *Potemkin*.

Ora 08.30. Torpilorul *Flag* se îndreaptă spre port; la far românii ridică semnalul din codul internațional „Nu intrați în port". Somat de crucișătorul *Elisabeta* prin 2 lovituri de tun, *Flag* se înapoiază lângă *Potemkin*.

La ora 10.00. Matușenco vine iar la bordul *Elisabetei* pentru a explica intenția torpilorului *Flag* de a se adăposti în port, fără nici o intenție ostilă.

Ora 13.15. *Potemkin*, urmat de *Flag*, ridică ancora și, după ce navigă scurt timp în lungul coastei, schimbă de drum spre est și se pierd sub orizont.

În după-amiaza zilei, după plecarea celor două nave, sosesc la Constanța comandantul ad-interim al Corpului II armată, generalul Anghelescu, și comandantul marinei militare, comandor Em. Koslinski.

21 iunie

În port sunt trimise detașamente militare. Sosește la Constanța primul ministru român Gr. Cantacuzino.

22 iunie

Consulul rus Kartamâșev aduce la prefectura Constanța o telegramă a agenției ruse prin care se anunță scufundarea lui *Potemkin* de către o escadră rusă în apropiere de Sevastopol.

24 iunie

Ora 23.00. Șeful de cart, plutonier Tonegaru, de pe crucișătorul *Elisabeta*, observă în larg luminile unei nave necunoscute ce vine spre port.

La ora 23.00. *Potemkin* ancorează din nou în fața Constanței, fiind luminat de un proiector de pe *Elisabeta*. Comandorul Bălescu anunță pe primul ministru, aflat încă în oraș, de revenirea cuirasatului rus și primește ordin să se conformeze dispozițiilor anterioare.

25 iunie

În zorii zilei, din ordinul autorității militare, în zona portului sunt trimise noi trupe românești. Șalupa cuirasatului rus aduce pe Matușenco la cheiul nord-sud, unde se află generalul Anghelescu, care precizează șefului răsculaților că nu vor primi provizii, dar că pot debarca, fără arme, urmând a fi tratați ca refugiați politici. Matușenco se înapoiază pe nava sa. La ora 09.00 se duce la bordul *Elisabetei*, unde comandantul marinei române îi comunică din nou că membrii echipajului pot debarca, fără arme, dar luându-și cu ei obiectele personale și efectele de îmbrăcăminte; cuirasatul urmează a fi preluat provizoriu de marina română. Matușenco răspunde că are deplină încredere în onoarea celui care-i vorbește și cere pilot pentru

Comandorul Em. Koslinski, comandantul marinei militare române

a veni cu nava în port. Întors pe navă, el comunică comitetului conducător al echipajului textul telegramei cuprinzând condițiile puse de autoritățile române.

Ora 13.15. Pilotat de comandorul Negru și de un pilot, *Potemkin*, urmat de *Flag*, intră în portul Constanța, fiind adus la cheul nord-sud, în dreptul scării nr. 2. După scurte formalități de predare a navei, echipajul rus este debarcat. Populația orașului îi întâmpină pe marinarii ruși cu sentimente de compătimire. Un detașament compus din 5 ofițeri și 150 marinari români este suit pe *Potemkin* pentru a asigura paza și întreținerea navei. La ora 18.15, în urma hotărârii echipajului său și având încă provizii, torpilorul *Flag* părăsește Constanța, îndreptându-se spre porturile rusești.

29 iunie

La ora 09.00, în rada Constanța ancorează o escadră rusă din flota Mării Negre, formată din două cuirasate și patru torpiloare, care salută uscatul cu 21 lovituri de tun și arborează pavilionul românesc. Comandorul Negru, trimis în complimentare, este înștiințat de comandantul escadrei, viceamiralul Pisarevski, că a venit pentru a prelua pe *Potemkin*. Cum venirea escadrei nu fusese anunțată, comandorul Negru raportează autorităților românești scopul sosirii acesteia. La ora 11.30, ministrul român de război face cunoscută autorităților din Constanța telegrama regelui Carol prin care țarul Nicolae era informat că i se remite cuirasatul *Potemkin*. La ora 14.00, la bordul cuirasatului, se procedează la restituirea navei. Noul echipaj rus este adus cu bărci, fără arme, garda română dă onorul la coborârea pavilionului românesc, iar garda rusă — după ce preia provizoriu armele gărzii românești — dă onorul la ridicarea pavilionului rus. Viceamiralul Pisarevski mulțumește autorităților române pentru întreținerea navei.

Ora 18.00. Cuirasatul *Potemkin* părăsește Constanța, împreună cu escadra rusă... ■

Grupaj realizat de:
Niculae KOSLINSKI

UN GENERAL AMERICAN COMANDANT AL ARMATEI ROMÂNE?

(Urmare din p. 68)

aduce chiar unele detalii. După ce arată că nici un general francez nu se oferea să vină la noi „decât trimis în misiune oficială", Napoleon putând cel mult să „închidă ochii și să-i lase să plece", Bălăceanu preciza: *„am intrat în* [tratative] *cu Beauregard pe care l-am găsit dispus. Poimâine va veni expres la Paris pentru a-mi face cunoscute condițiile sale. Dacă acceptă, aceasta ar fi* [un] *noroc nesperat pentru noi. Beauregard* [este] *considerat ca unul dintre cei mai mari generali care au existat. El este de descendență franceză.* [Să] *îndrăznim* [să facem] *sacrificii pentru a-l avea* [subl. ns.]".

Pentru această întâlnire, generalul american își pregătise câteva note cuprinzând „condițiile pentru acceptarea poziției de general-en-Chief al forțelor Principatelor danubiene". Documentul — despre a cărui existență nu se mai știe astăzi nimic — apare menționat într-un catalog de licitație care a avut loc pe 4 aprilie 1916 la Philadelphia. Înscris la numărul 1 094, documentul este sumar descris: „aceasta este ciorna autografă a gen. Beauregard pentru condițiile în care ar accepta comanda forțelor Principatelor Danubiene, în care insistă să i se permită a introduce ofițeri din fosta confederație a Statelor Americane în serviciul militar al Principatelor. O listă a numărului și gradului acestor ofițeri însoțește documentul". Acest important document era compus din trei pagini în 4° și două pagini în 8° și era datat „Paris, 18 iulie 1866". Acestei date însă nu-i putem găsi nici un fel de explicație, căci întâlnirea generalului cu Ion Bălăceanu nu se putea întâmpla decât în perioada 23-25 iunie. Acest fapt rezultă limpede din telegrama pe care Bălăceanu a expediat-o la 25 iunie și în care se spune clar: „Negocierea cu Beauregard a eșuat".

Între timp însă, relațiile cu Imperiul otoman s-au calmat, iar pericolul unei intervenții militare a acestuia a dispărut. Războiul austro-prusian a îndepărtat atenția marilor puteri garante de la Principatele române, iar prințul Carol va fi acceptat ca noul șef al statului român.

În ceea ce-l privește pe generalul american, acesta s-a întors în regiunea sa natală, unde a deținut până în 1870, funcția de președinte al acestei companii și a fost director al loteriei din Louisiana, reușind să-și redreseze situația materială. În 1888 a devenit șef al lucrărilor publice din New Orleans, continuând să strângă documentația pentru lucrarea pe care a publicat-o sub titlul *Un comentariu asupra campaniei și bătăliei de la Manassas.*

A fost solicitat și de alte state pentru a se angaja în forțele lor militare: în 1869 și 1870 de kedivul Egiptului, în 1868 Brazilia și Argentina în 1874. În 1875 era gata să accepte o ofertă din partea Japoniei, dar în anul următor a renunțat la orice încercare de a-și pune sabia în slujba unui stat străin, deoarece situația sa materială se ameliorase substanțial, iar condițiile politice din propria-i țară îl făceau să întrevadă vremuri mai bune și pentru Sud. ■

Din jurnalul unui antisemit

„El nu e în fond decât un antisemit, parlamentarist şi liberal". Aprecierea îl vizează pe A.C. Cuza şi aparţine lui Nae Ionescu, cunoscutul logician şi filosof revendicat de extrema dreaptă din România ca principalul ei ideolog (Magazin istoric, **nr. 9/1994). Cele trei calificative** — antisemit, parlamentarist şi liberal —, **oarecum contradictorii în esenţa lor, nu erau utilizate în mod întâmplător. În contextul din care am extras aprecierea de mai sus Nae Ionescu îl opunea pe A.C. Cuza lui C.Z. Codreanu, sugerând faptul că fostul mentor fusese depăşit de zelosul său elev şi că ideile şi concepţiile lor s-au distanţat în timp, ajungându-se până la ruptură, ceea ce este o realitate.**

Dar nu raporturile dintre cei doi ne interesează de astă dată. Dorim mai degrabă să aducem câteva elemente inedite **privind contextul social-politic şi istoric în care s-a format şi s-a afirmat A.C. Cuza ca antisemit. Vom motiva în acest fel şi supratitlul care a însoţit acest serial consacrat însemnărilor memorialistice ale lui A.C. Cuza.**

În cunoscuta lui monografie consacrată lui Ion Creangă, prezentând viaţa culturală ieşeană din deceniile opt şi nouă ale veacului trecut, îndeosebi atmosfera din cadrul societăţii Junimea, George Călinescu scria: „Cu toate divergenţele de opinii, «Junimea» era în mare parte xenofobă. În primii ani discuţiile oţioase în jurul problemei evreieşti, acute atunci în România, fură aprinse, şi nu stârnite chiar de aceia care trecură drept antisemiţi programatici. În casa lui Maiorescu, la Iaşi, în 28 aprilie 1872, fiind de faţă Iacob şi Leon Negruzzi, rezervatul Maiorescu, Mandrea, Bodnărescu, Lambrior, Panu, Castano, Verussi, Tassu, Pogor, Xenopol, «se naşte o discuţie asupra evreilor, asupra industriei noastre şi mijlocul de a le face concurenţă»".

Problema a revenit în discuţie la 7 septembrie acelaşi an: „Se spune că toţi, fara excepţie, fură «naţionalişti», dar unii, din oportunitate politică, precum Carp, ori din sentimentul inutilităţii, ca Pogor, se arătară rezervaţi. Maiorescu, profesând seninătatea şi având în vedere şi raţiuni politice, reprobă slab excesele, apoi se răzgândi şi deveni un xenofob măsurat la cuvinte, discret, dar hotărât..."

Cu timpul, observă G. Călinescu, „în «Junimea» ideologic obiectivă se alese un grup de xenofobi activi, propăvăduind reacţiunea politică sau arătând o repulsie mai puternică pentru imigranţi. Printre aceştia sunt Canta,

Relaţiile lui A.C. Cuza cu Octavian Goga (sus) au fost mai durabile şi i-au permis chiar prezenţa într-un guvern...

... în timp ce legăturile cu Nicolae Iorga au fost clasate de marele istoric la capitolul „păcatelor de tinereţe"

ÎNTÂMPLĂRI DIN VIAŢĂ...

A.C. CUZA

Xenopol (el însuși de origină străină), Panu, Tassu, Lambrior...

În epoca de după războiul de neatârnare, antisemitismul fu reaprins de Congresul [de pace] de la Berlin, care ceru României acordarea de drepturi politice evreilor, ceea ce aceștia meritau să aibă. Câțiva naționaliști impenitenți simțiră amestecul dinafară în chestiunile interne ca o umilință" (G. Călinescu, Ion Creangă, **Editura pentru literatură, 1964, pp. 209-211).**

Pe parcursul a două decenii, unii dintre membrii Junimii făcuseră deci trecerea de la xenofobie la antisemitism. Această evoluție, corect surprinsă de G. Călinescu, comportă însă unele nuanțări și explicații suplimentare. În primul rând, trebuie amintite experiențele istorice dureroase trăite de românii moldoveni și care favorizaseră apariția unor sentimente de xenofobie. Căci dincolo de moștenirea veacului fanariot — epocă al cărei final fusese dominat de mișcarea de regenerare națională ce a culminat cu acțiunea lui Tudor Vladimirescu și îndepărtarea domniilor fanariote — Moldova suportase două grave rapturi teritoriale, în 1775 și în 1812, iar locuitorii ei suferiseră din plin efectele prezenței străine, materializată prin ocupații și administrații militare străine sau prin exercitarea protectoratului țarist.

Revenind la A.C. Cuza, observăm că adolescența și tinerețea i-au fost profund marcate de relațiile sale cu Junimea. Se știe, de asemenea, că în timpul studiilor sale în Franța s-a simțit atras de ideile lui Edmond Drumond (1844-1917) — „părintele antisemitismului francez", fondatorul, în 1892, al cunoscutei reviste antisemite La libre parol. **„De la el — aprecia un fost director general al Serviciului Secret de Informații — se inspirase [A.C. Cuza] în orientarea sa politică antisemită pe care o importase în țara noastră și chiar se fălea cu o fotografie a antisemitului francez, purtând o dedicație prietenească și elogioasă, ce stătea la loc de cinste în salonul casei sale de la Iași. În paranteză aș reține că antisemitismul românesc a fost așadar de origină franceză, iar că abia sub Corneliu Codreanu și-a schimbat sursele de adăpare, trecând la cele germane..." (Vezi, N.D. Stănescu,** Memorii privind întâmplări și oameni notați în timpul activității în Serviciul Secret, **Biblioteca Academiei Române, Arhiva istorică, Fond XVIII, dosar 2 097.)**

Să fi fost oare A.C. Cuza un simplu importator de idei antisemite? Ideea ni se pare greu de acceptat, cel mult se poate discuta despre un context european mai larg în care au apărut astfel de idei și manifestări și în societatea românească. Antisemitismul lui A.C. Cuza — indiferent cum ar fi motivat — își găsește rădăcinile în realitățile social-economice și politice românești. Nocivitatea lui s-a fixat în epoca 1920-1940, dar el este prezent din tinerețea autorului acestui jurnal. Faptul rezultă cu limpezime și din fragmentele pe care le vom reproduce în continuare și care au fost redactate în anii ultimului deceniu al secolului trecut. Așadar, să-l vedem pe antisemitul A.C. Cuza, așa cum se prezintă el însuși încă de la începuturile vieții mature.

Amintim că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Notele din subsol ne aparțin, ca și titlul sub care am adunat fragmentele selectate.

Marian ȘTEFAN

„Antisemit am fost mai înainte de a fi constituțional..."

1889

26 octomvrie. Azi a avut loc căsătoria Florei Silberstein cu un evreu de seama ei. Cavalerii de onoare erau Nicu Nanu, avocat, și Toma Stelian, avocat și profesor de drept comercial la Universitate, amândoi români din societatea bună. Surorile Silberstein, croitorese, cu câțiva ani mai în urmă erau sărace lipite pământului. Pe vremea aceea trăia aice în Iași un armean, Babik, care avea magazia cea mai importantă de articole de Paris și care într-o bună dimineață se amorează cu una din surori. De aice se trage averea evreicelor și sărăcia lui Babik...

Faptul că doi români din societate slujesc de cavaleri de onoare la o nuntă jidovească este cel dintâi până acuma la noi în Iași...

1891

13 ianuarie. În Consiliul comunal, de vreo trei zile, se discută cu vehemență chestiunea abatorului și a anomaliei ce există că noi creștinii în mod indirect suntem siliți să plătim taxe hahamilor care se urcă la 76 000 de lei și care se percepe sub pretext că se întreține spitalul israelit din localitate, care însă, dupa cum rezultă din bugetul anului trecut, nu percepe decât o sumă foarte mică din aceasta taxă, abia 4 000 lei. Ce se face cu ceilalți bani? Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să ne întoarcem privirile cu câțiva ani mai în urmă. Pe atunce Costică Cerkez, primar al orașului, ducându-se să facă o cercetare la spitalul evreiesc, a pus mâna pe oarecare documente din care rezulta că se dau mari sume ca prime de încurajare industriașilor evrei în concurență cu creștinii. Vra să zică, noi românii, după ce mâncăm carnea cea

mai proastă și o plătim cu 80 de bani și un leu, pe când ei mănâncă carnea recunoscută cea mai bună și o plătesc numai cu 70 sau 60 de bani, noi singuri, din munca noastră dăm evreilor mijloace pentru ca să ne distrugă în concurență nedreaptă orice întreprindere românească. Și tot răul perceperii acestor taxe silite provine de la faptul că se lasă a fi deosebire dintre *cușer* și *trif* [calități de carne], care dacă ar dispărea, ar dispărea cu dânsele și taxele și nedreptatea ce se face astăzi populațiunei creștine care este *silită* să mănânce *trif* și iată cum anume: să presupunem că noi creștinii am tăia carnea pentru noi și jidanii ar rămânea să taie pentru dânșii cu deosebirea de cușer și trif, după cum se pare că ar fi echitabil. Ce s-ar întâmpla îndată? Comercianții români, oricât de ieftină ar fi carnea lor, nu vor putea să țină piept față cu concurența pe care le-ar face-o jidanii punând în vânzare carnea trif, care lor le rămâne și pe care o pot da chiar cu 5 bani chila și chiar mai ieftin, deoarece ei nu au ce face cu dânsa. Așa fiind, orice luptă este imposibilă, afară numai dacă s-ar opri vânzarea carnei trif, ceea ce poate că nu s-ar realiza ușor, fiind o măsură care lovește în libertatea comerțului.

În fața acestei situațiuni încurcate, ajutorul de primar Ioan G. Ghyca, sprijinit de celălalt primar Th. Thăutu și îngăduit de primarul Pogor, care lasă lucrurile în voia lor, a propus o singură măsură și aceasta la sfârșitul unei ședințe, pe când toți consilierii se sculase să plece. Această măsură era de a se da în judecată pe rabin și pe epitropii spitalului pentru perceperea de taxe ilegale la abator, cu toate că și primarul Ghyca recunoscuse că rabinul și epitropii mai fuseseră dați în judecată de vreo zece ori, fără nici un rezultat.

Văzând eu atuncea cum stau lucrurile, am cerut măsuri mai radicale pentru a stârpi răul din rădăcină, măsuri în contra cărora s-a opus din răsputeri atât Ghyca cât și Thăutu; cu toate acestea, sprijinit de comercianții din consiliu, am obținut următoarele trei puncte: 1. Darea în judecată (pe care noi am privit-o însă ca ceva cu totul platonic); 2. Punctiune cefalică, pentru a dispărea odată pentru totdeauna deosebirea dintre cușer și trif; 3. Expulzarea hahamilor de la abator...

17 ianuarie. În urma dispoziținii luate fără aprobarea ministerului de a exclude hahamii din abator și de a introduce punctiunea cefalică (vezi 13.I. a.c.), iată depeșea pe care a primit-o Pogor de la generalul Manu, președintele Consiliului de Miniștri:

„Rog să mă puneți în curent despre măsurile care au provocat plângerile ce mi s-au adresat cu telegramele a căror copie vi se va da de stația telegrafică locală și să suspendați acele măsuri până ce ministrul se va fi pronunțat conform art. 31, aliniatul ultim din legea comunală spre a se evita astfel plângerile. Manu".

Plângerile despre care se vorbește aice au fost adresate de către comunitatea israelită de aice și de către epitropia spitalului care s-au tânguit că li se violentează conștiința și că spitalul este lipsit de hrană. În urma acestui incident, consiliul comunal a fost convocat de urgență, iar Pogor a dat ordin ajutorului însărcinat cu abatorul, Ghyca, să suspende măsurile luate. În consiliu am exprimat mai întâi părerea mea de rău că ministrul, mai înainte de a cere suspendarea măsurilor, nu s-a adresat primarului să-i ceară avizul. După aceasta, am propus următorul vot primit de consiliu: 1. Consiliul persistă în votul dat; 2. Se votează o sumă de 30 000 lei cu care să se întâmpine cheltuielile în cazul când comuna ar fi silită să taie vite pe seama ei; 3. Consiliul însărcinează pe primar să meargă la București și să expuie chestiunea ministrului, arătându-i că este o chestiune curat economică și cerându-i un mijloc pentru ca să apere populația creștina de taxele nedrepte pe care le percep jidanii și de monopolul la care tind.

Pogor mi-a obiectat atuncea că se poate ca ministrul să-l întrebe pe dânsul, primarul orașului, asupra măsurilor ce ar trebui să fie luate. În cazul acesta, consiliul a mai admis următoarele propuneri pe care primarul trebuie să le facă ministrului în chestia aceasta: 1. Abolirea taxei hahamilor; 2. Hahamii să fie funcționari comunali cu dreptul de a lua 50 de bani de cap de vită *declarată cușer*, taxă ce se va percepe de perceptorul comunei și se va da apoi hahamilor; 3. Fiindcă consiliul ceruse pe lângă punctiunea cefalică excluderea hahamilor din abator și recunoașterea spitalului israelit de persoană morală, apoi primarul să expuie ministrului că acest vot este indivizibil, astfel că dacă s-au admis celelalte puncte, apoi consiliul nu insistă asupra celui din urmă. Aceasta s-a făcut pentru a nu se recunoaște în mod oficial existența unei comunități israelite, chestiune care a fost ridicată și în timpul ministerului [guvernului] Brătianu și la care acesta s-a opus nevrând măcar să primească în audiență deputațiunea evreiască care venise să-i ceară recunoașterea spitalului de persoană morală...

29 iunie... Apropos de interpelarea lui Nicu Ceaur-Aslan în Camera, în contra evreilor, s-a iscat o întreagă discuție între Carp și mine. Carp a spus că românul este leneș și că numai activității i se datorește superioritatea evreului. Că nu e vina nimănui dacă românul nu vrea să muncească. I-am răspuns atunci că românul, așa leneș cum este, ne-a dat mijloacele cu care am putut să mergem unde suntem. Evreul este în țara aceasta de vreo patruzeci de ani în număr mai mare și el nu creează direct bogățiile, că este numai un intermediar dintre producător și consumator, dar țăranul este acela care a muncit și

muncește amar pentru a întreține întreaga civilizație. „Și d-ta nu ai [fi] existat astăzi, dacă nu ți-ar prăși și nu ți-ar ara țăranii de la Țibănești, așa leneși cum sunt. Ei te întrețin pe d-ta și așa fiind, către dânșii trebuie să-ți întorci privirile!"

Carp a răspuns că în ceea ce-l privește, ținta lui a fost întotdeauna de a întări elementul românesc, dar că nu se poate face nimic într-o țară unde țăranul nu vrea să muncească și unde nu-l poți sili măcar să se ție de angajamentele ce le ia.

Seara a fost o adunare-întrunire acasă la Nanu, la care asistă Volenti, Missir, Eug. Ionescu, Th. Buiucliu, Gogu Catargiu și doctorul Stroici. Cum am venit s-a început iarăși chestia antisemitismului, zicându-mi-se cam în șagă, cam într-adins că nesupuindu-mă ideilor admise de clubul constituțional [junimist] în care m-am înscris, eu voi fi expulzat.

Le-am răspuns că nu este vorba aice de a exclude pe nimenea, căci eu nu înțeleg de a face parte altfel dintr-o grupare decât numai în virtutea unor idei comune. Antisemit am fost mai înainte de a fi constituțional și în ziua când m-am înscris la club n-am înțeles de a părăsi nici o idee a mea. Când va fi sosit momentul să încep această campanie antisemită, atuncea mă voi retrage din club. Dar am convingerea că sentimentul țării, și chiar o mare parte din constituționali, vor fi cu mine, căci numai o minoritate din junimiști împărtășește ideile șefului în chestia jidovească. Și-mi rămâne mângâierea că în chestia aceasta oricine se va scula să o apere nu va face nimic oprindu-se de rezistența pasivă a țării. „Acestea sunt vorbe, și cea mai bună dovadă sunt eu, răspunse Carp, care i-am apărat. Care a putut fi rezultatul pentru mine?" „Apoi tocmai pentru că i-ai apărat te bucuri de așa popularitate!", i-am răspuns eu.

Punându-se chestia în mod serios, Carp a spus că are adevărate simpatii pentru poporul evreu, care în așa grele împrejurări și pe când toate celelalte popoare zăceau în barbaria cea mai neagră, a știut să se ridice la ideea monoteismului, pe care el a dat-o lumii. De-atunci încoace, cu o statornicie fără exemplu, s-a ținut de această idee, a avut un ideal pe care l-a păstrat cu tărie și prin urmare este un popor vrednic de admirare. Căci ceea ce ne deosebește de celelalte animale este tocmai această putere de a ne crea un ideal și prin urmare, un popor care este capabil de a se pătrunde până la așa grad de o idee nu poate fi un popor de rând.

Missir a susținut că orice popor în asemenea împrejurări ar fi păstrat religia sa care-i permitea să reziste în contra celorlalte popoare. A citat exemplul românilor de dincolo, din Transilvania, care sunt mult mai patrioți decât noi și decât cei din Bucovina, care nu au fost persecutați, din care cauză au părăsit mare parte din cele românești. Discuția a degenerat astfel în distincțiuni străine de adevărata chestie, susținându-se că românii de dincolo, din Transilvania, nu sunt patrioți adevărați, ci șarlatani, iar alții amintind că ceea ce trebuie considerat este faptul că evreul rezistă altor popoare, pe când românul își pierde naționalitatea deîndată ce se amestecă cu alte elemente mai numeroase.

Intervenind în discuție, am zis că chestiunea nu e aici. Lucrul de căpetenie este de a se ști dacă pentru noi românii jidanii sunt un bine sau un rău. Admit că sunt bine înzestrați și vrednici de admirare, dar tocmai de aceea sunt cu atât mai primejdioși pentru noi românii.

Carp a zis atunce că chestia evreiască e mult mai complicată decât are aerul să fie. Evreul, a zis el, nu poate trăi decât la acele popoare cărora le lipsește oarecare calități. Lucrul de căpetenie este de a ridica elementul românesc, făcându-l să reziste concurenței jidanilor, nu de a prigoni în primul rând pe jidani, căci atunce n-ai făcut nimic. Pentru ce nu sunt evrei mulți în Anglia? Pentru că englezul este tot atât de ager ca și evreul. În ziua când și noi românii vom dobândi calitățile de hărnicie și de muncă ce ne lipsesc, atunce evreul va emigra de la sine.

Am răspuns la aceasta că îmi pare bine că recunoaște în sfârșit că evreul este o adevărată boală socială, o ființă parazitară, care nu se poate dezvolta decât unde găsește terenul favorabil. Așa fiind însă, implicit se recunoaște că e o primejdie. De altmintrelea, oricât ne-am dezvolta, și nu putem să fim mai desăvârșit decât poporul cel mai cult din timpurile moderne, poporul german, totuși chestia evreiască nu se va fi dezlegat, deoarece [ea] există și la Berlin, unde nu se poate pretinde că oamenii sunt leneși ca românii.

S-a mai discutat așa fără sistem, după care conversația a căzut. Între alte exemple, Carp a arătat că sunt industrii unde evreii nu fac concurența românilor și totuși românii nu se dedau muncii în această direcție. Pentru ce nu sunt bucătari românii? Pentru ce mai toți vizitii din București sunt unguri și pietrarii italieni?

La nouă și jumătate ne-am despărțit, Carp a trebuit să plece astăzi la Gănești, de unde se duce la Viena, sau la *Viana*, după cum pronunță el... ■

1943. S.S.I. informează

APELE ÎNŞELĂTOARE ALE ÎNCREDERII DE SINE

DUMITRU POPESCU

„După descoperirea organizației teroriste din Ardeal din toamna anului 1939 și a nucleelor de la Sighet (ianuarie 1940), valea lui Mihai (februarie 1940), Andrid (iunie 1940) etc., serviciul nostru urmărind acțiunea de subminare a statului nostru, dusă de oficialitatea maghiară, ajunge la concluzia că pe teritoriul țării s-au format, de dată recentă [subl. a.] noi nuclee teroriste, reușind să identifice un astfel de nucleu la Oradea. Trecându-se la arestarea membrilor componenți ai acestui nucleu, în ziua de 14 august a.c., din cercetările întreprinse rezultă următoarele:

1) Statul maghiar nu a renunțat la menținerea și organizarea acțiunii teroriste în România;

2) Pentru organizarea acesteia întrebuințează elemente din organizația «Rongyos Garda» [Garda zdrențăroșilor — n.a.] trimise în țară cu pașapoarte valabile pe nume false; și

3) Misiunea acestora este de a produce acte teroriste ca: distrugeri de cale ferată, poduri, șosele, incendieri de păduri și sate românești, otrăviri de fântâni etc., pentru a se împiedica evacuarea armatei, autorităților și populației românești din regiunile ce presupun că vor fi cedate Ungariei [subl. a.];

4) De asemeni de a incendia satele cu populație germană, urmând ca după aceia, prin colportare de zvonuri și prin răspândire de manifeste (ce urmau să sosească ulterior) să susțină că autoritățile românești sunt acelea care au provocat asemenea acte.

Totodată, în misiunile acestora se mai prevede ca în eventualitatea în care tratativele româno-maghiare nu ar duce la rezultate favorabile să se declanșeze acțiunea teroristă pentru a se crea o stare de panică în mijlocul populației, fapt care să determine intervențiunea armată a Ungariei...

Prin descoperirea acestui nucleu, se înveder**ează odată în plus că statul maghiar, departe de a căuta să păstreze o atitudine de lealitate față de țara noastră, continuă a conduce o acțiune de subminare care îmbracă forma terorismului. Cercetările fiind în continuare, urmează ca orice constatare să fie comunicată“.**

Un sentiment cu rădăcini adânci

Nu știm ce și dacă autorii *Notei* din 22 august 1940 — păstrată în Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Fond Marele Stat Major, Secția II Informații, dosar 922/1940, filele 1-16 — au mai comunicat vreo informație. Peste exact opt zile, la Viena, prin „arbitrajul“ impus de Hitler și Mussolini, România pierdea o mare parte a Transilvaniei, în favoarea Ungariei. Din acest document, din altele similare publicate până acum, nu rezultă că serviciile române de informații ar fi anticipat sau cunoscut exact ceea ce ni se pregătea la Viena. Reacția lui Mihai Manoilescu, ministrul de externe, care a leșinat în momentul în care i s-a arătat harta cu teritoriul amputat al României, întărește o asemenea concluzie. Sigur, încă din 1938, după primul arbitraj de la Viena, prin care i se răpise Cehoslovaciei o parte a teritoriului, Serviciul Secret de Informații (S.S.I.) atrăsese atenția că Ungaria își fixase ca următor obiectiv România (*Magazin istoric*, nr. 3/1992). Acțiunile iredentiste maghiare fuseseră urmărite îndeaproape. Dar vizita efectuată de primul ministru I. Gigurtu și de M. Manoilescu la Hitler și Mussolini și asigurările primite de la aceștia par a fi anesteziat nu numai clasa politică română, ci și — fapt mult mai grav — serviciile de informații române.

Ni se poate răspunde că și servicii de informații aparținând unor puteri cu posibilități mult mai mari s-au lăsat surprinse sau au fost incapabile în anumite momente să asigure fluxul de informații cerut de factorul politic de decizie ori nu au exercitat presiunile necesáre pentru ca informația să ajungă la vârf, analiza să fie cât se poate de corectă și soluțiile propuse eficiente. Dar să nu uităm că asemenea țări mari au capacitatea — economică, în primul rând — de a resorbi șocul și de a trece apoi la contraofensivă. În cazul unei țări

mici — cum a fost și este România — asemenea sincope ale serviciilor de informații se pot dovedi fatale.

Chiar documentul citat ne oferă suficiente detalii care, atent interpretate, puteau stârni îngrijorări grave autorităților române și trezi „curiozitatea" serviciilor de informații pentru a obține și alte date. Nu era un secret pentru autoritățile române faptul că statul ungar investea foarte mult în mișcarea revizionistă. Astfel, potrivit unui studiu întocmit de serviciul de informații al Direcțiunii Generale a Poliției, în 1938, guvernul ungar acorda anual, din fondul Președinției Consiliului de Miniștri, suma de 1 milion pengo (30 milioane lei), plus alte 20 milioane lei strânși de la diferite municipii și comune din Ungaria. Erau cunoscute și diferitele asociații cu caracter cultural, economic, sportiv etc. ale minorității maghiare din România, prin care se desfășura activitatea revizionistă. Să notăm și observația de bun simț a autorilor studiului din 1938, care spuneau că „a paraliza aceste mișcări atât de păgubitoare țării prin măsuri represive polițienești este aproape o utopie".

Autorii notei din 22 august 1940 sesizează că până în iunie 1940, „acțiunea teroristă era trecută din punct de vedere organizatoric asupra elementelor minoritare maghiare din țară". În luna iunie intervenise însă o schimbare. „Membrii organizației «Rongyos Garda» întrebuințați în acțiunea teroristă din Cehoslovacia și ulterior trimiși ca voluntari în Finlanda... au fost lăsați un timp liberi, după care prin înștiințări individuale, considerate ordine de chemare, au fost adunați la Budapesta, în str. Kinczi ut. 29 (sediul secției teroriste pentru România), în grupe de câte 5 persoane... Introduși înăuntru, li s-a comunicat că, *trebuind să înceapă acțiunea în România* [subl. a.] să se ducă peste trei zile în cartierul Budafok, la cazarma de pionieri pentru a fi instructați asupra mânuirii materialului exploziv". Ulterior, membrii comandourilor au primit pașapoarte pe nume false, bani, li s-au fixat regiunile în care urmau să opereze și au fost trimiși peste graniță, urmând ca data exactă a intrării în acțiune să le fie comunicată prin oamenii de legătură recrutați din minoritatea maghiară. Analiștii Secției II din Marele Stat Major nu au sesizat întreaga semnificație a schimbării de tactică adoptată de serviciul ungar de informații, punând-o fie pe seama insuficientei pregătiri morale a elementelor recrutate anterior din rândul minorității maghiare, fie pe seama unei lipse de încredere a Centrului în acestea. Pătrunderea în număr mare a unor elemente teroriste despre care se știa că erau special instruite pentru acțiuni de gherilă, menite să dezorganizeze spatele frontului românesc, nu îngrijorează peste măsură, nici măcar după trista experiență avută în iunie 1940, în timpul retragerii din Basarabia (*Magazin istoric*, nr. 3/1994).

Garda zdrențăroșilor

Unul dintre nucleele teroriste, cel din Oradea, a fost descoperit, dar captura a fost derizorie. Doar unul (Tamas Istvan) dintre cei opt membri ai „Gărzii zdrențăroșilor" trimiși de la Budapesta a putut fi arestat, ceilalți șapte reușind să scape, unora neputându-li-se stabili identitatea reală, iar într-un caz, nici măcar numele conspirativ. Au fost arestați 10 cetățeni români — unul chiar de naționalitate română, Costa Gheorghe — recrutați și angrenați în operațiunile de transportarea materialelor explozive, muniției etc.

Poate că incapacitatea analiștilor de a sesiza consecințele unei schimbări fundamentale de tactică a adversarului a venit și din sentimentul de liniște ce părea că a pus stăpânire pe suflarea românească, cum că, după pierderea Basarabiei, nu mai era posibilă o nouă catastrofă, marile puteri ale momentului, Italia și Germania, neputând accepta așa ceva. Un sentiment cu rădăcini adânci în istoria noastră: acela al intervenției divine sau a marilor puteri pentru a ne salva. El nu ne-a părăsit în întregime nici după pierderea unei părți a Transilvaniei, după cum constata un alt document, trei ani mai târziu.

Este vorba de un studiu întocmit de Frontul de vest, una dintre subdiviziunile Secției I informații externe din cadrul Serviciului Special de Informații, în februarie 1943.

În cele 80 pagini, câte numără documentul, se face o analiză a revizionismului ungar de după Tratatul de la Trianon. *Autorii subliniau caracterul ofensiv al propagandei ungare, care a reușit să formeze o opinie favorabilă în țările europene pentru cauza ungară*, discreditând totodată țările vizate. Pe plan intern, guvernul ungar s-a străduit să mențină spiritul războinic, prin înființarea de ordine și asociații cu caracter paramilitar. În țările vizate, prin propagandă și alte acțiuni specifice s-a căutat compromiterea ideii de autoritate, crearea unei atmosfere de nesiguranță și agitații permanente. Concluzia autorilor era că rezultatele obținute au fost „net pozitive".

La baza organizării acțiunii revizioniste s-a aflat declarația contelui Ștefan Bethlen, făcută la 25 octombrie 1925 în Parlamentul ungar: „eu cred că propaganda nu trebuie făcută de către guvern, căci dacă guvernele o fac pe față, propaganda prejudiciază interesele țării. Societățile noastre revizioniste, alături de cetățenii țării, trebuie însă să-și facă datoria în toate domeniile: științific, literar, eco-

(Continuare în p. 83)

AVENTURA INDONEZIANĂ A LUI HRUŞCIOV

A trecut mai bine de o treime de veac de la acel incandescent an 1962, când Nikita Hruşciov, complexul militar-industrial sovietic şi rachetele U.R.S.S. au fost la un pas de a arunca omenirea în al treilea război mondial (nr. 2 şi 3/1995). Puţini ştiu însă că în acelaşi an, războiul putea începe nu numai pe litoralul Cubei, ci şi în altă emisferă a planetei, în mările tropicale ale Indoneziei. Şi nu în octombrie, când s-a petrecut incidentul din Golful Porcilor, ci mai devreme, în august, exact de Sfântă Mărie. „În raionul stabilit, să înceapă un război submarin nelimitat; să fie distruse navele de luptă şi vasele comerciale care navigă în zonă indiferent de pavilion" (Moscova, 15 august 1962). Ordinul era semnat de amiralul S.G. Gorşkov, comandant al Forţelor maritime militare ale U.R.S.S.

După mai bine de 30 de ani de tăcere, căpitanul de rangul I în rezervă Rudolf V. Rîjikov, participant la operaţiune, în calitate de prim-loctiitor al comandantului submarinului S-236, s-a hotărât sa faca publica intr-o carte aventura indoneziana de august lui Nikita Hruşciov.

Aflat la Vladivostok, la baza principală a Flotei din Pacific, echipajul submarinului a fost convocat de urgenţă într-o noapte, primind ordin să completeze formulare şi să-şi scrie biografiile pentru o ieşire în străinătate. Comandantul şi ajutoarele lui au fost informaţi

ca merg în Indonezia, pentru a preda doua submarine flotei acestei ţări. Ordinul a trezit nedumerire, pentru că aproximativ, cu un an în urmă Indonezia cumpărase alte şase submarine sovietice. În plus, misiunea presupunea un marş de 15 zile prin mările tropicale, în condiţiile în care submarinele mijlocii de tipul lui S-236 aveau o autonomie de numai trei zile. Baza plutitoare „Aiahta" trebuia să le urmeze la o săptămână distanţă.

Cu o zi înaintea plecării, echipajul a primit haine civile: pălării, impermeabile, cămăşi, cravate, sacouri, pantaloni, lungi şi scurţi, pantofi. Respectând ierarhia, comandantul purta pălărie de catifea, marinarul de rând - de fetru, ceea ce i-a amuzat copios pe „turişti". După inspectarea efectivelor de către amiralul Fokin, comandantul Flotei din Pacific - care i l-a sugerat lui Rijikov pe Churchill, în cronica cinematografică a Conferinţei de la Ialta, când primul ministru britanic trecuse în revistă garda de onoare, observaţie maliţioasă, bineînţeles - a început marşul spre Jawa, mai exact, spre baza principală a flotei indoneziene de la Surabaja.

Acolo marinarii sovietici au fost aşteptaţi de specialistul militar nr. 1 al Uniunii Sovietice din Indonezia, viceamiralul Cernobai. El a recepţionat imediat „cursa specială" Vladivostok-Surabaja, salutând echipajul. Au urmat primele ordine: pavilionul sovietic jos, sus pavilionul indonezian, nici un indonezian la bord, a doua zi uniforme militare indoneziene. Deocamdată însă marinarii aveau un aer de operetă: cămăşi cu mânecile suflecate, pantaloni scurţi, din cauza căldurii, kalaşnikovuri şi pistoale Makarov prinse pe unde puteau.

În tot acest timp, pe străzile din Surabaja patrulau tancuri şi transportoare blindate. Ziarele şi radioul transmiteau comunicate despre cererile Indoneziei asupra insulei Noua Guinee (mai exact asupra unei jumătăţi a ei, Irianul de Vest), aflată încă sub stăpânire olandeză. Pe neaşteptate la Surabaja a sosit şi preşedintele Sukarno, rostind o cuvântare în faţa populaţiei.

Uvertură la Golful porcilor

S-236 a primit apoi ordin ca în mai puțin de o oră să fie gata de plecare. Patru indonezieni - un maior care vorbea rusește, un locotenent navigator, cunoscând engleza, un radiotelegrafist și un marinar semnalizator - s-au alăturat echipajului sovietic. Ofițerul cifrator, cel cu nelipsitul lui geamantănaș magic, a înmânat comandantului plicul în care se afla dispoziționea de luptă. Trebuia deschis la o oră de la ieșirea în larg.

În calitatea lui de prim-locțiitor al comandantului, Rudolf Rijikov își amintește conținutul plicului: „Comandantului submarinului S-236. În următoarele zile se așteaptă începerea acțiunilor de luptă în Indonezia pentru eliberarea de sub stăpânire olandeză a teritoriului Irianul de Vest (Noua Guinee). Navigând la suprafață, submarinul S-236 va ieși în cel mai scurt timp în strâmtoarea Maluku. În insula Butung (la sud-vest de Sulawesi) își va completa rezervele de carburant. După completarea rezervelor va trece în secret în raionul de patrulare cu coordonatele XYZ. Raportați ora sosirii. Începând cu 15 august orele 06.00, în raionul stabilit începeți un război submarin nelimitat: distrugeți navele de luptă și vasele comerciale indiferent de pavilion. Scopul acțiunilor de luptă: a se împiedica evacuarea echipamentelor din porturi și de pe teritoriul Irianului de Vest, Comandant al Flotei maritime militare S. Gorșkov". Urma data.

Politrucul le-a arătat apoi tuturor membrilor echipajului pașapoartele. Erau „tehnicieni sovietici", care lucrau „voluntar" în Indonezia. Așa scria, negru pe alb, în fiecare document.

În a treia zi de marș echipajul a observat la tribord silueta unui submarin care nu a răspuns la semnalizare. „Pe mutește", trei ore încheiate, el a mers paralel cu S-236 la vreo 10 mile distanță, apoi a dispărut. Ceea ce a dat fiori „tehnicienilor" sovietici, care știau că olandezii aveau forțe puternice în zonă: câteva submarine și contratorpiloare, un crucișător și chiar un portavion.

Și acum o digresiune de presă, pentru că dacă știi să citești presa ști multe. În ziarul *Krasnaia zvezda* din 4 mai 1962 a apărut o notă scurtă despre o întâlnire desfășurată la Moscova între lideri politici sovietici și indonezieni. La baza de la Vladivostok ordinul de marș spre Indonezia al celor două submarine se primise cu două zile înainte, pe 2 mai. Deci Hrușciov vânduse navele cu echipajele lor înainte chiar ca acordul să fie perfectat...

Pe S-236 atmosfera a devenit de nesuportat. Atunci nu exista aer condiționat în submarine. Temperatura minimă era de 45 grade, cea maximă, la electromotor, de 60 grade. Au apărut leșinuri și frisoane. Ajuns în insula Butung, S-236 și-a umplut rezervoarele cu carburant, iar marinarii au primit o autofurgonetă cu reconfortante cutii de bere de Bremen.

Marșul a continuat. Submarinul a traversat de câteva ori ecuatorul. Până la ora H (începutul războiului submarin nelimitat) rămăseseră mai puțin de 24 de ore. Deodată, în încordarea așteptării s-a auzit un mesaj radio. Curând comandantul a citit subalternilor lui conținutul telegramei cifrate proaspăt sosite. Li se ordona să iasă la suprafață și să se întoarcă în insula Butung. Până la noi ordine și fără a coborî starea de pregătire pentru luptă. Problema eliberării Irianului de Vest se putea rezolva pe cale pașnică. Telegrama purta semnătura aceluiași comandant Gorșkov.

Într-adevăr, analele diplomației consemnează că în ziua de 15 august 1962, la New York, s-a semnat un acord olandezo-indonezian privind transferarea drepturilor Irianului de Vest către Indonezia, iar la 1 mai 1963 acest teritoriu era inclus Indoneziei. „Ajutorul frățesc acordat unei țări prietene", cu varianta „ajutorul prietenesc acordat unei țări frățești", clișeu în numele căruia au pierit multe vieți omenești, nu s-a aplicat. ■

Florentina DOLGHIN

MITOLOGICĂ

(Monoverb reflexiv: 5-7)

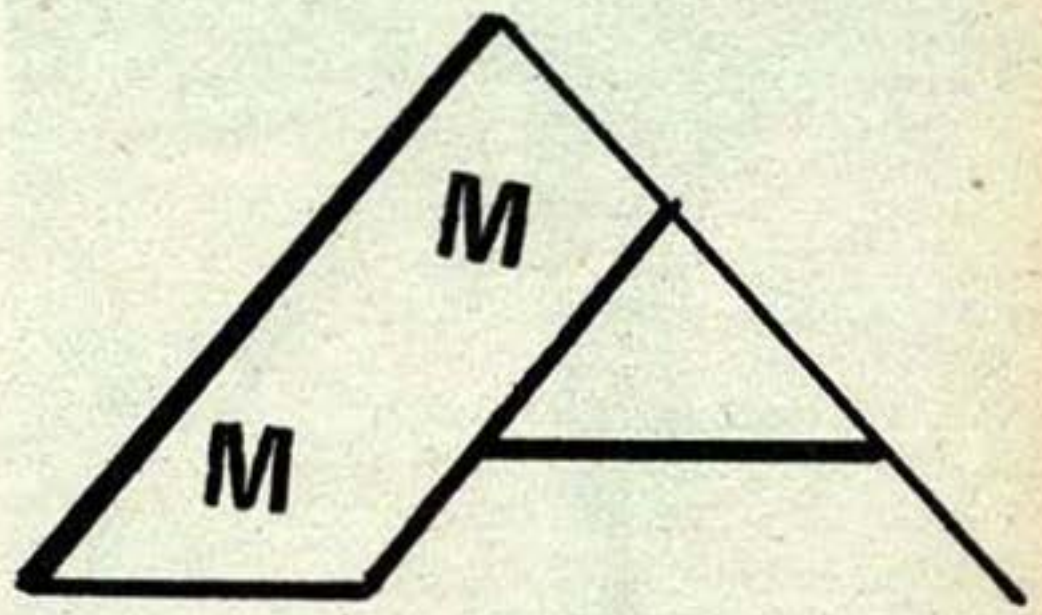

Radu STOIANOV

Iubiri celebre

ANDRÉ MALRAUX — LOUISE DE VILMORIN

„Paris, o zi de toamnă a anilor '30, într-un mic bistrou de pe Rive Gauche. Doi tineri, el, André Malraux, viitor ministru francez al culturii, eminență cenușie a generalului de Gaulle și recent laureat al premiului Goncourt pentru *Condiția umană*, ea, Louise de Vilmorin, scriitoare în devenire — încă indecisă atunci asupra profesiei, dar lucrând la un roman —, discută fel și fel. Deodată el o întreabă: «Știi lângă cine o să-mi încheie viața? Lângă tine»".

Prietenia celor doi, începută atunci, în anii '30 și devenită ulterior pasiune, avea să străbată un drum sinuos, cu lungi sincope de parcurs. În Louise de Vilmorin, Malraux a găsit ceea ce a căutat perpetuu: femeia totală, și nu fatală, femeia lângă care nu s-a plictisit niciodată. Dacă bistroul de pe Rive Gauche a găzduit legământul acestei iubiri, castelul de la Verrières-le-Bouisson, datând de la sfârșitul secolului XVIII, avea să fie elegantul ei cadru.

„Păcat că este ministru"

Pentru Louise, această veche reședință de familie, aflată în imediata vecinătate a capitalei franceze, n-a făcut decât să-i prelungească copilăria visătoare, marcată de o sănătate fragilă ce nu i-a permis frecventarea nici unei școli. Acolo s-a consumat dragostea ei cu André, peste trei decenii. Tot acolo, în salonul bleu și în birou, impregnate încă de prezența Louisei, a continuat să locuiască și să-și primească prietenii André Malraux și după moartea Louisei, petrecută în a doua zi de Crăciun a anului 1969.

„În noiembrie 1976, la aproape șapte ani după dispariția scriitoarei, Malraux a dus la îndeplinire promisiunea făcută în urmă cu patru decenii: și-a ocupat locul veșnic lângă Louise în parcul aceluiași bicentenar castel al familiei Vilmorin de la Verrières-le-Bouisson" (după *Istoria clipei* de Cristian Popișteanu, București, 1985).

Lorenă după tată și provensală după mamă, Louise, copil răsfățat, luptând permanent cu o fire funciarmente solitară, avusese o viață sentimentală bogată înainte de reîntâlnirea cu Malraux. Fusese marea dragoste și logodnica lui Saint-Exupéry, confidenta lui Jean Cocteau, soția unui american, Henry Leigh-Hunt, din anul 1925, cu care avea trei fete (Jessie, Alexandra și Elena), apoi a contelui Palffy, mare proprietar maghiar de pământ, și în tot acest timp călătorise mult, locuind ani îndelungați în Ungaria și Slovacia.

O biografie a sa, recent apărută la Paris, în editura Grasset, intitulată *Louise ou la Vie de Louise de Vilmorin* și semnată de Jean Bothorel, restituie cu lux de amănunte viața incredibil de romanescă a acestei femei seducătoare, înainte ca ea să devină „companioana" lui Malraux, cel despre care ea avea să exclame cu luciditatea-i caracteristică, într-o zi de ianuarie a anului 1965: „Țin mult la Malraux. Păcat că este ministru".

Permanent avidă de noi chipuri în preajmă, Louise a fost iubită cu pasiune de romancierul Roger Nimier. El avea 26 de ani, ea împlinea peste o lună 52 și poate niciodată nu fusese mai frumoasă, „Accept orice mi se dă, în afara vârstei", scria Louise în albumul *Douăzeci de ani de eleganță la Paris*, pe care l-a semnat alături de Cocteau și alți cinci scriitori.

Recent, la aproape trei decenii de la dispariția ei, publicația lunară pariziană *Plaisirs de France* a consacrat într-un număr special, intitulat *Ode à la coquetterie*, 12 pagini bogat ilustrate Louisei de Vilmorin. Fotografiile ne arată o femeie superbă, cu părul șaten, strâns la spate, lăsând

descoperite urechile mici, conturate fin și punându-i în valoare verdele umbros al ochilor, ușor încercănați, și buzele răsfrânte, obosite, cu un aer bosumflat. Bustul drept, gâtul lung, puternic, ținuta perfectă, dar nu rigidă, mâinile mereu în mișcare, ca aripile unei păsări, sunt surprinse de un celebru fotograf al vremii, Eugène Rubin. Vestimentația casei Lanvin, stilul particular, cu gulere ample, eșarfe, fuste plisate și mereu aceeași coafură („cum schimbi un fir de păr, cum se văd trei riduri", credea ea) întregeau această personalitate. Până la miezul nopții de 28 septembrie 1962, când Roger Nimier a murit într-un accident pe o autostradă, Louise a văzut în el bărbatul dorit: tânăr, agresiv, răspunzând prompt provocărilor ei. „De fapt, cred că iubesc pe toată lumea, îi scria ea. Cum aș putea altfel când am atât de puțin spirit critic? Ce-i drept, am câțiva preferați, între care tu. Acestui preferat îi sunt ca un câine credincios".

Cineastul american Orson Welles, ce a înscris o pagină insolită în istoria filmului mondial, cu al său *Citizen Kane*, era cu 13 ani mai tânăr decât ea și a iubit-o devorator și devastator. Welles îi trimitea telegramă după telegramă din toate colțurile lumii, iar la Paris venea cât de des putea pentru a o revedea. Turna cu febrilitate *Othello*, prezentat în 1951 (premiat la Cannes în anul următor și reprogramat integral în 1993), avea mari dificultăți cu actorii și cu banii, dar, acaparat total de Louise și acaparând-o total, a căzut îndrăgostit nebunește la picioarele ei. Pentru originalul și năvalnicul Orson Welles Louise a fost o femeie adevărată, care disprețuia sentimentalismul burghez. Ca și lui, ei îi lipseau banii. Și nu se jena deloc să-i ceară celor care îi aveau, încerca chiar o oarecare voluptate, — scrie autorul biografiei recent apărute — când striga „ajutor" și era ajutată.

Louise, la 30 de ani...
...și cu Charlie Chaplin

„Numai preoții se căsătoresc"

Malraux a ocupat un loc absolut special în viața Louisei. La sfatul lui a început ea să scrie. În 1934 și-a publicat primul roman, *Sainte Unefois*, urmat de o suită de poeme, povestiri și romane de dragoste, debordând de o fantezie impulsivă și de o ironie tragi-comică a vieții[1]. În 1955, ea a primit Marele premiu literar *Prințul Pierre de Monaco* pentru ultimele cărți apărute.

Cum apărea însă sub raport sentimental André Malraux — și el cu un an mai tânăr decât ea — la întâlnirea cu Louise de Vilmorin? Se căsătorise la numai 19 ani cu Clara Goldsmidt, cea care îl însoțise în Indochina și în Spania, în timpul războiului civil. După ce se despărțise de Clara, de la care avea o fată, Florence (viitoarea soție a cineastului Alain Resnais), Malraux o iubise pe Josette Clotis, o tânără ziaristă și scriitoare. Gauthier și Vincent, cei doi fii ai lor, aveau să moară într-un tragic accident de automobil la 23 mai 1961, la vârsta de 21 și, respectiv, 18 ani. „Aproape toți cei pe care i-am iubit au murit în accidente", avea să scrie André Malraux mai târziu.

Pe Josette Clotis o pierduse încă din noiembrie 1944, într-un accident de cale ferată. Se căsătorise apoi, în 1948, cu Madeleine, văduva

[1] *Fiançailles pour rire* (1939), *Le lit à colonne* (1941), *Le Sable du sablier* (1945), *Le Retour d'Erica* (1946), *Julietta* (1951), *Les Belles Amours* (1954), *l'Alphabet des aveux* (1954), *La lettre dans le taxi* (1958), *Migraine* (1959), *Le Violon* (1960) sunt alte titluri ce îi aparțin.

fratelui său vitreg, Roland, mort într-un bombardament american la Hamburg, pe când urma să fie repatriat dintr-un lagăr din Germania. Cuplul durase până la mijlocul anilor '60, când Madeleine hotărâse brusc să se consacre carierei de pianistă și se stabilise, împreună cu fiul ei Alain, în S.U.A.

Atunci André Malraux își revăzuse vechea prietenă din tinerețe, pe Louise și, pentru câteva săptămâni numai, cei doi cochetaseră cu ideea căsătoriei. Dacă la 10 martie 1964, aceasta îi scria fratelui ei André că „proiectul căsătoriei nu mai este suspendat în aer", la sfârșitul lui aprilie el nici nu mai intra în discuție. Ce se întâmplase? Să fi fost oboseala? Relația lor mai cunoscuse un fals început, cel din 1934, așa încât cei doi își imaginau cu greu că ea ar putea îmbrăca forma unui menaj convențional. „De multe ori, îi scria Louise unei prietene: senzualitatea și dorința nu mai vorbesc între ele". Între ei rămăseseră o tandrețe amoroasă și un cult al unuia pentru celălalt. În codul oamenilor celebri, de care era tot mai dependentă, Louise a rămas „companioana lui Malraux", fără ca nimeni să știe ce acoperea exact această sintagmă ambiguă.

Ea însăși evoca cu plăcere „cuplul" lor, ceea ce nu a împiedicat-o să răspundă cu umor unui ziarist care o întrebase despre legătura cu Malraux: „Să ne căsătorim? Azi numai preoții se mai căsătoresc". Replica a făcut vogă la Paris.

La Verrières, unde André și Louise și-au petrecut câțiva ani, primind seri la rând artiști și scriitori, „doamna contesă făcea adesea crize de furie absolut incredibile — scrie Jole, camerista, secretara și totodată doamna ei de companie. Ah! Câte ore am rămas la picioarele patului ei, când se credea abandonată. Au fost momente când mi-a inspirat de-a dreptul milă".

Și totuși, o teribilă dragoste, impregnată de o mare luciditate, i-a unit pe cei doi oameni de spirit. Seducătoare, Louise a fost contrapunctul vieții amoroase a lui Malraux, așa cum acesta avea să o mărturisească la 27 mai 1969, după moartea ei, arătând spre ferestrele unui apartament din rue Montparisier: „Acolo am trăit fericit ultimele 28 de luni". ■

Florentina DOLGHIN

S.S.I. INFORMEAZĂ

(Urmare din p. 78)

nomic și prin presă, publicațiuni diverse, conferințe în țară și străinătate, mână în mână cu biserica și școala, să acționeze în scopul ca chestiunea ungară să devină o problemă serioasă europeană. În măsura în care diferitele societăți vor avea nevoie de asistența și intervenția geuvernului și întrucât va fi nevoie să se respingă în mod oficial propaganda străină îndreptată contra Ungariei, guvernul ungar își va face pe deplin datoria".

Studiul întocmit de Frontul de Vest analiza apoi, pe multe pagini, implicarea diferitelor instituții guvernamentale, a școlii și bisericii în efortul de propagandă revizionistă. În martie 1942 se creaseră și organisme guvernamentale de coordonare la nivel central a efortului revizionist. Fuseseră identificate două: în primul rând, Secția a II-a din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri, care îl avea în frunte pe Ullein-Reviczky Antal (și șeful Direcției III Presă, din Ministerul de externe) și care avea, în mod oficial, atribuții privind problema minorităților și protecția națională a ungurilor din străinătate, iar în fapt înregistra starea de spirit a populației ungare și a minorității maghiare din țările vecine. Stabilind directivele pentru Ministerul propagandei, îndruma activitatea revizionistă a ungurilor din țările vecine, ținea evidența materialului documentar și îl pregătea pe cel necesar pentru a susține cauza Ungariei față de marile puteri. Documentul preciza că Secția a II-a avea în serviciul său „numeroși intelectuali, funcționari, comercianți și meseriași din toate ramurile de activitate."

Al doilea organ central de coordonare era Ministerul propagandei naționale, înființat în luna martie 1942 prin separarea Serviciului de politică națională, care fusese subordonat Președinției Consiliului de Miniștri.

Iată ce mai consemna documentul citat: „În afara Ungariei, școala maghiară contribuie la activitatea iredentei prin lectoratele de pe lângă universitățile din New York, Londra (de reținut că sumele necesare menținerii acestor instituții figurează și în bugetele din anii din urmă, inclusiv cel pe 1943, deși Ungaria se găsește în război cu Anglia și Statele Unite), Sofia, Helsinki, Lille, Amsterdam, Torino, Bologna, Firenze, Milano, Pavia, Neapole, Pisa, Padna, Veneția, Triest, apoi prin colegiile și institutele maghiare din New York, Sofia, Paris, Nissa, Berlin, Viena, Roma, Milano, Stockholm și Ankara, precum și prin universitățile de vară ce funcționează pe lângă universitățile din Debrecen, Szeged și Pécs".

Oare noi câte instituții similare om fi avut, în 1942? ■

Dicţionar istoric

Locuită încă din neolitic — cum am văzut în numărul trecut al revistei — Georgia, cunoscută de cei vechi sub numele de Colhida, patria legendară a Medeei, era extrem de bogată. Nu întâmplător Iason şi argonauţii săi — spune legenda greacă — au mers în căutarea Lânii de Aur tocmai acolo, în Colhida. Au urmat secole întregi în care zona a fost aprig disputată de persani, bizantini, arabi, mongoli, turci, al căror sultan a abandonat-o persanilor în anul 1736. Nadir Shah avea să o încredinţeze atunci unui descendent al dinastiei Bagratizilor, Teimuraz II.

Dar să urmărim în continuare povestea vieţii acestui ţinut pitoresc, mult râvnit.

GEORGIA

VASILE ŞANDRU

Aliatul părăsit la nevoie

Fiul lui Teimuraz II, Iraclie II (1744-1798), a reuşit să reunească regatele Kartlinia şi Kahetia, făcând totodată o încercare curajoasă de a edifica un stat multinaţional având ca nucleu Georgia. În acest timp, regele Imeretiei, Solomon I (1752-1784) a izbutit să scuture şi el jugul dominaţiei turce.

Atacurile triburilor muntene ale lezghinilor din Daghestan, dificultăţile economice şi de altă natură l-au determinat pe Iraclie II să adopte o orientare prorusă. De altfel, Rusia manifesta de multă vreme interes pentru această zonă creştină. Ivan IV cel Groaznic şi ţarii care i-au succedat au urmărit atent evoluţia evenimentelor în zonă, dar în acea perioadă Rusia nu dispunea de forţele necesare pentru a intra în competiţie cu Imperiul otoman şi cu Persia, care-şi disputau întreaga regiune transcaucaziană. Diplomaţia rusă a acţionat însă permanent în rândul familiilor dinastice şi al claselor conducătoare din regatele georgiene, pregătind terenul pentru intervenţia decisivă, la momentul potrivit.

Spre sfârşitul secolului XVIII acest moment se apropia rapid. La 24 iulie 1783, Iraclie II a încheiat cu Ecaterina II cea Mare Tratatul de la Gheorghievsk, prin care Rusia garanta independenţa şi integritatea teritorială a Georgiei, iar Iraclie accepta suzeranitatea rusă. În curând, însă, Rusia şi-a părăsit aliatul la nevoie, lăsându-l singur în faţa invaziei persane. În 1795, hoardele persane au pătruns în Tbilisi, jefuind oraşul. Iraclie II a murit trei ani mai târziu, de un atac de cord. Fiul său Ghiorghi XII, un invalid, a hotărât să predea regatul necondiţionat împăratului rus Pavel I, dar ambii suverani au murit înainte de a realiza acest proiect. El a fost realizat de împăratul Alexandru I, la scurt timp după urcarea sa pe tron, în anul 1801. Astfel Kartlinia şi Kahetia au fost încorporate în Imperiul rus. Contrar angajamentelor asumate prin tratatul din 1783, Rusia a înlăturat dinastia autohtonă a Bagratizilor şi a instalat o administraţie în frunte cu guvernatori militari ruşi, membrii familiei regale fiind deportaţi.

Politica guvernatorilor militari a provocat câteva răscoale populare, care au fost înăbuşite de trupele ţariste. În paralel Imperiul rus a continuat acapararea pământurilor georgiene. În 1810 a fost anexată Imeretia, celelalte regiuni, Puria, Mingrelia, Svanetia şi Abhazia, fiind şi ele încorporate succesiv în 1829, 1857, 1858 şi 1864. Porturile de la Marea Neagră, Poti şi Batumi, ca şi ţinuturile

sud-vestice ale Georgiei, aflate sub ocupație otomană, au fost cucerite de Rusia în urma unui șir de războaie, încheiate cu campania din 1877-1878.

Într-un volum apărut la Moscova în 1992 *(Politica externă a Rusiei și a U.R.S.S. pe o perioadă de 1 000 de ani*, de V.V. Pohlebkin) se menționează că „una dintre sarcinile importante ale diplomației ruse [din sec. XVI-XIX — *n.n.*] a constat în acumularea de pământuri; în achiziționarea continuă și alipirea la statul rus de noi teritorii. „Sub acest aspect diplomații ruși manifestau o sârguință excepțională, insistență și perseverență în urmărirea țelului".

„Alipirea Georgiei" (Kahetia, Kartlinia și Imeretia), se subliniază în aceeași lucrare, „a necesitat peste un secol, în schimb, s-a produs în deplin consens și unitate cu cercurile și păturile conducătoare, cu acordul și aprobarea întregului popor georgian".

Incorporată în Imperiul rus, Georgia s-a aflat la adăpost de invaziile persane și turce, a cunoscut o perioadă de liniște, a devenit posibilă o anumită dezvoltare economică, socială și culturală a țării, în special în perioada guvernării prințului M.S. Voronțov (1845-1854), care a sprijinit înființarea unor instituții moderne, îndeosebi în Tbilisi, și renașterea sentimentului național. În 1864 a fost abolită șerbia (deși în condiții împovărătoare pentru țărani), exact după trei ani de la realizarea acestei reforme în Rusia. Opt ani mai târziu, Tbilisi a fost legat printr-o cale ferată de portul Poti. S-au dezvoltat mineritul, unele ramuri industriale, transporturile, în principal în mâinile capitalului rus, armean și occidental.

Politica de rusificare și asimilare forțată a minorităților, intensificată sub țarul Alexandru III (1881-1894), nemulțumirile țărănimii și ale noii clase muncitoare, în curs de dezvoltare, au generat apariția unor mișcări politice naționale conduse de intelectuali din clasele de mijloc. Deși interzise de autoritățile rusești, ele nu au încetat să acționeze, câștigând un larg sprijin popular. În rândul lor s-au format trei orientări principale: Pirveli Dasi („Primul grup"), condus de prințul Ilia Ciavciavadze, o mișcare literară și socială moderată; Meore Dasi („Al doilea grup"), condus de Ghiorghi Țerateli, cu o orientare mai ridicată, și Mesame Dasi („Al treilea grup"), de fapt Partidul Social-Democrat marxist, întemeiat în 1893, aflat în ilegalitate, condus de Noe Zhordania și din care a făcut parte, din 1898, și Iosif Djugașvili (Stalin). Când s-a produs sciziunea partidului și au luat conducerea menșevicii, Stalin a părăsit Caucazul și s-a alăturat bolșevicilor lui Lenin (1903).

Sub protecția Germaniei

În timpul revoluției din 1905, care a cuprins toată Rusia, cazacii au înăbușit cu cruzime tulburările din Georgia. După revoluția din februarie-martie 1917, cele trei state transcaucaziene — Georgia, Armenia și Azerbaidjan — au intrat sub conducerea unui comitet (numit Ozakom), controlat de guvernul provizoriu de la Petrograd.

În timpul și după revoluția bolșevică din octombrie 1917, conducătorii menșevici care dețineau majoritatea în Transcaucazia au hotărât separarea de Rusia și au format un comisariat transcaucazian, o federație. Dar fricțiunile naționaliste din interior și înaintarea turcilor din vest au pus capăt repede acestei formațiuni. La 16 mai 1918 (după pacea de la Brest-Litovsk), Georgia și-a proclamat independența și conducerea menșevică a acceptat introducerea trupelor Germaniei. Înfrângerea acesteia la sfârșitul anului a adus însă ocupația engleză și trupele generalului albgardist Denikin. Acționând sub lozinca restabilirii „Rusiei Mari", ele au fost considerate de georgieni mai periculoase decât bolșevicii, provocând împotrivirea față de încercările de restaurare a rânduielilor imperiale țariste. Marea Britanie și-a retras forțele din Georgia în iulie 1920.

Cu toate că independența sa fusese recunoscută *de facto* de către puterile aliate în ianuarie 1920, Georgia a fost nevoită să încheie un tratat cu Rusia Sovietică (7 mai 1920), prin care o misiune sovietică condusă de Serghei M. Kirov s-a stabilit la Tbilisi, unde a pregătit lovitura de forță bolșevică.

Recunoașterea oficială, *de jure*, de către Aliați a Geor-

În p. 84: *statuia Mama Georgia din Tbilisi.*

Miniatură reprezentând un dans gruzin din sec. XIII

giei independente s-a produs în ianuarie 1921, după ce îi fusese refuzată admiterea în Liga Națiunilor. În aceste împrejurări, armata roșie, la ordinele lui Stalin și Sergo Ordjonikidze (bolșevic georgian apropiat lui Lenin), a pătruns în Georgia și la 25 februarie 1921 a fost instalat regimul sovietic. Georgia a fost încorporată într-o „Republică Sovietică Federativă Socialistă Transcaucaziană", împreună cu Armenia și Azerbaidjan, pierzându-și total independența. Mișcările „naționaliste" au fost reprimate sângeros, însuși Partidul Comunist Georgian fiind supus unor repetate și severe epurări.

Transformarea „socialistă" a țării a fost parțial facilitată de naționalizările efectuate deja de conducerea menșevică în industrie, bănci etc., dar colectivizarea agriculturii a întâmpinat rezistența îndârjită a țărănimii, care s-a răsculat în repetate rânduri.

La 5 decembrie 1936 Federația Transcaucaziană a fost dizolvată și Georgia a căpătat statut de „republică sovietică socialistă", stat membru al U.R.S.S. Marile epurări și represiuni staliniste din 1937-1938 au făcut numeroase victime și printre bolșevicii din Georgia. Compatriotul lor Lavrenti Beria a devenit în această perioadă un colaborator apropiat al lui Stalin, care l-a și numit în fruntea Comisariatului poporului pentru afacerile interne și a faimoasei poliții secrete, NKVD precursoarea cunoscutului KGB. După moartea lui Stalin, Beria, care urmărea acapararea puterii în conducerea U.R.S.S., a fost arestat, judecat conform unei proceduri sumare și executat sub acuzația de a fi agent al spionajului străin și complice al lui Stalin în comiterea numeroaselor crime din perioada represiunii staliniste.

Popor cu o străveche cultură și civilizație, georgienii au realizat o importantă dezvoltare economică, socială și culturală a țării lor. În ciuda regimului totalitar sovietic, Georgia a devenit una din cele mai prospere republici unionale, cunoscută atât pentru produsele industriilor ei de mașini și utilaje, cât și pentru cele ale sectorului agroalimentar, viticol și pomicol. Stațiunile turistice de pe litoralul georgian al Mării Negre, favorizate de clima blândă erau — alături de cele din Crimeea — cele mai căutate de turiștii sovietici și străini.

Crime cu autori neidentificați

Politica represivă a regimului totalitar sovietic nu a putut înăbuși spiritul național și dorința de libertate a georgienilor, cunoscuți ca un popor mândru, ce-și apăra cu fermitate drepturile.

Năzuința spre libertate a cunoscut o ascensiune continuă și, odată cu promovarea de către conducerea de la Moscova, în frunte cu Mihail Gorbaciov, a politicii de restructurare („perestroika") și transparență („glasnost"), ea s-a manifestat tot mai activ și mai deschis. (De altfel, unul dintre artizanii acestei politici, colaborator apropiat până în ianuarie 1991 al lui Gorbaciov, a fost georgianul Eduard Șevarnadze, actualul președinte al republicii).

Manifestările populare pentru independența țării au luat o amploare deosebită în 1989. La 4 aprilie, în fața sediului guvernului, în Tbilisi, a început o mare demonstrație de masă, neautorizată, sub lozincile „Independența Georgiei" și „Jos imperiul rus!". În noaptea de 8 spre 9 aprilie, autoritățile sovietice au introdus în oraș trupele pentru înlăturarea demonstranților. 16 persoane au fost ucise, inclusiv femei și copii. Deși s-au făcut, din dispoziția Biroului politic al PCUS, anchete și cercetări, persoanele responsabile pentru aceste crime nu au fost niciodată identificate public, cu atât mai puțin pedepsite.

Mișcarea pentru independență a luat însă o amploare crescândă, ea solidarizându-se cu cele similare din țările baltice, Moldova și alte republici.

La 29 iunie 1989, a fost creat Frontul popular din Georgia și, aici, cât și în alte republici, unde existau fronturi populare, au apărut mișcări inspirate și sprijinite de Moscova, sub denumiri ca „Interdvijenie" („Mișcarea internațională"), „Interfront" sau „Edinstvo" („Unitate"), menite să contracareze și să anihileze tendințele de desprindere a republicilor de imperiu. Totodată, entitățile minoritare din republicile disidente au fost încurajate să se constituie în formațiuni statale separatiste. În aceste condiții, la 23 noiembrie 1989 au început ciocnirile armate între osetinii din regiunea autonomă „Osetia de sud", sprijiniți de unitățile militare sovietice din zonă, și forțele de ordine ale Georgiei.

La 9 martie 1990, Sovietul Suprem al Georgiei a emis decretul privind garantarea apărării suveranității republicii și a denunțat tratatul din 1921 cu Federația Rusă și tratatul unional din decembrie 1922, prin care a fost creată U.R.S.S.

În august 1990 republica autonomă Abhazia din cadrul Georgiei și-a proclamat suveranitatea. Actul a fost declarat nul și neavenit de către Tbilisi, Sovietul Suprem al Abhaziei fiind nevoit să-l anuleze (de fapt, numai temporar).

La 1 septembrie 1990 între Georgia și R.S.F.S. Rusă a fost încheiat un tratat de colaborare multilaterală, prin care Rusia recunoștea suveranitatea Georgiei. Curând după aceea și-a proclamat suveranitatea „Republica democratică Osetia de sud". Imediat Sovietul Suprem al Georgiei a anulat această proclamație.

La 14 noiembrie 1990, Sovietul Suprem al Georgiei a adoptat legea privind perioada de tranziție, în scopul pregătirii bazelor „restabilirii independenței de stat depline a Georgiei". În februarie anul

(Continuare în p. 94)

10 AUGUST 1793: SĂRBĂTOAREA „UNITĂŢII ŞI INDIVIZIBILITĂŢII REPUBLICII“

MICHEL VOVELLE

Una dintre cele mai spectaculoase, dar în același timp mai puțin cunoscute imagini contemporane cu evenimentele Revoluției franceze este cea realizată de desenatorul Monnet și gravată de editorul de stampe Helman. Ea înfățișează episodul principal al manifestației de la 10 august 1793, care s-a desfășurat pe locul Bastiliei distruse (Magazin istoric, **nr. 7/1979). În centru apare o fântână, având deasupra o uriașă statuie a lui Isis, zeița naturii fecunde și a maternității în mitologia egipteană. Membrii Convenției Naționale, în frunte cu președintele Hérault de Sechelles[1] vin să umple o cupă la acest izvor al regenerării, în prezența unui numeros public.**

[1] Marie Jean Hérault de Sechelles (1759-1794), om politic francez, președinte al Convenției Naționale din 2 iunie 1793

Ofensiva iacobină

Sărbătoarea — a cărei scenografie și regie au fost semnate de pictorul David — avea o deosebită semnificație. Ea aniversa primul an de la înlăturarea regalității și, în același timp, sancționa și celebra acceptarea Constituției anului I, votată la 24 iunie 1793 de către Convenție. Dar pentru a înțelege mai bine amploarea dată serbării, trebuie să o situăm în contextul dictaturii iacobine *(Magazin istoric*, nr. 8/1973), episod crucial în desfășurarea revoluției.

În vara lui 1793, situația Republicii părea deznădăjduită. Pretutindeni, armatele revoluționare se retrăgeau. La 28 iulie a sosit vestea capitulării orașului Mainz. Două zile mai târziu, s-a aflat despre cucerirea orașului Valenciennes. Parisul era acum direct amenințat. Meșteșugarii, care reprezentaseră până atunci cel mai bun sprijin al revoluției, dădeau semne de iritare și descurajare. La sfârșitul lunii iulie, în orașe se semnalau grave tulburări produse de foamete. Iar puterea Comitetului Salvării Publice era departe de a fi consolidată. El dispunea mai curând de o forță morală, de opinie, decât de una reală.

La scurt timp după răsturnarea girondinilor[1] de la putere, pe la mijlocul lunii iunie, datorită tărăgănelilor și șovăielilor Comitetului Salvării Publice, aproximativ 60 departamente din sudul, estul și centrul Franței se aflau în stare de rebeliune. Treptat însă, s-a organizat represiunea împotriva lor, condusă cu multă abilitate. S-a făcut o deosebire riguroasă între capii rebelilor și masa participanților; acestora din urmă li s-a acordat un termen de trei zile pentru a se dezice de mișcare. De asemenea, montagnarzii au impus votarea a trei legi importante, menite să atragă poporul, prin acordarea unor satisfacții substanțiale. Prima dintre ele prevedea că pământurile emigranților urmau să fie împărțite în parcele mici, pe care cumpărătorii săraci să le poată achita în termen de 10 ani. O altă lege reglementa împărțirea pământurilor comunale, care urma să se facă în mod egal, pe cap de locuitor. În sfârșit, cea de a treia anula fără despăgubire drepturile și redevențele senioriale care mai rămăseseră în vigoare după actul votat la 4 august 1789 de Adunarea Națională Constituantă. Astfel, căderea Girondei urma să fie asociată de țărani cu o eliberare definitivă a pământurilor.

Această ofensivă a fost întregită și încununată de votarea Constituției anului I. Supusă unei ratificări populare, rezultatele plebiscitului au fost anunțate tot la 10 august 1793, în cadrul sărbătoririi „Unității și Indivizibilității Republicii".

Pictorul Louis David (1748-1825), marele artizan al sărbătorilor Revoluției franceze. După 1816 s-a autoexilat în Belgia

În p. 87: sărbătoarea de la 10 august 1793, gravură realizată de Monnet și Helman și păstrată la Muzeul Carnavalet. În medalion: Márie-Jean Hérault de Sechelles

Era pentru prima oară când se celebra „printr-un ceremonial potrivit" — adică din care dispăruseră complet aluziile creștine — întemeierea unei lumi noi. În acest sens alcătuise pictorul David itinerarul și concepuse modul de desfășurare a ceremoniei, încercând să îi facă pe locuitorii Parisului să retrăiască etapele întemeierii Republicii.

Primul popas s-a făcut chiar la ruinele Bastiliei, pe locul unde luase naștere Revoluția. Reveniți la izvoarele ei, francezii urmau să se regenereze. Acesta era rostul unei scene al cărei simbolism poate părea ciudat în aparență. Membrii Convenției, urmându-l pe președintele Hérault de Sechelles, beau o cupă din fântâna umplută de Isis. Ei erau imitați de reprezentanții provinciilor. Apoi, Hérault a explicat celor prezenți cum Natura i-a creat pe oameni liberi și egali.

De la Bastilia, cortegiul oficial a pornit mai departe, trecând pe sub un arc de triumf dedicat apărătorilor patriei, pentru a ajunge pe bulevardul Poissonnière. O nouă oprire a permis alăturarea eroinelor evenimentelor din 4-6 octombrie 1789, care se duseseră la Versailles să îi caute pe „brutar și brutăriță și pe micul ucenic"[2]. Se simte din nou grija Revoluției de a-și evoca originile, de a-și reconstitui propria istorie. Să observăm însă că această grijă nu mergea până la veridicitatea istorică, pentru că nu de acolo porniseră parizienii în ziua de 5 octombrie spre Versailles.

Alaiul și-a continuat drumul spre fosta piață Ludovic XV, unde fusese executat, la 21 ianuarie 1793, Ludovic XVI. Aici, un rug alimentat cu simboluri ale feudalismului și despotismului își înălța flăcările spre cer. Dar, pentru ca participanții să nu rămână doar cu imaginea distrugerii, un stol de păsări și-au luat zborul, ca o mărturie a libertății restituite pământului.

[1] Membri ai grupării politice care reprezenta interesele burgheziei industriale, comerciale și financiare, denumiți astfel de la departamentul Gironde de unde erau originari mulți dintre conducătorii lor. După ce au obținut majoritatea în Convenția Națională (1792) ei s-au împotrivit continuării schimbărilor revoluționare. În urma insurecției din 31 mai-2 iunie 1793 au fost excluși din Convenție, puterea trecând în mâna iacobinilor.

[2] În zilele de 4-6 octombrie 1789 a avut loc o puternică mișcare populară, care a silit pe rege să se mute din palatul Versailles la Paris.

O pedagogie revoluționară

În drum spre esplanada Invalizilor, cortegiul a întâlnit o statuie uriașă: un gigant cu o bonetă frigiană. El ținea într-o mână un mănunchi de fascii cum purtau lictorii, iar în cealaltă o ghioagă. Cu piciorul strivea un monstru jumătate femeie, jumătate pește. Din nou, ca și la ruinele Bastiliei, un discurs lămurea scena: „Popor francez, tu ești acest uriaș care unește în mâna lui puternică, într-un mănunchi, toate departamentele. Iar monstrul este federalismul". Revoluția victorioasă a parcurs o nouă etapă: după căderea Bastiliei, după 4-6 octombrie, după înlăturarea monarhiei, ea a ajuns la istoria cea mai apropiată, zdrobirea revoltei provinciilor insurgente.

Pe câmpul lui Marte, participanții au trecut pe sub un portic străjuit de Libertate și de Egalitate, pe care o banderolă tricoloră proclama: „Orgolioși, plecați capul". Itinerarul s-a încheiat la altarul patriei. Primind de la reprezentanții departamentelor cele 86 sulițe purtate de ei, președintele Convenției a format un mănunchi, pe care l-a depus pe altar ca simbol al unității și indivizibilității Republicii.

Acum ne putem întreba din nou care au fost semnificațiile și ce răsunet a avut serbarea. În caracterul ei compozit, ce poartă amprenta măiestriei lui David, artist și om politic în același timp, se pot ușor identifica mai multe idei forță. Revoluția franceză se simțea aptă în acel moment să își stăpânească propria istorie și să tragă din ea învățăminte. Ceremonia propunea o lectură simplă și limpede, integrând într-un parcurs fără lacune episoadele străbătute de la sclavie (Bastilia), trecând prin „focurile subversiunii" (după expresia lui Marat), pe care le evoca aluzia la zilele din octombrie, la o Republică unică și indivizibilă, fondată pe valorile Libertății și Egalității. Reamintirea nenorocirilor mai vechi (sclavajul, vechiul regim, rugul vanităților) sau mai recente (hidra federalismului) arătau fără echivoc faptul că unitatea simbolizată de mănunchiul depus pe altar reprezenta singura soluție și calea salvării.

Departe de a fi un paradox într-o Franță invadată și dezbinată de război civil, sărbătoarea trecea peste tensiunile corpului politic revoluționar, care nu se prezenta unit în ceea ce privea strategiile de urmat. De altfel, chiar Hérault de Sechelles, care a prezidat ceremonia, urma să fie, în primăvara anului următor, eliminat din Comitetul Salvării Publice, devenind o victimă a luptei între fracțiuni.

Care a fost impactul real al unei manifestări focalizate în întregime pe ideea de unitate și disciplină, într-un Paris agitat de Turbați[1]? S-a recunoscut poporul în imaginea lui Hercule propusă de David? Și a acceptat el oare, fără regrete, amânarea aplicării Constituției anului I — al cărei text a fost închis în sala de ședințe a Convenției — până după restabilirea păcii interne și externe? Ne lipsesc, cel puțin deocamdată, elementele care să ne permită să tragem o concluzie.

Ceea ce știm sigur este că s-a făcut un mare efort pentru educarea maselor în sensul acelor idei. Stau mărturie seriile de gravuri, practic un soi de cataloage ilustrate explicative ale diferitelor popasuri făcute de cortegiu. Asistența reprezentată, deși nu era numeroasă, pare în mod consecvent convinsă. Dar cât temei se poate pune pe asemenea reprezentări grafice prelucrate?

Judecată în suita manifestărilor de acest gen organizate în timpul Revoluției, sărbătoarea „Unității și Indivizibilității Republicii" de la 10 august 1793 ne apare ca o etapă și în anumite privințe ca o cotitură. Ea a rupt în mod deliberat cu liturghiile de până atunci, pentru a căuta un limbaj și a propune o pedagogie mai elaborată. În același timp, ea era o prefigurare a marilor serbări comemorative ale epocii Directoratului. Iată tot atâtea elemente care conferă acestei sărbători o semnificație singulară nu numai în istoria serbărilor, dar și în aceea a mentalității revoluționare. ■

[1] Nume ironic dat în acea vreme grupului revoluționar cel mai de stânga, care cerea, pe lângă egalitatea politică și civilă, și egalitatea socială.

DOAMNA LUI RADU VODĂ

(Monoverb: 6—8)

T A AL

Gheorghe BRAȘOVEANU

Din istoria evantaiului

ORIZONTAL: 1) Evantaiele au ca ornament diferite abțibilduri din... prețioase - În această capitală europeană evantaiul a fost și este în mare vogă. 2) Femeile acestui popor antic (pl) - Lemn parfumat folosit ca materie primă pentru confecționarea evantaielor. 3) Formă pe care o ia evantaiul în desfășurarea sa - La Curtea Franței evantaiul, ca și diplomația, aveau un limbaj care, decodificat, putea exprima orice, chiar și acest indiciu de urmat (pl.). 4) Existența evantaielor este consemnată de această știință a științelor (pl.) - ... al Franței, Henric III (1551-1589), folosea evantaiul exact ca femeile, abia atingându-l. 5) Împărat legendar al Chinei, patria de origine a evantaiului, ca și a umbrelei - Evul mediu a fost timpul când evantaiul era la mare preț - Horia Nanu. 6) Numele unei plante arborescente foarte rezistente din care s-au confecționat și evantaie (pl.) - Poezie franceză medievală. 7) Din solzii acestor animale marine s-au putut confecționa evantaie în multe părți ale lumii (sg.) - A respira aerul antrenat de evantai. 8) Accesoriu la evantai - Culte! - A prinde evantaiul cu mâna. 9) La intrarea în salon! - Evantaiul luat ca obiect de inventar - Literă coptă, ebraică și greacă. 10) De două ori la evantai! - La aceste reședințe regale de la Viena și Paris se rivaliza în privința unicității. 11) Prin limbajul său evantaiul putea reprezenta și un refuz la un avans amoros - Mărăcinii din Bărăgan ai lui P. Istrati (sg.). 12) Obiect de podoabă cunoscut încă din antichitate în China, Grecia, India, Japonia etc. și subiectul temei de față - Abțibild, din aur, de preferință, folosit la agățarea evantaiului la centură, obicei instituit în Anglia elisabetană.

VERTICAL: 1) În acest ev a apărut evantaiul în Franța (pl.) - Păunul, struțul, erau sursele cele mai folosite, pentru penele lor frumoase, la confecționarea evantaielor (sg.). 2) Regină a Angliei mare amatoare de evantaie - Epocă. 3) Evantaiul se mai confecționa și din carapacea acestor broaște uriașe, prin părțile Africii și Americii Latine (sg.) - Comună în Franța. 4) Localitate în Peru și S.U.A. - Maria Tănase - Una din păsările ale cărei pene frumos colorate erau fala evantaielor. 5) Intrare liberă! - Revoluționari în orice ocazie - Zugrăvit pe exterior! 6) Râu și orășel în China, prov. Fujian - Arbore cu lemn foarte tare din India.

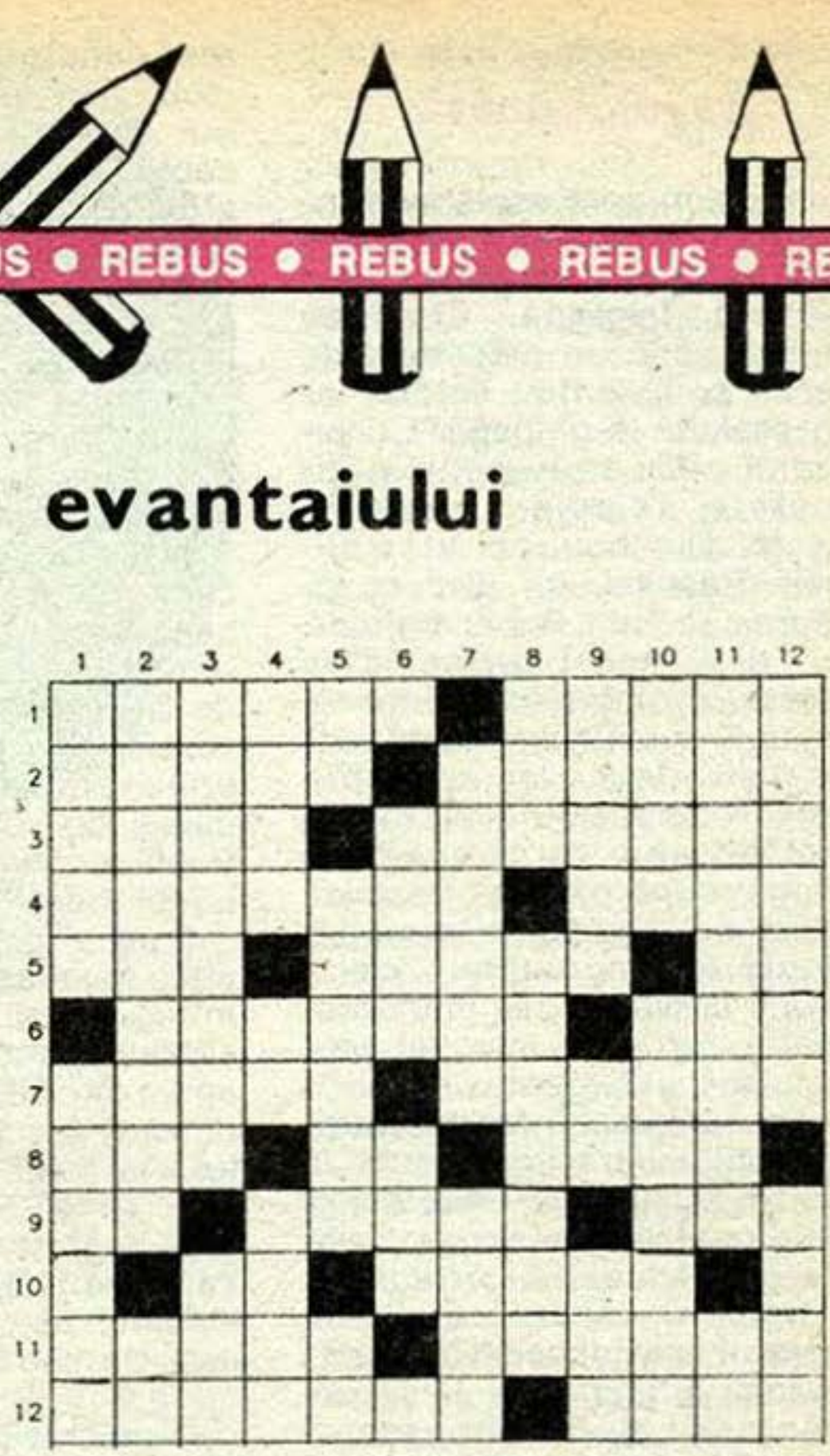

7) Stare sufletească, ascunsă și sub influența exprimării prin limbajul evantaiului (masc. pl.) - A mânui evantaiul pentru a stârni aerul din jur. 8) Evantaiul 236! - A lua o bună măsură a lucrurilor. 9) A pătrunde undeva - Sus, pe Himalaia! - Țesătură subțire, folosită uneori și la confecționarea evantaielor. 10) Gentuță numai pentru păstrat ochelarii - Și acest material textil a constituit o prioritate pentru evantaie, dându-le o transparență și o frumusețe aparte. 11) Pipa sultanului apărat de un eunuc ce îi făcea vânt cu evantaiul - Plantă textilă, din a cărei țesătură fină se confecționau evantaie. 12) Uniunea tuturor evantaielor, spre exemplu - Rădăcina cuvântului evantai pornește de la acest franțuzism, tradus aproape la fel și în limba română.

Dicționar: IAO, DIT, TAV, AFA, SIPU, VAA, TUL, ETUI, VENT.

Nicolae GOLGOJAN

Soluția jocurilor
din numărul trecut:

— p. 81 — CALINIC (CA-L-IN-I-C)
— CAPERNAUM (CA-PE-R/N-AU-M)
— p. 83 — SALA FUNERARĂ (A-RAR-E/NU-F-A-LA-S)

1077. MATHILDA DE TOSCANA ŞI INCIDENTUL DE LA CANOSSA

Canossa, anul 1077. Imaginea unui rege al Germaniei, Henric IV, târându-se în zăpadă, îmbrăcat în sac și cu picioarele goale, pentru a implora iertarea papei, Grigore VII. Este perioada în care lupta pentru supremație politică între imperiul german și papalitate a ajuns la faza ei acută, cunoscută în istorie sub denumirea de „lupta pentru învestitură" (1075-1122). Către anul 1075, Grigore VII a elaborat un document cunoscut sub titlul Dictatus Papae, **alcătuit din 27 puncte. Cinci dintre ele afirmau cu o extremă energie superioritatea puterii papale asupra celei imperiale. Numai papa putea acorda demnitatea imperială. Numai lui îi datorau toți principii supunere absolută. Papa, pe care nimeni nu-l putea judeca, avea dreptul să-l destituie pe împărat.**

În urma acestei măsuri, evenimentele s-au precipitat. În ianuarie 1076, împăratul Henric IV, prezidând un conciliu al episcopilor germani, l-a declarat destituit pe papă. La scurt timp, la 14 februarie același an, Grigore VII l-a destituit pe împărat și l-a excomunicat.

Henric IV a rezistat un an. Dar arma excomunicării s-a dovedit a fi mai puternică. Părăsit de supuși, în iarna geroasă a anului 1077, Henric IV, împreună cu soția și copilul lor — viitorul Henric V — a fost nevoit să treacă Alpii și să se ducă la Canossa, în apropierea Modenei, la castelul contesei Mathilda de Toscana, unde papa se retrăsese să-și petreacă Crăciunul. Aici, în haine de penitent, regele s-a umilit timp de trei zile sub ferestrele papei, pentru a obține iertarea. Henric IV a implorat-o pe vara sa, contesa Mathilda, să-i servească drept intermediar și să-l ajute să-l înduplece pe intransigentul bătrân. La intervenția contesei și în schimbul unor promisiuni, Grigore VII i-a acordat până la urmă iertarea. Excomunicarea odată ridicată, Henric IV putea domni iarăși.

Dar cine este această contesă Mathilda, singura femeie care a beneficiat de onoarea postumă de a-și avea mormântul în bazilica San Pietro din Roma. Pe lespedea acestui mormânt se află un epitaf comandat de papa Urban VIII, în anul 1635, la peste 500 ani de la moartea Mathildei: „Contesa Mathilda, femeie de un curaj bărbătesc care, ignorându-și sexul, se aseamănă amazoanelor antice, conducând la război trupe de bărbați îmbrăcați în armuri".

Cum a fost posibil ca, într-o lume a bărbaților și a războaielor — se întreabă profesorul francez Michel Parisse, autorul unui articol apărut în revista franceză L'histoire, **pe care l-am adaptat pentru** Magazin istoric **— o femeie să joace un rol atât de important? De-a lungul secolelor, în Italia și Germania, poveștile despre viața ei — nerespectând întotdeauna adevărul istoric — s-au transmis din generație în generație. După cum, de atunci, de aproape 1 000 ani, limbile lumii s-au îmbogățit cu expresia „a merge la Canossa", indicând situația când cineva, după ce a rezistat și a refuzat să îndeplinească sau să recunoască ceva, vine, în cele din urmă, să se plece, să facă penitență.**

Împăratul german în fața Mathildei, la Canossa

Părinții Mathildei: Beatrice de Lorena...

O moarte care nu miră pe nimeni

Italiancă după tată, lorenă după mamă, contesa Mathilda s-a născut în anul 1046. Linia ei maternă aparține-nea bogaților conți de Ardennes, care au condus Lotharingia[1] aproape 500 ani. Prin cele trei ramuri ale sale, Bar, Verdun și Luxemburg, familia Mathildei a dat conți, duci, episcopi, pe papa Ștefan IX (1057-1058), sub numele său laic Friedrich de Lorena, și un prinț celebru, văr al contesei, Godefroy de Bouillon, luptător în prima cruciadă.

Mama Mathildei, Beatrice de Lorena, rămasă orfană de la o vârstă foarte fragedă, fusese căsătorită de împăratul Conrad II[2] cu marchizul Bonifaciu, mare prinț italian, care juca un rol de prim plan în valea Padului. Bunicul marchizului, contele Atton, construise Canossa pe un pisc inexpugnabil al Apeninilor și îi oferise azil aici tinerei văduve a regelui Italiei, Adelaida de Burgundia, care se recăsătorise curând cu regele german Otto cel Mare (936-973). Bineînțeles, căsătoria adusese îmbogățirea contelui italian care o găzduise pe viitoarea regină: tatăl lui Bonifaciu, Tedald, își extinsese domeniile, așa încât prin anul 1020, când Bonifaciu se afla la apogeul puterii sale, el a obținut de la Conrad II titlul de marchiz de Toscana, devenind cel mai puternic prinț din Italia de nord. În jurul anilor 1036-1037, văduv fiind, marchizul a primit din partea împăratului pe tânăra Beatrice, de la care a avut două fete, pe Beatrice și pe Mathilda și un fiu, Frederic.

Până la vârsta de șase ani, Mathilda a împărțit cu părinții confortul unei familii foarte bogate și influente, în vreme ce puterea împăratului și a papei se înfruntau[3]. Bogat, puternic, mândru, tiranic și autoritar la nevoie, Bonifaciu avea numeroși dușmani. Moartea lui la o vânătoare, în ziua de 6 mai 1052, în condiții foarte obscure, nu a mirat pe nimeni.

Doi ani mai târziu, Beatrice, mama Mathildei, s-a recăsătorit. Pentru că purta povara unei moșteniri mult râvnite, avea nevoie de un bărbat capabil, un războinic. Și l-a găsit: Godefroy, duce de Lorena, pe care istoria l-a reținut sub numele de Godefroy cel Bărbos, un văr îndepărtat al prințesei. Hotărârea Beatricei a atras dezaprobarea împăratului Henric III (1039-1056), care îl antipatiza profund pe Godefroy, devenit acum stăpân și al Toscanei. Pentru Henric III era o situație intolerabilă! Drept care, în anul 1055, el a trimis o armată în valea Padului și a adus-o în Germania pe ducesa Beatrice, cu cei trei copii ai săi. Doi dintre ei, Frederic și Beatrice, au murit la scurt timp în împrejurări necunoscute, Mathilda rămânând singură în preajma mamei sale. Dar curând a survenit moartea prematură a lui Henric III, în octombrie 1056. Beatrice a fost eliberată și, din acel moment, Godefroy cel Bărbos a triumfat în Italia: fratele său a devenit abate de Monte Cassino, apoi papă sub numele de Ștefan IX (august 1057).

Bogăție apreciată în castele

În vremea aceasta Mathilda se instruiește, învață latina, franceza, primește o educație politică. Godefroy, tatăl său vitreg, devine consilier ascultat de împărăteasa Agnes, sub regența căreia domnește, o vreme, între anii 1056 și 1062, Henric IV. Mulțumită ei, fără îndoială, primește ducatul Lotharingiei inferioare. Godefroy și Beatrice decid să-și unească moștenirile, căsătorindu-și copiii. În epocă, asemenea căsătorii între copiii a doi văduvi recăsătoriți sunt frecvente. În toamna anului 1069, cu puțin timp înaintea morții tatălui ei vitreg, Mathilda va deveni soția „cocoșatului", cum i se spune, din pricina unei infirmități, fiului lui Godefroy cel Bărbos. Resemnată, Mathilda rămâne în Lorena, în preajma

---

[1] Regat format în anul 855 de împăratul Lothar I, al Sfântului imperiu roman de națiune germană; cuprindea aproape întreaga Belgie actuală, prelungindu-se către Elveția. Situarea sa geografică, între Germania și Franța, l-a condamnat la o scurtă existență. În 959, împăratul german Otto I a împărțit Lotharingia în două ducate: Lotharingia superioară sau Lorena și Lotharingia inferioară.

Conrad II, rege al Germaniei (1024-1039), împărat german (1027-1039), întemeietorul dinastiei franconiene (saliene); pentru a combate pe marii feudali, s-a sprijinit, în politica sa, pe mica nobilime și a folosit în administrație, în locul clerului, oameni de origine modestă. Împăratul a organizat expediții de cucerire în Italia, în Polonia, a anexat Burgundia (1034), dar a fost nevoit să cedeze Schleswigul danezilor (1027).

[3] În sec. X-XII, lumea creștină a avut doi conducători, pe împăratul romano-german și pe papa. Dacă, în vremea carolingiană, când biserica catolică nu se organizase deplin, colaborarea lor a fost posibilă, în sec. X și următoarele lupta pentru supremație între cei doi conducători a devenit inerentă. Conflictul a izbucnit cu toată forța în sec. XI și s-a prelungit în veacul următor.

soțului, în timp ce Beatrice, văduvă pentru a doua oară, o părăsește în primăvara lui 1070, pentru a reveni în Italia. Curând, Mathilda aduce pe lume un fiu, care moare la scurt timp după naștere. Tânăra prințesă părăsește apoi Lorena, pentru a nu mai reveni acolo niciodată, și se reîntoarce în ținutul său natal din Italia. Era sfârșitul anului 1071.

Timp de cinci ani (1071-1076) Beatrice și Mathilda își guvernează singure statele. Moștenirea rămasă de la Bonifaciu este foarte vastă: de la sud la nord, ea se întinde de la Pisa la Mantua sau de la gura fluviului Arno, la sud de Toscana, la fortăreața care veghează ieșirea drumului alpin de la Brenner. De la est la vest, comitatele lor se întind de la Parma la Ferrara și Bolonia. Rolul acestui ansamblu teritorial este foarte important: un trafic intens animă în toate sensurile câmpia fluviului Pad. Negustorii și mărfurile circulă pe apă și pe uscat. Regiunea, aflată în plin avânt urban la acest sfârșit de secol XI, este un veritabil focar economic.

Mathilda semnează numeroase acte, pe care își pune sigiliul, dictează și citește corespondența, pe care o întreține cu laicii și reprezentanții bisericii. Având cunoștințe de drept, participă activ la sesiunile tribunalelor, pe care le prezidează, și dă un impuls decisiv dezvoltării studiilor juridice. Susține activitatea atelierelor de scris și, sub îndrumarea sa, se execută o foarte frumoasă evanghelie, pe care o face cadou abatelui de Polirone și care se află acum la New York. În statele sale sunt realizate biblii gigantice.

Bogăția și puterea celor două prințese se numără în castele (peste 80) și episcopate. În foarte numeroasele cetăți ale Italiei de nord, puterea se află în general în mâinile episcopilor, a căror alegere se face rar fără intervenția puterilor laice. Beatrice și Mathilda joacă un rol important și în acest sens. Castelele, care apără piscurile Apeninilor sau blochează văile, și turnurile, care se înalță pe neteda câmpie a Lombardiei, sunt semne ale puterii Mathildei. Izolată în Apenini, Canossa, fortăreață de neînvins, își ridică zidurile triple la sud de Reggio d'Emilia. În ceea ce privește mănăstirile, unele beneficiază de protecția ducală, altele sunt opera prințeselor, intrând complet în posesia lor.

Beatrice și Mathilda își guvernează vasalii și căpitanii, acordându-le domenii în stăpânire. Fiica învață de la mamă să-și exercite puterea asupra oștenilor, preoților și călugărilor, pe care trebuie să-i protejeze, și asupra oamenilor din popor, cărora trebuie să le facă dreptate.

Gazdă la Canossa

În 1076, Mathilda are 30 ani. Este destul de matură pentru a guverna singură. În acest an, află despre moartea soțului, asasinat în apropiere de Anvers, apoi își pierde mama. Nu are însă timpul necesar să se lase pradă durerii. Evenimentele politice o aduc în actualitate. Marea luptă pentru învestitură, care opune imperiul german papalității, atinge paroxismul.

În ianuarie 1077, la Canossa, Matilda va fi gazda papei și va interveni în favoarea vărului ei Henric IV, care va primi iertarea. De fapt, cine a câștigat? Regele, care și-a salvat provizoriu tronul, sau papa, care l-a supus pe conducătorul unui imperiu? Nimeni nu poate spune, iar Canossa este doar un incident. La puțin timp, totul se tulbură din nou și războiul între papă și Henric IV reizbucnește[1]. Regele îl alege pe antipapa Guibert de Ravenna, care va deveni Clement III.

În confuzia care se naște, singura care rezistă este Mathilda. Ea îl adăpostește pe Grigore în castelele sale de la Carpineti, Carpi, Bianello, Ficarolo și îi pune la dispoziție soldați și bani. Înfrânți la Volta de către trupele lombarde, căpitanii săi sunt obligați să apere Apeninii. Henric IV atacă cu furie, ocupă câmpia, distruge castelele Mathildei, jefuiește ți-

[1] De fapt, la Canossa, Grigore VII a ieșit învingător. El a dovedit lumii creștine superioritatea sa. Dar conflictul între papalitate și imperiu nu s-a încheiat. Întors în Germania — arată profesorul Ovidiu Drimba în lucrarea sa *Istoria culturii și civilizației* (vol. II) —, Henric IV a continuat politica sa autoritară și agresivă față de papalitate și a fost din nou excomunicat. «Lupta pentru investitură» se va termina abia în 1122, când, prin concordatul de la Worms, s-a ajuns la un compromis între papă și împărat, întemeiat pe separarea învestiturii laice de cea ecleziastică. Pentru monarhia germană felul în care s-a încheiat «lupta pentru învestitură» însemna declinul puterii și preludiul apropiatei dezagregări teritoriale. Pentru papalitate, triumful era complet. Situația avea să se schimbe abia în sec. XIV. Afirmarea limbilor naționale și a naționalităților a făcut ca universalismul bisericii să piardă teren. Popoarele nu mai aveau nevoie acum, spre a-și afirma personalitatea, de ajutorul și impulsul bisericii. Încep chiar să-i opună rezistență și să se simtă autonome față de ea".

... și Bonifaciu, marchiz de Toscana

nutul, încearcă să ajunga la Roma și determină dezertarea vasalilor contesei, pe care-i atrage de partea sa. Apoi o acuză pe Mathilda de trădare și o privează de toate drepturile, în cursul unei adunări solemne pe care o ține la Lucques, la sfârșitul anului 1081. Roma este curând asediată, Lombardia ocupată. Rămâne Toscana, din care o mare parte este deja ocupată. Dar Canossa rezistă.

„Bunurile Mathildei" în dispută

Mathilda se sprijină pe bărbați de mare talent militar, dar, în 1083, trupele ei încep să se destrame. În ciuda situației create, contesa rezistă. În iulie 1084, în sfârșit, victoria îi surâde la Sorbara, în fața lombarzilor, aliați ai regelui. Refugiat la Salerno, Grigore VII moare epuizat, la 25 martie 1085. Doi ani mai târziu, Henric IV, care nu mai obține succesele scontate, se reîntoarce în Germania și calmul se restabilește. Nu pentru mult timp însă.

În 1090, împaratul organizează din nou o expediție în Italia. Mathilda își traversează statele, încercând să adune trupe. De data aceasta vasalii nu mai vor să lupte. Dau înapoi. În cursul unei adunări dramatice, care are loc la Carpineti, în octombrie 1092, contesa, în fața bărbaților descurajați, este singura care susține continuarea luptei. Timpul îi dă dreptate. Ostilitățile iau o nouă întorsătură și, în 1093, orașele de pe valea fluviului Pad se alătură Mathildei. Luptele vor mai continua încă patru ani, la sfârșitul cărora împăratul părăsește Italia, învins.

În momentul încetării ostilităților, contesa depășise vârsta de 50 ani. Obosită, ea trebuie să se îngrijească de succesiune. Începe prin a-l adopta pe contele Guido Guerra, în care speră să găsească un sprijin și un moștenitor. Dar planul eșuează și Mathilda își îndreaptă speranțele spre Henric V. Noul rege german (din 1099), revoltat împotriva tatălui său, are o vie admirație pentru cea care l-a combătut cu atâta curaj pe Henric IV. Plin de respect, îi face o vizită Mathildei și aceasta își modifică planurile sale de succesiune. Transferă pe numele lui toate bunurile, din care, în două rânduri, mai făcuse donații Scaunului apostolic. Este punctul de plecare al unei alte interminabile dispute: de-a lungul întregului secol XII, Roma și imperiul își vor disputa „bunurile Mathildei", printre care figurează, la loc de cinste, ducatul Toscanei. Doar slăbiciunea poate explica atitudinea cel puțin surprinzătoare a energicei contese.

Existența Mathildei se sfârșește în singurătatea reședințelor sale și la mănăstirea din Polirone, unde poposește adesea. Bătrâna doamnă este epuizată. În iarna anului 1114, o ține la pat o artrită, iar la 24 iulie 1115 își dă sufletul. Vreme de 20 ani, din 1075 până în 1096, această femeie mică, blondă a parcurs neobosită câmpia fluviului Pad și Apeninii, pentru a-și apăra idealul și moștenirea, în fața trupelor imperiale. ■

Adaptare de
Martha ȘTEFĂNESCU

GEORGIA

(Urmare din p. 86)

următor, Georgia a anunțat că nu va participa la referendumul programat pentru luna martie de guvernul sovietic în favoarea menținerii U.R.S.S.

La 9 aprilie 1991 a fost adoptată Declarația privind independența de stat a Georgiei, iar la 26 mai Zviad Gamsahurdia (până atunci președinte al Sovietului Suprem) a fost ales cu aproximativ 90% din voturi președinte al Georgiei. România a recunoscut independența Georgiei în luna august 1991, fiind prima țară din afara fostei U.R.S.S. care a făcut acest gest. La începutul anului 1992, Georgia, ca și celelalte foste republici sovietice, a fost primită în CSCE (acum OSCE) și Organizația Națiunilor Unite.

În condițiile confruntărilor armate declanșate de mișcările separatiste din Osetia de sud și Abhazia, sprijinite de unitățile militare ruse dislocate în teritoriul Republicii Georgia și de „voluntari" veniți din republicile caucaziene din componența Federației Ruse — între care și din Cecenia —, președintele Gamsahurdia a recurs la metode autoritare în conducerea statului, ceea ce a dus la scindarea forțelor care l-au adus la putere și la înlăturarea sa în 1992.

În martie 1992, a fost readus în calitate de președinte al Parlamentului și șef al statului Eduard Șevardnadze (fost prim secretar al CC al partidului comunist din republică și, din 1985 până în ianuarie 1991, ministru al afacerilor externe al U.R.S.S.). Rusia a recunoscut independența Georgiei în iunie 1992. Războiul civil declanșat de separatiștii abhazi, care a forțat peste 200 000 de georgieni să părăsească teritoriul acestei republici autonome, a fost oprit printr-un acord încheiat sub egida ONU, la 1 decembrie 1993. Armata georgiană a fost obligată să părăsească teritoriul Abhaziei. La granița ei cu Georgia au fost instalate forțe rusești de menținere a păcii și observatori ONU. Georgia a solicitat primirea în C.S.I. și a acceptat prezența bazelor militare rusești.

Economia țării a fost grav ruinată de războiul civil, iar eforturile de reglementare pașnică a conflictului cu Abhazia continuă, fără progrese vizibile. ■

DIALOG CU CITITORII

DE UNDE FONDURI PENTRU RESTAURAREA CONACULUI DAVILA

După ce în numărul 1/1995 am publicat răspunsul Comisiei Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice privind situația conacului Davila din com. Izvoru, jud. Argeș, despre care am scris în cadrul acestei rubrici în nr. 8/1994, iată acum și o scrisoare din partea Inspectorului pentru cultură al județului Argeș, semnată de dl. consilier șef, prof. Sevastian Tudor:

„Clădirea conacului Davila este proprietatea I.A.S. Izvoru.

Starea de conservare este mediocră, necesitând continuarea lucrărilor de restaurare întrerupte înainte de 1985, prin refacerea fațadelor în formă originară, refacerea structurii interioare afectate prin modificări impuse de schimbarea funcționalității clădirii (Școală, M.A.I., Casă de copii), refacerea acoperișului etc.

Evaluarea clădirii, potrivit proiectului de restaurare întocmit de arh. Maria și Alexandru Mulțescu, se ridică la cca 250 milioane lei. Potrivit informațiilor, unele piese care au aparținut lui Alexandru Davila mai sunt în clădirea principală a conacului și în pavilion. Dată fiind valoarea restaurării, aceasta depășește posibilitățile materiale actuale ale noastre.

S-a dispus, prin Primărie, luarea tuturor măsurilor de siguranță pentru clădire și obiectele aflate în interior până când vor fi posibile lucrări de restaurare. O comisie de specialitate a O.J.P.C.N. Argeș va reevalua obiectele aflate în conac și pavilion, urmând ca în cazul în care nu se află în siguranță să poată fi transportate într-un muzeu".

MONUMENT

Dl. MARIN IANCU, în vârstă de 86 ani, din com. Pietroșani, jud. Teleorman, **abonat și cititor statornic al revistei noastre de la primul ei număr, apărut în urmă cu 28 ani, în aprilie 1967, ne scrie despre un monument închinat eroilor căzuți în războiul din 1916-1918 ridicat în această comună.**

Monumentul (în imaginea alăturată) a fost înălțat în 1926 la inițiativa inginerului agronom Marius Constantinescu, prin contribuția locuitorilor comunei și cinstește memoria celor 80 de eroi din această localitate căzuți pentru România Mare.

SIGURANȚA ABONAMENTULUI

Cititorul și colaboratorul nostru dl. N.A. DESPOIU, din satul Români, com. Băbeni, jud. Vâlcea, **ne-a scris că în localitatea d-sale** Magazin istoric **nu se difuzează. Ne-am adresat, așa cum am făcut-o și cu alte asemenea semnalări, colegilor de la R.A. Poșta Română și, respectiv, S.C. Rodipet S.A., din partea cărora am primit următoarele răspunsuri:**

• R.A. Poșta Română, sub semnătura domnului Nicolae Mâzgăreaunu, **director general:**

Vă facem cunoscut că R.A. POȘTA ROMÂNĂ are în obiectul de activitate contractarea de abonamente, iar difuzarea și vânzarea cu bucata revine S.C. RODIPET S.A.

Pentru creșterea numărului de exemplare recomandăm cititorilor din comuna respectivă să se adreseze oficiului poștal din localitate pentru contractarea de abonamente la revista dvs.

• S.C. Rodipet S.A., sub semnătura domnilor S. Rădulescu, **director general, și** E. Tschiltsche, **șef serviciu:**

Cu toate eforturile economice făcute de către societatea noastra în ultimii doi ani, nu am reușit o extindere a rețelei de vânzare cu bucata până la nivelul comunelor, ceea ce confirmă sesizarea colaboratorului dvs.

Extinderea rețelei de vânzare la nivelul unor localități mai mici reprezintă o prespectivă pe care o avem în vedere, dar care nu se poate realiza decât în timp și numai în cazurile în care se poate asigura rentabilitatea funcționării unei unități de vânzare în localitatea respectivă.

Pentru asigurarea pătrunderii revistei **Magazin istoric** și la nivelul localităților rurale, în speță comuna Băbeni, recomandăm colaboratorului dvs. să întreprindă acțiuni de lămurire a cititorilor în vederea contractării de abonamente.

Din cele două scrisori se desprinde o singură concluzie: abonamentul rămâne singura și cea mai sigură modalitate de a vă putea întâlni, lună de lună, cu Magazin istoric.

CERERI ȘI OFERTE

IOAN PELE, str. Aleea Sulfinei, nr. 1, bl. E1, sc. B, ap. 33, Oradea, **oferă: nr. 3/1971; 11/1972; 7, 9, 10/1974; 9/1975; 5/1977; 6/1981; 8/1984; 1, 7/1985; 2/1986; 2, 4, 6/1990; 2/1992.**

CĂLIN NĂVODARU, str. Luceafărului, nr. 6, bl. A2, ap. 16, cartier Ostroveni, Râmnicu Vâlcea, **oferă colecția 1967-1971.**

RADU POROIANU, str. Teiul Doamnei, nr. 7, bl. 31, ap. 9, București, **oferă: nr. 10/1980; 6, 10-12/1986; 6-9, 12/1987; 2, 3, 5, 9/1988; 5, 9, 11, 12/1989.**

ALEXANDRU IORDĂNOAIA, șos. București, bl. 105, ap. 36, Giurgiu, **solicită: nr. 1-3, 5/1967; 2/1968; 8, 9/1970; 6/1973; 12/1990; oferă numere disparate din 1968-1991.**

CEZAR BOSOANCĂ, com. Pătulele, jud. Mehedinți, **solicită: nr. 10/1970; 4, 5/1983; 6, 10, 11/1993; 7, 12/1994; oferă numere disparate din 1968-1991.**

ȘTEFAN EUGEN ACASANDREI, str. Frumoasă, nr. 15, bl. 646, ap. 19, Iași, **oferă: nr. 4, 5, 8, 9/1967.**

STOICAN MORARU, str. L. Cazzavillan, nr. 36-38, ap. 6, București, **oferă colecția 1967-1981, legată.**

VSEVOLOD SCHIȚCO, str. N. Grigorescu, nr. 33, bl. A1, ap. 29, București, **oferă colecția 1967-1989.**

CONTENTS (Romanian History) **N. Iorga, S. Porcescu, C. Cârjan** 400 Years since Mihai Viteazul defeated the Ottomans at Călugăreni • **C. Popişteanu, D. Deletant, Ş. Leibovici-Laiş, I. Lăcustă, T.A. Pokivailova, C. Antip, D.C. Giurescu** The 23rd August, 1944 Coup d'Etat • **D. Berindei, C. Popişteanu** The XVIIIthe International Congress of Historical Sciences from Montreal • **Gr. Gafencu, A. Dimitriu** The Vienna Dictate behind Closed Doors • **I. Pavelescu, Ş. Pavelescu** General Pătrăşcoiu — Victim of the Communist Repression • In Bucharest, 50 Years Ago • **R. Vulpe** The Defence Wall from Moldavia • **C. Rezachevici** The Jews during the Romanian Mediaevalism • **N. Koslinski** 1905. Potemkin Battleship at Constanţa • **A.C. Cuza** 1888-1920. Diary (VIII) • **D. Popescu** The Hungarian Revisionism — Propaganda and Terrorist Activity • **C. Păunescu, M. Ştefan** History of the Romanian Banking Civilization

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **N. Iorga, S. Porcescu, C. Cârjan** 400 ans depuis la victoire de Michel le Brave contre les Ottomans à Călugăreni • **C. Popişteanu, D. Deletant, Ş. Leibovici-Laiş, I. Lăcustă, T.A. Pokivailova, C. Antip, D.C. Giurescu** Le coup d'etat de 23 Août 1944 • **D. Berindei, C. Popişteanu** Le XVIII ème Congrès International des Sciences Historiques de Montréal • **Gr. Gafencu, A. Dimitriu** Dans les coulisses du Diktat de Vienne • **I. Pavelescu, Ş. Pavelescu** Le général Pătrăşcoiu — la victime des repressions communistes • A Bucarest, il y a 50 ans • **R. Vulpe** La fortification de Moldova inférieure • **C. Rezachevici** Les Juifs au Moyen Age roumain • **N. Koslinski** 1905. Le cuirassé „Potemkin" à Constanţa • **A.C. Cuza** 1888-1920. Pages de Journal (VIII) • **D. Popescu** Le revisionnisme hongrois — propagande et action terroriste • **C. Păunescu, M. Ştefan** L'histoire de la civilization banquaire roumaine

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Н. Йорга, С. Порческу, К. Кыржан** Победе Михая Храброго над турецкими войсками в Калугэрени — 400 лет • **К. Попиштяну, Д. Делегтит, Щ. Лейбович — Лаиш, И Лэкустэ, Г. А Покивайлова, К. Антип, Д. К. Джуреску** Государственный переворот 23 ого августа 1944 г. • **Д. Бериндей, К. Попиштяну** XVIII-ый Международный Конгресс Исторических Наук в Монтреале • **Гр. Гафенку, А Думитриу** За кулисами Венского Диктата • **И Павелеску, Ш. Павеску** Генерал Пэтрэщкою, жертва коммунистических репрессий • В Бухаресте 50 лет назад • **П. Вулпе** защитная волна в Низкой Молдове • **К. Резакевич** Евреи в румынском средневековьи • **Н. Кослински** 1905. Бронсносец „Потемкин" в Констанце • **А. К. Куза** 1888-1920. Дневниковые записи (VIII) • **Д. Попеску** Венперский ревизионизм пропаганда и геррористекое действие. • **К. Паунеску, М. Штефан** История румынской банкирской цивилизации

INHALT (Rumänische Geschichte) **N. Iorga, S. Porcescu, C. Cârjan** 400 Jahre vom Mihai Viteazuls Sieg über die Turken bei Călugăreni • **C. Popişteanu, D. Deletant, Ş. Leibovici-Laiş, I. Lăcustă, T.A. Pokivailova, C. Antip, D.C. Giurescu** Der Staatssreich vom 23 August 1944 • **D. Berindei, C. Popişteanu** Der XVIII Internationale Geschichtswissenschaften-Kongress von Montréal • **Gr. Gafencu, A. Dimitriu** Die Kulissen des Wiener-Diktats • **I. Pavelescu, Ş. Pavelescu** General Pătrăşcoiu — ein Opfer der kommunistichen Repressalien • In Bukarest, vor 50 Jahren • **R. Vulpe** Die Verteidigung-Schanze am nieder-Moldawien • **C. Rezachevici** Die Juden im rumanischen Mittelalter • **N. Koslinski** 1905. „Potemkin" — Kreuzer im Constanţa-Hafen • **A.C. Cuza** 1888-1920. Tagebuch (VIII) • **D. Popescu** Der ungarische Revisionismus—Propaganda und terroristische Handlung • **C. Păunescu, M. Ştefan** Die Geschichte der Rumänischen Bank-Kultur

SUMARIO (Historia rumana) **N. Iorga, S. Porcescu, C. Cârjan** 400 años desde la victoria de Miguel el Valiente en Călugăreni sobre los otomanos • **C. Popişteanu, D. Deletant, Ş. Leibovici-Laiş, I. Lăcustă, T.A. Pokivailova, C. Antip, D.C. Giurescu** El golpe de Estado del 23 de Agosto de 1944 • **D. Berindei, C. Popişteanu** El XVIII Congreso internacional de ciencias históricas de Montreal • **Gr. Gafencu, A. Dimitriu** Entre los bastidores del Diktado de Viena • **I. Pavelescu, Ş. Pavelescu** El general Pătrăşcoiu — victima de los represallos comunistas • En Bucarest, hace 50 años • **R. Vulpe** La ola de defensa de la Moldavia Baja • **C. Rezachevici** Los Judíos en el Medio Evo rumano • **N. Koslinski** 1905. El cuirasat „Potemkin" en el puerto rumano de Constanza • **A.C. Cuza** 1888-1920. Páginas de diario (VIII) • **D. Popescu** El revisionismo húngaro — propaganda y actividad terrorista • **C. Păunescu, M. Ştefan** Historia de la civilizacion bancaria rumana

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX

Lei 850

96